

2019
7-8.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

- **BALLA JÓZSEF-KUI LÁSZLÓ-SZELE TAMÁS:** A határellenőrzés visszaállítását befolyásoló tényezők
- **BEZERÉDI IMRE:** A rendőrség egyenruházati jelképeinek – címereinek és rendfokozatainak – alakulása a rendszerváltás körül
- **BORBÉLY ZSUZSANNA:** Egészségmagatartás és mentális egészség – nemi különbségek a munkahelyi stressz megélésében
- **ERDŐS ÁKOS:** Tényszerűen az addikciók háttéréről: Kritikai tanulmány
- **KRAUZER ERNŐ:** Az intézkedéstaktika mint oktatásmódszertan, a korszerű és gyakorlatorientált képzés alapja
- **LOHNER KLAUDIA:** Arab nevek a rendvédelmi adatbázisokban – rendszerezés, értelmezés, átirás
- **MOGYORÓDI GERGELY:** Európai rendőrségek bemeneti követelményei a szervezeti és képzési jegyek tükrében: Csehország és Málta esete
- **VÉGER ALEXANDRA:** Jogi képviselő szerepe az alapvető jogokat sértő fogvatartási körülmények miatt indított kártalanítási eljárásban
- **VEPRIK ZITA:** A rendészeti környezetben elkövetett korrupciós bűncselekmények felderítésének gyakorlati sajátosságai
- **ZSIGMOND CSABA:** Bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései a nyomozási gyakorlatban

67.
évfolyam

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

67. ÉVFOLYAM

2019/7-8. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár,
Belügyminisztérium

TITKÁR Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy,
egyetemi magántanár

TAGOK Dr. Balogh János Dr. Dános Valér
Dr. Finszter Géza Dr. Frech Ágnes
Dr. Góra Zoltán Dr. Janza Frigyes
Dr. Kiss Zoltán Dr. Koltay András
Dr. Korinek László Dr. Nyíri Sándor
Dr. Szabó Hedvig Dr. Tóth Mihály
Dr. Tóth Tamás Dr. Vereckei Csaba Iván

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy,
egyetemi magántanár

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES Dr. Hornyik Zsuzsanna

FELELŐS SZERKESZTŐ Dr. Szabó Csaba PhD r. őrnagy

MUNKATÁRSÁK Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes,
Luda Henrietta,
Csala Károly r. ezredes,
Kecskés Nikolett

SZERKESZTŐSÉG 2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600
bszemle@bm.gov.hu,
www.belugyiszemle.hu

ISSN 1789-4689
LXVII. évfolyam

FELELŐS KIADÓ Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, Nádor u. 2.

KÉPSZERKESZTŐ Botlik László

NYOMDA Duna-Mix Kft
FELELŐS VEZETŐ Szakolczai Lóránt bv. ezredes

Megjelenik havonta.

DR. DÁNOS VALÉR	Főszerkesztői köszöntő	5
BALLA JÓZSEF- KUI LÁSZLÓ- SZELE TAMÁS	A határellenőrzés visszaállítását befolyásoló tényezők	7
BEZERÉDI IMRE	A rendőrség egyenruházati jelképeinek – címereinek és rendfokozatainak – alakulása a rendszerváltás körül	23
BORBÉLY ZSUZSANNA	Egészségmagatartás és mentális egészség – nemi különbségek a munkahelyi stressz megélésében	37
ERDŐS ÁKOS	Tényszerűen az addikciók háttéről: Kritikai tanulmány	51
KRAUZER ERNŐ	Az intézkedéstaktika mint oktatásmódszertan, a korszerű és gyakorlatorientált képzés alapja	79
LOHNER KLAUDIA	Arab nevek a rendvédelmi adatbázisokban – rendszerzés, értelmezés, átírás	117
MOGYORÓDI GERGELY	Európai rendőrségek bemeneti követelményei a szervezeti és képzési jegyek tükrében: Csehország és Málta esete	133
VÉGER ALEXANDRA	Jogi képviselet szerepe az alapvető jogokat sértő fogvatartási körülmények miatt indított kártalanítási eljárásban	147
VEPRIK ZITA	A rendészeti környezetben elkövetett korrupciós bűncselekmények felderítésének gyakorlati sajátosságai	159
ZSIGMOND CSABA	Bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései a nyomozási gyakorlatban	177

BALLA JÓZSEF	Dr, PhD, rendőr ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék
BEZERÉDI IMRE	rendőr őrnagy, Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányság, Kunszentmiklósi Rendőrkapitányság, Rendészeti Osztályvezető Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
BORBÉLY ZSUZSANNA	Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság, pszichológus Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
ERDŐS ÁKOS	pénzügyőr őrnagy, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, tanársegéd Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
KRAUZER ERNŐ	rendőr ezredes, Belügyminisztérium, Vezetőkiválasztási, Vezetőképzési és Továbbképzési Főosztály, főosztályvezető Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
KUI LÁSZLÓ	rendőr alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar
LOHNER KLAUDIA	Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusz
MOGYORÓDI GERGELY	rendőr őrnagy, Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ, SIRENE Iroda, osztályvezető Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
SZELE TAMÁS	dr. jur., rendőr alezredes, osztályvezető, Országos Rendőr-főkapitányság Gazdasági Főigazgatóság Európai Támogatások Osztály
VEPRIK ZITA	dr., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusz
VÉGER ALEXANDRA	dr., Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kar doktorandusz
ZSIGMOND CSABA	dr, c. r. alezredes, mérnök, NKE RTK, Bűnüldözési és Gazdaságvédelmi Tanszék. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusz

FŐSZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Kedves Olvasó!

Szeretettel köszöntöm abból az alkalomból, hogy történetének újabb fejezetéhez érkezett az idén 67 éves Belügyi Szemle. Prof. dr. Korinek László akadémikus úr és prof. dr. Finszter Géza professzor úr munkássága és szakmai elhivatottsága követendő példaként szolgál az új összetételű Szerkesztőség valamennyi munkatársa számára. Nagyrabecsült elődeink által az évtizedek alatt kialakított és meghonosított szakmai és tudományos szemlélet a jövőben továbbra is a Belügyi Szemle hitvallását képezi, kiegészítve a jelenkor szakmai-tudományos elvárásaival és értékeivel. Ami egészen biztosan nem változik: a Belügyi Szemle korábbi szerkesztőségei által lefektetett szakmai és tudományos értékek képviselete, a folyóiratnak a tudományos életben betöltött szerepének megtartása, valamint a szerzők magasszintű szolgálata. Folytatni kívánjuk a Szerkesztőség gondozására bízott kéziratok színvonalas környezetben történő pontos megjelentetését is. Tisztában vagyunk vele, hogy a Belügyi Szemle fejlesztése, és a kor tudományos, valamint az egyre szélesedő digitális tér elvárásaihoz történő alkalmazkodás hosszú folyamatot képez. Azonban szakmai meggyőződéssel valljuk azt is, hogy elődeink által megfogalmazott értékek tiszteletével, és a belügyi szakterületekhez kötődő kutatók írásaival, a Belügyminisztérium szakmaiságát szem előtt tartó tudományos periodika tovább színesítheti a hazai tudományos életet. Mint ahogyan azt Korinek professzor úr az előző szám előszöve soraiban megfogalmazta, én is kérem a szerzőinket és az olvasóinkat, hogy fogadják az új szerkesztőgárdát is bizalmukba, remélve, hogy bizalmuk előbb-utóbb nem csupán előlegezett bizalom marad, hanem az annál értékeőbb bizalommá: a megszolgálat bizalommá transzformálódik.

A kedves Olvasó kezében tartott július-augusztusi összevont lapszám a tudományos utánpótlásnak, a doktoranduszok munkájának és tudományos előmenetelének elősegítését és támogatását tűzte ki célul. A publikációk elsősorban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori iskolája hallgatóinak tollából származnak, azonban más egyetemek doktoranduszainak írásai is helyet kaptak lapszámunkban, bemutatva tudományos eredményeiket.

Engedje meg kedves Olvasó, hogy a Belügyi Szemle júliusi-augusztusi számának megjelenése alkalmából főszerkesztőként eme pár gondolattal köszöntsem. Kérem, fogadja szeretettel a nyári összevont számban található doktoranduszok munkáit, amelyek számos érdekes tudományos kérdést fogalmaznak meg, eltérő tudományterületek tekintetében.

Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy
egyetemi magántanár, főszerkesztő

Balla József – Kui László – Szele Tamás

A határellenőrzés visszaállítását befolyásoló tényezők

Factors Influencing the Reintroduction of Border Control ¹

Absztrakt

A schengeni eszme egyik meghatározó vívmánya, hogy a személyek, a járművek és szállítmányok szabadon, ellenőrzés nélkül mozoghatnak a részes tagállamok belső határain. Amennyiben a schengeni külső határok ellenőrzési mechanizmusa nem garantálja a térség biztonságát, illetve egy tagállam a saját biztonsága érdekében dönt a schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról, akkor annak mind személyzeti, mind technikai vonatásával számolni kell. A tanulmány fő célja az ellenőrzés idejének, helyének, tartalmának, humánerőforrás igényének, valamint technikai és informatikai hátterének vizsgálata.

Kulcsszavak: határellenőrzés ideiglenes visszaállítása, technikai támogatás, ellenőrzés tartalma, schengeni térség biztonsága

Abstract

One of the significant acquis of the Schengen idea is that persons, vehicles and consignments are allowed to move freely, without control at the Member States' internal borders. In case the control mechanism of the Schengen external borders does not grant the security of the area, or a Member State decides to temporarily reintroduce border control at its Schengen internal borders in order to protect its own security, both staff and technology related implications has to be expected. The main purpose of the study is to examine the time, place, content, human resource needs and technical and IT background of the control.

Keywords: temporary reintroduction of border control, technical assistance, content of control, security of the Schengen Area

¹ A mű, a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, "A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés" című kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport „Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételrendszere” keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Az Európai Unió talán legjelentősebb vívmánya a személyek belső határokon keresztül történő szabad mozgásának biztosítása. A szabad mozgás térségében a belső határokon történő határellenőrzés visszaállítására kivételes esetekben, ideiglenes jelleggel kerülhet sor, annak figyelembe vételével, hogy a bevezetendő intézkedések során érvényesüljön az arányosság követelménye és az intézkedések ne veszélyeztessék a személyek szabad mozgásának elvét (Balla, 2018, 287-306.).

A Schengeni határ-ellenőrzési kódex (a továbbiakban: Kódex) alapján, ha a belső határokon történő határellenőrzés nélküli térségben az egyik tagállamban a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető komoly veszély áll fenn, akkor a tagállam kivételesen visszaállíthatja a határellenőrzést belső határainak egészen vagy azok meghatározott részein egy korlátozott, legfeljebb 30 napos időtartamra, illetve a komoly veszély várható időtartamára, ha az meghaladja a 30 napos időszakot (Az Európai Parlament és a Tanács EU 399/2016 rendelete, 25. cikk).

A határellenőrzés ideiglenes visszaállítását indokolhatja a határellenőrzések nélküli térség szintjén vagy nemzeti szinten a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető komoly veszély, különösen terrortámadás, vagy azzal történő fenyegetés, illetve a szervezett bűnözés miatti veszélyhelyzet (Balla, 2017a, 319-327.). A veszéllyel szemben előfeltétel, hogy annak a társadalom valamely alapvető érdekét valóban fenyegetőnek, ténylegesnek és kellően súlyosnak kell lennie. Ez az oka annak, hogy a Kódex alapján a migráció vagy az, ha harmadik országok állampolgárai nagy számban lépik át a külső határokat, önmagában nem tekinthető a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető veszélynek. Más kérdés ugyanakkor, hogy egyes tagállamokban a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására pusztán a tömeges méretű illegális migrációs folyamatok miatt került sor, amelyhez egyébként nem kapcsolódtak terror-, vagy egyéb súlyos cselekmények. A határellenőrzés ideiglenes visszaállítására alapesetben legfeljebb 30 napos időtartamig kerülhet sor, amely további 30 napos időtartamokkal összesen két évig hosszabbítható meg.

Az eddigi gyakorlati tapasztalatok alapján határellenőrzés ideiglenes visszaállítására azonban az esetek nagy többségében szerencsére nem terrorcselekmény, vagy egyéb extrém helyzet miatt került sor, hanem egy adott tagállamot érintő kiemelt jelentőségű államfői, politikai találkozók, sport- és egyéb rendezvények okán. Csak 2006 és 2018 között összesen 108 alkalommal került sor a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására (Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code), de hogy egy közelebbi eseményt is említsünk, Olaszország 2017. május 10-30. között a szárazföldi, a légi és a tengeri belső határain egyaránt visszaállította a határellenőrzést a

szicíliai Taorminában rendezett G7-csúcstalálkozó kapcsán, a csúcstalálkozó biztonságát garantáló intézkedések részeként (URL1). A határellenőrzés ideiglenes visszaállításának ez az esete lényegesebben kisebb problémát okoz az adott állam határellenőrzésért felelős rendészeti szerveinek, hiszen e rendezvények időpontjai és a visszaállítás időtartama előre ismert, ami lehetővé teszi a tervezett, szervezett felkészülést, a humánereforrások és logisztikai támogatás megteremtését, a lakosság időbeni tájékoztatását és a határellenőrzési feladatok végrehajtásának begyakorlását.

A belső határokon történő határellenőrzés visszaállításának – előre ismert okból történő –tervezése során az érintett tagállamnak alapesetben négy héttel a tervezett visszaállítás előtt meg kell adnia az alábbi információkat az Európai Bizottság és a többi tagállam részére:

- *a tervezett visszaállítás indokolása, amely tartalmazza a közrendjét vagy a belső biztonságát fenyegető, komoly veszélyt jelentő eseményeket részletesen leíró valamennyi releváns adatot;*
- *a tervezett visszaállítás alkalmazási köre, megjelölve, hogy a belső határok mely részén vagy részein tervezik visszaállítani a határellenőrzést;*
- *az engedélyezett átkelőhelyek neve;*
- *a határellenőrzés tervezett visszaállításának időpontja és időtartama;*
- *adott esetben a többi tagállam által meghozandó intézkedések végrehajtására vonatkozó időszakot (Az Európai Parlament és a Tanács EU 399/2016 rendelete, 27. cikk).*

A határellenőrzés, a Kódex alapfogalmakat tisztázó 2. cikke alapján a határon végzett, határforgalom-ellenőrzésből és határőrizetből álló tevékenységet jelenti, ezért a határellenőrzés ideiglenes visszaállítása során értelemszerűen mindkét tevékenységnek meg kell jelennie. Ugyanakkor a fentebb, kötelezően megadandó információkat tartalmazó felsorolás alapján azt láthatjuk, hogy abban a határőrizet konkrétan meg sem jelenik, mintha a határellenőrzés kizárólag a határforgalom ellenőrzését jelentené. Ez a benyomás egyébként csak megerősödni látszik, ha a Kódexet általánosan tanulmányozzuk, mivel a Kódex legalább húsz cikke a határforgalom-ellenőrzést és a hozzá kapcsolódó tevékenységeket szabályozza és mindösszesen egyetlen, a 13. cikk foglalkozik a határőrizet kérdéseivel, hat rövid bekezdés erejéig. A tanulmány témájához kapcsolódóan mindezt csak azért tartjuk fontosnak megjegyezni, mivel akár a humánereforrás, akár a technikai-infrastrukturális háttér megteremtése szempontjából fontos tényezőt jelent az, hogy a határellenőrzés visszaállítása során csak a határforgalom-ellenőrzés visszaállítása indokolt, vagy a határőrizeté is.

Amikor egy tagállam a határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról dönt, megvizsgálja, hogy az intézkedés várhatóan milyen mértékben nyújt megfelelő megoldást a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető veszéllyel szemben, továbbá meg kell vizsgálnia az intézkedésnek az adott veszélyhez mért arányosságát. A Kódex alapján az ilyen vizsgálatok elvégzésekor a tagállam különösen az alábbi tényezőket veszi figyelembe:

- az érintett tagállamban a közrendet vagy a belső biztonságot fenyegető veszély várható hatása, például terrortámadások vagy fenyegetések után, valamint a szervezett bűnözés miatti veszély esetén;
- az intézkedés várható hatása a belső határellenőrzés nélküli térségen belül a személyek szabad mozgására.

Az előzőekben csak a határellenőrzés ideiglenes visszaállításával összefüggő legalapvetőbb kérdésekre szeretnénk volna ráirányítani a figyelmet, azonban a leírtak alapján már látható, hogy a határellenőrzés ideiglenes visszaállításában számos olyan egyéb tényező is szerepet játszik, amelyek alapvetően befolyásolják, illetve meghatározzák ennek a különleges intézkedésnek a végrehajtását.

Mindezek alapján a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának bevezetését az alábbi alapvető kérdések befolyásolhatják:

- Milyen jellegű esemény, vagy cselekmény miatt szükséges a határellenőrzés visszaállítása?
- Az esemény váratlanul következett be, vagy előre tervezett és ismert helyzetről van szó?
- Ha váratlanul bekövetkezett eseményről van szó, kockázatelemzés, profilalkotás alapján végzett ellenőrzések végrehajtása, vagy minden határt átlépő személy ellenőrzése indokolt?
- A térbeliséget tekintve az adott tagállam valamennyi belső határán, vagy csak egy adott viszonylatban, vagy csak adott határszakaszokon, határátkelőhelyeken indokolt az ellenőrzés visszaállítása?
- A határátkelés jellegét tekintve a légi, vagy a vízi, illetve a szárazföldi határátkelőhelyeken indokolt az ellenőrzés visszaállítása, vagy mindegyiken. Mi legyen az ellenőrzés iránya (belépő, kilépő, mindkettő)?
- A határellenőrzés visszaállításának csak a határátkelőhelyekre kell kiterjednie, vagy a határátkelőhelyek közötti határszakaszok (zöldhatár) őrizetére is?
- Milyen hosszúságú a visszaállításra kijelölt zöldhatár szakasz hossza, milyen jellegű a terep (sík, nyílt, fedett, hegyes, stb.) az adott szakaszon?
- A visszaállításra kijelölt határszakaszon, határszakaszokon rendelkezésre áll-e alapvető infrastruktúra, ha igen milyen jellegű?

- Hogyan oldható meg a humánbiztosítás, elegendő-e az adott térségben rendelkezésre álló humánerőforrás, vagy a feladatok végrehajtásához régió-, országon belüli átcsoportosításokra van szükség?
- Hogyan oldható meg a technikai támogatás és az infokommunikációs feltételek biztosítása, honnan biztosíthatók a szükséges eszközök?
- Hogyan, milyen formában történjen meg az állampolgárok tájékoztatása, illetve a határellenőrzés visszaállítása milyen hatást gyakorol az ingázó munkavállalókra, a gazdaságra, a kereskedelemre, az áruszállításra és a turizmusra?

A hazánkkal szomszédos schengeni tagállamok közül egyedül Ausztriával született olyan jellegű megállapodás, amely államközi szinten szabályozza a határellenőrzés visszaállításának kereteit. A megállapodás azonban csak nagy vonalakban szabályozza az együttműködés kérdéseit, a közös tevékenység és a kölcsönös értesítések rendjét, illetve a határellenőrzés visszaállításának helyszíneként jelöl meg 19 határátkelőhelyet Hegyeshalomtól Szentgotthárdig, illetve 36 határátlépési pontot Rajkától Alsószőlnökig (2014. évi LVII. törvény Magyarország Kormánya és az Osztrák Szövetségi Kormány között a közös államhatáron lévő határátkelőhelyekről és határátlépési pontokról, valamint a közúti és vízi közlekedésben a határforgalom ellenőrzésében történő együttműködésről szóló Megállapodás kihirdetéséről).

A magyar-osztrák megállapodáson kívül országos hatállyal kormányrendelet (333/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételeinek szabályairól) határozza meg a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának kérdéseit, azonban a kormányrendelet – jellegéből adódóan is – csak a határellenőrzés visszaállításának alapvető eseteivel kapcsolatban határoz meg általános jellegű feladatokat a határrendészetért, az államháztartásért, valamint az állami infrastruktúra-beruházásokért felelős miniszterek részére. Ugyanakkor a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben, a rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendeletben, illetve a határforgalom-ellenőrzési szabályzatról szóló 24/2015. (X. 15.) ORFK utasításban említés szintjén sem jelenik a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának kérdése. Mindezek alapján látható tehát, hogy az uniós joganyagban, a nemzeti jogszabályi háttérben, vagy rendőrségi belső normában nem jelennek meg részletesen, vagy egyáltalán meg sem jelennek a határellenőrzés visszaállításában szerepet játszó, a végrehajtás mikéntjét meghatározó kérdések.

A határellenőrzés ideiglenes visszaállításának tényezői

Magát a határellenőrzést is rengeteg tényező befolyásolja. Ezek a tényezők a teljesség igénye nélkül az általános geopolitikai helyzet, a gazdasági helyzet, a jogszabályi környezet, a határellenőrzéssel érintett határszakaszok hossza, a határátkelőhelyeken lebonyolódó utas- és áruforgalom összetétele, az illegális migráció és az államhatárral kapcsolatos egyéb jogellenes cselekmények tendenciái, vagy a rendelkezésre álló humánerőforrás nagysága és képzettsége, valamint a meglévő logisztikai háttér. Természetesen mindezekon kívül sok egyéb tényezőt is meg lehetne említeni, azonban a határellenőrzés visszaállítását tekintve elmondható, hogy mindezekon a tényezőkön kívül – nem szokványos keretek között folyó tevékenységről lévén szó – számos további befolyásoló tényező is felmerül.

Alapvető külső tényező maga az ok, vagyis az az esemény, történet, amely kiváltja a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának igényét. Amennyiben a kiváltó ok terrorcselekmény, vagy azzal való fenyegetés, más tartalommal kell az ellenőrzéseket lefolytatni, mint ha szervezett bűnözés miatti veszélyre reagálnánk, illetve eltérőek lesznek a kockázati profilok is. Befolyásoló tényezőt jelent a kiváltó ok által okozott fenyegetés nagysága, mivel a fenyegetés nagyságával arányosan növekszik a rendészeti fellépés során a határellenőrzés visszaállításának mértéke, az alkalmazott erők-eszközök száma, a bevezetett intézkedések kiterjedtsége. Egy súlyos következményekkel járó terrorcselekmény, vagy cselekménysorozat esetén már indokolt valamennyi, belső határon átlépő személy ellenőrzése, és a határőrizet visszaállítása is az adott tagállam minden belső határszakaszán, szemben a másodlagos migrációs mozgásokból adódó fenyegetések miatt visszaállított ellenőrzéssel, ahol elégséges a kockázatelemzés során megállapított profilokba tartozó személyek ellenőrzése, csak a migrációs mozgással érintett határszakaszon. Ilyen esetekben természetesen a kiindulási helyzet az, hogy a belső határszakaszok mentén nem folyik határellenőrzés, a volt határátkelőhelyi infrastruktúrák részben, vagy egészben megszüntetésre kerültek, nem áll rendelkezésre azonnal a határellenőrzést végző állomány és az ellenőrzések lefolytatásához szükséges technikai-informatikai háttér. Az adott tagállam szempontjából mindenképpen könnyebbé teszi, ha csak a légi határellenőrzés kerül ideiglenesen visszaállításra, mivel ebben az esetben az alapvető infrastrukturális feltételek mindenképpen rendelkezésre állnak és nem jelent alapvető problémát az elektromos hálózat és az informatikai hálózat kiépítése. Jó példa, hogy Lengyelországban, a Chopin Nemzetközi Repülőtéren, Varsóban az ilyen és ehhez hasonló esetek kezelésére rendelkezésre áll mozgatható útlevélkezelő-fülke, amely egy zárható, mozgatható szek-

rényből és íróasztalból áll. Az informatikai eszközök (számítógép, okmány- és ujjnyomatolvasó eszközök) a szekrényben találhatóak, míg az alkalmazási helyeken informatikai végpontok vannak kiépítve. Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy az utasforgalom dinamikájához rugalmasan tudjon alkalmazkodni a lengyel Határőrség, így kerülve el az esetleges torlódásokat. Egyszerűbb feladatot jelent a szükséges feltételek megteremtése és biztosítása abban az esetben, ha a határellenőrzés ideiglenes visszaállítására előre ismert esemény miatt került sor, hiszen ilyenkor a felkészülési folyamat során lényegesen több idő áll rendelkezésre a humán- infrastrukturális és logisztikai feltételek megteremtésére. A KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, a jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés című projekt keretében létrehozott Ludovika kutatócsoportunk tagjai Lengyelországban tanulmányozták a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának tapasztalatait, amelynek során a lengyel határőrség képviselői arról adtak tájékoztatást, hogy Lengyelországban nem számolnak olyan rendkívüli, súlyos következményekkel járó esemény bekövetkezésével, amely a határellenőrzés belső határokon történő ideiglenes visszaállítását indokolná. A határellenőrzés visszaállítására Lengyelországban eddig kizárólag jóval előre ismert események, rendezvények (NATO-csúcstalálkozó, Labdarúgó Európa-bajnokság, pápalátogatás) került sor, csak a légi határátkelőhelyeken és csak belépő irányban.

Ezekre az esetekre viszont előre kidolgozott és jóváhagyott tervek állnak rendelkezésre, amelyek tartalmazzák:

- a határellenőrzés visszaállításának kijelölt helyszíneit, azokon belül is a konkrét szolgálati helyeket;
- a részletes erő-eszköz számvetést;
- az erő-eszköz biztosítás rendjét;
- a részt vevő állomány felkészítésének feladatait;
- az együttműködés kérdéseit a repülőter üzemeltetőkkel, a vámszervvel, a rendőrséggel, a katonai rendőrséggel és az egyéb érintett állami szervekkel.

Az adott tagállam határrendészeti szervének szempontjából további külső tényezőt jelent, hogy a tagállam valamennyi belső határszakaszán, vagy csak egy adott viszonylatban, vagy csak egyes határátkelőhelyeken kerül sor a határellenőrzés visszaállítására, illetve csak határforgalom-ellenőrzési tartalommal, vagy a határforgalom-ellenőrzés mellett határőrizettel is. Értelemszerűen a csak egy adott határszakaszon, vagy határátkelőhelyen, határőrizet végrehajtása nélkül bevezetett visszaállítás erő-eszköz igénye, felkészülési igénye jóval kisebb, mint egy teljes belső határszakaszon visszaállított komplex határellenőrzési tevékenységnek.

Mindemellett, a határőrizet végrehajtására – amennyiben annak visszaállítása is indokolt – további külső befolyásoló tényezők hatnak, ilyen a terep jellege (sík, dombos, vagy hegyes), fedettsége (nyílt, részben fedett, fedett), az úthálózat struktúrája (államhatár irányába, vagy azzal párhuzamosan haladó utak sűrűsége, minősége), a terepen található növénykultúrák (alacsony, lágyszárú, vagy magas, fásszárú növényzet), illetve a terep vízrajza.

Ha a határellenőrzés szerves részeként a határőrizet is visszaállításra kerül, annak minden bizonnyal a schengeni követelmények mentén kell történnie. A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus (a továbbiakban: Katalógus) a határőrizettel kapcsolatban az alábbi ajánlásokat és legjobb bevált gyakorlatokat fogalmazza meg: „A határőrizetet és az illegális bevándorlók elfogását az alábbi eszközökkel támogatott, állomásozó és járőröző egységek segítségével kell végrehajtani:

- személygépkocsi, motorkerékpár, hősán, terepjáró, ló stb.;
- éjjellátó készülékek és hőkamerák;
- rögzített kamerák és szenzoros riasztórendszerek;
- hordozható infravörös riasztó/kamera és egyéb szenzoros rendszerek;
- keresőkutyák az erdős területeken;
- motorcsónakok a tavakon és a folyókon;
- helikopterek és repülőgépek megfigyelést végeznek, valamint támogatják a földi járőröket.” (A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata, 7864/09 SCH-EVAL 48 FRONT 21 COMIX 252, 109.)

A terep jellemzői alapvetően meghatározzák az alkalmazható-határőrizet technikai eszközök körét. A külső határokon végzett határőrizeti tevékenységgel összefüggésben Kui László részletesen kifejtette a határőrizeti rendszer és a technikai eszközök összefüggéseit, illetve ezen belül a terep határőrizeti rendszer felépítésére gyakorolt hatását (Kui, 2016a, 121-127.). A határőrizet visszaállítása során a nagyobb kiterjedésű, sík és nyílt terepeken célszerű a gépjárműbe szerelt, vagy egyéb módon (pl. vontatható konténer) mobilizálható nagy teljesítményű hőkép-felderítő rendszerek alkalmazása, kiegészítve kézi éjjellátókkal, kézi hőkamerákkal, nappal pedig távcsővel megerősített gyalogos és gépkocsizó járőrökkel. A nyílt terepeken egyre inkább létjogosultságot nyer a különböző, kisebb méretű, teljesítményű – és ezáltal gépjárművel egyszerűen szállítható – drónok alkalmazása, amelyek kezelése egyszerűen elsajátítható, az egyszerű szállíthatóság miatt az alkalmazási helyszínek operatíván változtathatók és egyre jobb minőségű képi információk továbbítására alkalmasak. A határőrizet technikai lehetőségeit és a drónok határőrizeti alkalmazásának tapasztalatait Kui László korábban már

feldolgozta (Kui, 2018, 28-34.). A fedett, részben fedett, vagy erdős-hegyes terepszakaszokon erősen beszűkül a hőkamerák alkalmazhatósága, mivel a sűrű, vagy fás szárú növényzet ezen eszközökkel a működési jellemzőkből adódóan nem átlátható (Kui, 2016b, 104-114.). Ebben az esetben opcionális megoldást jelenthet a hordozható radarok alkalmazása, amelyek – ellentétben a hőkamerákkal – teljesítménytől függően alkalmasak a – főleg lágyszárú – növényzettel borított terepszakaszokra korlátozott mértékben történő „belátásra”. A radartechnológia kombinálható hőképfelderítő berendezéssel is. Az így kialakított rendszer előnye, hogy a radar által történő észlelés esetén az észlelt személy a hőkamerával is megfigyelhető, ezért a radar által adott információ és a hőkép együttes értékelésével pontosabbá válik annak az észlelés-azonosítás folyamata, könnyebb annak felismerése, hogy egy potenciális tiltott határátlépőt, embercsempészt érzékeltünk, vagy egy határterületi lakos mindennapos mozgását.

Szintén jó megoldást jelent a hőképfelderítő berendezésekkel a terepadottságok miatt nem megfigyelhető terepszakaszok őrizetére az ún. területvédelmi rendszerek alkalmazása. A területvédelmi rendszerek általában a talajba telepíthető szeizmikus érzékelőkből, talajszint feletti mágneses érzékelőkből és infra érzékelő egységekből, illetve a rendszer felügyeletét és az egyes érzékelők jelzéseit fogadó vezérlő egységből, vezetési pontból állnak. A területvédelmi rendszerek előnye, hogy egy-egy rendszeren belül a telepítendő érzékelőtípusok száma a terepadottságoknak megfelelően tetszőlegesen variálható, a rendszerek telepítését gyakorlott személyzet rövid idő alatt végre tudja hajtani, illetve a kifejezetten katonai, vagy határőrizeti alkalmazásra gyártott rendszerek elemei jól álcázhatók és ellenállnak az időjárási tényezőknek.

Mivel a Katalógus ajánlásként és bevált gyakorlatként fogalmazza meg, a szárazföldi határőrizetben alkalmazott technikai eszközök, rendszerek mellett szólni kell a határőrizet légi támogatásának fontosságáról. A határőrizet légi támogatásával összefüggésben korábban érintettük a drónok alkalmazásának kérdéskörét, emellett azonban a határőrizetben hatékonyan alkalmazhatók a nagy teljesítményű légi eszközök, ezen belül is a helikopterek. Alkalmazásuk nagy előnye, hogy a hőkamerával és reflektorral felszerelt helikopterek célszerűen megválasztott fel szállóhelyről rövid idő alatt képesek elérni a határszakasz bármely pontját, olyan területek is gyorsan ellenőrizhetők velük, amelyek szárazföldi járművel nem közelíthetők meg, és nem utolsó sorban megjelenésük és folyamatos alkalmazásuk a határterület mentén jelentős prevenciós hatást is fejt ki.

A határőrizet technikai támogatásával összefüggésben nagyon erős befolyásoló tényezőt jelent az infokommunikációs infrastruktúra és annak minősége. Hiába áll rendelkezésre megfelelő járőrleltszám a legkorszerűbb technikai eszközökkel felszerelve és helikopteres légi támogatással megerősítve, ha nem

tudjuk biztosítani a szóbeli, vagy adatkommunikációt az egyes rendszerelemek között. A járőrök és az irányító központ (ügyelet), illetve a szolgálati rendszer egyéb elemei között a szóbeli kommunikáció biztosítása érdekében az adott területen rendelkezni kell megfelelő EDR, vagy mobilhálózati lefedettséggel. Az intézkedés alá vont személyek ellenőrzéséhez, szükség esetén eljárások kezdeményezéséhez, lefolytatásához meg kell teremteni az ellenőrzési tevékenységet támogató háttér adatbázisok és az ügyfeldolgozó rendszerek elérhetőségét. Célszerű és a hatékonyságot nagymértékben javítja, ha a határőrizetben alkalmazott nagy teljesítményű hőképfelderítő rendszerek, a területvédelmi rendszerek, valamint a helikopterek által létrehozott képi információk szintén továbbításra kerülnek az irányító központba, így a képi információk alapján célzottabb intézkedéseket tudnak bevezetni.

A határellenőrzés visszaállításának logisztikai háttérét több módon is lehet biztosítani, amivel a visszaállítás tervezésekor számolni kell. A visszaállításban részt vevő állomány részére biztosítani kell az étkezelést, a szállást, a szállítást, és a szükséges informatikai és technikai feltételeket. Amennyiben a határőrizet visszaállítására is sor kerül a logisztika még összetettebb feladatot jelent, hiszen további nagy értékű eszközök rendelkezésre állásáról is gondoskodni kell.

A határellenőrzés visszaállításakor rövidtávon, az érintett rendőrségi területi szerv rendelkezésére álló technikai eszközök alkalmazása indokolt, ugyanakkor a szükséges eszközök átcsoportosítása elkerülhetetlen. Amennyiben külső határral rendelkező területi szervtől kerül sor az eszközátcsoportosításra számolni kell ennek hatásával. Az átcsoportosítás nem befolyásolhatja negatívan a határrendészeti szolgálati ág munkáját és annak eredményességét, valamint a lakosság szubjektív biztonságérzete sem csökkenhet az intézkedések bevezetésekor, azon a területen, ahonnan az átcsoportosítások történnek.

Fontos megjegyezni, hogy a nagy értékű, speciális határőrizeti célra beszerzett eszközökből Magyarország Rendőrsége nem rendelkezik tartalékkal vagy raktárkészlettel. Megfontolandó a legfontosabb, legszükségesebb eszközök beszerzésekor tartalék képzése, amely nem csupán a határellenőrzés visszaállításakor, hanem a határrendészeti szolgálati ág normál működése során is segítséget jelenthet (pl. eszközök amortizációja, javítása, selejtezése esetén). Régi adóssága a határrendészeti szolgálati ág logisztikai ellátásának az, hogy a beszerzések, fejlesztések esetén képzési célra nem biztosít eszközöket. A képzési célra szánt eszközök, amelyeket a Nemzeti Közszolgalati Egyetem, valamint a rendészeti szakgimnáziumok kapnának, szintén átcsoportosíthatók lennének a határellenőrzés visszaállításakor (Balla, 2017b, 442-462.). További megoldásként merülhet fel a logisztikai háttér biztosítása bérleti szerződés keretében, azonban ennek hátránya lehet annak jelentős költségigénye.

A határrendészeti szolgálati ág által használt eszközök és létesítmények egy jelentős része európai támogatás igénybevételével került beszerzésre. Az Európai Unió célja a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló európai térség kialakítása és fenntartása, ahol a schengeni térséghez tartozó tagállamok között a belső határokon a határellenőrzés megszűnt. „*A rendszernek szavatolnia kell Magyarországra és az EU állampolgárainak a biztonságát és azon nemzetközi kötelezettségek teljesítését, amelyek a Frontex tevékenységében és az IBM rendszer működésében csúcsosodnak ki*” (Kovács, 2015, 70.). Ezeknek a céloknak a mentén Magyarország Rendőrsége jelentős támogatásokat kap(hat) az Európai Uniótól.

Az Európai Tanács 2004-ben fogadta el a Hágai Programot (Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban 2005/c 53/01), amely a közös európai migrációs politikát is új alapokra helyezte, amelynek a tagállamok közötti szolidaritáson – ideértve a pénzügyi szolidaritást is –, valamint a gyakorlati együttműködésen kell alapulnia. A Hágai Program a migrációs áramlatok igazgatásának négy fő pillérét határozta meg:

- közös uniós integrált határigazgatási rendszer;
- közös visszatérési politika;
- közös bevándorláspolitikát;
- közös európai menekültügyi politika.

Az Európai Bizottság, a migrációval kapcsolatos programok támogatására létrehozta a Szolidaritás és migrációs áramlások igazgatása elnevezésű támogatási rendszert. Ennek az általános programnak a része a Külső Határok Alap, amelynek legfontosabb célkitűzései: integrált határellenőrzés hatékonyságának növelése, a külső határok magasabb szintű védelme, az egységes európai határőrizeti rendszer fejlesztése, valamint az illegális migráció elleni küzdelem hatékonyságának növelése. Az Európai Parlament és a Tanács 2007. május 23-án a 2007/574/EK határozattal hozta létre a Külső Határok Alapot. A KHA általános célja, hogy támogassa az Európai Unió tagállamait a külső határok igazgatására vonatkozó európai politika végrehajtásával összefüggésben a külső határai őrzetének magas és egységes színvonalon történő ellátásában, rugalmas határforgalom ellenőrzésben, a közös, integrált határigazgatási rendszer fokozatos fejlesztésében a szolidaritás elve alapján a közösségi céloknak megfelelő nemzeti intézkedések előírásaival, figyelembe véve az e területet érintő közösségi jogszabályokat, ajánlásokat.

A célok elérése érdekében Magyarország részére mintegy 115 millió euró összeget irányoztak elő (végül a ténylegesen biztosított összeg 59,3 millió euró volt), amelyet 25% mértékű hazai társfinanszírozással egészített ki Magyaror-

szág. Források fogadására, a felhasználás koordinálására, a projektek kiválasztására és ellenőrzésére a Belügyminisztériumban hoztak létre szervezetet Felelős Hatóság néven, amelynek vezetője a belügyminiszter által kijelölt Felelős Személy (a BM európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkára).

A 2007-2013. közötti pénzügyi periódus keretében a KHA 188 projektet támogató Magyarországon, amelyből nyolc hiúsult meg. Összesen mintegy 18,4 milliárd Ft tényleges felhasználása történt meg. Ebből az összegből az ORFK, mint végső kedvezményezett 107 projekt keretében, mintegy 13,6 milliárd Ft összeget költött el.

A Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2007/574/EK határozatának (2007. május 23.)

3. cikke az alábbi általános célokat határozza meg:

- a külső határokra irányuló, ellenőrzéseket és őrizeti feladatokat is magában foglaló határellenőrzés hatékony szervezése;
- a külső határokon a személyek áramlásának hatékony kezelése a tagállamok által egyrészt a külső határok magas szintű védelmének, másrészt a külső határokon a zökkenőmentes határátkelésnek a schengeni vívmányokkal, valamint a tiszteletteljes bánásmód és a méltóság elvével összhangban történő biztosítása érdekében;
- a külső határok átlépésére vonatkozó közösségi jog rendelkezéseinek, különösen az 562/2006/EK rendeletnek a határőrök általi egységes alkalmazása;
- a tagállamok harmadik országokban lévő konzuli és egyéb szolgálatait által szervezett tevékenységek irányításának javítása a harmadik országok állampolgárainak a tagállamok területére való áramlása és a tagállamok közötti ez irányú együttműködés tekintetében.

A Külső Határok Alap keretében beszerzett eszközök álláspontunk szerint a határellenőrzés visszaállítása során alapvetően nem alkalmazhatóak, hiszen azok céljai szorosan a külső határokhoz kapcsolódnak. Az ebből az Alapból beszerzett eszközök csak a fenntartási idő lejártát követően vagy a Belügyminisztérium, mint Felelős Hatóság külön eljárás keretében megadott engedélyének birtokában használhatóak fel. A Felelős Hatóság a Külső Határok Alap felhasználásakor következetesen szigorúan értelmezte a határozatot, amely alapján a mélységi ellenőrzés nem támogatható tevékenységnek minősült.

Az Európai Unió 2014-2020-as pénzügyi ciklusában a Belső Biztonsági Alap külső határok és vízügy pénzügyi támogatására létrehozott eszköz keretében szintén jelentős értékben hajtott végre az Országos Rendőr-főkapitányság (a továbbiakban: ORFK) határrendészeti célú beszerzéseket, mintegy folytatva az előző ciklusban megkezdett fejlesztéseket.

A Belső Biztonsági Alap részét képező, a külső határok és a vízumügy pénzügyi támogatására szolgáló eszköz létrehozásáról és az 574/2007/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló az Európai Parlament és a Tanács 515/2014/EU rendelete (2014. április 16.) 3. cikke így fogalmaz:

„Az eszköz általános célkitűzése az, hogy hozzájáruljon a magas szintű biztonság biztosításához az Unióban megkönnyítve a jogszerű utazást, a külső határokon történő egységes és magas szintű ellenőrzésen és a schengeni vízumok hatékony feldolgozásán keresztül, összhangban az Unió alapvető szabadságjogokkal és emberi jogokkal kapcsolatos kötelezettségvállalásaival.”

Az általános célkitűzés a következő egyedi célkitűzésekre bontható.

- *„a közös vízumpolitika támogatása annak érdekében, hogy elősegítse a jogszerű utazást, magas színvonalú szolgáltatást biztosítson a vízumkérelmezők számára, biztosítsák a harmadik országok állampolgáraival szemben alkalmazott egyenlő bánásmódot, és kezeljék az illegális bevándorlást;*
- *az integrált határigazgatás támogatása, beleértve a határigazgatáshoz kapcsolódó intézkedések további, az uniós előírásoknak megfelelő harmonizálásának ösztönzését, valamint a tagállamok közötti és a tagállamok és a Frontex Ügynökség közötti információcserét is egyrészt a külső határok egységes és magas szintű ellenőrzésének és védelmének – beleértve az illegális bevándorlás kezelését is –, másrészt a külső határokon a zökkenőmentes határátkelésnek a schengeni vívmányokkal összhangban történő biztosítása érdekében, mindeközben biztosítva a nemzetközi védelemhez való hozzáférést az arra rászorulóknak számára, összhangban a tagállamok által az emberi jogok területén vállalt kötelezettségekkel, a visszaküldés tilalmának elvét is ideértve.”* (Az Európai Parlament és a Tanács 515/2014/EU rendelete, 3. cikk)

Megállapítható, hogy a Belső Biztonsági Alap keretében beszerzett eszközök sem használhatóak fel a határellenőrzés visszaállításakor, ugyanazon okokból, mint a Külső Határok Alap esetében. A fent kifejtettek alapján látható, hogy sem az érintett területi szerv, sem a határrendészeti szolgálati ág rendelkezésére álló európai támogatásból beszerzett eszközei nem jelentenek megnyugtató és teljes körű megoldást a határellenőrzés visszaállításának logisztikai biztosításában.

A Készenléti Rendőrség, az ORFK – közvetlenül az országos rendőrfőkapitány útján ellátott – irányítása alatt önálló feladat- és hatáskörrel, országos illetékességgel önálló szervként több más feladatköre mellett részt vesz az előre nem tervezhető, halaszthatatlan beavatkozást és csapaterőt igénylő feladatok végrehajtásában, végrehajtja a mélységi ellenőrzéssel kapcsolatos feladatokat, valamint részt vesz az országos szintű közbiztonsági, közlekedésbiztonsági és

idegenrendészeti fokozott ellenőrzésekben (329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről).

A Készenléti Rendőrség közel 4 000 fős Nyugat-magyarországi és Kelet-magyarországi Határrendészeti Igazgatósága, mind állományának felkészültségét, mind felszereltségét, mind diszlokációját, a határok közelében található objektumait (Kaposvár, Nagykanizsa, Szombathely, Pécs, Győr, Budapest, Miskolc, Nyírbátor, Debrecen, Orosháza, Szeged, Kiskunhalas) tekintve alkalmassá teszi a határellenőrzés visszaállításában történő részvételre. A Határrendészeti Igazgatóságok alapvető feladata az államhatár őrzése. Magyarország Kormánya a 2016. évben döntött a Készenléti Rendőrség hivatásos állományának 3 000 fős létszámfejlesztéséről, amelyhez biztosította a toborzáshoz, felszereléshez és kiképzéshez szükséges pénzügyi forrásokat is (1043/2017. (II. 3.) Korm. határozat a Rendőrség hivatásos állományának 3000 fős létszámfejlesztéséhez szükséges források biztosításáról). Az igazgatóságok részére az ORFK terepjárókat, járóautókat, csapatszállító buszokat, éjjellátókat, lövedékálló mellényeket, mobil és kézi hőkamerákat szerzett be. Emellett a Készenléti Rendőrség Különleges Szolgálatok Igazgatósága Légirendészeti Szolgálat helikopterei szintén bevetethők a belső határokon².

A határellenőrzés ideiglenes visszaállítása esetén a határforgalom-ellenőrzés és a határőrizet technikai-informatikai hátterének biztosítása mellett alapvető fontosságú tényező a humán erőforrás biztosításának helyzete. Ha abból indulunk ki, hogy a határellenőrzés visszaállításával érintett belső határszakaszon megfelelő hatékonysággal működött a mélységi ellenőrzés, ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy legalább minimális létszámban rendelkezésre állnak olyan rendőrök, akik elégséges határrendészeti ismerettel rendelkeznek, mivel a mélységi ellenőrzési tevékenység keretén belül ellenőriztek szabad mozgás uniós jogával rendelkező és harmadik országbeli állampolgárokat egyaránt, ismerik a schengeni térségbe történő beutazás és tartózkodás szabályait, az úti okmányok és vízumok biztonsági jegyeit és képesek a különböző hamisítások felismerésére. Ugyanakkor abban az esetben, ha egy adott határszakasz valamennyi határátkelőhelyén sor kerül a határellenőrzés visszaállítására határőrizettel együtt, illetve a visszaállítás időtartama több hónapig elhúzódik, annak humánbiztosítása nagy valószínűséggel már nem lesz megoldható az érintett térség rendőri állományával, indokolttá válhat további – a biztonság fenntartása érdekében nem a külső határokon szolgálatot teljesítő – állomány átrendelése az ország más területeiről.

2 Az ORFK 2016. óta 11 db amerikai MD902 típusú helikoptert szerzett be többek között határrendészeti feladatok ellátására

A határellenőrzés ideiglenes visszaállítását számos külső és belső tényező befolyásolja. A visszaállítással kapcsolatban az európai uniós dokumentumok csak alapvető elvárásokat fogalmazzak meg. A végrehajtás gyakorlati kérdései csak a magyar jogszabályokban és a rendőrségi belső normákban szerepelnek, de csak érintőlegesen, ezért tanulmányunkban rá szerettünk volna világítani néhány olyan gyakorlati tényezőre, amelyek a végrehajtást befolyásolják. Kutatási eredményeink alapján megállapítható, hogy sikerült meghatározni a határellenőrzés visszaállításának személyi és tárgyi feltételeivel kapcsolatos alapvető problémákat és azok megoldási alternatíváit.

Felhasznált irodalom

- Balla, J. (2017): *Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása*. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, 19. 319-327.
- Balla, J. (2017): *Border Guard Training in Hungary Ensuring the Security of the Schengen Area*. Budapest. Hadtudományi Szemle, 3. 449-462.
- Balla, J. (2018): *Schengeni értékelési mechanizmus*. Hadtudományi Szemle, 1. 287-306.
- Kovács, G. (2015): *A Magyar Rendőrség szerepvállalása hazánk határbiztonságában és a schengeni külső határok ellenőrzésében*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.). Migráció és rendészet. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság. 69-84.
- Kui, L. (2016): *A magyar határőrizet technikai támogatásának aktuális helyzete*. Határrendészeti Tanulmányok. 1. 121-127.
- Kui, L. (2016): *A hőkép-alkotás története és gyakorlati alkalmazása*. Határrendészeti Tanulmányok. 1. 107-114.
- Kui, L. (2018): *Technikai lehetőségek a magyar–szerb viszonylat határőrizetében*. Határrendészeti Tanulmányok. 4. 28-34.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: Ideiglenesen visszaállítják a határellenőrzést Olaszországban <http://www.origo.hu/nagyvilag/20170503-visszaallitjak-a-hatarellenorze-st-olaszorszagban-a-g7-csucs-miatt.html> (utolsó megtekintés: 2018.06.10.)

Felhasznált jogszabályok

1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről

2014. évi LVII. törvény Magyarország Kormánya és az Osztrák Szövetségi Kormány között a közös államhatáron lévő határátkelőhelyekről és határátlépési pontokról, valamint a közúti és vízi közlekedésben a határforgalom ellenőrzésében történő együttműködésről szóló Megállapodás kihirdetéséről

30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról

333/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételeinek szabályairól

329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat-és hatásköréről

1043/2017. (II. 3.) Korm. határozat a Rendőrség hivatásos állományának 3000 fős létszámfejlesztéséhez szükséges források biztosításáról

24/2015. (X. 15.) ORFK utasítás a határforgalom-ellenőrzési szabályzatról

Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az európai unióban 2005/c 53/01

A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata, 7864/09 SCH-EVAL 48 FRONT 21 COMIX 252, 109.

Az Európai Parlament és a Tanács EU 399/2016 rendelete

Az Európai Parlament és a Tanács 515/2014/EU rendelete

Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code

Bezerédi Imre

A rendőrség egyenruházati jelképeinek – címereinek és rendfokozatainak – alakulása a rendszerváltás körül

**Police emblems – coats of arms and rank marks –
around the political transformation**

Absztrakt

A rendszerváltozás az egyenruházott testületek, így a rendőrség külső képét, a rendőr megjelenését is átalakította. A jelképek leváltása hónapok alatt megtörtént mégis egy teljes, közel fél évszázada működtetett rendszer változását jelképezte. A rendőrség jelképeinek, így címereinek és rendfokozati jelzéseinek változásai fontos szereppel bírtak a legitim fizikai erőszak monopóliumával rendelkező kemény hierarchikus szervezet modernizációjában.

Kulcsszavak: magyar rendőrség, rendszerváltás, egyenruha, jelképek, modernizálódás

Abstract

The democratic transformation has converted the external image of the Police and police officer as well. Replacing the emblems during months has meant a change of a system that has been operating for nearly half a century. Changes in police symbols, such as coats of arms and rank marks, played an important role in the modernization of a hard hierarchical organization with a legitimate physical violence monopoly.

Keywords: hungarian police, democratic transformation, uniform, emblems, modernizations

Bevezetés

„A hatósági kényszer mindenfajta államigazgatási hatósági eljárásnak része, amiben azonban a rendőrségnek (és más rendészeti szerveknek) monopóliuma

van, az a legitim fizikai erőszak. A tevékenység főbb formai jegyei, az egyenruha, a fegyverviselés, a zárt hierarchia, mindezeknek a tartalmi vonásoknak a szimbolikus kifejezői”: (Finszter, 2012, 11.). Az idézett megállapításból a továbbiakban az egyenruhával kívánok foglalkozni, pontosabban az egyenruhát díszítő elemekkel. Meglátásom szerint ugyanis az egyenruha (habár szabványra készült egyedi zsebekkel és vállpántokkal, esetenként megerősítő betétekkel, tömésekkel és számtalan más specifikummal rendelkezik) komplexitásában válik uniformissá. A különféle egyedi gombok, díszítő elemek, jelvények, rendfokozatok és más elemek nélkül pusztá ruhadarabként funkcionálna. Az egyenruha eredendően katonai céllal született meg, jelenleg ismert történelmünk tanai között kutatva talán a spártai nép juthat eszünkbe, melynek katonái vörös színű köpenyt viseltek egységesen, ezzel szimbolizálva harcra készültységüket (Sági, 2007, 75.). „*Spárta alkotmányában ugyanakkor szerepelnek az ephorosok, kiknek egyik feladata: gondoskodás az ország belső biztonságáról, főképpen a helóták ellenőrzésével*” (Ernyes, 2002, 15.). A spártai hadseregek nyomán a későbbiekben több nemzet vette át az egyenruha használatát, így a római légiók, melyek már saját jelképeikkel díszített mellvértet és sisakot viseltek, vagy akár a vikingek, akik harcaik során sárkányokkal díszített sisakot húztak. A középkort követően Európa-szerte elterjedtek a posztók, nadrágok és kabátok, melyeket immáron a gombok, jelvények és különböző fejfedők módosulatai jellemeztek.

Miért is fontos azonban egyenruhát viselni? Mit jelképezhet? Erre nagyon egyszerű választ kapunk, és különösebbképpen nem szükséges a rendészet elmúlt közel háromszáz éves, vagy akár a magyar polgári társadalom kiegyezés kori rendőri szervezeteit kutatnunk. Elég, ha az éjjeli órákban kitekintünk egy csöndes alföldi falu utcáira, és máris láthatósági mellényeket, fényvisszaverővel ellátott civil gépjárműveket láthatunk. Nem, itt nem az általános rendőri feladatokat ellátó szervre (a továbbiakban: rendőrség), hanem a polgárőrségre gondolok, ami se nem állami, se nem fegyveres rendvédelmi szerv. Funkcióját tekintve azonban mára már civil rendészeti feladatokat ellátó egyesületről beszélünk, ami az elmúlt években egyre egységesebb mind szervezettség, mind megjelenés terén. Mint ahogyan a polgárőrszervezetek is törvényi felhatalmazás alapján (a polgárőrségről és a polgárőri tevékenység szabályairól szóló 2011. évi CLXV. törvény) egyesületi tagként, a helyi lakosság tagjaként fellépve látnak el rendészeti feladatokat, úgy a rendőrség is többes törvényi felhatalmazás alapján ténykedik, amit jogszabályok, rendeletek és közjogi szabályzók formálnak egésszé. (URL1)

Mégis egy polgárőr egyenruházatán kevésbé militarizáltan, pusztán a testületi (OPSZ) címerén és a Polgárőrség feliraton felül más jelkép ritkán szere-

peltetik, és nincs is erre szükség.¹ A rendőrség uniformisa azonban az elmúlt közel 135 év alatt folyamatosan szabályozott rendnek, a mindenkori hatalom eszméinek megfelelően módosult.

Mint ahogyan azt korábban kifejtettem, az egyenruha ruházati összetevője magában nem feltétlen hordoz állami eszméket, ennek pusztán ruhadarabra történő levetítése pedig olykor téves determináláshoz vezetne. Vegyük például a rendőrségnél jelenleg is téli sapkaként használt úgynevezett usanka-jellegű téli sapkát. Megjelenésében a szőrmés, oldalt lehajtható szövet, bőrből és prémből készült sapka elegáns és a téli időjárási viszonyokhoz mérten megfelelő ruhadarab. Amint erre a ruhadarabra egy kétoldalt bronzszínű búzakalásszal övezett, világoskék mezőből kiemelkedő ötágú vörös csillagot teszünk, máris egyenruhadarabbá válik, amely egy szocialista ideológiát sugárzó államhatalmi szerv ékes darabja. Amint azonban erre a sapkára egy koronás címert helyezek, az rögevest a jelenlegi demokratikus többpártrendszerű köztársasági állam rendvédelmi szervének egyenruházati termékévé avanszál.

A magyar rendőrség jelképei a rendszerváltás előtt

A magyar rendőrség a rendszerváltást megelőzően egy szigorúan centralizált, bürokratikus elvek mentén működő szervezet volt.

Az 1949. évi kommunista hatalomátvétel során augusztus 20-ai hatállyal az 1949. évi XX. – a mára már csak sztálini magyar alkotmánynak nevezett – törvény gyakorlatilag a Szovjetunió alkotmányának fordításán alapult és vált a Magyar Népköztársaság alkotmányává. Az 1949-es alkotmány ugyanakkor új államcímert (1. sz. melléklet) vezetett be, amely:

„más szocialista országbeli címerek mintájára készült, hazánk szocialista jellegét valóban hangsúlyozottan kifejezésre juttatta, de ugyanakkor nem fejezte ki kellő súllyal hazánk magyar voltát (csak egy vékony háromszínű szalag utalt erre), s nem követte a történelmi hagyományokat sem. Emellett súlyosan vétett a heraldika szabályai ellen is: címerpajzsot sem alkalmazott, s így csak funkciója révén volt címernek nevezhető. Mindezen okok miatt sokak nemzeti érzését sértette. Nem is vált népszerűvé, s 1956 őszét nem élte túl” (Bertényi, 1983, 78.).

A kommunista címerekre általánosságban igaz, hogy antiheraldikusak, tehát a címertan szabályait figyelmen kívül hagyják, például gyakran nem tartalmaz-

¹ „A szolgálatot teljesítő polgárőrök gépjárművén, megkülönböztető mellényén jól látható Polgárőrség feliratot viselnek, de formaruhájuk fegyveres, rendvédelmi szervhez megtévesztő módon nem lehet hasonló, rendfokozati jelzést nem viselhetnek.” (Kozáry, 2008, 30.)

nak címerpajzsot. Ez nem feltétlenül a tervezők tudatlanságából eredt, a kommunisták szándékosan szakítani akartak a feudális hagyományokkal. Gyakori elem volt még a kommunista címereken a szintén a parasztságra utaló búzakoszorú, ez mind a Rákosi-, mind a Kádár-címeren megjelent.

A rendőrség számára a Rákosi-korszakban egységes sapkajelvény (2. sz. melléklet) került bevezetésre, amely kétoldalt bronzszínű búzakalással övezett, világoskék mezőből kiemelkedő ötágú vörös csillagot ábrázol. A csillag két alsó szára között – azokkal párhuzamosan – egymással szembenéző két puska, a jelvény alján ívelt nemzeti színű szalag van elhelyezve. Ezen sapkajelvény lényegében a rendszerváltásig rendszerben maradt azzal, hogy a tábornoki állomány részére később tábornoki sapkajelvény (3. sz. melléklet) került bevezetésre, amely kétoldalt búzakalász-koszorúval övezett nemzeti szín rajzolatú, Kossuth-címerrel stílizált pajzsot ábrázol. A jelvényt közepén felül ötágú csillag, alul a búzakalász-koszorút kétoldalt tölgyfalomb díszíti. A jelvény színe a tányérsapkán arany, a köznapi és téli sapkán barna. Az egyenruhák gombjaira (4. sz. melléklet) ekkor ugyancsak az úgynevezett Rákosi-címer került.

1945 után, még a kommunista hatalomátvételt megelőzően minden fegyveres testület szakítani próbált a horthyista hagyományokkal, így a zárt nyakú helyett kihajtott fazonú, az ívelt helyett egyenes zsebtakaróval rendelkező, vállcsúcsba varrt rendfokozati jelzéssel ellátott zubbonyt, pantallót, valamint tányérsapkát rendszeresítettek a rendőrség részére. A Magyar Államrendőrség 1946-51 között többször változtatott rendfokozati jelzésein, azonban a váll-lapokon továbbra is megmaradt a hatágú csillag. A tradicionális hatágú csillagnak (5. sz. melléklet) fontos szerepe van a magyar honvédség, és így a rendfokozatok történelmében. A hatágú csillag ugyanis része azon rendfokozati rendszernek, melyet az Osztrák-Magyar Monarchiában kialakult rendfokozati elnevezések és jelölések megtestesítenek, akár a mai napig. *„A véglegesen kialakult rendfokozati rendszer, mely teljes mértékben láthatóvá tette a rangokat, 1849 tavaszán és 1850 januárjában jelent meg az osztrák hadseregben. A galléron elhelyezett 1-3 hatágú csillagokkal és paszományokkal, színes hajtokán jelezte a hovatartozását. A szabadságharc bukása után ez honosodott meg hazánkban...”* (Zeidler, 2009, 116.). Az 1919-től működő Magyar Királyi Államrendőrség rendfokozati rendszere a Fővárosi Rendőrség mintájára épült. Ezen rendfokozati rendszer folyamatos változásnak volt kitéve mind megnevezésében, mind megjelenésében a Magyar Királyi Rendőrségben (1931) is. A Magyar Királyi Csendőrséggel szemben, ahol ekkor hatágú csillag volt rendszeresítve a rendfokozati jelzéseken, a Magyar Királyi Rendőrség váll-lapjain csillagrózsácskát, vagy rózsácskát (6. sz. melléklet) viseltek ezzel jelképezve, hogy viselője nem tagja a haderőnek. Megjegyzem, hogy az osztrák haderő és szövetségi rendőrség a mai napig egységesen hatágú csillagot visel rendfokozatain.

A Rákosi-korszak ötszög alakú lengő váll-lapok 1951-es bevezetésével egyértelművé tette a rendőrség kommunista szervezetté tételét. Az ötszög alakú válllap ugyanis teljesen szovjet mintára készült, rajta a kommunizmust jelképező ötágú csillagokkal.

Az 56-os forradalom és szabadságharc során a rendőrség levetette a szovjet mintájú rendfokozati jelzéseket, majd 1957 tavaszától ismét visszatért a katonailag szervezett rendőrség 1947-es mintájára épülő jelzés, immáron ötágú csillagokkal (Sági, 2008, 72.).

A Kádár-korszak a katonasághoz hasonlóan némileg kompromisszumos viseletben gondolkodott, ugyanakkor a rendőrség esetében a nemzetközi trendek nagyjából egyeztek a viseletek módosulásainak tervezett irányával, és a hagyományok sem voltak annyira egyértelműek, mint a katonai viseletek esetében. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején előkerült Kossuth-címer ideje ismét hamar leáldozott, 1957-ben ugyanis Légrády Sándor által megtervezett Kádár-címer (7. sz. melléklet) került a helyére (Bertényi 1996). A címer aranykeretű, vörössel, fehérrel és zölddel vágott (szimmetrikus) tárcsapajzs, a rajta lévő sisakdísz lebegő ötágú vörös csillag. A pajzstartót sárga búzakoszorú, amelyet jobb oldalán vörös-fehér-zöld, bal oldalán vörös szalag fog át. A pajzs és a búzakoszorú közt kék mező van, a vörös csillag sárga (arany) sugarakat bocsát a mezőre. Az ekkor bevezetett címer, majd az 1963-ig kialakult rendfokozati rendszer közel harminc éven keresztül determinálta a magyar rendőrség megjelenését annak kisebb módosulatai mentén.

A magyar rendőrség jelképei a rendszerváltást követően

A köztársaság születésével egyidejűleg és már talán korábban is talán pont az erősödő ellenzéki táborok, a demokráciát sulykoló értelmiségiek növekvő megjelenésével főként a fővárosi kerületi rendőrkapitányságok beosztottjai elbizonytalanodtak. A rendőri bizonytalanságra utalt a korábbi belügyminiszter, Horváth Balázs nyilatkozatai is, aki „...*a gondolkodást megnyomorító, önálló kezdeményezésre képtelen, felelősséget vállalni nem tudó egyének gyülekezete...*” -ként jellemezte a szocialista hatalom rendőrségét, majd egy következő gondolatmenetével rávilágított a katonai rendfenntartó szerepére. Minthogy ez a szigorúan hierarchizált felépítés nagyon megfelelt a népi demokratikus rendőrség ideológiai funkciójának, a rendszert habozás nélkül általánossá tették olyan területeken is, ahol a munka természete ellentmondott a katonai rendtartásnak. Így kapott katonai rendfokozatot a minisztériumi hivatalnok, a bünygyi nyomozó, az igazságügyi szakértő, vagy éppenséggel az üdülőgondnok.” (Horváth, 1990, 4.)

Bizton számolt vele mindenki, hogy az újonnan megalakuló koalíciós kormány szakít az eddigi rendőrségi modellel.

A szervezet egyenruházati felszerelése az 1970-es években rendszeresített változtatásokon felül pusztán néhány korszerűbb 1987-ben bevezetett szürke színű dzsekivel módosult. Címerei, rendfokozati jelzései továbbra is az 1956-os levett forradalom és szabadságharcot követően 1957-ben rendszeresített, majd az 1963-as módosítást követően 1994-ig szinte változatlan ötágú csillaggal és az úgynevezett Kádár-címeres gombbal ellátottak maradtak.

Túrós András volt országos rendőr-főkapitánnyal készített interjú során az alábbi megemlékezést teszi:

„Ultimátumot adtak rajtam keresztül a rendőrségnek, hogy a 23-i ünnepi rendezvényen a rendőrök nem jelenhetnek meg vörös csillaggal a sapkájukon, mert ha mégis, akkor számíthatunk arra, hogy a tömeg forradalmi úton távolítja el a rendőrség sapkájáról a vörös csillagot. Amikor elmentek, jelentettem a belügyminiszternek, hogy mi történt. Ő azt kérdezte, hogy egy nap alatt mit tehetnénk. Javasoltam, hogy vagy levetetjük a biztosításban részt vevők sapkájáról a vörös csillagot, bár a helye ott marad, vagy kísérletet teszünk valamilyen sapkarózsa legyártatására. Utóbbi történt. Az állami pénzverde vezérigazgatója volt a segítségünkre. Másnap reggelre legyártottak számunkra nagyjából ötezer darabot, így a biztosításban részt vevő rendőrök nemzeti színű sapkarózsával jelentek meg, s a tömeg megtapsolta őket” (Végh, 2015, 38-39.).

Ez volt az a pont, ahol a magyar rendőrség egyenruházata az ezt követő öltözékes szabályozások alapján mind címereiben, mind rendfokozati jelzéseiben és kitüntetéseiben máig demokratikus jelleget kelt. Joggal merül fel a kérdés az olvasóban, hogy a rendőrség miért nem a koronás címet gyárttatta le, illetve vezette be sapkajelvényként. Ez akkor még azért lett volna merész húzás, mert az 1949. évi alkotmányt módosító az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény 76.§-a alapján „A Magyar Köztársaság címeréről, zászlajáról és azok használatáról alkotmányerejű törvény rendelkezik”, tehát az új címer elfogadása valamennyi országgyűlési képviselő szavazatának 2/3-ra várattott.

A jelenleg hatályos címer elődjét 1990. június 3-án fogadta el az Országgyűlés, az Alkotmány módosításáról szóló 1990. évi XLIV. számú törvényben. Bár az Országgyűlés több változatot is megvitatott (szó esett a Kossuth-címer, mint köztársasági jelkép² bevezetéséről), azonban a koronás kiscímet (8. sz. mel-

2 1918. november 16-án, Magyarországon kikiáltották a népköztársaságot, s néhány hét leforgása alatt az eddig használt közös és koronás államcímerek egyaránt anakronisztikussá váltak. Károlyi Mihály november végén miniszterelnöki rendeletében az 1849-es független Magyarország hagyományait újította fel, s a Kossuth-címet (koronátlan kiscímet) rendszeresítette pajzstartók nélkül, illetve lombdísznek vagy a köztársasági államformához illő egyéb ízléses díszítésnek a használatával. Az 1946. február 1-én

léklet) szavazta meg a Magyar Köztársaság címerévé. A 2012. január 1.-jétől hatályos Magyarország Alaptörvénye szó szerint átvette a korábbi alkotmányból a címer leírását, miszerint „*Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármasként halomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.*” (URL2)

A rendőrség számára a Belügyminisztérium 1990. április 1-i hatállyal eközben azonosító jelvényt (9. sz. melléklet) rendszeresített, amely az elmúlt lassan három évtized alatt – gyártástechnológiai változásokat leszámítva – alapjaiban nem változott.

„*Szolgálati azonosító jelvény: pajzs alakú, 60 mm magas, legszélesebb pontja 45 mm. A pajzs alakban: felül kék alapú, 9 mm széles szalagmintán 5 mm magas betűkkel, (melyek a pajzs alak alsó csúcsa irányában legyezőszerű elhelyezkedésűek) „RENDŐRSÉG” felirat, – alatta 15 mm-es piros, 13 mm-es fehér, 23 mm-es zöld mezőben, a pajzs alak tengelyében 31 mm magasságú, legszélesebb pontján 20 mm széles mérleg-tőr jelkép. A zöld mezőben 22×10 mm-es téglalap alapon 5 jegyű, (5 mm magas, 3 mm széles számokból álló) azonosító szám van. A téglalap alap kék színű szalagmintában folytatódik. A pajzs alak, valamint a benne levő mezők arany színnel vékonyan keretezettek, a „RENDŐRSÉG” felirat, a mérleg-tőr jelkép, továbbá a számmező szintén arany színűek. Az azonosító számok feketék...*” (URL3)

Az azonosító jelvény mind megjelenése, mind az ábrázolt szimbólumain keresztül megfelel a címertani, és ami fontosabb, a demokratikus társadalom fegyveres rendvédelmi szerveként funkcionáló szervezet jelképeként. A jelvény bevezetését követően 1992-ben rendszeresítésre kerültek az új rendfokozati jelzések, amelyek az 1963-as mintát követve ugyancsak lengő váll-lapokon kerültek megjelenítésre, azzal a különbséggel, hogy azokon immáron hatágú csillagokat viseltek, a Kádár-címer helyett pedig a keresztbe állított puskák, mint állományjelzők kerültek megjelenítésre, továbbá megszüntették az alhadnagyi rendfokozatokat. A hatágú csillagok bevezetése a rendészettörténelmet kutatók számára meglepetésként szolgált, ugyanis mint arról korábban szó esett, a csillag rendfokozati jelzésen való szerepeltetése az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően alakult ki a hivatásos honvéd rendfokozati jelzések rendszerében, míg a rendvédelmi szervek hatágú csillag helyett csillagórácskákat viseltek. Az így bevezetett rendőri rendfokozatok megjelenése

kikiáltott köztársaság 1848-1849 politikai örökségéhez és az 1918-1919-es hagyományokhoz nyúlt vissza, amikor a Kossuth-címert (koronátlan kiscímert) vette használatba. 1949 augusztusáig volt érvényben, egyes elemeinek a továbbélése azonban egyes külföldi címereken a mai napig megfigyelhető. (Bertényi, 1983. 75-76.)

egyértelműen az 1944-45 között működő katonailag szervezett rendőrség viselt rendfokozatát vette át.

A rendfokozatok véglegesítése terén előrelépést jelentett a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény (a továbbiakban: Honvédelmi törvény) ami bevezette a zászlósi rendfokozatok közé a főtörzszászlósi, a tábournoki rendfokozatok közé a dandártábournoki rendfokozatot. A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) a Honvédelemi törvény mintájára ugyancsak 19 rendfokozatot különböztetett meg. A tisztetek közé az őrzetető, a tizedes, a szakaszvezető, a tiszthelyettes az őrmester, a törzsőrmester és főtörzsőrmester. A zászlósok közé soroljuk a zászlóst, a törzszászlóst és a főtörzszászlóst, a tisztetek közé pedig a hadnagyot, a főhadnagyot és a századosot. A főtisztek között találjuk az őrnagyot, az alezredest, az ezredest, a tábournokok között pedig a dandártábournok, a vezérőrnagy, az altábournagy és a vezérezredest található. (URL4)

A rendőrség átvilágítását végző TC Team Consult a szervezet modernizációját (akkor reformként szerepeltették, célzó tervének megfelelően a rendőrséget közelebb kellett vinni a társadalomhoz (TC Team Consult 1991). Ennek jegyében 1993-94-től egyre szélesebb körben vált népszerűvé a Szent György napja alkalmából április 24-én tartott rendőrnapi megemlékezés megtartása. Az 1994. évi rendőrnapi megemlékezésre a rendőrség már gépjárműveiken is szerepeltette a Szolgálatunk és Védünk (10. sz. melléklet) szlogent, melyet értelemszerűen az USA rendőrségtől vett át (to Protect and to Serve). A szlogen kék betűszedettel, alatta nemzeti színű lobogóval került elkészítésre, amely ma is része a testület imázsának.

Ugyancsak 1994 januárjától került bevezetésre a rendőri karjelvények rendszere, amely a mai napig meghatározó része az egyenruhának és jelképezi a magyar rendőrséghez tartozás mellett a területi hovatartozást. A karjelvények az elmúlt több mint két évtizedben két csoportba kerültek besorolásra; „*A szolgálati karjelvénynél a szolgálat, a szolgálati ág, a szakszolgálat magyar nyelvű megnevezését és a tevékenységükre jellemző jelképet kell alkalmazni, amely mellett a POLICE felirat megengedett; ... az önkormányzati karjelvénynél a legitim, heraldikailag hiteles önkormányzati (megyei, fővárosi, települési, településrészi) címerek megjelenítését, illetve a rendőri szervezet (megye, főváros, település, településrész) megnevezésének magyar nyelvű feliratozását kell alkalmazni, amely mellett a POLICE felirat megengedett;*” (URL5)

Hazánk NATO-csatlakozásakor (1999. március 12.) a Magyar Honvédségnél bekövetkezett változtatások nyomán (pl.: lengő váll-lapok kivezetése) kialakult egy egységes viselet. Ekkor kezdődött meg a rendőrség egyenruházatának modernizációs folyamata, melynek célja egy újabb, modernebb és társadalomközelebbi egyenruházat bevezetése volt. Az új egyenruhák 2002 tavaszán

jelentek meg, azonban a szerző visszaemlékezése alapján a hivatásos állomány ellátása hosszabb ideig is eltartott. Az új egyenruházati termékek nem éltek meg hosszú időt, az erősen kopó farmer, vagy a pizzafutár sapkaként ismerté vált baseball jellegű nyári sapka sem tradicionális, sem rendőri megjelenéssel nem bírt, ezért 2009-ben újabb tányérsapka került rendszeresítésre, a korábbi egyenruha darabok pedig 2012-ben szinte teljesen eltűntek. Mégis az ezredforduló kapcsán született egyenruházati termékek értékkel is szolgáltak. Ilyen érték például az új társasági egyenruha, valamint sapkajelvény és társasági sapkajelvény. A társasági egyenruhán jelentkezik a magyar rendőrségnél először tradicionális érték a galléron elhelyezett paroli. Furcsamód a parolikat ekkor nem a korábban tárgyalt 1944-45 között működő katonailag szervezett rendőrséget mintázó hatágú csillagjával, hanem a polgári magyar állam rendőrségét jelképező a szakirodalom által csillagrózsácskaként³ ismert elemmel rendelték felszerelni. Ugyancsak említést érdemelnek a gombok, szűrősgombok, melyek színüket tekintve ezüst (tiszthelyettes) vagy arany (zászlósok, tisztek, főtisztek, tábornokok) színűek, továbbá mintájukat tekintve azokon rendőrség jelvényeként megismert rendőrségi címer látható.

Mindemellett bevezetésre kerülnek a 40×95 mm-es nagyságú fűzhető váll-lapok, amelyeken ekkor a hatágú csillagok mellett testületi jelvény mutatkozik ugyancsak a rendőrségi címert mintázva.

Összegzés

„Minden rendőr viseli egyenruháján az állami szimbólumokat (ezeket ebben a formában csak ő hordozhatja) és a kiképzése idején is azt tudatosítják benne, hogy az utcasarkon is a kormányzás jogát gyakorló politikai hatalmat képviseli. Ez az összefüggés nem is szorul további magyarázatra ott, ahol centralizált államrendőrségi (nemzeti) modell működik” (Finszter, 2012, p.126). A rendszerváltás óta jelentős változásokon keresztül ment, a közbiztonság, mint produktum szolgáltatásában legfontosabb szerepet betöltő rendőrség annak el- lenére, hogy a kor rendészettudományt művelői szándéka ellenére gyökeresen nem változott meg, mégis a kitzűzött modernizációs folyamatok végrehajtása mentén egy új, szolgáltatóbb jellegű szervezetté alakult. Ezen átalakulás nem képviselt teljes reformot, azonban a rendőrség szervezetének modernizációjá-

³ „A rendszerváltás után pedig – a nem katonai testületeknél fennmaradó – katonai rendfokozatokat is csillagrózsácskával jelölték. Így módon az elképzelhető leghetlenebb variáció jött létre, amely nélkülöz minden hagyományt, praktikumot és ízlést.” (Olasz et al., 2008, 33.)

ként jelentős egyenruházati változtatások kerültek bevezetésre. Az immáron demokratikus jelképként funkcionáló, a Magyar Köztársaság címerét mintázó jelképek, így sapkarózsák, gombok és egyéb jelvények, a rendőrség heraldikai kritériumoknak is megfelelő azonosító jelvény, továbbá a nyugaton jól bevált szolgálunk és védünk szlogen bevezetése mind hozzájárultak az egyes rendőrök megjelenésén keresztül ahhoz, hogy a magyar társadalom szakítson a szocialista, pártközpontú és politikai akaratokat kielégítő rendőri sztereotípiákkal.

Felhasznált irodalom

- Bertényi, I. (1996): *A Magyar Szent Korona*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó
- Bertényi, I. (1983): *Kis magyar címertan*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
- Ernyes, M. (2002): *A magyar rendőrség története*. Budapest: BM Kiadó
- Finszter, G. (2012): *A rendőrség joga*. Budapest, Duna Mix Kft.
- Horváth, B. (1990): *A jövő rendőrségéért*. Belügyi Szemle, 10. 3-9.
- Boross, P. (1991): *Interjú a közbiztonságról a Belügyminiszterrel*. Rendészeti Szemle, 3. 49-53.
- Korinek, L. (2015): *Rendszerváltás a belügyben*. Belügyi Szemle, 1. 5-33.
- Kozáry, A. (2008): *Nemzetközi összehasonlító szervezeten - Kézikönyv a Rendőrtiszti Főiskola Mester szak hallgatóinak*. Budapest: Rendőrtiszti Főiskola
- Olasz, Gy. - Parádi, J. - Zeidler, S. (2008): *A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezésőtől az ezredfordulóig*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 18.
- Salgó, L. (1994): *Az új típusú közbiztonság*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Sági, Z. (2007): *Egyenruha, mint tradíció a Magyar Rendőrségnél*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 16.
- Sági, Z. (2008): *A rendőrség egyenruházata a II. világháború befejezésétől a rendszerváltásig*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 17.
- TC Team Consult: *A hatékony és demokratikus magyar rendőrségre vonatkozó javaslatok*. 2. változat. 1991. október. Brüsszel-Hága-Genf – Bécs-Zürich,
- TC Team Consult: *A hatékony és demokratikus magyar rendőrségre vonatkozó javaslatok*. 1991. november 6. Bécs – Varnsweld
- Zeidler, S. (2009): *A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezésőtől a rendszerváltásig*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 17.
- Végh, Zs. (2015): „... részesei voltunk az átalakulásnak...” *Interjú dr. Túrós Andrással*. Belügyi Szemle, 63.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: A Polgárőrségről és a polgárőri tevékenység szabályairól szóló 2011. évi CLXV. törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100165.TV (utolsó megtekintés: 2018.05.09.)

URL2: Magyarország Alaptörvénye. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (utolsó megtekintés: 2018.05.10.)

URL3: Az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv Ötözködési Szabályzatának kiadásáról szóló 2/2014. (II. 12.) ORFK utasítás 5. sz. mellékletének 9. pontja. http://www.police.hu/sites/default/files/ot_6.doc (utolsó megtekintés: 2018.03.15.)

URL4: A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 1996.06.06. hatályos állapota. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99600043.TV> (utolsó megtekintés: 2018.06.05.)

URL5: A rendőri karjelvények rendszeresítésére vonatkozó szabályokról szóló 31/2016. (XI. 18.) ORFK utasítás. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0031.ORF×hift=ffffff4&txt-referer=00000001.TXT> (utolsó megtekintés: 2018.04.15.)

Melléletek

1. sz. melléklet: Az 1949-es úgynevezett „Rákosi” államcímerek (<https://magyarcimerek.hu/file/img/jpg/3315-magyarorszag.jpg>)

2. sz. melléklet: A Rákosi-korszak sapkajelvénye (Készítette a szerző)

3. sz. melléklet: A Rákosi-korszak tábornoki sapkajelvénye *(Készítette a szerző)*

4. sz. melléklet: ARákosi-korszak egyenruházati gombozata *(Készítette a szerző)*

5. sz. melléklet: A hatágú csillag *(Készítette a szerző)*

6. sz. melléklet: A hatágú csillag, csillagrózsácska és rózsácska fémről /balról jobbra/
(Forrás: Zeidler Sándor magángyűjteménye)

7. sz. melléklet: Az 1957-es úgynevezett "Kádár" államcímér
(https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_c%C3%ADmere)

8. sz. melléklet: 1990 óta hivatalos (jelenlegi) államcímérünk.
(<https://magyarcimerek.hu/file/img/jpg/3314-magyarorszag.jpg>)

9. számú melléklet: A rendőrség jelképe az azonosító jelvény (<http://www.police.hu>)

Szolgálunk és Védünk

10. sz. melléklet- A rendőrség „Szolgálunk és Védünk” szlogenje (<http://www.police.hu>)

Borbély Zsuzsanna

**Egészségmagatartás és mentális egészség –
nemi különbségek a munkahelyi
stressz megélésében**

**Health behavior, mental health –
responses of police trainees to occupational stress**

Absztrakt

Hazánkban a tiszthelyettes képzésben tanulók döntő többsége rendkívül fiatalon kerül a Rendőrség szervezetébe. Ehhez társul kihívásként, hogy a képzésük második felében egyszerre két fronton kell sikeresen helyt állniuk: próbaidős őrmesterként és rendőrtanulóként. Kutatásomban annak összefüggéseit vizsgálom, hogy a képzés során milyen mértékben tapasztalják meg a munkahelyi stressz jelenségét, s mindez milyen kapcsolatban áll a mentális egészség egyes mutatóival, illetve bizonyos egészségmagatartási szokásokkal.

Kulcsszavak: rendőrtanulók, egészségmagatartási szokások, munkahelyi stressz, mentális egészség

Abstract

Our country the average really young police trainees are really young, when they start their police studies. The second year of the law enforcement school brings an additional challenge: they are probational police officers and law enforcement students at the same time. In my research I examine the correlate of health behavior, mental health and occupational stress, that they go through during the second part of their studies.

Keywords: police trainees, health behavior, occupational stress, mental health

Bevezető

A munkahelyi stressz és a rendőri munka

Első lépésként érdemes tisztáznunk azt a kérdést, hogy mi is a munkahelyi stressz? Az egyik leginkább szerteágazó definíció Levi és Levi (2000) nevéhez kötődik. Eszerint a munkahelyi környezet és szervezet, valamint a munka kellemetlen és ártalmas aspektusaira adott emocionális, viselkedéses, kognitív és fiziológiai reakció, amely fokozott distressz érzésével, megemelkedő arousal szinttel, s a megjelenő nem tudok vele megküzdeni érzéssel jellemezhető.

Emellett érdemes megvizsgálnunk, hogy milyen forrásokból is eredhet a munkahelyi stressz: Karasek Megterhelés-Kontroll-Támogatás modelljét véve alapul elmondható, hogy mind a szervezet sajátosságai, mind az egyén sajátosságai, mind pedig a külvilág szolgálhat stresszforrásként a munkát illetően (Bickford, 2005; Klein – Klein, 2006). A munkahelyi stressz további sajátossága tehát, hogy mivel az egyén és a szervezet kölcsönhatásban állnak, így mindegyikre hatással van a jelenléte (Leka et al., 2004).

A rendőri munka során felmerülő stresszorokat számos kutatás vizsgálta világszinten is. Ezeket áttekintve a konkrét munkavégzéshez kapcsolódóan a legfőbb stresszforrásoknak az elnyúlt munkaidő, a családi élet háttérbe szorulása, a létszámproblémák és a túlterheltség, az adott egységnél uralkodó légkör, valamint egyes tevékenységek monotonitása számítanak (Kapade-Nikam – Shaikh, 2014; Abdollahi, 2002). Több vizsgálat foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy van-e különbség a férfiak és nők között. Ezek eredményei arra utalnak, hogy a stresszrel való megküzdés tekintetében megfigyelhetők nemi különbségek. Emellett a hazai rendőrök körében tapasztalt nemi eltérések a stresszterheltségét illetően elmondható, hogy Szabó vizsgálatában nem mutatkozott tendenciaszerű különbség, bár az anyagi elismertség tekintetében a férfiak jelentősen elégedetlenebbnek mutatkoztak női kollégáiknál (Szabó, 2009). Hazánkban a rendőrök stresszterhelésével kapcsolatosan csekély számú tanulmány jelent meg, a tiszthelyettes képzésben részt vevőket illetően pedig nem folytak ilyen témájú kutatások.

Egészségmagatartási szokások a rendőrök körében

A rendőrök körében az alkoholfogyasztási szokások és a dohányzási szokások meglehetősen gyakran vizsgált jelenségnek számítanak – általában a stresszrel, vagy egyéb betegségekkel kapcsolatosan –, ugyanakkor a testedzéssel kapcsolatos szokásaikról ez már nem mondható el. Ennek háttérében valószínűleg a

rendőrökkel kapcsolatban a társadalom körében támasztott megfelelő edzettséggel kapcsolatos elvárások állnak. A nemzetközi eredmények értelmében a rendőrök körében a magasabb stressz szint gyakoribb alkoholfogyasztással (Smith et al., 2005, Violanti et al., 2011), férfi rendőrök körében dohányzás intenzitását növelő hatással (Smith et al., 2005, McCarty et al., 2007) jár együtt. A dohányzás terén egyes vizsgálatok szerint a férfi rendőrök esetében gyakoribb a dohányzás, mint a női rendőrök körében. Az alkoholfogyasztás tekintetében a vizsgálatomban találtakhoz hasonló eredmények mutatkoztak például Violanti és munkatársai (2011) kutatásában, vagyis a férfi rendőrök körében magasabbnak bizonyult az alkoholfogyasztás kockázata. A rendőrök fizikai edzettségének fontosságáról meglehetősen kevés kutatás szól, ilyen például Bissett, Bissett és Snell vizsgálata (2012).

Az egészségmagatartási és egészségkárosító szokásokat tekintve rendőrök esetében a testedzés gyakorisága terén nem talált nemi különbséget Richmond, Wodak, Kehoe és Heather (1998).

Hazai viszonylatban nem rendelkezünk hivatalos adatokkal arra vonatkozóan, hogy hogyan alakulnak ezek a szokások a rendőri állomány körében a magyar társadalomban tapasztalt átlagértékekhez képest.

Mentális egészség a rendőrök körében

A stressz kapcsán vizsgálódva nem szabad megfeledkeznünk bizonyos mentális egészséggel kapcsolatos mutatókról sem: a stressz kapcsolata a szorongással és a megküzdéssel, valamint a kiegész kapcsolata a depresszióval megkerülhetetlen ebben a témakörben. A rendőrök szorongásszintjére vonatkozó vizsgálatok eredményei szerint a különböző traumatikus események hatásaként nem csupán a depresszív tünetek, hanem a szorongás is fokozódhat (Bowler et al., 2016), illetve a rendőrök általában az átlagpopulációhoz képest mind a felvételikor (Ghazinour et al., 2009), mind később alacsonyabb szorongásszinttel jellemezhetők (Storch – Panzella, 1996). Bár egyes kutatási eredmények szerint a férfi rendőrök magasabb vonásszintű szorongással jellemezhetők (Acquardo Maran, et al, 2015). A depresszió kapcsán több kutatási eredmény utal annak együtt járására a stresszel (Gershon, et al., 2002, Berg, et al., 2006, Wang, et al., 2010), a rosszabb alvásminőséggel (Slaven, et al., 2011), illetve a traumatikus eseményekkel való találkozás növeli az előfordulásának esélyét a rendőrök körében (Wang et al., 2010, Plieger et al., 2015, Bowler et al., 2016).

Nem mutatott nemi eltérést a szorongást illetően He, Zhao és Archbold (2002) vizsgálata, de a depressziót és a rendőri stressz egyes tényezőit illetően a női

rendőrök esetében magasabb értéket találtak. A stresszel való megküzdés esetében svéd rendőrök esetében általában a női rendőrök magasabb értékekkel bírnak a férfi kollégáikhoz képest (Bakteman-Erlanson, 2013).

A hazai tiszthelyettes képzés sajátosságai napjainkban

Magyarországon a tiszthelyettes képzésben részt vevők átlagéletkora 20 év körüli, vagyis alapvetően a Z generáció tagjai alkotják a rendészeti szakgimnáziumok tanulói állományát (ezt támasztja alá Tegyei (2008) Z generációról szóló írása is). Fiatal életkoruk ellenére a kétéves képzés második felében két fronton is helyt kell állniuk: egyszerre próbaidős örmeesterek valamely rendőri szerv állományában, illetve rendőrtanulók az iskolában. Ez a kettősség a velük szemben támasztott elvárásokban is jelentkezik.

Mindez számos kérdést vet fel, kezdve onnan, hogy ez a kettős terhelés milyen hatással van a pszichés egészségre és az egészségmagatartási szokások alakulására, keresztül azon, hogy vannak-e nemi különbségek, ezen tényezők kapcsán, és ha igen, akkor hogyan alakulnak és mennyire felelnek meg a nemzetközi eredményeknek, egészen odáig, hogyan fejt a pályakezdő rendőrök stresszterheltségi profilja, illetve hogy megjelenik-e már a kiégés folyamata az iskolai tanulmányok végére, vagy sem? Vizsgálódásaim mindezek miatt fordultak a rendőri állomány ezen csoportja felé.

A vizsgálat háttere

2015 augusztusának végén az első évüket sikeresen befejezett tiszthelyettes tanulókat váratlanul nevezték ki próbaidős örmeesterekké a migrációs helyzet alakulása miatt (augusztusig úgy tudtuk, hogy az állomány hosszú évek óta elsőként a teljes képzési időt kinevezés nélkül tölti el, csak tanulói státuszban). Mivel ekkoriban az egyik rendészeti szakgimnázium pszichológusa voltam, aki oktatói feladatokat is ellátott, ezért személyes tapasztalatokkal bírtam arról, hogy ezt a helyzetet a tanulói állomány hogyan élte meg. Az érintett állomány 2016. május-júniusban tett szakmai vizsgát, az ő körükben végeztem kutatást az egészségmagatartási szokások (dohányzás, alkoholfogyasztás, testedzés), stressz és mentális egészség témakörében (Borbély, 2019).

Módszerek

A minta

A kutatás során 145 fő, frissen rendőri végzettséget szerzett próbaidős rendőr őrmester vállalta a kérdőív kitöltését, s összesen 121 hiánytalanul kitöltött kérdőívcsomag állt rendelkezésre az elemzésekhez, és további 17 fő esetében volt az elemzés szempontjából részben hasznosítható a leadott kérdőívcsomag kitöltöttségi szintje.

A minta átlagéletkora $21,67 \pm 2,27$ év (a legfiatalabb válaszadó 20, a legidősebb 34 éves).

A válaszadók 39,1%-a (54 fő) nő, míg 60,9%-a férfi (84 fő). Ez némiképp eltér a tiszthelyettes képzésben részt vevők nemi megoszlásától, de nem jelentős mértékben, ugyanis a rendészeti szakgimnáziumok tanulói állományának mintegy harmada nő.

A felhasznált kérdőívcsomag

A kutatás során használt kérdőívcsomag a következő területeket foglalta magába:

- Rendvédelmi Szervek Munkahelyi Stressz Kérdőíve
- az egészségmagatartási szokásokat vizsgáló kérdések – 3 terület: testedzés, dohányzás, alkoholfogyasztás – és egészségorientáció mérése
- mentális egészségre vonatkozó kérdőívek – depresszió, szorongás
- stresszel való megküzdési módokat vizsgáló kérdőív

A munkahelyi stressz mérésére egy kifejezetten a rendvédelmi szerveknél speciálisan előforduló munkahelyi stresszt mérő kérdőív került alkalmazásra: a Rendvédelmi Szervek Munkahelyi Stressz Kérdőíve (továbbiakban: RMSK) – az egyetlen olyan kérdőív ma Magyarországon, melyet kimondottan a rendvédelmi szervek hivatásos állománya számára fejlesztettek ki. A kérdőív alapvetően két nagy részre bontható: az első a munkahellyel, valamint a munkavégzéssel kapcsolatos eseményeket vizsgálja, míg a második az egyéni, személyes tényezőket. Részletes ismertetése Szabó Erika 2009-es doktori disszertációjában olvasható.

Az egészségmagatartási és egészségkárosító szokások mérésére a testedzéssel kapcsolatosan annak gyakorisága, időtartama, valamint a teljesítményfokozók és táplálékkiegészítők használata került megkérdezésre. A dohányzással

kapcsolatosan a dohányzási státusz, a naponta elszívott cigaretta mennyisége, a leszokás kérdéséhez való viszonyulás, valamint a dohányzási motivációk kerültek felmérésre. Az alkoholfogyasztási szokások tekintetében az alkoholfogyasztás gyakorisága, intenzitása és körülményei kerültek megkérdezésre.

Mindezek mellett az Egészségorientáció Kérdőív magyar változata is a teszt-csomag részét képezte (melynek magyar mintán történő standardizálása jelenleg is folyamatban van) az egészséges életmód motivációs bázisát feltérképezendő.

A mentális egészség kérdéskörére vonatkozóan a depresszió aktuális szintje (Center for Epidemiological Studies Depression Scale magyar változata), a szorongás vonásjellege (Stait and Trait Anxiety Inventory – Trait Anxiety magyar változata), a stresszel való megküzdés különböző módozatai (Lazarus: Ways of Coping) rövidített, magyar változata kerültek felmérésre.

Eredmények

Munkahelyi stressz

A munkahelyi stresszel kapcsolatos férfi-női átlagokat, illetve t-próbával – a varianciahomogenitás feltételének sérülése esetén a Welch-féle d-próbával – történő összehasonlításuk eredményét mutatja az 1. sz. táblázat.

Skála	Férfi	Női	t-próba			
	átlag	szórás	átlag	szórás	t	p
Munkahelyi események	56,488	50,900	43,056	44,956	d=1,626	0,107
Munkaterhelés szubjektív megítélése	3,034	0,740	3,080	0,700	-0,370	0,712
Szervezet jellegéből adódó terhelés	1,410	0,800	1,147	0,869	1,826	0,070
Munkavégzésből adódó szerepkonfliktusok	1,976	0,794	1,815	0,939	1,079	0,282
Munkahelyi légkör szubjektív megítélése	2,203	1,023	2,010	1,084	1,082	0,281
Vezetés, irányítás szubjektív megítélése	2,320	1,004	2,163	1,191	0,836	0,405
Munkaterhelés komplex megítélése	2,966	0,905	2,861	0,959	0,647	0,519
Munkahely komfortjának megítélése	2,723	1,032	2,643	0,958	0,456	0,649
Munkaidő megítélése	3,628	1,152	3,662	0,963	-0,180	0,857
Munkahely külső megítélése	3,024	1,273	2,760	1,317	1,176	0,242
Munkavégzés etikai aspektusai	2,810	1,594	2,482	1,411	1,233	0,220
Munkafeladathoz való hozzáállás	2,976	1,058	2,790	1,227	0,947	0,345
Effektív munkaterhelés	2,981	0,925	2,992	1,041	-0,062	0,951
Anyagi elismertség megítélése	2,691	1,342	2,315	1,195	1,674	0,096
Egyéni felelősség megítélése	2,979	1,149	2,977	1,205	0,011	0,991
A szervezet elvárásainak megítélése	2,786	1,032	2,726	1,176	0,314	0,754
Szervezeten belül elfoglalt pozíció megítélése	2,951	0,946	2,751	1,084	1,144	0,254
Egészségi állapot	1,973	0,949	1,876	0,801	0,620	0,536

Külső-belső kontroll	3,087	0,786	3,096	0,878	-0,065	0,948
AB személyiség	3,340	0,708	3,350	0,772	-0,078	0,938
Aktivitás	3,181	0,895	2,861	0,922	2,022*	0,045
Motiváció	3,323	0,883	3,133	1,162	d=1,092	0,306
Támogatottság	3,308	1,360	3,111	1,328	0,839	0,403
Támogatottság-személy	8,46	2,351	7,74	2,396	1,751	0,082
Stresszoldás	3,452	0,494	3,610	0,607	-1,679	0,095
Munkahelyi stresszindex	4,726	5,076	3,785	4,812	1,084	0,280

1. táblázat: Az RMSK skáláival kapcsolatos eredmények (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

Összességében elmondható, hogy

- a munkahellyel kapcsolatos események tekintetében alacsonyabb szintűnek élték meg az események zavaró voltát, intenzitását, de a különbség nem szignifikáns
- munkaterhelésre vonatkozó skálák esetében három skála esetében mutatott magasabb értékeket a női válaszadók, mint a férfiakhoz képest, míg a többi skála esetében a nők skálaértékei az alacsonyabb – a különbségek ezek esetében sem szignifikánsak
- az egyéni, személyes tényezők esetében az Aktivitás tekintetében mutatkozott szignifikánsan alacsonyabb pontszám a női válaszadók körében, vagyis ők szignifikánsan aktívabbnak mutatkoztak a vizsgálatban – rosszabbul viselik az esetleges tétlenséget.
- a munkahelyi stresszindex tekintetében a női rendőrtanulók alacsonyabb pontszámot értek el, vagyis összességében alacsonyabbnak élték meg az őket ért stresszt, mint a férfi tanulók.

Egészségmagatartási és egészségkárosító szokások

A tesztelési szokásokkal kapcsolatos nemenkénti eredményeket és az ezek kapcsán végzett statisztikai elemzés – khi²-próba, illetve feltételeinek sérülése esetén Fisher-féle egzakt próba – eredményét mutatja a 2.sz. táblázat

Teszteléssel kapcsolatos szokások		Férfiak		Nők		Khi ² -próba	
		fő	%	fő	%	χ^2	p
rendszeres tesztelés	igen	68	82,9	41	78,8	0,349	0,555
	nem	14	17,1	11	21,2		
edzés gyakorisága	nem edz rendszeresen	8	9,8	7	13,5	11,716**	0,008
	heti 1-2 alkalommal	16	19,5	21	40,4		
	heti 3-4 alkalommal	33	40,2	19	36,5		
	heti 5 alkalommal vagy többször	25	30,5	5	9,6		

tesztelés időtartama	kevesebb, mint 30 perc	10	13,3	8	17,8	6,740*	0,034
	30-60 perc	27	36,0	25	55,6		
	több, mint 60 perc	38	50,7	12	26,7		
teljesítmény- és/vagy izomtömeg növelő szer használata	igen	26	34,2	4	8,2	29,377**	0,000
	nem	38	50,0	45	91,8		
	alkalmanként	12	15,8	0	0		
más táplálékkiegészítők használata	igen	26	34,7	5	10,2	19,384**	0,000
	nem	37	49,3	43	87,8		
	alkalmanként	12	16,0	1	2,0		

2. táblázat: Teszteléssel kapcsolatos értékek (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

Az eredmények értelmében elmondható, hogy a férfi tanulók heti szinten szignifikánsan gyakrabban végeznek tesztelést, szignifikánsan nagyobb időtartamban, emellett a teljesítmény- és/vagy izomtömeg növelő szerek és más, nem vitamin jellegű táplálék kiegészítők használata is szignifikánsan gyakoribb az ő esetükben, mint a női rendőrtanulók körében.

A dohányzási státusz, a naponta elszívott cigaretta mennyisége, illetve a leszokáshoz való viszonyulás tekintetében a nemi különbségekre vonatkozóan khi²-próba, feltételeinek sérülése esetén Fisher-féle egzakt teszt került elvégzésre. Ennek eredményeit mutatja a 3. sz. táblázat.

A statisztikai elemzések eredménye szerint arányaiban a férfi és női tanulók körében hasonló arányban vannak jelen a dohányosok, illetve a magát dohányzónak vallók körében nincsenek szignifikáns különbségek a leszokáshoz való viszonyulás tekintetében. Ugyanakkor a dohányzók körében a naponta elszívott cigaretta mennyiségét tekintve a férfiak szignifikánsan több cigarettát szívnak el.

Dohányzással kapcsolatos szokások		Férfiak		Nők		Khi ² -próba	
		fő	%	fő	%	χ^2	p
dohányzási státusz	egyáltalán nem	45	54,9	25	48,1	3,254	0,372
	már leszoktam	2	2,4	3	5,8		
	alkalmanként	4	4,9	6	11,5		
	rendszeresen	31	37,8	18	34,6		
naponta elszívott cigaretta	1-5 szál	4	11,4	1	4,3	12,033*	0,013
	5-10 szál	4	11,4	11	13,0		
	10-15 szál	14	40,0	3	13,0		
	15-19 szál	5	14,3	5	21,7		
	több, mint 1 doboz	8	22,9	3	13,0		
leszokáshoz való viszonyulása	igen, de még nem próbáltam	15	42,9	9	39,1	6,876	0,107
	igen, többször próbáltam	2	5,7	0	0		
	leszokófélben	3	8,6	2	8,7		
	ideiglenesen	0	0	4	17,4		
	nem	15	42,9	8	34,8		

3. táblázat: A dohányzási szokásokkal kapcsolatos nemi különbségek (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

A mióta dohányzik kérdésre adott válaszok, illetve a dohányzási motivációk esetében a mintában mutatkozó nemi különbségekkel kapcsolatosan t-próba próba – a varianciahomogenitás feltételének sérülése esetén a Welch-féle d-próba – került elvégzésre, ennek eredményeit mutatja a 4.sz. táblázat.

Skálák		Férfiak		Nők		t-próba	
		átlag	szórás	átlag	szórás	t	p
dohányzási motivációk	érzelmi kötődés a cigarettához	9,800	5,104	6,667	4,260	2,473*	0,016
	automatizmus	13,457	5,997	11,125	6,160	1,451	0,152
	kontrollvesztés	13,257	6,701	10,250	5,810	1,785	0,080
	kognitív működés javulása	11,000	4,820	7,917	4,373	2,505*	0,015
	sóvárgás	13,971	6,609	9,875	5,682	2,473*	0,016
	dohányzásra felszólító kulcsingerek	10,086	4,604	7,708	4,016	2,050*	0,045
	társas és helyzeti ösztönzők	11,829	4,274	9,458	4,634	2,022*	0,048
	íz	12,229	4,923	9,083	4,662	2,462*	0,017
	tolerancia	13,543	6,094	9,792	5,453	2,422*	0,019
	tehetségkontroll	9,286	4,403	7,542	4,597	1,468	0,148
érzelmi megerősítés	11,657	5,064	8,833	4,669	2,171*	0,034	
Mióta dohányzik? (év)		5,714	2,936	3,833	3,010	2,301*	0,025

4. táblázat: Nemi különbségek a dohányzási motivációkat és a dohányzás kezdetét illetően (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

Az eredményeket tekintve elmondható, hogy a dohányzási motivációk jelentős részének esetében a női válaszadók szignifikánsan alacsonyabb értékeket mutatnak, vagyis kevésbé erősek a dohányzásra vonatkozó motivációik. A mintában magát dohányzónak valló férfiak szignifikánsan hosszabb ideje dohányoznak, mint a női válaszadók.

Az alkoholfogyasztás gyakoriságára és intenzitására vonatkozó nemi különbségeket, illetve az ezzel kapcsolatos khi2-próba – feltételeinek sérülése esetén Fisher-féle egzakt próba – eredményeit mutatja az 5. sz. táblázat

Az eredményeket tekintve elmondható, hogy a férfi tanulók körében szignifikánsan gyakoribb az alkoholfogyasztás, mint a női tanulók körében, valamint a nagyivás (egy alaklommal 3 vagy több egység alkohol elfogyasztása) szintén szignifikánsan gyakoribb a férfi tanulók körében.

Alkoholfogyasztási szokások		Férfiak		Nők		Khi2-próba	
		fő	%	fő	%	χ^2	p
alkoholfogyasztás gyakorisága	nem fogyasztok alkoholt	22	27,2	9	17,3	15,900**	0,004
	havonta vagy ritkábban	28	34,6	35	67,3		
	havonta többször	13	16,0	4	7,7		
	hetente	7	8,6	3	5,8		
	hetente többször	3	3,7	1	1,9		
nagy mennyiségű alkohol fogyasztása	naponta	8	9,9	0	0	11,780*	0,025
	nem fogyasztok alkoholt	28	36,4	16	32,0		
	havonta vagy ritkábban	25	32,5	29	58,0		
	havonta többször	9	11,7	3	6,0		
	hetente	6	7,8	2	4,0		
	hetente többször	2	2,6	0	0		
naponta	7	9,1	0	0			

5. táblázat: Az alkoholfogyasztással kapcsolatos szokások nemi különbségei (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

Az egyes skálák esetében tapasztalt férfi-női átlagértékeket, illetve t-próbával – a varianciahomogenitás feltételének sérülése esetén a Welch féle d-próbával – történő összehasonlításuk eredményét mutatja a 6. sz. táblázat.

Skálák	Férfiak		Nők		t-próba	
	átlag	szórás	átlag	szórás	t	p
Személyes egészségtudatosság	16,605	3,353	15,271	4,266	1,970	0,051
Egészséges kinézettel való törődés	14,247	3,334	12,438	4,608	d=2,377*	0,020
Egészséggel kapcsolatos szorongás	13,506	3,366	11,938	3,839	2,427*	0,017
Egészséggel kapcsolatos önértékelés	16,420	3,691	16,745	3,953	-0,486	0,641
Egészségtelenség elkerülésének motivációja	16,148	3,854	14,417	4,447	2,328*	0,022
Egészségmotiváció	15,938	3,648	14,875	4,170	1,516	0,132
Belső egészségesség kontroll	16,420	4,494	16,083	5,218	0,387	0,700
Külső egészségesség kontroll	13,975	3,118	13,646	3,042	0,585	0,559
Egészség a jövőben	15,716	3,592	16,042	2,996	-0,528	0,598
Egészségi állapot	15,642	3,497	16,417	3,201	-1,254	0,212

6. táblázat: Nemi különbségek az egészségorientációval kapcsolatosan (* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$) [saját szerkesztés]

Az egészségorientációt illetően a skálák döntő többségénél a női válaszadók alacsonyabb skálaátlagot értek el, mint a férfi válaszadók. Három skála esetében – egészséges kinézettel való törődés, egészséggel kapcsolatos szorongás és egészségtelenség elkerülésének motivációja – ez a különbség szignifikáns. Vagyis ezekkel az egészséggel kapcsolatos tényezőkkel a női tanulók kevésbé törődnek.

Mentális egészség

Az egyes kérdőíveken és skálákon mutatott férfi-női átlagértékeket, illetve t-próbával – a varianciahomogenitás feltételének sérülése esetén a Welch-féle d-próbával – történő összehasonlításuk eredményét mutatja a 7. sz. táblázat.

A depressziót, a vonásszintű szorongást tekintve a női tanulók szignifikánsan alacsonyabb értékeket mutattak a mintában, mint a férfi tanulók. Ugyanakkor a stresszel való megküzdés különböző skáláit tekintve látható, hogy kizárólag az érzelmi indíttatású cselekvés esetében láthatunk szignifikáns különbséget, s ami esetleg meglepő lehet, hogy a nők értek el alacsonyabb pontszámot, vagyis kevésbé gyakran választják a megküzdés e válfaját.

Skálák		Férfiak		Nők		t-próba	
		átlag	szórás	átlag	szórás	t	p
depresszió		23,605	10,162	18,442	9,920	2,886**	0,005
stresszel való megküzdés	Problémaelemzés	4,829	1,980	4,800	2,204	0,079	0,937
	Céltudatos cselekvés	6,395	2,518	6,280	2,711	0,247	0,806
	Érzelmi indíttatású cselekvés	5,293	2,912	4,180	3,028	2,097*	0,038
	Alkalmazkodás	5,878	2,501	5,540	2,509	0,752	0,453
	Segítségkérés	3,207	1,331	3,400	1,539	-0,760	0,449
	Érzelmi egyensúly keresése	2,939	1,502	2,860	1,761	0,274	0,784
Visszahúzóadás		4,305	1,884	4,180	2,884	d=0,2377	0,786
vonásszorongás		46,088	8,891	41,979	10,442	2,369*	0,019

7. táblázat: Nemi különbségek a mentális egészség területén
(*p≤0,05; **p≤0,01) [saját szerkesztés]

Megvitatás

A fenti eredmények alapján elmondható, hogy a női rendőrtanulók egészségesebb életmódról, illetve jobb mentális egészségi állapotról számoltak be tanulmányaik elvégzésekor. Mindezek több ponton eltérnek a hasonló jellegű, rendőroket érintő vizsgálatokban talált eredményektől, bár hangsúlyozandó, hogy bizonyos tényezőket tekintve egyáltalán nem, vagy kevés kutatás folyt eddig a nemi különbségeket illetően.

A Szabó (2009) által leírt stresszterheltségi profilhoz kapcsolódó nemi eltérésektől jelentős mértékben különböznek a jelen vizsgálatban talált eredmények.

Az egészségmagatartási szokások kapcsán korábban már említettek közül kiemelendő, hogy a Violanti és munkatársai (2005) kutatási eredményei alapvetően hasonlóak a dohányzást és alkoholfogyasztást illetően, mint a jelen vizsgálatban kapott, illetve saját vizsgálatunk is (Borbély és mtsai, 2017; Farkas és mtsai, 2019).

A mentális egészséget illetően a nemzetközi kutatások közt több, egymásnak ellentmondó eredményt figyelhettünk meg (He et al., 2002; Acquardo Maran et al. 2015). Jelen kutatás az Acquardo Maran és társai által megfigyeltekkel – a férfi rendőrök magasabb vonásszintű szorongása – mutat hasonlóságot, míg Bakteman-Erlanson (2013) megküzdéssel kapcsolatos eredményeitől jelentős mértékben eltér, mivel itt jellemzően a női rendőrök rosszabb megküzdési értékeket mutattak, mint a férfiak, de ezek a különbségek alapvetően nem bizonyultak statisztikailag jelentősnek.

A nemzetközi eredmények és a saját vizsgálatom eredményeiben tapasztalt nemi különbségek háttérében véleményem szerint a saját vizsgálatomban szereplő minta fiatal átlagéletkora állhat, amely jelentősen alacsonyabb, mint a fentebb említett vizsgálatok esetében – ez a személyiség érettségének kérdését is felveti, vagyis hogy mennyire előnyös a 18-19 éves fiatalok rendőri pályára lépése. A másik jelentős különbség a nemzetközi eredményekkel kapcsolatosan, hogy e kutatásokban résztvevők még alapvetően az X és Y generáció tagjai, addig vizsgálatomban már a Z generáció teszi ki a minta legalább 95%-át – azaz a nemi különbségek mellé a generációs különbségek is óhatatlanul belépnek, amely szintén képes módosítani a vizsgált tényezőkkel kapcsolatos élményeket.

Emellett a válaszadási hajlandóság tekintetében komoly befolyásoló tényezőnek számít a tiszthelyettes tanulók körében, hogy ismerik-e a kutató személyét. Mivel abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy az állomány pszichológusa és oktatója is voltam, ezért nagy arányban vállalták a kitöltést. Emellett a felvétel időpontja a mentális egészség mutatói szempontjából nem biztos, hogy a legoptimálisabb volt (közvetlenül a szakmai vizsgák után), de logisztikai okokból az egyetlen lehetőségként merült fel.

Felhasznált irodalom

- Abdollahi, K. M. (2002): *Understanding Police Stress Research*. Journal of Forensic Psychology Practice, 2. 1-24.
- Bakteman-Erlanson, S. (2013): *Burnout, work, stress of conscience and coping among female and male patrolling police officers*. Medical Dissertation. Umeå University. Umea: Department of Nursing. <https://www.pdfs.semanticscholar.org/9a44/c70a95a2a537e42a2ac260eb-323b7afc3920.pdf>
- Berg, A. E. – Hem, E. – Lau, B. – Øivind, E. (2017): *An exploration of job stress and health in the Norwegian police service: a cross sectional study*. Journal of Occupational Medicine and Toxicology. <http://www.occup-med.com/content/1/1/26>

- Bickford, M. (2005): *Stress in the Workplace: A General Overview of the Causes, the Effects, and the Solution*. Canada: Canadian Mental Health Association Newfoundland and Labrador Division. 1-44.
- Bissett, D. – Bisset, J. – Snell, C. (2012): *Physical agility tests and fitness standards: perceptions of law enforcement officers*. *Police Practice and Research*, 3. 208-223.
- Borbély, Zs. – Farkas, J. – Tózsér, E. (2017): *A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során*. *Hadtudományi Szemle*, 3. 288-304.
- Bowler, M. R. – Kornblith, S. E. – Li, J. – Adams, W. S. – Gocheva, V. V. – Schwartz, R. – Cone, E. J. (2006): *Police officers who responded to 9/11: Comorbidity of PTSD, depression, and anxiety 10-11 years later*. *American Journal of Industrial Medicine*, 6. 425-436.
- Gershon, M. R. R. – Lin, S. – Li, X. (2002): *Work stress in aging police officers*. *Journal Occupational Environmental Medicine*, 2. 160-167.
- Ghazinour, M. – Lauritz, E. L. – Preez, D. E. – Cassimjee, N. – Richter, J. (2010): *An investigation of mental health and personality in Swedish police trainees upon entry to the police academy*. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 1. 34-42.
- He, N. – Zhao, J. – Archbold, C. A. (2002): *Gender and police stress. The convergent and divergent impact of work environment, work-family conflict, and stress coping mechanisms of female and male police officers*. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 4. 687-708.
- Kapade-Nikam, P. – Shaikh, M. (2014): *Occupational Stress, Burnout and Coping in Police Personnel: Findings from a Systematic Review*. *American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences*, 2. 144-148.
- Klein, B. – Klein, S. (2006): *A szervezet lelke*. Budapest: EDGE 2000 Kiadó
- Leka, S. – Griffith, A. – Cox, T. (2004): *Work Organization & Stress. Systematic Problem Approches for Employers, Managers and Trade Union Representatives*. Paris: World Health Organization
- Levi, L. – Levi, I. (2000): *Guidance on Work-Related Stress – Spice of Life or Kiss of Death?* Luxembourg: European Commission
- Maran, D. A. – Varetto, A. – Zedda, M. – Ieraci, V. (2015): *Occupational stress, anxiety and coping strategies in police officers*. *Occupational Medicine*, 3. 466-473.
- McCarty, P. M. – Zhao, J. – Garland, E. B. (2007): *Occupational stress and burnout between male and female police officers. Are there any gender differences?* *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 4. 672-691.
- Plieger, T. – Melchers, M. – Montag, C. – Meermann, R. – Reuter, M. (2015): *Life stress as potential risk factor for depression and burnout*. *Burnout Research*, 1. 19-24.
- Richmond, L. R. – Wodak, A. – Kehoe, L. – Heather, N. (1998): *How healthy are the police? A survey of Life-style factors*, *Addiction*, 3. 1729-1737.
- Slaven, J. E. – Matsakanova, A. – Burchfiel, M. C. – Smith, M. L. – Charles, E. L. – Andrew, M. E. – Gu, J. K. – Ma, C. – Fekedulegn, D. – Violanti, M. J. (2011): *Association of Sleep Quality with Depression in Police Officers*. *International Journal of Emergency Mental Health*, 4. 267-277.

- Smith, R. D. – Devine, S. – Leggat, A. P. – Ishitake, T. (2005): *Alcohol and Tobacco Consumption among Police Officers*. The Kurume Medical Journal, 1-2. 63-65.
- Storch, E. J. – Panzarella, R. (1996): *Police stress: State-Trait Anxiety in relation to occupational and personal stressor*. Journal of Criminal Justice, 2. 99-107.
- Szabó, E. (2009): *A munkahelyi egészségpszichológia és egészségfejlesztés a Magyar Köztársaság Rendőrségén, valamint a szubjektíve észlelt munkahelyi stresszterheltség jellegzetességei – különös tekintettel az idői tényezőre – a hivatásos állományú rendőrök körében. Valóban megterhelő-e a hivatásos állományú rendőri lét?* PhD értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem
- Tegyey, A. (2018): *A „Z generáció” címke*. Rendőrségi Tanulmányok, 3. 81-97.
- Violanti, M. J. – Slaven, E. J. – Charles, E. L. – Burchfiel, M. C. – Andrew, E. M. – Homish, G. G. (2011): *Police and Alcohol Use: A Descriptive Analysis and Association with Stress Outcomes*. American Journal of Criminal Justice, 4. 344-356.
- Wang, Z. – Inslicht, S. S. – Metzler, J. T. - Henn-Haase, C. – McCaslin, E. S. – Tong, H. – Neylan, C. T. - Marmar, R. C. (2010): *A prospective study of predictors of depression symptoms in police*. Psychiatry Research, 3. 211-216.

Erdős Ákos

Tényszerűen az addikciók háttéréről: Kritikai tanulmány

Factually about the causes of addiction: A critical study

Absztrakt

Sajnálatos, de napjainkban mind a mai napig él az emberek jelentős részében az a téves meggyőződés, miszerint az addikciók oka az akaratgyengeség és az erkölcsi értékek hiánya. Még nagyobb gond, hogy az effajta moralizáló és hiányos információkon alapuló kijelentések nem csak a köznapi beszélgetések szintjén jelennek meg. Egyes szerzők és szerkesztők olykor a tudományos igényű munkáikban is képviselik ezt a téves álláspontot. E tanulmány célja, hogy bemutassa az addikciók kialakulásának komplex hátterét azon olvasók és szakemberek számára is, akik elsősorban nem a pszichológia vagy az egészségtudomány, hanem a rendészettudomány eredményei iránt érdeklődnek. Az addikciók kialakulása mögött ugyanis nem az akaratgyengeség vagy a morális értékek hiánya áll. Az addikciók oksági tényezői mögött meghúzódnak: biológiai tényezők, környezeti hatások, pszichológiai tényezők és egyéb hatások.

Kulcsszavak: addikciók, biológiai tényezők, környezeti hatások, pszichológiai tényezők, rendészet

Abstract

Unfortunately, most of people are convinced today, that the main causes of addiction are weakness of will and moral deficit. Even more serious problem is statements based on such moralizing and false information occur not just in commonplace conversations. Some scientific authors and editors represent this exploded notion in their academic works as well. This study demonstrates the very complex background of causes of addiction for people that are primarily interested in law enforcement before psychology or health sciences. Causes of addictions are definitely not the weakness of will or moral deficit. The main causes of addiction are biological factors, social influences, psychological factors and other factors.

Keywords: addiction, biological factors, social influences, psychological factors, law enforcement

Bevezetés, problémafelvetés

Napjainkban, talán sokkal inkább, mint bármikor korábban elengedhetetlen, hogy környezetünkről, valamint a bennünket elérő információk tömegéről véleményünket, gondolatainkat kritikusan fogalmazzuk meg. Nagy szerint a kritikus gondolkodás nélkül ugyanis képtelenné válnánk arra, hogy a bennünket körülvevő adatok halmazában megkülönböztessük az igényest az értéktelentől. (Nagy, 2001, 95.) A kritikus és kételkedő gondolkodás képessége nélkül az emberiség aligha jutott volna a természeti fejlődés e magas fokára. Az emberi tudat működésének e sajátossága még nagyobb jelentőséggel bír azokban az esetekben, amikor az egyén önmagával szemben válik kritikussá. Az önmagukra történő értékelő rátekintés ugyanis, mindamelllett, hogy vezérli az egyén magatartását a társadalmi csoporthoz, mint egészhez, illetve a többi egyéni taghoz való viszonyában (Mead, 1973, 318-343.); az énműködés azon formája, amely a fejlődésének elengedhetetlen feltétele. (Nagy, 1994, 7.)

Az önreflexió szinte kivétel nélkül hatékonyabb eszköznek bizonyul mind az egyén, mind pedig az adott közösség fejlődése szempontjából, mint egy harmadik féltől származó dicsérő vagy vitriolosan megfogalmazott kritika. Önmagunk vizsgálata ugyanakkor igencsak keveset ér, amennyiben azt nem követi a fejlődés irányába ható aktív reakció. (Erdős, 2012, 48-49.) Ezért a következőkben egy olyan korábbi tanulmány bizonyos tartalmi elemeivel, egyszersemind szellemiségével szemben kívánok kritikát megfogalmazni, melynek szerzője megegyezik e tanulmány írójával. Ebben a tekintetben tehát mindenképp önkritikáról kell beszélni, mindezt ugyanakkor árnyalja az a tény, hogy a jelzett tanulmány kritizált gondolatai, csupán a megjelentetést biztosító kötet szerkesztőinek módosítását követően kerültek a tanulmányba, a szerző kontrollja nélkül. Habár a tudományos periodika szerkesztői a kötetükben megjegyzik, hogy „*a szerkesztőség és a szerzők közötti esetleges véleménykülönbséget a szerkesztőség a jegyzetben juttatja kifejezésre, amennyiben elkerülhetetlennek tartjuk a szerzőtől eltérő szerkesztőségi álláspont megjelentetését*”¹ – ebben az esetben álláspontjukat a kézirat szövegének módosításával juttatták kifejezésre. A 2017-ben publikált történeti tanulmány azt vizsgálja, hogy az ezredfordulót megelőző hazai politikai rendszerváltás

¹ Rendvédelem-történeti Füzetek (2017) 27 (54): 1.

utáni első évtizedben hogyan igyekezett megbirkózni a Vám- és Pénzügyőrség azokkal a többletfeladatokkal, amelyek a kábítószeres csempészet révén hárultak rá. (Erdős, 2017, 15-24.)

A szerkesztői módosítást követően kapott helyet a tanulmány bevezető részében a továbbiakban kritikai értékelés alá kerülő gondolat, amely szerint: „*a gyengeakarátú, befolyásolható egyéniségek könnyen rákaphatnak a kábító anyagok fogyasztására, annak rabjává válhatnak, többé már nem lesznek urai akaratuknak.*” (Erdős, 2017, 15.) Ezen egyszerű, s talán a legtöbbször számára evidenciaként ható gondolat mögött sokkal több probléma húzódik meg, mintsem azt először gondolnánk. Az idézett mondat, és az ahhoz hasonló állítások ugyanis nem pusztán azért gerjesztenek kritikai hozzászólásra, mert tudományos szempontból hibás következtetésekre építenek, hanem mert az általuk sugallt szellemiség egyértelműen erősíti a közösség tagjainak elutasító, negatív attitűdjeit, esetleg előítéletességét a különböző függőségekkel és az abban szenvedőkkel szemben. E probléma jelentősége pedig még inkább homloktérbe kerül, ha az idézett mondat által képviselt gondolatiság olyan meghatározó társadalmi alrendszerekben lel táptalajra, mint amilyen a rendészet. Minthogy e tudományos folyóirat elsősorban a rendészettudomány képviselőinek, illetve a rendészeti szakembereknek készül, jelen tanulmány célja, hogy kitekintve más diszciplínák eddigi eredményeire, azok áttekintésével tudományos igénytelenséggel bizonyítani és a rendészet képviselői számára bemutatni azt, hogy az idézett gondolatot miért kell megalapozatlannak és kritikára érdemesnek tartani.

Akaratgyengeség vagy szenvedélybetegség?

Az ókori görögök erkölcsfilozófiája szerint a mértékletesség a lélek erénye, s az értelemhez kapcsolt emberi méltóság megjelenési formája volt. Ezért hát minden olyan emberi magatartást, amelyben a mértékletesség – ezen keresztül pedig az emberi méltóság – csorbát szenvedett, erkölcsi fogyatékosságnak tekintették, amelyért a rossz nevelést, a helytelen életmódot és a vallásosság hiányát okolták. (Rezi, 1989, 209.) Ezzel együtt ugyanakkor tudjuk, hogy a mértékletelenné váló alkoholizálás, illetve az alkoholizmus kezelésének kezdetleges módszerei már az ősi egyiptomi kultúrában, majd Hérodotosznál és Arisztotelésznél is megjelent. Az ő felfogásukban a kényszeres iszákosság, mint testet és lelket egyaránt leigázó betegség szerepelt. (White, 2009, 327.)

A XVIII-XIX. században feltörő különböző mértékletességi-, vallási mozgalmak – visszatérve az radikális erkölcsfilozófia tanaihoz – szintén a morál jelen-

tőségét hangsúlyozva folytatták tevékenységüket.² E mozgalmak egyik legmeghatározóbb formája – az Amerika Keresztény Asszonyai elnevezésű mozgalom – 1883-ra Ohio államban (USA) még a proibíciós alkotmánymódosítást is kiharcolta. (Benedek, 1924, 10.) A mértékletességet, illetve absztinenciát követelő szervezetek tevékenységének kétes eredményességével kapcsolatban azonban Stein már 1910-ben megjegyezte, hogy: „*a mértékletességi mozgalomnak két, tagadhatatlanul nagy érdeme van. Az első a kezdeményezés érdeme, mely teljes joggal megilleti, a másik pedig az, hogy tisztán és világosan bebizonyította, hogy a mértékletesség hangoztatása nem alkalmas eszköz az alkoholizmus leküzdésére és megelőzésére*”. (Stein, 1910, 4.) A XIX. században azonban nemhogy a laikus, de még szakértői közösségek körében, így az orvos- és egészség tudomány területén is alapvetően ez a morálon alapuló megközelítés volt elfogadott (Erdős, 2018a, 446.). 1804-ben, Thomas Trotter, egyike azoknak az orvosoknak, akik már felismerték, hogy a túlzott alkoholfogyasztás önmagában is egy körülírható lefolyással bíró betegség. (Trotter, 1804, 8.) Az e területen apránként megjelenő, újító gondolatok ellenére, még a XX. században is markánsan jelen voltak, a következőkben idézett svájci kantonális törvénykezéshez hasonló, megbélyegzésen alapuló elméletek: „*az alkoholizmus a kicsapongó, feslett élet jele, jellemgyengesség, az egész személyiség megtagadása*.” (Levendel, 1987, 12.) Olybá tűnik, hogy e hibás meggyőződés öröksége mind a mai napig élénken jelen van a köztudatban. Matthew B. Stanbrook véleménye szerint: „*Társadalmunkban rendkívül elterjedtek a különböző tévhitek, sűgimák és hiányos ismereteken alapuló vélemények a szenvedélybetegekkel szemben [...] a legáltalánosabb felfogás szerint a függőség az egyén erkölcsi hanyatlásának, s tulajdonképp saját választásának eredménye. [...] Ezek az előítéletek vezetnek oda, hogy a dohányosok, alkoholisták vagy drogfüggők viselkedését inkább tekintjük egyfajta erkölcsstelen és függő által választott életstílusnak, mintsem betegségnek*.” (Stanbrook, 2012, 155.) A tudomány képviselői, illetve a gyakorlati szakemberek ez idáig számos hazai és nemzetközi tanulmányban, illetve fórumon felhívták a figyelmet arra, hogy az a meggyőződés, miszerint a szenvedélybetegségek kialakulásának oka az egyén akaraterejének vagy moralitásának deficitje, szembe megy minden tudományos eredménnyel és szakmai tapasztalással.

A következőkben ezek nyomán kívánom bemutatni a szenvedélybetegségek kialakulásában szerepet játszó tényezők sokszínűségét, egyszersmind rámutatva a kritikai megvilágítás alá helyezett gondolat hiányosságaira, tévedéseire.

2 A rendszeressé, illetve kényszeressé váló pszichoaktív szerfogyasztás ekkoriban általánosan az alkohol kapcsán merült fel, tekintve, hogy az olyan pszichoaktív anyagok, mint például a morfium, a kokain vagy a heroin (diacetil-morfin) csupán a XIX. század tudományos felfedezéseinek eredménye.

A szenvedélybetegségek kialakulásában szerepet játszó oksági tényezők

A különböző függőségek kezelésével kapcsolatban kiadott szakmai protokolljai alapján, az Egészségügyi Minisztérium álláspontja a következőképp foglalható össze: a függőség multifaktoriális eredetű betegség, amelynek kialakulásában genetikai, biológiai (neuroanatómiai + neurokémiai), pszichológiai (személyiségi) és szociokulturális tényezők egyaránt szerepet játszanak. (OAI, 2008a, 502; 2008b, 518; 2008c 536.) George Engels 1977-es publikációjában rámutatott arra, hogy a különböző betegségek kialakulásában szerepet játszó tényezők feltáráshoz, valamint a hatékony kezelési módszerek kialakításához kevésnek bizonyul az ún. biomedikális szemlélet alkalmazása. Engels szerint szükségszerűen figyelembe kell vennünk az egyén, illetve az őt körülvevő szűkebb-, és tágabb társadalmi környezet sajátos jellemzőit is. Azaz a betegségek okai hatékonyan csak a rendszerszemléletű, biopszichoszociális modell révén kutathatók fel. (Engels, 1977, 132.) E betegségértelmezési modell, az egészségügyi problémával küzdő fizikai teremtmény biológiai, illetve pszichés adottságai mellett tehát épp úgy számol a környezet befolyásoló hatásaival is (Erdős, 2018b, 19.). E koncepcióban a biológiai szempont az egyén anatómiai, genetikai, strukturális és molekuláris jellemzőire helyezi a hangsúlyt, amelyek a betegség kialakulásának hátterében állnak. A betegségmodell második eleme, azoknak a pszichológiai rendszersajátosságoknak a jelentőségét emeli ki, amelyek a betegségek kialakulását, illetve az azokkal történő megküzdést befolyásolják. A szociális tényezők között pedig, azok a kulturális, családi, környezeti és spirituális faktorok szerepelnek, amelyek szerepet játszanak a betegségek progressziójában. (Samenow, 2010, 69.) A szenvedélybetegségek kapcsán, más értelmezések szerint a spirituális befolyásoló eszközöket önálló részeként kell tekinteni e betegségkoncepciónak. Pikó – Lázár Imre eredményeire hivatkozva – úgy véli, hogy a legtöbb addikció egyfajta módosult tudatállapotot képez, amely sok esetben spirituális funkciókat helyettesít, így helytálló az ún. BPSS-paradigma, amiben a biológiai, pszichológiai és szociális tényezőkön túl a spirituális nézőpont külön szerepel a szenvedélybetegségek koncepcionális magyarázatában (Pikó, 2016, 5.). Megint más megközelítések esetében pedig azt látjuk, hogy a szenvedélybetegség kialakulását meghatározó személyiségi, biológiai faktorok, az egyént körülvevő fizikális, szociális és spirituális környezet hatásai mellett a kémiai anyag tulajdonságai is fontos szerephez jutnak. (Detrovics és Balázs, 2004, 124.) Ennek a Kielholz-féle klasszikus addikciós háromszög elméletnek (Möbe & Rehbein, 2013, 154.), vagy más néven 3-SZ modellnek (szer, személy, szociokul-

túrális környezet) egyértelmű korlátja, hogy kizárólag a kémiai addikciókra vonatkozatható, minthogy az minden esetben számol valamilyen pszichoaktív anyag jelenlétével. Griffiths és Larkin szerint a megfelelően kidolgozott addikciós elméletnek négy fontos eleme van. Összefoglalja a farmakológiai, kulturális, szituációs és személyi faktorokat (1), számba veszi a függőségek természetének kultúránkként, egyénenként és az idő múlásával bekövetkező változásait (2), számol a minden szenvedélybetegséget egységesen jellemző tulajdonságokkal (3), végezetül pedig hű a meglévő emberi tapasztalásokhoz. (4) (Griffiths & Larkin, 2004, 99-102.) Az ilyen komplex és rendszerszemléletű betegségkonceptiónak előnye, hogy bizonyított módon megállja a helyét függetlenül attól, hogy kémiai-, vagy esetleg viselkedési addikciókról beszélünk. (Griffiths, 2005, 196.)

Ez eddig leírtak már önmagukban alkalmasak arra, hogy felszínre emeljék annak a meggyőződésnek a hiányosságait, miszerint a szenvedélybetegségek kialakulásáért kizárólag az egyént, illetve annak akaraterejét lehet kizárólag okolni. A továbbiakban a teljes bizonyosság érdekében – a fentiek nyomán – bemutatom az addikciók kialakulásában szerepet játszó biológiai, pszichológiai, szociális és egyéb tényezők jelentőségét bizonyító fontosabb tudományos eredményeket.

Biológiai tényezők

Rácz József úgy véli, hogy: „*a hagyományos elképzelés szerint az addikció veszélyei felől tájékozatlan, boldogtalan vagy moštoha körülmények között élő emberek válnak függővé. Ha pedig egyszer rászoktak valamire, többé nincs visszaút, mert cselekedeteiket immár a kifejlődött fizikai függőség, és nem akaratuk irányítja. Az addikcióról kialakított új paradigma viszont az élményre, arra az elsöprő, szerelemhez fogható érzésre helyezi a hangsúlyt, amelyben a megváltozott tudatállapot alanya részesül. [...] Az addikció kulcsa tehát az agyi jutalmazás ereje.*” (Rácz, 2002, 77.) Következésképpen a függőségek kialakulásának biológiai hátterében elsősorban a központi idegrendszer sajátosságait kell vizsgálnunk.

A tudományos kutatások bizonyították már korábban is, hogy a szerfüggő szülők gyermekei különösen veszélyeztetettek az addikciók kialakulása szempontjából. (Verdejo-Gracia et al., 2008, 777-810.) Mindezekből ugyanakkor nem következik egyértelműen a biológiai tényezők jelenléte. Hiszen ezekben az esetekben a szenvedélybetegségek kialakulásáért joggal tehetnénk felelőssé a szülői mintát, valamint a gyermeket körülvevő környezet hatásait is.

Ensafi és Heydari-Bafrooei 2016-os tanulmányukban számos kutatási eredmény bemutatásával igazolták, hogy a függőség kialakulásában, már a genetikai információk tárolására szolgáló DNS egyes elváltozásai – hiszton módosulás³, illetve DNS metiláció⁴ – is fontos szerepet játszanak. (Ensafi & Heydari-Bafrooei, 2016, 132-134.) A Rácz József által említett agyi jutalmazó rendszerhez kapcsolódó dopaminerg gének különböző variánsainak szerepét is számos vizsgálattal sikerült már bizonyítani a szenvedélybetegeknél. „Az eredmények szerint a leggyakrabban vizsgált dopamin D2-es receptor gén egyes polimorfizmusai erős asszociációt mutatnak a heroinfüggőséggel” - jegyzi meg Vereczkeiek. (Vereczkei et al., 2009, 99.) Verweij és munkatársai 2010-ben, a cannabis kipróbálásával, illetve annak problémás használatával foglalkozó ikerkísérletek eredményeit vonták metaanalízis alá. Ebben megállapították, hogy a cannabis kipróbálása kapcsán a genetikai és környezeti faktorok jelentősége közötti különbség egyáltalán nem meghatározó. A szerzők szerint a kipróbálásra vezető tényezők esetében a különbség mindössze abban áll, hogy az addiktív genetikai hatások inkább a férfiaknál érvényesülnek, míg a nőknél a környezeti tényezők bírnak nagyobb jelentőséggel. A problémás szerhasználat kapcsán ugyanakkor azt találták, hogy az ilyen típusú cannabis használat egyéni különbségeinek több mint felét a genetikai variancia okozza. Ezekben az esetekben a környezeti hatások lényegesen alacsonyabb hozzájárulást mutatnak. (Verweij et al., 2010, 421.) Női ikerpárok között végzett vizsgálatok során szintén azt igazolták, hogy egyes genetikai faktorok (pl. a pszichoaktív anyag metabolizáló képességével, a végszervi receptorokkal kapcsolatos genetikai variációk) a nikotinfüggők esetében különösen fontos szerepet játszanak az addikció kialakulásában. (Kendler et al., 1999, 306.) Ezt erősítette meg egy öt évvel később végzett hasonló kutatás is, amiben már férfi ikerpárok is szerepeltek, s amely szerint mind a nikotinfüggők, mind pedig a rendszeres dohányosok esetén komoly jelentősége van egyes genetikai faktoroknak. (Maes et al., 2004, 1258-1260)

Az addikciók kialakulása mögött húzódó biológiai tényezők jelentőségének kutatása során természetesen felmerült az öröklődés kérdése is. Bierut és munkatársai kutatásuk alkalmával például arra a következtetésre jutottak, hogy az alkohol-, a marihuána-, a kokainfüggőség, valamint a rendszeres dohányzás esetében is megfigyelhető olyan speciális addiktív faktorok, amelyeket a családi öröklődés jellemez. (Bierut et al., 1998, 982.) Más pszichiátriai rendellenességekkel együtt vizsgálva – úgy, mint fóbia, generalizált szorongás, pánik zavar, bulimia, súlyos (major) depresszió – a kutatók úgy találták, hogy a genetikai

3 Hiszton módosulás: a kromoszómafehérjék egyik csoportjának a hisztonoknak módosulása.

4 Metiláció: a DNS kémiai módosulása.

hatások, a többi betegséghez viszonyítva az alkoholizmus esetében tekinthetők leginkább rendellenesség-specifikusnak (disorder specific). (Kendler et al., 1995, 374.) Az öröklött tényezők jelenlétére talán azon vizsgálatok eredményei utalnak a legszemléletesebben, amelyeket alkoholbeteg szülőktől származó, de mások által örökbefogadott gyermekek között végeztek. Amíg a nem alkoholbeteg szülő fiai alkoholiista nevelőapa mellett is csak 8 %-ban váltak alkoholbetegg, az alkoholiista szülő vér szerinti gyermekeinél ez az arány 16-20 % volt. Shields eredményei szintén azt mutatták, hogy a kutatásban résztvevő öt olyan egypetéjű ikerpárból, akik születésüktől fogva külön nevelkedtek, négy ikerpár feltűnően hasonló ivási szokásokat mutatott (Levendel, 1987, 31-32.). Mi több, még a koffein fogyasztása kapcsán végzett kis számú ikervizsgálatok eredményei is utalnak az örökletes faktorok jelenlétére. (Gurling et al., 1985, 274.) Zuckerman szerint a szenzoros élménykeresők, akik részét képezik az alkoholizmus és ópiátfüggőség rizikócsoportjának, sajátos biológiai jellemzőkkel is rendelkeznek. Esetükben ugyanis alacsony endorfin szint figyelhető meg, s a neurotranszmitterek vagy a megerősítést közvetítő peptidek alacsony szintje miatt olyan szerek vagy viselkedésformák keresésére kényszerülnek, amelyek stimulálják ezeket a rendszereket. (Zuckerman, 1991, 423.)

Az egyén általános biológiai jellemzőinek jelentősége a kémiai addikciók mellett természetesen épp úgy jelentőséggel bír a viselkedési függőségek kialakulásában is. A kodependencia (társfüggőség) kialakulását befolyásoló tényezők feltárása során Knapekék, a kémiai addikciókhoz hasonlóan szintén kiemelik egyes biológiai sajátosságok jelentőségét. A szerzők – utalva McGrath és Oakley kutatására – úgy vélik, hogy a társfüggőket jellemző hiperszociabilitás és túlzott empátia mögött feltehetően – a Williams-szindrómához hasonló – gén deléción⁵ (7q11.23 gén deléciónja) húzódhat meg. A kodependens személyek túlzott altruista⁶ viselkedéséért pedig a prefrontális kéreg empátias választ gátló funkciójának rendellenes csökkenése okolható (Knapek és Kuritárné, 2014, 60.). A testdedzésfüggőség kialakulásának biológiai hátterében elsősorban a testdedzés következtében megemelkedő, kellemes hatást keltő β -endorfin szint jelentőségét hangsúlyozzák a kutatók. (Detrovics és Kurimay, 2008, 137) A szerencsejáték-függőség esetén pedig, a pszichoaktív anyagok fogyasztásához hasonló neurológiai háttér bír szignifikáns befolyással az addikció kialakulására. A szerencsejáték következtében az agy jutalmazó rendszerében dopamin szabadul fel, amely a receptorok aktivizálódása révén kellemes érzést

⁵ A kromoszómákban bekövetkező szerkezeti mutáció, amelyet a kromoszómák törlődése okoz.

⁶ Olyan túlzó önzetlenséget kifejező viselkedés, amely során az egyén akár a saját kárára is segíti társát. Ebben az esetben a szenvedélybeteg társat.

kelt. (Potenza, 2006, 145.) A dopaminerg rendszer meghatározó szerepet játszik az agy jutalmazó mechanizmusában, következésképpen a dopaminfunkciók deficitje szenvedélybetegségek kialakulásához vezethetnek. (Blum et al., 1996, 396) Hasonló eredményekre jutottak a kutatók az internetfüggőség (internet addiction disorder) kapcsán is. A képalkotó vizsgálatok alapján arra következtethetünk, hogy a kényszeres internethasználók esetében a dopaminerg központ diszfunkciói felelőssé tehetőek az addikciók kialakulásában. (Hon et al., 2012, 4.) Hasonlóképp az evési addikciók genetikai rizikófaktoraihoz, ahol a DRD2 gén A1 alléja bírhat jelentőséggel. (Gearhardt et al., 2011, 140.) Az említett gén A1 alléja nem optimális kapacitással működő receptorokat produkál, amely alacsony potenciálú dopaminkötődésben nyilvánul meg, s ez szoros kapcsolatot mutat számos addikció kialakulásával. A különböző család-, iker-, illetve adoptációs vizsgálatokon alapuló genetikai tanulmányok eredményei összességében arra utalnak, hogy az addikciók kialakulásában az öröklött faktorok szerepe 40-60 % közé esik. (Uhl et al., 2002, 420-425)

Környezeti hatások

Merikangas 1990-es publikációjában kiemeli, hogy a szenvedélybetegségek kialakulásában a genetikai tényezők mellett, az olyan demográfiai és környezeti faktorok is kulcsfontosságú szerepet játszanak, mint a nem, a kor, a vallási hovatartozás, a társas környezet hatásai, a jövedelem, vagy a pszichoaktív szerhez elérhetősége az adott társadalomban. (Merikangas, 1990, 19.) Rendkívül fontos tehát, hogy önmagában a biológiai faktorokra irányuló kutatások, valamint az *in vitro* végzett kísérletek eredményei önmagukban – a szociokulturális környezet és az egyén pszichológiai változóinak vizsgálata nélkül – nem adnak választ az addikciók kialakulására, s nem is képesek egyértelműen előre jelezni azt. A továbbiakban, a teljesség igénye nélkül kívánom bemutatni a szenvedélybetegségek kialakulásában szerepet játszó fontosabb környezeti hatások megjelenési formáit, s a jelentőségüket bizonyító tudományos eredményeket.

A XX. század második felében, a problémás viselkedésben, illetve az addikciókban szerepet játszó környezeti hatások különös jelentőségére a vietnámi háborúban szolgálatot teljesítő katonák vizsgálati eredményei hívták fel a figyelmet. Lee N. Robins átfogó kutatásai egyértelműen rámutattak arra, hogy amint a drogfogyasztó-, illetve szenvedélybeteg egyént kiemelték az őt körülvevő megterhelő (háborús) környezetből, a problémás viselkedés szinte teljesen megszűnt. Az 1971 szeptemberében hazatérő katonák körében végzett vizsgálat szerint, a megkérdezett katonáknak közel a fele (43%) próbált

ki vagy használt valamilyen rendszerességgel pszichoaktív szert (pl. heroinot, ópiumot, morfiint, kodeint) a vietnámi szolgálata alatt. A szerhasználók 20 %-a vallotta magát függőnek. További 20 % legalább fél éven keresztül hetente több alkalommal élt valamilyen kábítószerrel. (Robins et al., 1974, 240.) Az után követéses vizsgálat ugyanakkor megállapította, hogy a hazatérő katonák többsége azonnal felhagyott a szerhasználattal, amint elhagyta Vietnámot, és nem is esett vissza az elkövetkezendő 8-12 hónapban. (Robins et al., 1974, 248.) Azok a katonák, akik a vietnámi szolgálat alatt függőségben szenvedtek, a hazatérést követő első évben, 5 % kivételével egyáltalán nem produkálták a szenvedélybetegség tüneteit. Három évet követően is mindössze 12 % esett vissza. (Robins, 1993, 1045.) Hazai példák szintén azt mutatja, hogy önmagában a háborús környezet érzékelhetően képes befolyásolni a szenvedélybetegségek megjelenését. A korabeli adatok és beszámolók szerint, Magyarországon az első világháborút követően megnőtt a kábítószer-élvezők száma, azonban korán sem olyan radikálisan, mint arról a korabeli sajtó beszámolt. Az indokok szerint a háborús körülmények felemésztették az emberek fizikai és pszichés tartalékjait, amelynek következtében sokan a könnyen megszerezhető kémiai örömek felé fordultak. Szabó Sándor 1930-as országgyűlési felszólalásában meg is jegyzi, miszerint „a nagy szenvedések és nélkülözések után, az emberek különböző élvezetekben kerestek levezetést azokra a hibbant állapotokra, amelyek az idegrendszer jellemezték”. (Erdős, 2018c, 80.) A szenvedélybetegségek szociokulturális környezet által történő befolyásolásához ugyanakkor nem szükséges a fentiekhez hasonló, extrém – háborús – környezet. A szenvedélybetegségek kialakulásában ettől sokkal alacsonyabb szintű, intimebb társadalmi alrendszerek is kulcsfontosságú szereppel bírnak: úgymint a család vagy a hozzátartozói közösség. Számos kutatás rávilágított már a szülők és a gyermek szenvedélybetegsége közötti szoros kapcsolatra. (Demetrovics és Balázs, 2004, 132.) Ashery, Robertson és Kumpfer szerkesztése alatt, 1998-ban jelent meg az a tudományos kötet, amely rendkívül alapos áttekintést ad azokról a kutatásokról, amelyek a szerhasználat, valamint az addikciók családi prediktoraival, illetve a megelőzés lehetőségeivel foglalkoznak. (Ashery et al., 1998) Merikangas és munkatársai részletesen bemutatják azokat a családi mechanizmusokat és eseményeket, amelyek hatással bírnak a függőség kialakulására. A szerzők szerint e folyamatban specifikus és nem-specifikus családi faktorok egyaránt szerepet játszanak. (Meikangas et al., 1998, 20.)

Specifikus faktorok:

- drogoknak való kitettség,

- a droghasználat modellezésének lehetősége (a hozzátartozói szerhasználók révén),
- a szülők együttműködése a drogfogyasztásban.

Nem-specifikus faktorok:

- bomlott családi rendszer,
- családon belüli viszálykodás,
- káros szülői nevelés/viselkedés,
- stressznek való kitettség,
- családi pszichopatológia,
- elhanyagolás,
- abúzus.

Az eddig felvázolt tudományos eredményekből arra következtethetünk, hogy családi közösség alapját biztosító szülői egység magatartása, már a magzati kortól kezdve hatást gyakorolhat a gyermek későbbiekben kialakuló szenvedélybetegségére. Számos kutatás bizonyítja az anyák terhesség alatti vagy azt követő droghasználatának negatív hatásait. Függetlenül attól, hogy legális (pl. nikotin, alkohol, SSRI antidepresszáns gyógyszer) vagy illegális (pl. marihuána, kokain, amfetamin) pszichoaktív anyagról beszélünk, egyre több bizonyíték van arra, hogy a parentális szerhasználat hatást gyakorolhat a magzat növekedésére, idegrendszeri fejlődésére (Jaques et al., 2014, 421-422.), későbbi viselkedésére (Oei et al., 2012, 745.), az agy információfeldolgozó képességére és a memóriakapacitására. (Freund, 2006, 253.) Továbbá kapcsolatba hozható különböző szintű értelmi fogyatékoság, tanulási nehézség, figyelemzavar és a figyelemhiányos hiperaktivitás-betegség (attention-deficit hyperactivity disorder – ADHD) kialakulásával is. (Thompson et al., 2009, 303-312.) Mindezek a tényezők a szenvedélybetegségek kialakulása kapcsán meghatározó jelentőségűek lehetnek. Bizonyított tény, hogy a szellemi fejlődésben enyhén visszamaradott, figyelem-, memória-, tanulási zavarral küzdő, hiperkinetikus⁷ gyermekek pszichiátriai szempontból veszélyeztetetteknek minősülnek az addikciók kialakulásában. (Baraczka, 2010, 186.) Az ADHD-val összefüggésben szintén megjegyzendő, hogy az ilyen problémával érintett serdülőknél több mint kétszer nagyobb a valószínűsége a rendszeres dohányzás kialakulásának, mint az ADHD-ban nem szenvedő társaik esetében. (Erdős, 2018d, 92.) Gudjonssonék

7 Amennyiben a súlyos és átható hiperaktivitás, valamint a magatartászavar tünetei egyaránt észlelhetővé válnak, hiperkinetikus viselkedészavar diagnosztizálásáról beszélünk.

szerint az ADHD tüneteivel küzdő fiatalok önmedikalizáló próbálkozásainak reprezentációjaként értékelhető a dohányzás mellett az alkohol és egyes illegális drogok fogyasztása is. (Gudjonsson et al., 2012, 304.)

A gyermek életének későbbi időszakában megjelenő más jellegű pszichiátriai problémák – amelyek esetenként szintén ok-okozati viszonyban állhatnak az anya terhesség alatti életmódjával – épp úgy kapcsolatba hozhatók a függőség kialakulásával. A klinikai vizsgálatok többnyire azt jelzik, hogy a pszichiátriai rendellenesség megelőzi a pszichoaktív szerek használatát, így a szenvedélybetegség kialakulását. Meg kell jegyezni, hogy az ok-okozati kapcsolatok megállapítása nem egyértelmű. Sok esetben nehezen bizonyítható, hogy a szenvedélybetegség és más pszichiátriai zavar komorbiditása esetén melyik tekinthető a kiváltó faktornak, melyik a következménynek, vagy azok esetleg egy párhuzamos folyamat eredményeként jöttek-e létre. Demetrovics szerint ugyanakkor fontos azt hangsúlyozni, hogy az okozati viszonyok korántsem zárják ki egymást. *„Ily módon, adott esetben, a közös neurobiológiai vagy családi kockázati tényezők megléte mellett bármelyik zavar megjelenhet elsőként, majd az eredeti rizikótényezőt akár felerősítve, hozzájárulhat a másik zavar megjelenéséhez”.* (Demetrovics, 2005, 329.)

A családi egység a felnövekvő gyermek számára az elsődleges szocializációs teret jelenti. Következésképpen az ebben a térben főszerephez jutó személyek (szülők, közeli hozzátartozók), viselkedése a későbbiekben is meghatározó lesz a szenvedélybetegségek kialakulásában. A kognitív elmélet képviselői szerint a családi környezet kulcsszereplőinek magatartásmintáit követve, a modelltanulás révén az egyén maga is szenvedélybeteggé válhat. Jól ismert és bizonyított, miszerint azokban a családokban, ahol a szülők rendszeresen alkoholizálnak és/vagy nyugtatószereket használnak, a gyermek nagyobb valószínűséggel válik alkoholistává, illetve gyógyszer- vagy kábítószerfüggővé, mint a szenvedélybetegségtől mentes családokban. (Bodrogi, 2011, 142.) A biológiai rizikófaktorok mellett, a szülői szerep által közvetített negatív minta jelentőségét mutatják azok a dániai vizsgálatok is, amelyekben alkoholos családból származó gyermekeket hasonlítottak össze homológ kontrollcsoporttal. Az eredmények azt jelzik, hogy az alkoholiستا felmenővel rendelkező fiúknál szignifikánsan nagyobb volt az alkoholos diszpozíció (18%), amely 25 %-osra növekedett azokban az esetekben, mikor a gyermek nevelőapja is alkoholiستا volt. (Levendel, 1987, 31.)

Az egészséges családszerkezet megbomlása, a konfliktusos társas kapcsolat, vagy a diszfunkcionális családi rendszer működtetése szintén szerepet játszhat a szenvedélybetegség kialakulásában. Számos kutatási eredmény bizonyította már, hogy a hiányos (egyszülős)-, vagy felbontott (nevelőszülős) családszerkezetek kockázati tényezőnek minősülnek a szenvedélybetegségek kialakulá-

sában. (Márványkövi et al., 2013, 503.) Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a család szerkezetének megbomlása természetesen nem képez szükségszerű oksági kapcsolatot az addikciók kialakulásával. Az ilyen családoknál azonban a stabilitás hiánya, a szerepek tisztázatlansága rendkívül jelentős alkalmazkodási és megküzdési tevékenységet követelhet meg a gyerektől, amelyek az egyén személyes és társas készségei híján kudarccal zárulhatnak. (Felvinczi, 2006, 166.) Ez pedig már megteremtheti valamilyen addikció kialakulásának lehetőségét. Ugyanakkor e folyamat önmagában nem, csak az egyén pszichés készségeinek és erőforrásainak szem előtt tartásával értelmezhető. A szerencsejáték-szenvedély háttérében rejlő szocio-demográfiai tényezők feltárása szintén azt mutatja, hogy a felbomlott család, az anya elvesztése, a korai halálozás, valamint az olyan szülői magatartások, mint a fizikai és szexuális bántalmazás, pszichoaktív szerhasználat nagy szerepet játszik az szerencsejátékkal kapcsolatos addikció kialakulásában. (Forrai, 2011, 185.) A családon belül megjelenő konfliktusok, fizikai erőszak, a családi kapcsolatokat jellemző érzelmi sivárság vagy hiány szintén kockázati tényezőként jelennek meg. (Rácz, 1999, 61.) Másfelől viszont a családtagok között kialakuló hiányos, szétesett érzelmi viszonyulás mellett, a túlzottan erős, ún. patológiás kapcsolat épp úgy lehet a probléma forrása. A pszichoanalitikus elméletek egyik meghatározó személyisége Margaret S. Mahler, több munkájában is részletesen foglalkozik a szülő és a kisgyermek kapcsolatának szimbiotikus rendszerével. (Mahler, 1975) Mahler elmélete szerint a gyermek születésekor nem képes különbséget tenni az „én” és a nem-én között. Ez a fúzió a gyermek fejlődése során felbomlik, amelyet Mahler szeparációs-individualizációs folyamatnak nevez. A gyermek későbbi alkalmazkodóképességét nagy mértékben meghatározza az, ahogyan az anya ebben a periódusban viselkedik. Amennyiben ez a folyamat nem megfelelően zajlik, az traumatizálhatja a gyermeket, amit a későbbiekben az egyén a saját gyerekével kapcsolatban újra élhet. A saját gyermek serdülőkori leválási kísérlete mozgósítja a szülő traumáit, ezáltal a szimbiotikus kapcsolat fenntartására fog törekedni. Ez a szoros kapcsolat ugyanakkor akadályozza a serdülő szeparációját, ami feszültséget, szorongást kelt benne, s amelyet esetenként szerhasználattal igyekszik elfogadhatóvá tenni.

Flores átfogó munkájában a függőséget egyenesen kapcsolati zavarként értelmezi, amely szerint a különböző addikciók sok esetben az egyén kötődési problémájának kifejeződésai, s ami mögött minden esetben a kapcsolati-, érzelemszabályozási-, illetve önbecsülési deficit van jelen. (Flores, 2004, 3-8.) E tekintetben egyértelmű összefüggés áll fenn a függőség kialakulása, valamint a sérült vagy ki sem alakított gyermekkori kötődés, illetve a patológiásan szoros szülő-gyermek kapcsolatok között egyaránt. Az addikciók kialakulása szempont-

jából tehát nincs szükség arra, hogy a családi rendszer szétesen. Elegendő, ha abban a különböző rendszerjellemzők – mint például a határok, családi szerkezet, családi hierarchia, családi szabályrendszer, kommunikáció, érzelmek/indulatok kezelése, bizalom, intimitás, felelősség, fejlődés – diszfunkcionálisan működnek. Az egészséges és diszfunkcionális családok eltérő jellemzőit – Komáromi nyomán – az alábbi táblázat foglalja össze. (Komáromi, 2009, 107.)

Családi jellemzők	Egészséges család esetén	Diszfunkcionális család esetén
<i>Határok</i>	Egyértelmű, átjárható, rugalmas.	Kaotikus, merev, sérült.
<i>Családi szerkezet</i>	Világos, ép.	Instabil, sérült, átláthatatlan.
<i>Családi hierarchia</i>	Szülői tekintély jelen van.	A szülőnek nincs tekintélye.
<i>Családi szabályrendszer</i>	Követhető, számonkérhető, világos.	Kiismerhetetlen, ellentmondásos, nem kérhető számon.
<i>Kommunikáció</i>	Kölcsönös, nyílt.	Nincs, vagy tabukkal, veszélyes zónákkal telített a kommunikáció.
<i>Érzelmek/indulatok kezelése</i>	Természetes, mindenki által kívánt és megfelelően kontrolált.	Tiltott, túl- vagy alulkontrolált.
<i>Bizalom</i>	Őszinte.	Nincs bizalom.
<i>Intimitás</i>	Egészséges, elmélyülő	Gátolt, sérült.
<i>Felelősség</i>	Megosztott, mindenki a szerepének megfelelő felelősséget viseli.	A család egyes tagjai túlzott felelősséget vállalnak, míg másokra semmi felelősség nem hárul.
<i>Fejlődés</i>	A család minden tagja lehetőséget kap egészséges fejlődésre.	Az egyik tag fejlődése veszélyt jelent a család többi tagjára.

A diszfunkcionálisan működő családokban a gyermek sok esetben olyan szerepeket, viselkedésformákat vállal magára, amelyek elterelik a figyelmet a szülők feszült, konfliktusos viszonyáról. Egyes megközelítések szerint így a szenvedélybeteg önmagában csak a tünetek kifejezője, azonban valójában a családi működés egésze beteg. (Demetrovics és Balázs, 2004, 132.) Ilyenkor a gyerek mintegy szelepként csökkenti a családi rendszert feszítő konfliktusokat azzal, hogy önmagára – mint problémaforrásra – irányítja a figyelmet a valódi problémákról. A szenvedélybeteg gyerek tehát elősegíti a rendszer időleges, patológiás homeosztázisát. Más esetben a gyermek parentifikálódik, vagyis az elégtelen (pl. szenvedélybeteg) szülői magatartás következtében kilép a gyermeki szerepből és olyan szerepet vállal, amely egyébként a szülő felelőssége volna. Ilyenkor a házastárs egyik tagja sokszor magányos marad és gyakran saját gyermekét használja az intimitás megélésére, ezzel óriási terhet róva a parentifikált gyermekekre. Az ilyen szimbiotikusan kötött gyermek felnőve hasonló családszerkezetben szintén hasonló módon viselkedik – a kodependencia tüneteit jelezheti –, így a folyamat transzgenerációssá válik. (Knapek és Kuritárné, 2014, 62.) Ezzel összefüggésben a kora gyermekkorban tapasztalható szülői

viselkedés hatásait hozzák összefüggésbe egyes táplálkozási zavarokkal (evési addikciókkal) is. Eszerint, ha a korai években durva, türelmetlen, nem megfelelő bánásmódban részesül a csecsemő, illetve nem jön létre a ráhangolódás a szülő részéről, a későbbiekben a saját test elfogadása is zavart szenvedhet a gyermek részéről. Gyakori jelenség – különösen azonos nemű szülő-gyerek párosnál –, hogy amikor a szülő elégedetlen saját alakjával, a gyerek azonosulva vele, önmagára is átveszi ezt az elégedetlenséget. (Varga és Babusa, 2012, 442.)

Kurimay szerint az addiktológiai problémák keletkezésében és kezelésében egyaránt, a családi rendszernek, a családtagoknak kiemelt szerepe van, ugyanis (Kurimay, 2009, 374.):

- leginkább ők gondoskodnak a szenvedélybetegéről,
- ők szállítják a drogot,
- leginkább nekik van előnyük a segítségnyújtásból,
- ők találkoznak és ők vannak együtt leggyakrabban az addikt személlyel.

Számos kutatás bizonyítja azt is, hogy megfelelő helyzetben a családi mechanizmusok épp úgy működhetnek védőfaktorként is az addikciók kialakulásával szemben, mint rizikó tényezőként. 2013-as publikációjukban Márványköviék több olyan vizsgálat eredményeiről is szólnak, amelyek a szülői monitoring, a kiegyensúlyozott szülő-gyermek viszony protektív hatásairól számolnak be. (Márványkövi et al., 2013, 503-504.) A szenvedélybetegségek kialakulásában szerepet játszó szociokulturális tér másik sarokkövének az egyént körülvevő kortárs csoportot tekinthetjük. A kortársak megközelítőleg három éves kortól alakítják a személy fejlődését, azonban a kamaszkor időszakáig ezeknek a szerepe nem tekinthető dominánsnak. Később a társas hatások mind felnőttkorban, mind pedig serdülőkorban kiemelt szerepet játszanak az egyén működésében és a függőségek kialakításában is. Tudjuk, hogy a dohányzás vagy az illegális szerek fogyasztása legtöbbször baráti társaságban, társas környezetben zajlik. A beavatást követően a kortárs csoport szerepe továbbra is fennmarad, s az a magatartás megerősítésében folytatódik. (Pikó, 2006, 85.) Tulajdonképpen e megerősítő folyamat következtében maradnak fenn az olyan magatartásformák is, amelyek első alkalommal sok esetben egyáltalán nem okoznak kellemes érzést, vagy egyenesen rossz élményekkel járnak (pl. dohányzás). Vizsgálatok bizonyítják, hogy a szerhasználat az esetek csaknem mindegyikében a serdülőkorban kezdődik. Az elmúlt évek hazai eredményei azt mutatják, hogy serdülőkorban a fiatalok túlnyomó többsége – több, mint 90 % – már túl van valamilyen pszichoaktív szer (elsősorban alkohol) kipróbálásán. (Erdős, 2018d, 88.) Ebben az időszakban ugyanis a szocializációs

színterek vonatkozásában is jelentős változások következnek be, s a serdülő számára a kortárs csoport által közvetített értékek válnak meghatározóvá, s a kortárs tagokkal együtt töltött idő is jelentősen növekszik. (Csíkszentmihályi & Larson, 1984, 79.) Ebben a szocializációs térben a fiatal szinte szükségszerűen megismerkedik a különböző kockázatos magatartási formákkal. Az eredmények szerint, a kortárs hatás különösen felerősödik, ha rossz a szülő és a gyermek viszonya. (Márványkői et al., 2013, 504.) A kortárs csoport hatással kapcsolatban ki kell emelni, hogy önmagában a csoport hatás – a biológiai-, személyiségi- és családi faktorok figyelembe vétele nélkül – nem állítható oksági kapcsolatba a szenvedélybetegségek kialakulásával. Kétségtelen, hogy számos vizsgálat rámutat a deviáns kortárs csoportok szerepére a problémaviselkedés egyes fajtáinak kialakulásában (pl. káros szenvedélyek, agresszív, normasértő viselkedés). (Pikó, 2006, 90.) Ez ugyanakkor továbbra is csak rizikófaktorként jelenik meg az addikciók kialakulásában, s az ún. rossz társaságba keveredés a legtöbbször inkább tekinthető a problémát és felelősséget hárító családtagok kétes magyarázatnak, illetve az egyén által működtetett védekező mechanizmus produktumának.

Személyiségi tényezők

Az előzőekben láthattuk, hogy a csoport hatások – különösen serdülőkorban – rendkívül meghatározónak számítanak a szenvedélybetegségek kialakulásában. Felmerülhet ugyanakkor az az ésszerű kérdés, hogy vajon egyesek miért tudnak ellenállni a csoport hatásának, miért nem keverednek rossz társaságba, míg mások azonnal felveszik a közösség által közvetített mintákat és szinte kizárólag csak rossz társaságokban találják meg a helyüket. Pikó szerint az ún. konformizmus mértékét az attitűdök, normák és az egyén személyiségjegyeinek kölcsönhatása alakítja. Ez utóbbiak kapcsán ismerünk ún. magas rizikójú fiatalokat, akik fokozottan érzékenyek a szociális befolyásokra. Így például az alacsony önbizalommal vagy az én-hatékony viselkedés képességének hiányával jellemezhető fiatalok sokkal érzékenyebbek a kortárs hatásra, mint más társaik. (Pikó, 2006, 88.)

Az addikciók kialakulásának pszichodinamikai megközelítése szerint, az egyén egyes személyiségjellemzői kapcsolatban állnak a függőség különböző formáival. Ilyen személyiségi jellemző például:

- a sérült identitás,
- az érzelmi-indulati szabályozás zavara,

- az önértékelési probléma,
- a problémás/patológiás kötődési jellemzők (szegényes vagy szimbiotikus kötődés), vagy
- a másokhoz való kapcsolódási nehézségei.

A pszichoanalízis legkorábbi elméletei a szerfogyasztás kapcsán például a pszichoaktív anyagok orális vagy öndestrukturív funkcióját hangsúlyozták. Később azonban a pszichoanalitikusok a belső érzelmi élet szabályozásának, illetve a külső realitáshoz történő alkalmazkodásnak zavaraira helyezték a figyelem fókuszát. A belső érzelmi élet szabályozásának zavara az érzések, érzelmi állapotok felismerésének, megélésének, kifejezésének, illetve elfogadásának problémáját jelentik. Míg az utóbbi esetében az impulzusok, a tevékenység szabályozásának, az önmagáról történő gondoskodás és az identitás megőrzéssel kapcsolatos értékelés nehézségeiről beszélhetünk. (Rácz, 1988, 42-43.) Az eddigi tudományos eredmények azt mutatják, hogy a különböző kémiai és viselkedési addikciók esetében egyaránt megfigyelhetők olyan személyiségi jellemzők, amelyek szerepet játszhatnak az adott függőség kialakulásában. Rácz szerint a korai gyermekkorra jellemző agresszivitás szintje, a magatartási zavar különböző megjelenési formái, illetve a hiperaktivitás egyaránt rizikófaktoroként jelennek meg. A késői gyermekkorban és a prepubertáskorban megjelenő alkalmazkodás elégtelensége, a társas és a megküzdési (*coping*) készségek fejletlensége előre jelezhetik az addikciók kialakulásának lehetőségét. (Rácz, 1999, 59-60.)

A megküzdési készségek nem megfelelő működtetése kapcsán gyakran említésre kerül Edward J. Khantzian – drogfüggőkkel kapcsolatos – kutatása, amelyben megalkotta az úgynevezett önmedikalizáló modell hipotézisét (*self-mediation hypothesis*). (Khantzian, 1985, 1259-1264.) Ezen megközelítés szerint a szerhasználat egy eszköz arra, hogy a személy, a számára megoldhatatlannak tűnő konfliktusait, pszichopatológiás problémáit (pl. depresszió, szorongás) kezelje, medikalizálja. E szemlélet szerint a drogfogyasztás felfogható tehát egy maladaptív megküzdési mechanizmusként is. Az olyan személyeknél, akik (1) képtelenek az érzelmek megélésére, a szorongás anticipálására, a hatékony védekező működés beindítására, (2) alacsony önbecsülés, narcisztikus védelemi működés, valamint (3) éretlen, rigid és szegényes adaptív megküzdés a jellemző (Treece & Khantzian, 1986, 399-412.), amely a hiányos vagy nem megfelelően funkcionáló mechanizmusok javítására, támogatására, kompenzálására szolgál a rendszeres szerhasználat.

A kutatások szerint a fentiek szoros összefüggésben állnak az önmagáról történő gondoskodás (*self-care*) hiányosságaival. Ennek az önvédő attitűdnek

és viselkedésformának a deficitje vezet oda, hogy az egyén a veszélyben (pl. az egészségügyi kockázatok esetén) nem érez félelmet, s nem képes viselkedését kontroll alá vonni, amikor az fontos volna. A fentiekkel való összefüggés abban áll, hogy ha az egyén nem képes érzelmeit megfelelően kezelni, s mindeközben megfelelő megküzdési repertoár sem áll a rendelkezésére, akkor az érzelmek extrém nyomása alatt primitív védekező mechanizmusokat (pl. tagadás) aktivál. A szerhasználat megóvjá őt attól, hogy az érzelmekkel, és a válaszadás kényszerével szembe kelljen néznie. Az önmagáról való gondoskodás attitűdje ekkor már háttérbe szorul. (Rácz, 1988, 44.) Csorba és munkatársai, az öngyilkossági kísérletet elkövető személyek vizsgálata során rámutattak arra, hogy a kísérlet előtti hat hónapban megjelenő életeseményekkel szemben olyan rizikós konfliktusmegoldási módszerekhez nyúltak, mint az addikciók. (Csorba et al., 2007, 200-211.) Vitathatatlan tény, hogy a különböző addikciós magatartások a nem megfelelő megküzdési eszköztárral rendelkező személyek egyik gyakorta alkalmazott válasza a problémák kezelésére.

A személyiségi faktorok természetesen a viselkedési addikciók esetében is megjelennek. A problémás internethasználat kialakulásában például szerepet játszik az alacsony önkontroll, az impulzivitás és az élménykeresés. (Gervasi et al., 2017, 25.) A problémás online játék személyiségi prediktorainak feltérképezésére szintén több kutatás témája volt már ez idáig. Ezekből az derült ki, hogy a problémákat okozó játékmagatartás mögött az alacsony érzelmi stabilitás, az alacsony barátságosság, vagy az extravertió (amelynek értéke csökkent az addikciós skálán elért pontszám növekedésével) húzódik meg. Ezek oksági magyarázata az lehet, hogy a játék közben a játékosnak nem kell szembeülnie hiányos szociális készségeivel, illetve amikor szociális helyzetekben visszautasítást kapnak, akkor az ezekből származó distresszt – alacsony érzelmi stabilitásuk miatt – a játékok révén tudják csak feldolgozni. (Demetrovics, 2013, 54.) A tesztelésfüggőség esetében pedig az egészséges önértékelés hiányosságai látszanak az egyik legmeghatározóbb kulcstényezőnek. Ezeknél a személyeknél a tesztelés során megszerzett eredmények (pl. egyre nagyobb súlyok használata, egyre nagyobb távolságok lefutása) a hiányos önértékelés kompenzáló eszközei lehetnek. Ezen addikció háttérében ugyanakkor olyan faktorok is kulcsszerephez jutnak, mint a perfekcionizmus, az obszesszív-kompulzív működés vagy a vonásszorongás emelkedett mértéke. (Demetrovics és Kurimay, 2008, 137.)

A korábban említett önmagáról történő gondoskodás hiánya, mint az addikciók egyik meghatározó személyiségi tényezője a viselkedési addikciók esetében úgyszintén megjelenik. A patológiás szerencsejáték kapcsán például Veér András és Erőss László a következőképp utal erre: „*A játékszenvedély beteg*

ség. Ebben az esetben a személy nem ura cselekedeteinek, belső kényszer hatására cselekszik, a realitást és a várható negatív következményeket figyelmen kívül hagyja, megszűnik a racionális gondolkodás ezért magatartása bővelkedik önsorsrontó mozzanatokban”. (Veér és Eröss, 2000, 7.)

Egyéb tényezők szerepe

Delamothe szerint a kémiai szerhasználat kialakulásában meghatározó szerepet játszó tényezők között találunk olyanokat is, mint az egészségi állapot, az önértékelés, a pszichikai közérzet, és a szocioökonómiai státusz, vagy akár az adott személy neme. (Delamothe, 1991, 1046-1050.) Ez utóbbi jellemző – korszakonként és kultúránként – szintén okot adott a moralizálásra, ezzel pedig a téves következtetések és meggyőződések elterjedésére a társadalomban. Egy 1838-ban kiadott tudástár például, mintegy másodlagos nemi jellegként definiálja az akarategyengeséget. A Magyar Tudós Társaságának kiadványa szerint, a nőket sokkal inkább jellemzi az érzések jelenléte, mint az akarat, míg a férfiaknál mindent az erő és önállóság dönt el, következésképpen a szenvedélyes viselkedés – az akarat hiányában – sokkal inkább jellemzi a nőket, mint a férfiakat. (Luczenbacher és Almási, 1838, 210.) Ezek ismeretében talán nem meglepő, hogy kezdetekben már az ókori rómaiak is csak a nők körében tartották szükségesnek a bor fogyasztásának szabályozását, minthogy kizárólag róluk tartották, hogy alkohol hatására házasságtörővé, erkölcsstelenné válnak. (Fleming, 2001, 70.)

Mindazonáltal a tudományos eredmények azt támasztják alá, hogy a szenvedélybetegségek területén a nemi különbözőségek szerepe – bár jelentőséggel bír – egyáltalán nem ilyen egyértelmű. Semmiképp az addikciók általános nőspecifikus jellegét illetően. Kutatások bizonyítják, hogy a 15 és 35 év közötti férfiakat sokkal inkább jellemzi a szenzoros élménykeresés és a kockázatvállalás magas szintje, így ők gyakrabban keverednek veszélyes helyzetekbe, gyakrabban vesznek részt veszélyes sportokban és jellemzőbb rájuk a kábítószerek fogyasztása is. (Iván, 2008, 24.) A nemi érintettség az addikciók esetében meglehetősen komplex, de semmi esetre sem korlátozható kizárólag a nőkre. Egyes addikciók vagy problémás viselkedésformák kapcsán azt látjuk, hogy egyazon patológiás magatartást vizsgáló, különböző kutatások egymástól teljesen eltérő módon jelzik a jelenség nemek közötti előfordulási arányát. A testdedzésfüggőség esetében például Kóthayék túlnyomóan a nők érintettségét figyelték meg (Kóthay et al., 2017, 88.), ezzel szemben a Demetrovicsék által bemutatott kutatások jelentős része elsősorban a férfiak körében mutatta ki az

addikciók ezen formáját. (Demetrovics és Kurimay, 2008, 136.) Megint más addikciók kapcsán a kutatások egyértelműen azt jelzik, hogy a férfiak érintettségé meghatározóbb a női populációhoz viszonyítva: így például a patológias szerencsejáték (Gyollai et al., 2011, 234-235.; Demetrovics, 2008, 345.), az alkoholizmus (Rácz, 1999, 59.), a problémás szintetikus kannabinoid-fogyasztás (Hu et al., 2011, 2.), vagy internethasználat (Lukács et al., 2017, 25.) esetén. S amíg a gyógyszerfüggők között inkább a női kliensek látszanak meghatározóbbnak (Felvinczi et al., 2006, 45.), addig a nikotinfüggők, illetve a kodependens egyének nemi megoszlása között sok esetben egyáltalán nincs szignifikáns eltérés, vagy még nem sikerült tisztázni a nemi különbségek szerepét. (Tombor et al., 2014, 59.; Knapék és Kuritárné, 2014, 59.)

Amennyiben figyelembe vesszük a különböző kutatások által alkalmazott kutatási módszerek vagy a vizsgált populációk esetleges eltéréseit, akkor is jól látható, hogy a nemek meghatározó szereppel bírnak, de semmiképp sem olyan módon, hogy kizárnák egyik vagy másik nem képviselőit az addikciókkal érintettek köréből.

A különböző szenvedélybetegségek kialakulásában az eddig említetteken túl más faktorok is jelentőséghez jutnak. Így például a korábban részletezett környezeti tényezőkön kívül meghatározó szerep hárul az egyént körülvevő társadalom kultúrájának sajátosságaira, normarendszerére, a közösség fogyasztási és viselkedési mintázataira, a jogszabályi környezetre, a közösség számára meghatározónak számító személyek viselkedési mintáira, valamint az ezeket közvetítő mediakultúrára, összességében pedig a társadalom egészének függőségekkel kapcsolatos attitűdjeire is. Aaron Beck és munkatársai például 1979-es tanulmányukban hívják fel a figyelmet az ún. kognitív triád jelentőségére. Bár e tudományos anyag alapvetően a depressziós állapotokra vonatkozóan született, úgy vélem, hogy a fentiek tükrében, a droghasználók kapcsán is jelentőséggel bírhat. Beck és mtsai. szerint: „*A kognitív triád a negatív világtépből, önképből és jövőképből tevődik össze*”. (Beck et al., 1979, 188.) Az idézetek alkalmazhatóságát a droghasználat és a társadalom viszonyában a következőkben látom: a társadalom negatív ítélezése kialakít a droghasználó egyénben egy olyan képet, amelyben rossz embernek látja önmagát. Gyakorta megesik a különböző egészségügyi intézményekbe, kezelésre érkező függőkkel, hogy önmagukat elesett, akaratgyenge és javíthatatlan személynek, rossz embernek látják. A negatív világtépből kialakításával a szerhasználó megállapítja, hogy az egész világ ellene játszik és nem bízhat az emberekben. Ez mind a további problémák megelőzését, mind pedig a szakszerű segítségnyújtást nagyban nehezíti.

A negatív jövőkép azt sugallja, hogy javíthatatlan és rajta már csak az segít, ha a társadalom kitaszítja magából, tulajdonképpen fenntartja az állapotot, az-

által, hogy a psziché megóvása, illetve a torz egyensúlyi helyzet kialakításának érdekében újra szert használ. Norman E. Zinberg ezzel kapcsolatban a következőképp összegez: „*mindaddig, amíg a függőket továbbra is deviánsokként bélyegzik meg, rendkívül nehéz lesz számukra más fényben látni önmagukat*”. (Zinberg, 2005, 246.) Többek között a társadalom rendkívül moralizáló és stigmatizáló attitűdjei vezettek oda, hogy mára a klinikai szóhasználatból tulajdonképpen száműzni kellett a függőség kifejezést. A mentális zavarok diagnosztikai kézikönyve, a DSM-V ugyanis már nem a függőség, hanem az adott szer használatának zavara (Substance Use Disorder) kifejezést alkalmazza a diagnosztikai terminológiában. A DSM-V összeállítói szerint ugyanis az függőséghez képest e megnevezés tartalmát tekintve kevésbé bizonytalan és nem kapcsolódik hozzá megannyi negatív konnotáció. (APA, 2013, 485.)

Az kémiai addikció kialakulásának háttérében álló oksági tényezők között természetesen számolni lehet az adott szer farmakológiai tulajdonságaival is. Merikangas szerint az alkoholfüggőség kialakulásában fontos szerepet játszik a szer által kiváltott biológiai hatás is, amely mintegy normailizálja az olyan abnormális központi idegrendszeri jelenségeket, mint az ingerlékenység, hipérérzékenység, diszfória, impulzivitás, illetve a stressz/feszültség szintjét. (Merikangas, 1990, 19.) A pszichostimulánsok közé tartozó kokain tartós használatával kapcsolatban pedig azt tapasztalták a kísérleti kutatások, hogy számos fehérje és gén reagál arra, amely által pedig az egyes szürke magvak és neuronok működése átállítódik. (Sora et al., 2010, 218-246.) Az addikciók kialakulásának lehetőségét jelző ún. addikciós potenciál jelentőségével ugyanakkor nem csak a drogok, kábítószeresek kapcsán találkozhatunk. Gearhardt és munkatársai 2011-es munkájukban a fokozott ételek (hyperpalatable foods) és az evési addikciók összefüggéseiben szólnak az ilyen ételek addikciós potenciáljáról. (Gearhardt et al., 2011, 140-145.) Míg Demetrovics a különböző viselkedési addikciók kapcsán teszi ugyanezt. (Demetrovics, 2013, 275.) Napjainkban itthon – és sok helyen külföldön is – a drogpolitika fő csapásvonal mélyen prohibíciós, s mindemellett sok esetben meglehetősen kirekesztő és stigmatizáló. (Erdős, 2015, 23.) Nem meglepő tehát, hogy ezek az attitűdök a legtöbb esetben a különböző szerek jogi és társadalmi megítélésben manifesztálódnak. Ugyanakkor fontosnak tartom felhívni a figyelmet Bruce K. Alexander és munkatársai 1978-ban publikált állatkísérleteinek az eredményeire, amely során szabványos laboratóriumi ketrecekben, izolált, stressz hatású környezetben tartott patkányok morfin fogyasztási szokásait vetették össze olyan patkányokéval, amelyeket szociális környezetben, tágas, nyitott dobozban tartottak. A kísérlet során a kutatók azt tapasztalták, hogy a morfin, avagy a víz választási lehetősége mellett, szinte kizárólag az izolált, intenzív stressz hatású környezetben élő állatok fordul-

tak a droghasználathoz, míg a megfelelő, kiegyensúlyozott környezetben élők között azonnal csökkent a morfin fogyasztása. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy önmagában a drog nem tesz senkit függővé. (Alexander et al., 1978, 175.) A társadalom droghasználattal kapcsolatos attitűdjeinek mélyen elutasító jellegét jól szemlélteti, hogy Alexander a kutatási eredményeit nagyon nehezen tudta csak publikálni. Az elismert szaklapok rendre elutasították. (Petke, 2018, 20.) Ugyanakkor az is régóta ismeretes, hogy a pszichoaktív anyagok fogyasztási mintázata sem jelöli önmagában az addikció meglétét. Az alkoholfüggőséggel kapcsolatban például, többek között Marconi 1959-es munkájából az is kiderült, hogy az alkoholizmus jelenlétét nem lehet pusztán az elfogyasztott alkohol mennyiségével, illetve minőségével leírni. (Marconi, 1959, 216-235.) Ténykérdés tehát, hogy önmagában sem az adott kémiai anyag sem pedig annak fogyasztási mintázata nem alkalmas arra, hogy az addikciók kialakulását előrevetítsék vagy meghatározzák.

Befejezés

Úgy vélem, hogy a fentiek kellő bizonyossággal képesek cáfolni azt a téves és könnyelműen leegyszerűsített következtetést, miszerint az addikciók kialakulásának oka az egyén akaraterejének és erkölcsi értékeinek a hiányossága. Bizonyítékok támasztják alá, hogy a rendészet célja és funkciója már az ősi egyiptomi kultúra kialakulása óta az állam rendjének fenntartása és biztosítása. (Christián, 2009, 156.) Kétségtelen, hogy a rendészeti igazgatásnak, s a rendészeti szervek tagjainak legmélyebb lényegük szerint nem az a funkciója, hogy a társadalom egyes tagjainak szociális, mentális vagy egészségügyi problémáját direkt mód kezeljék. Ugyanakkor hivatásuk gyakorlása során, szinte elkerülhetetlenül kapcsolatba kerülnek az addikciók különböző formáival. Már csak a különféle addikciók epidemiológiája okán is, a rendészeti szakemberek, szervezeti kereteken belül (pl. kollégák, beosztottak között), vagy az intézkedések, eljárások alkalmával (pl. elkövetők, áldozatok) egyaránt találkozhatnak a patológiás működések effajta formájával. S bár a probléma tényleges megoldása nem a rendészet terénümbébe tartozik, a rendészeti szakemberek pártatlan, előítéletektől mentes viszonyulása ezekkel az emberekkel szemben is elvárás egy jogállamban. Weitzer szerint a rendőrség pártatlan viszonyulása a társadalom különböző alrendszeréhez, a professzionalizmus egyik fokmérője. (Weitzer, 1995, 104.) S minthogy a rendészetet jellemző egyik legfontosabb kritérium a professzionalista működés (Finszter, 2018, 39.; Christián, 2016, 705.), elengedhetetlennek tartom, hogy a rendészeti szervek dolgozóinak tu-

dása valós tények ismeretén alapuljon, az olyan a társadalmunkban megjelenő problémákkal kapcsolatban, mint a különféle addikciók. Ezzel párhuzamosan pedig a rendészettudomány kiemelt figyelmet fordítson a rendészet tagjainak attitűdjeinek vizsgálatára is. Számos tanulmány beszámol ugyanis arról, hogy a megfelelő képzés és oktatás, a tényeken alapuló ismeretek átadása pozitív hatást gyakorol a függőkkel kapcsolatba kerülő szakemberek, szenvedélybetegekkel kapcsolatos attitűdjeire, ezáltal csökkentve az előítéletességet. (Happel & Taylor, 2001, 87-96.; May et al., 2002, 284-289.) Megítélésem szerint nem kifejezetten hatékony, a rendvédelmi szemléletnek az a fajta megközelítése, miszerint az ország belső rendjének fenntartásáért felelős szervek, a közösségi szabályok létének, az általuk kitűzött célok feltételeinek a biztosítása érdekében harcot folytatnak tevékenységük során. (Ernyes, 2015, 25.) A rendészetnek inkább az a feladata, hogy magányos harc helyett, kooperatív módon részt vegyen a társadalom biztonságos működtetésében. Ennek fundamentuma pedig, hogy a rendészet képviselői ismerjék azoknak a társadalomban jelentkező problémáknak a valós hátterét, komplexitását, amellyel hivatásuk során (nagy valószínűséggel) találkozhatnak.

Felhasznált irodalom

- Alexander, B. K. – Coombs, R. B. – Hadaway, P. F. (1978): *The effect of housing and gender on morphine self-administration in rats*. *Psychopharmacology*, 58, 175-179.
- APA, American Psychiatric Association (2013): *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fifth Edition. DSM-5*. Washington, DC – London: American Psychiatric Association.
- Ashery, R. S. – Robertson, E. B. – Kumpfer, K. L. (eds.) (1998): *Drug abuse prevention through family interventions. NIDA Research Monograph, no. 177. U.S.*, Rockville: National Institutes of Health – Department of Health and Human Services
- Baraczka K. (2010): *Személyiség – Függőség*. *Magyar Onkológia*, 2, 181-194.
- Beck, A. T. – Rush, J. A. – Shaw, B. F. et al. (1979): *Cognitive therapy of depression*. New York: The Guildford Press
- Benedek L. (1924): *Az alkoholkérdés mai állásáról. Főképp az amerikai alkoholelles küzdelem fejlődése kapcsán*. Debreczen: Méliusz Könyvkereskedés Könyvkiadvállalata
- Bierut, L. J. – Dinwiddie, S. H. – Begleiter, H. et al. (1998): *Familial transmission of substance dependence: Alcohol, marijuana, cocaine, and habitual smoking. A report from the Collaborative Study on the Genetics of Alcoholism*. *Archives of General Psychiatry*, 55, 153
- Blum, K. – Sheridan, P. J. – Wood, R. C. et al. (1996): *The D2 dopamine receptor gene as a determinant of reward deficiency syndrome*. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 89, 396-400.

- Bodrogi A. (2011): *Az alkoholizmus kognitív viselkedésterápiás megközelítése*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1, 141-156.
- Christián L. (2009): *Epizódok a rendészet történetéből*. Iustum Aequum Salutare, 3, 155-170.
- Christián L. (2016): *Rendőrség és rendészet*. In: Jakab A. – Gajduscek Gy. (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA TK JTI, 681-707.
- Csikszentmihályi, M. – Larson, R. W. (1984): *Being adolescent: conflict and growth in the teenage years*. New York: Basic Books
- Csorba J. – Sörfőző Zs. – Steiner P. et al. (2007): *Maladaptív stratégiák, diszfunkcionális attitűdök, megküzdés és negatív életesemények „öngyilkos magatartás” diagnózissal kezelt serdülő betegeknel*. *Psychiatria Hungarica*, 3, 200-211.
- Delamothe, T. (1991): *Social inequalities in health*. *British Medical Journal*, 303, 1064-1050.
- Demetrovics Zs. (2005): *A droghasználat és pszichiátriai komorbiditása*. *Addiktológia*, 3, 319-340.
- Demetrovics Zs. (2008): *Szerencsejáték és kóros játékszenvedély Magyarországon*. *Psychiatria Hungarica*, 5, 336-348.
- Demetrovics Zs. (2013): *Viselkedési addikciók: spektrumszemléletű kutatások*. Akadémiai doktori értekezés, kézirat, Budapest: MTA
- Demetrovics Zs. – Balázs H. (2004): *Drogosok*. In: Gelsei G. – Gergely V. – Horváth V. – Rácz M. (szerk.): *A láthatatlanság vége – társadalomismereti olvasókönyv*. Budapest: Társadalomelméleti Kollégiumért, 121-141.
- Demetrovics Zs. – Kurimay T. (2008): *Testédeszfüggőség: a sportolás, mint addikció*. *Psychiatria Hungarica*, 2, 129-141.
- Engels, G. (1977): *The need for a new medical model: A challenge for Biomedicine*. *Science*, 196, 129-136.
- Ensafi, A. A. – Heydari-Bafrooei, E. (2016): *Interaction of Drugs of Addiction with DNA*. In: Preedy, V. R. (ed.): *Neuropathology of drug addictions and substance misuse. General processes and mechanisms, prescription, medications, caffeine, areca, polydrug misuse, emerging addiction and non-drug addiction*. London: Elsevier Inc., 129-136.
- Erdős Á. (2012): *Felelősség a rendvédelemben múltban és jelenben*. *Rendvédelmi Füzetek*, 1, 40-76.
- Erdős Á. (2015): *Droghelyzet: tiltás kontra legalizáció*. *Magyar Rendészet*, 3, 11-26.
- Erdős Á. (2017): *A Vám- és Pénzügyőrség kábítószer-ellenes tevékenysége a rendszerváltást követő első évtizedben*. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 54, 15-24.
- Erdős Á. (2018a): *Erkölcstelenség vagy patológiás működés? Problémás és kényszeres viselkedések megjelenése és megítélése a magyar rendészeti szervek állományának körében a XX. század első felében*. In: Keresztes G. – Szabó Cs. (szerk.): *Tavaszi Szél 2018 = Spring Wind 2018*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, 443-459.
- Erdős Á. (2018b): *Elhárító mechanizmusok a rendészeti szervek működésében*. *Belügyi Szemle*, 6, pp. 17-35.
- Erdős Á. (2018c): *Kábítószer-élvezet és függőség Magyarországon a XIX. század végétől a második világháború kirobbanásáig*. *Magyar Rendészet*, 3, 75-92.

- Erdős Á. (2018d): *A gyermekek drogfogyasztásának változásai – a Gyermekek jogi Egyezmény végrehajtásáról szóló civil jelentés tükrében*. Fundamentum, 1, 87-98.
- Ernyes M. (2015): *Rendvédelem, rendvédelem-történet (fogalmi és tartalmi megközelítés)*. Rendvédelem-történeti Füzetek, 43-46, 15-38.
- Felvinczi K. (2006): *A család szerepe a drogprevencióban*. In: Bíró J. (szerk.): *Biopolitika – Drogprevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*. Budapest: Nemzeti Drogmegelőzési Intézet – L'Harmattan Kiadó, 165-188.
- Felvinczi K. – Nyirády A. – Portörő P. (szerk.) (2006): *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről 2006*. Budapest: Szociális és Munkaügyi Minisztérium
- Finszter G. (2018): *Rendészettan*. Budapest: Dialóg Campus
- Fleming, S. J. (2001): *Vinum: The story of Roman wine*. Glan Mills: Art Flair
- Flores, P. J. (2004): *Addiction as an Attachment Disorder*. Maryland: Jason Aronson, Inc.
- Forrai J. (2011): *A szórakoztatóipar és a prostituáltak szereplőinek káros szenvedélyei*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1, 137-142.
- Freund T. (2006): *Hullámtörés: A kannabisz (marihuána) hatása az agyhullámokra – memóriazavar és szorongás*. In: *Mindentudás Egyeteme, V.*, Budapest: Kossuth Kiadó, 239-254.
- Gearhardt, A. N. – Davis, C. – Kuschner, R. et al. (2011): *The addiction potential of hyperpalatable foods*. Current Drug Abuse Reviews, 4, 140-145.
- Gervasi, A. M – La Marca, L. – Lombardo, E. M. C. et al. (2017): *Maladaptive personality traits and internet addiction symptoms among young adults: A study based on the alternative DSM-5 model for personality disorders*. Clinical Neuropsychiatry, 4, 20-28.
- Griffiths, M. D. (2005): *A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework*. Journal of Substance Use, 10, 191-197.
- Griffiths, M. D. – Larkin, M. (2004): *Editorial Conceptualizing addiction: The case for a „complex systems” account*. Addiction Research and Theory, 12, 99-102.
- Gudjonsson, G. H. – Sigurdsson, J. F. – Sigfusdottir, I. D. et al. (2012): *An epidemiological study of ADHD symptoms among young persons and the relationship with cigarette smoking, alcohol consumption and illicit drug use*. Journal of Child Psychology, 3, 304-312.
- Gurling, H. M. D. – Grant, S. – Dangl, J. (1985): *The genetic and cultural transmission of alcohol use, alcoholism, cigarette smoking and coffee drinking: A review and an example using a log linear cultural transmission model*. British Journal of Addiction, 80, 269-279.
- Gyollai Á. – Urbán R. – Kun B. et al. (2011): *Problémás és patológiás szerencsejáték Magyarországon: A South Oaks Szerencsejáték Kérdőív magyar verziójának (SOGS-HU) hazai alkalmazása*. Psychiatria Hungarica, 4, 230-240.
- Happel, B. – Taylor, C. (2001): *Negative attitudes towards clients with drug and alcohol related problems: finding the elusive solution*. The Australian and New Zealand Journal of Mental Health Nursing, 10, 87-96.
- Hou, H. – Jia, S. – Hu, S. et al. (2012): *Reduced striatal dopamine transporters in people with internet addiction disorder*. Journal of Biomedicine and Biotechnology, 3, 1-5.

- Hu, X. – Primack, B. A. – Barnett, T. E. et al. (2011): *College students and use of K2: an emerging drug of abuse in young persons*. Substance Abuse Treatment, Prevention and Policy, 6, 1-4.
- Iván Zs. (2008): *Versengés, kockázatvállalás, szocializáció: kedvező és kedvezőtlen szülői környezet hatása kamaszok viselkedésére – egy evolúciós elemzés*. Disszertáció, kézirat, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológiai Doktori Iskola
- Jaques, S. C. – Kingsbury, A. – Henschcke, P. et al. (2014): *Cannabis, the pregnant woman and her child: weeding out the myths*. Journal of Perianatology, 34, 417-424.
- Kendler, K. S. – Neale, M. C. – Sullivan, P. (1999): *A population-based twin study in women of smoking initiation and nicotine dependence*. Psychological Medicine, 29, 299-308.
- Kendler, K. S. – Walters, E. E. – Neale, M. C. et al. (1995): *The structure of the genetic and environmental risk factors for six major psychiatric disorders in women. Phobia, generalized anxiety disorder, panic disorder, bulimia, major depression, and alcoholism*. Archive of General Psychiatry, 52, 374-383.
- Khantjian, E. J. (1985): *The self-medication hypothesis of addictive disorders: focus on heroin and cocaine dependence*. American Journal of Psychiatry, 142, 1259-1264.
- Knapék É. – Kuritárné Sz. I. (2014): *A kodependencia fogalma, tünetei és a kialakulásában szerepet játszó tényezők*. Psychiatria Hungarica, 1, 56-64.
- Komáromi É. (2009): *Szülői traumatizáció – gyermeki addikció*. In: Demetrovics Zs. (szerk.): Az addiktológia alapjai III. Budapest: Eötvös Kiadó, Budapest, 105-130.
- Kóthay N. – Mayer K. – Sasvári P. et al. (2017): *Teštedzésfüggőség és meghatározó tényezőinek vizsgálata futóknál*. Egészségtudományi Közlemények, 1, 85-90.
- Kurimay T. (2009): *A hálózatterápia alkalmazásának lehetőségei az addiktológiai gyakorlatban*. In: Demetrovics Zs. (szerk.): Az addiktológia alapjai III. Budapest: Eötvös Kiadó, 365-382.
- Levendel L. (1987): *Alkoholbetegek gyógykezelése és gondozása*. Budapest: Akadémia Kiadó
- Luczenbacher J. – Almási B. P. (szerk) (1838): *Tudománytár. Harmadik kötet*. Buda: Magyar Tudós Társaság
- Lukács A. – Gál B. – Sasvári P. (2017): *Problémás internethasználat vizsgálata 10-15 éves általános iskolás tanulóknál*. Egészségtudományi Közlemények, 2, 21-27.
- Maes, H. H. – Sullivan, P. F. – Bulik, C. M. (2004): *A twin study of genetic and environmental influences on tobacco initiation, regular tobacco use and nicotine dependence*. Psychological Medicine, 34, 1251-1261.
- Mahler, M. S. – Pine, F. – Bergman, A. (1975): *The psychological birth of the human infant. Symbiosis and individuation*. London: Hutchinson & Co. Ltd.
- Marconi, J. T. (1959): *The concept of Alcoholism*. Quarterly Journal of Studies on Alcohol, 20, 216-235.
- Márványkövi F. – Rác J. – Németh Á. (2013): *Szülők szerepe a problémaviselkedésben: A szülők még számítanak? Pszichoszociális rizikótényezők hatása 11. évfolyamos serdülők alkoholfogyasztására Magyarországon*. Magyar Pszichológiai Szemle, 3, 499-513.
- May, J. A. – Wartier, D. C. – Pagel, P. S. (2002): *Attitudes of Anesthesiologists About Addiction and Its Treatment: A Survey of Illinois and Wisconsin Members of the American Society of Anesthesiologists*. Journal of Clinical Anesthesia, 14, 284-289.

- Mead, G. H. (1973): *A pszichikum, az én és a társadalom szociálbehaviorista szempontból*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Merikangas, K. R. (1998): *Genetic epidemiology of alcoholism*. Psychological Medicine, 20, 11-22.
- Merikangas, K. R. –Dierker, L. – Fenton, B. (1998): *Familial factors and substance abuse: Implications for prevention*. In: Ashery, R. S. – Robertson, E. B. – Kumpfer, K. L., (eds.): Drug abuse prevention through family interventions. NIDA Research Monograph, no. 177. Rockville: U.S. Department of Health and Human Services – National Institutes of Health, 12-41.
- Möbkle, T. – Rehbein, F. (2013): *Predictors of problematic video game usage in childhood and adolescence*. Sucht, 59, 153-164.
- Nagy A. (2001): *Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás. Szócikkmásolásától a paródiáirásig*. Budapest: Országos Széchenyi Könyvtár – Osiris Kiadó
- Nagy J. (1994): *Én(tudat) és pedagógia*. Magyar Pedagógia, 1-2, 3-26.
- Oei J. L. – Kingsbury, A. – Dhawan, A. et al. (2012): *Amphetamines, the pregnant woman and her children. a review*. Journal of Perinatology, 32, 737-747.
- OAI, Országos Addiktológiai Intézet (2008a): *Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja az amfetamin használatlal összefüggő kórképek kezeléséről*. Egészségügyi Közlöny, 3, 502.
- OAI, Országos Addiktológiai Intézet (2008b): *Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja a kannabisz használatlal kapcsolatos zavarokról*. Egészségügyi Közlöny, 3, 518.
- OAI, Országos Addiktológiai Intézet (2008c): *Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja az opiát használatlal kapcsolatos betegségek kezeléséről*. Egészségügyi Közlöny, 3, 536.
- Petke Zs. (2018): *A függőség felépülés-központú megközelítése*. In: Petke Zs. – Tremkó M. (szerk.): *Felépülés a függőségből: szerencsejáték és szerhasználat*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, 17-40.
- Pikó B. (2006): *A serdülő- és ifjúkori függőség biológiai, pszichológiai és szociológiai összefüggései*. In: Bíró J. (szerk.): *Biopolitika – Drogprevenció. Tanulmányok a kábítószer-fogyasztás megelőzéséről*. Budapest: Nemzeti Drogmegelőzési Intézet – L'Harmattan Kiadó, pp. 81-102.
- Pikó B (2016): *Veszélyes függőségek és védekezési lehetőségek*. Korunk, 11, 4-10.
- Potenza, M. N. (2006): *Should addictive disorders include non-substance related conditions?* Addiction, 101, pp. 142-151.
- Rácz J. (1988): *A drogfogyasztó magatartás*. Budapest: Medicina
- Rácz J. (1999): *Addiktológia. Tünettan és intervenció*. Budapest: HIETE
- Rácz J. (szerk.) (2002): *Drog és társadalom – az addikciók mintázatai*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó
- Rezi E. (1989): *Az alkoholizmus*. Keresztény Magvető, 4, 208-214.
- Robins, L. N. (1993): *Vietnam veterans' rapid recovery from heroin addiction: a fluke or normal expectation?* Addiction, 88, 1041-1054.
- Robins, L. N. – Davis, Da. H. – Goodwin, D. W. (1974): *Drug use by U.S. Army enlisted men in Vietnam: A follow-up on their return home*. American Journal of Epidemiology, 99, 235-249.
- Samenow, C. (2010): *A Biopsychosocial Model of hypersexual disorder/sexual addiction*. Sexual Addiction & Compulsivity, 17, 69-81.

- Sora, I. – Li, B. – Igari, M. et al. (2010): *Transgenic mice in the study of drug addiction and the effects of psychostimulant drugs*. Annals of the New York Academy of Sciences, 1187, 218-246.
- Stanbrook, M. B. (2012): *Addiction is a disease: We must change our attitudes toward addicts*. Canadian Medical Association Journal, 184, 155.
- Stein F. (1910): *Az alkoholkérdés mai állásáról*. Budapest: Posner Károly Lajos és Fia
- Thompson, B. L. – Levitt, P. – Stanwood, G. D.: Prenatal exposure to drugs: effects on brain development and implications for policy and education. Nature Review Neuroscience, 10, 303-312.
- Tombor I. – Paksi B. – Urbán R. et al. (2010): *A dohányzás epidemiológiája a magyar népesség körében országos reprezentatív adatok alapján*. Orvosi Hetilap, 151, 330-337.
- Treese, C. - Khantzian, E. J. (1986): *Psychodynamic factors in the development of drug dependence*. The Psychiatric Clinics of North America, 9, 399-412.
- Trotter, T. (1804): *An Essay, Medical, Philosophical, and Chemical on Drunkenness and Its Effects on the Human Body*. London: Longman – Hurst – Rees – Orme
- Uhl, G. R. – Liu, Q-R. – Naiman, D. (2002): *Substance abuse vulnerability loci: convergent genome scanning data*. Trends in Genetics, 18, 420-425.
- Varga M. – Babusa B. (2012): *Az új keletű évszavak néhány pszichológiai és rendszerelméleti vonatkozása*. Lege Artis Medicinae, 6-7, 440-444.
- Veér A. – Eröss L. (2000): *Fortuna szekerén. Szerencsejáték kultúra a magyar társadalomban és a játékszenvedély-betegség*. Budapest: Animula Kiadó
- Verdejo-García, A. – Lawrence, A. J. – Clark, L. (2008): *Impulsivity as a vulnerability marker for substance-use disorders: Review of findings from high-risk research, problem gamblers and genetic association studies*. Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 32, 777-810.
- Vereczkei A. – Sasvári-Székely M. – Barta Cs. (2009): *A dopaminerg rendszer genetikai polimorfizmusainak szerepe a heroinfüggőségben*. Neuropsychopharmacologia Hungarica, 2, 95-101.
- Verweij, K. J. H. – Zietsch, B. P. – Lynskey, M. T. et al. (2010): *Genetic and environmental influences on cannabis use initiation and problematic use: a meta-analysis of twins studies*. Addiction, 105, 417-430.
- Weitzer, R. (1995): *Policing Under Fire: Ethnic Conflict and Police-Community Relations in Northern Ireland*, New York: Suny Press
- White, W. L. (2009): *Addiction medicine in America: It's birth and early history (1750-1935) with a modern postscript*. In: Ries, R. – Fiellin, D. A. – Miller, S. C. – Saitz, R. (eds.): Principles of Addiction Medicine. 4th Ed., Baltimore: American Society of Addiction Medicine, 327-334.
- Zinberg, N. E. (2005): *Függőség és kontroll. Drog, egyén, társadalom*. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó
- Zuckerman, M. (1991): *Psychobiology of Personality*. Cambridge: Cambridge University Press

Krauzer Ernő

Az intézkedéstaktika mint oktatásmódszertan, a korszerű és gyakorlatorientált képzés alapja

**Tactics of police measurment as teaching methodology - the
foundation of modern and practice-oriented trainig**

Absztrakt

Jelen tanulmányban a rendőrképzést nagymértékben meghatározó Intézkedéstaktika tantárgy kialakításának egyes mozzanatait, valamint működését kívánom részletesen bemutatni és megismertetni, amelynek alapjait a Budapesti Rendőr Szakközépiskola keretén belül került lefektetésre és amely oktatási struktúra működtetésére 1996 és 2004 között került sor, majd a képzési rendszer bővítéseként egy korszerű technikai feltételrendszer mellett az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában 2007 és 2012 között került oktatásra a tanulók részére.

Kulcsszavak: intézkedéstaktika, rendőr képzés, gyakorlatorientált képzés, rendőrség

Abstract

In this study I acquaint and present in detail some highlight of formation of Tactics of Police Measurment subject, which highly defines the law enforcement qualification. Bases of the subject were founded at Police Technical College Budapest, where the teaching structure was applied between 1996 and 2004, next as the part of expansion of training system and modern technical conditions, it was taught for police trainees at Law Enforcement Technical College Adyliget between 2007 and 2012.

Keywords: tactics of police measurment, law enforcement qualification, practice-oriented training, police

Bevezetés

A rendőrök képzése 1945 tavaszától 1992 őszéig az ország különböző helyszínein, objektumaiban, eltérő idő (négy hetes, öt hónapos, egy éves) intervallumban és folyamatosan bővülő általános és szakmai ismerettartalommal valósult meg. A nagy áttörést a 1992-es év hozta meg, mert a „rendőr” államilag elismert szakma lett, elindult Budapesten az első két éves, érettségire épülő, iskolai rendszerű, nappali tagozatos rendőr szakközépiskolai képzés. 1993-ban a rendőr szakképesítés bekerült az Országos Képzési Jegyzékbe és még abban az évben, augusztusban megalakult a Budapesti Rendőr Szakközépiskola. Ezt követően 1993-ban megalakult a Miskolci Rendőr Szakközépiskola, majd a későbbiekben a Szegedi és a Csupaki Rendőr Szakközépiskola. Eleinte a képzések elméleti jellegűek voltak, majd fokozatosan bekerültek az oktatásba a különböző gyakorlati ismeretek. A rendőr szakközépiskolák megalakulásával, a nappali, iskolai rendszerű képzés bevezetésével, illetve az oktatás idejének kettő évben történő meghatározásával széleskörű lehetőség nyílt a rendőrszakma elsajátításához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekhez kapcsolódó tantárgystruktúra és óraszámelosztásra, valamint az iskolai képzéshez szervesen kapcsolódó szakmai gyakorlat rendszerének kialakítására. 1993-1995 között megfogalmazódott a rendőrképzésben a gyakorlatorientáltságra való törekvés, amely alapján kísérleteket tettek arra, hogy több tantárgy ismeretei – amelyek között szoros összefüggés volt – egy tantárgy keretén belül kerüljenek oktatásra. Ezt nevezhetjük az úttörő korszaknak, az elsődleges útkeresésnek. (Krauzer, 1997.)

Az igazi nagy áttörést, változást az 1996-1997-es évek hozták meg, amikor feladatul kaptam a Budapesti Rendőr Szakközépiskola tanáraként, hogy egy új didaktikai módszert, tantárgyat dolgozzak ki, amely a gyakorlatorientált képzést erősíti, és amelyet Intézkedéstaktikának neveztünk el. A rendőri vezetőktől gyakran és jogosan halljuk azt a szakmai elvárást a tanintézetekkel szemben, hogy olyan tanulók kerüljenek kibocsátásra, akik a gyakorlati munkára fel vannak készítve, könnyen és gyorsan illeszkednek be a szolgálati helyeken az őket fogadó közösségekbe. Meggyőződésem, hogy az Intézkedéstaktika tantárgy nem csak a gyakorlatorientált képzés megvalósításához tud nagymértékben hozzájárulni, hanem a rendőri szolgálati feladatok ellátásához szükséges, használható tudással vértelje fel a tanulókat, ezért tartom nagyon fontosnak a tantárgy oktatását és fejlesztését.

Előzmények

A Budapesti Rendőr Szakközépiskolában a szakközépiskolai képzés bevezetésével több kísérlet történt arra vonatkozólag, hogy az oktatás minél gyakorlatorientáltabb legyen. Ennek egyik törekvése az volt, hogy a Közrendvédelmi ismeretek tantárgyon belül komplex ismeretek oktatásra került sor. Ez azt jelentette, hogy a Közrendvédelmi ismeretek tanóra keretében a Közrendvédelmi elméleti ismeretek, a Lőkiképzési gyakorlati ismeretek és a Rendőri önvédelmi ismeretek ötvözésével olyan gyakorlati foglalkozások kerültek megtartásra, ahol e három tantárgy ismereteit kellett a tanulóknak alkalmazniuk a feladatok megoldása során. Általában ezek a típusú foglalkozások 4-6 tanórában kerültek megtartásra. Ennek az volt az oka, hogy egy tanórában, 45 percben – különösen a 30 fős osztálylétszámokra tekintettel – nem lehetett kellőképpen felkészülni és a gyakorlati foglalkozásokat megtartani, valamint azokat kiértékelni, majd minden szükséges kelléket – gyakorló és szemléltető eszközt – a helyére tenni a következő tanórához. Ezzel a didaktikai módszerrel oktatott ismeretek tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy sokkal komplexebben, átfogóbban, az egyes tantárgyak egymásra épültségének figyelembevételével, megfelelő felkészültséggel rendelkező tanárokkal, a valóságot maximálisan szimuláló körülmények biztosításával kell kialakítani az új, gyakorlatorientált tantárgyat.

Így jutottunk el 1997 őszéhez, amikor felépítettem, kialakítottam az Intézkedéstaktika tantárgyat, annak teljes oktatásigazgatási háttérét, szakmai tantárgyprogramját, tanmenetét, óravázlatait, szituációs feladatgyűjteményét, a rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának módszertani útmutatóját, amely 2008-ban a 18/2008. (OT 10.) ORFK utasítás mellékletként kiadásra került a teljes rendőri állomány részére. Ennek keretében kialakításra került egy szituációs tanterem, bank, magánlakás, fogda, ügyelet, kocsmá, hajléktalan szálló. Az iskolaigazgató biztosította hozzá a humán feltételeket és létrehozásra került az Intézkedéstaktikai Csoport, amelyből a későbbiek során Intézkedés-módszertani Szakcsoport lett. Ez egy egyéves folyamat eredményeként került kialakításra, bevezetésre, először a Közrendvédelmi ismeretek tantárgyba három tárgykör tekintetében, majd 1998 őszétől önálló tantárgyként Intézkedéstaktika elnevezéssel.¹

¹ Azt külön ki kell emelnem, hogy számomra rendkívül nagy megtiszteltetés volt egy ilyen korszakalkotó munkában részt venni, annak alapjait a saját elképzelésem szerint lerakni, kiépíteni, kipróbálni és nem utolsósorban működtetni.

Az intézkedéstaktika, mint fogalommeghatározás

Fontosnak tartom tisztázni, illetve definiálni, hogy mit jelent, mit értünk az intézkedéstaktika megnevezés alatt. Napjainkban is számos oktatási intézményben, különböző képzési formáknál – tanfolyami, szaktanfolyami, iskolai rendszerű középfokú, felsőfokú képzéseknél – alkalmazzák, használják ezt a kifejezést, amely megítélésem szerint helytálló. Véleményem szerint az intézkedéstaktika minden olyan képzési formában megjelenhet, ahol több tantárgy elméleti és gyakorlati ismeretei kerülnek oktatásra. Ez azt jelenti, hogy nem csak a rendőrképzésben, kiképzésben, hanem például a büntetés-végrehajtás, vám- és pénzügyőr, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, vagy akár a fegyveres biztonsági őrseg, személy- és vagyonőrök, egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek képzésében is alkalmazható az intézkedéstaktika megnevezés. Vagyis ez egy általános megnevezést takar, amely arra utal, hogy intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazásának gyakorlása valósul meg. Tartalma szerint az intézkedéstaktika az adott képzésben betöltött szerepe alapján különül el. (Babus, 2002.) A rendészeti szakközépiskolákban a tiszthelyettesekre vonatkozó repertoárnak megfelelő teljes paletta kerül oktatásra, amelyet tekinthetünk alapnak is, míg egy tanfolyami, szaktanfolyami képzésnél egy szűkebb, speciális ismeretek kerülnek gyakorlásra, ráépülve az alapokra. Példaként a körzeti megbízottak felkészítésénél már nem kell a tantárgy alapjait oktatni, hanem a szaktanfolyam, ráépülés specialitásait (fogadó óra megtartása, lakossági bejelentések kivizsgálása, ügyiratok feldolgozása, a helyi közösségek konfliktuskezelésében közreműködés).

Az intézkedéstaktika nemcsak a közrendvédelmi területre korlátozódik, mivel beszélhetünk közlekedési és bűnügyi intézkedéstaktikáról is. A közlekedési nyilvánvalóan szoros összefüggésben van a közrendvédelmivel, mivel az alapok azonosak. A bűnügyi intézkedéstaktika alatt speciálisan a bűnügyi szakterületre vonatkozó ismeretek oktatását szükséges érteni. Ilyen például a kihallgatások, a felismerésre bemutatás, a házkutatás gyakoroltatása és elemzése. Fontos hangsúlyoznom, hogy nem az egyes nyomozati cselekmények megtanítása az elsődleges cél, mert az megtanulják a tanulók a Nyomozási ismeretek szaktanórákon, hanem a szituációkba, folyamatokba ültetett bűnügyi ismeretek ilyen módon történő komplex tanítása. A Budapesti Rendészeti Szakközépiskolában² az Intézkedés-módszertani Szakcsoportban a közrendvédelmi mellett megjelent

2 Megnevezés: 1999. augusztus 31-ig Budapesti Rendőr Szakközépiskola, majd 1999. szeptember 1-jétől Budapesti Rendészeti Szakközépiskola megnevezéssel működött az iskola 2004. augusztus 31-ei megszüntetéséig, amelynek az volt a lényegi különbsége, hogy rendőr szakközépiskolaként csak rendőröket, rendészetiként viszont már határrendészeket is képzett és kibocsátott az intézmény.

a bűnügyi intézkedéstaktikai is. Az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában további fejlesztésre került a bűnügyi intézkedéstaktika, amelynek részeként külön szituációs helyiségek kerültek kialakításra, amelyek a következők voltak. Kihallgató szoba, úgynevezett detektívtükörrel felszerelt felismerésre bemutató helyiség, magánlakás, kocsmá, bank. Ezeket a helyiségek kamerarendszerrel kerültek ellátásra, amely segítségével a tanteremben is nyomon lehetett követni az egyes eljárási cselekmények – tanulók által történő – végrehajtását.

Az intézkedéstaktika filozófiája

Amikor az Intézkedéstaktika tantárgy kialakítására felkérést kaptam óriási elszántsággal, hittel, akarattal, időt, energiát nem sajnálva vettem bele magamat az alkotó munkába. Az intézkedéstaktika tantárgy kialakításánál maximálisan arra helyeztem a hangsúlyt, hogy tökéletesen szimulálja a valóságot. A legfontosabb üzenete a tantárgynak a mai napig is ez, hogy semmit sem helyettesítünk mással, nem találunk ki, nem képzelünk bele.

A tantárgy kialakításával szemben az alábbiakban ismertetett követelményeket fogalmaztam meg, amelyeket alappilléreknek tekintettem:

- (1) Az első és egyik legfontosabb, hogy a tanulók az Intézkedéstaktika foglalkozásokon szolgálati öltözetben és felszerelésben hajtsák végre a feladatokat és folytatják le az intézkedéseket. Ez azért fontos, mert a Rendőri önvédelmi ismeretek tanórákon testnevelési öltözetben, tatamin sajátítják el az önvédelmi fogásokat, csukló- és karfeszítéseket, elvezető fogásokat, ütéseket, rúgásokat, illetve tanulják meg a kényszerítő eszközök – bilincs, rendőrbot stb. – használatát, alkalmazását. Ez így is van rendjén, mert az alapokat ideális körülmények között kell megtanulni, illetve készség szintjére emelni. Azonban az életben a rendőr nem tréningruhában, nyugodt környezetben, puha talajon, ideális körülmények között fog intézkedni. Ebből adódóan az előzőekben foglalt ismereteket, önvédelmi fogásokat úgy kell elsajátítaniuk, hogy azokat szolgálati öltözetben és változó körülmények között is magabiztosan és eredményesen alkalmazni tudják a tanulók.
- (2) A második fontos szempont, hogy a körülmények és az eszközök is valóságúak legyenek. Vagyis, ha egy magánlakásban, kocsmában, közterületen, postán, közértben, plázába stb. kell intézkedni, akkor az adott helyszín, helyiség ezeket tükrözze vissza, ezekkel a paraméterekkel rendelkezzen, a szükséges kellékeket tartalmazza. Ugyanez vonatkozik az eszközökre is. Ha azt akarom gyakoroltatni, hogy valakinél egy közbiztonságra különösen veszélyes eszköz van, olyan kés, amelynek szűrőhosszúsága meghaladja a

nyolc centimétert, akkor azt a személyt, akivel szemben a tanulónak intézkednie kell, ilyen eszközzel látom el. Véleményem szerint az oktatás egyik legfontosabb feladata, hogy a tanulót nem csak a hatályos jogszabályokra és a közjogi szervezetszabályozó eszközökre (utasítások, intézkedések, parancsok stb.) épülő ismeretekre kell felkészíteni, hanem többek között egyes eszközök megismerésére, illetve különböző szituációk, élethelyzetek, körülmények megfelelő lereagálására, valamint a konfliktusok kezelésére, megnyugtató megoldására.

- (3) A harmadik fontos szempont a kommunikáció. A szituációkban a tanulónak – mint az életben, a szolgálatellátása során – lehetőségük van híradástechnikai eszköz (rádió, telefon stb.) útján kommunikálni, jelenteni, segítséget kérni az ügyeletről, amelynek szerepét a foglalkozást vezető tanár tölti be. Természetesen itt is hangsúlyozni kell, hogy a rádióforgalmazással kapcsolatos ismereteket a tanulónak a Szolgálati ismeretek tanórákon kell elsajátítaniuk, az Intézkedéstaktika tanórákon pedig alkalmazniuk kell tudniuk. Az ügyeletes szerepét betöltő tanár – függetlenül, hogy látja a szituációt – kizárólag azokra reagál, amelyek a kommunikációban elhangzanak.
- (4) A negyedik fontos szempont a cselekvési kényszer. A tanulókat már a leg egyszerűbb szituációk gyakoroltatásánál – mint például a szolgálati fellépés módja, felvilágosítás-adás, felvilágosítás kérése, segítségnyújtás – hozzá kell szokniuk, hogy a megkezdett intézkedést önállóan be kell fejezniük. Nem várhatnak arra, hogy majd a foglalkozást vezető tanár kiségi őket, megoldja helyettük a feladatot. Az életben, a szolgálatellátása során sem lesz ez másképpen, nekik kell megoldaniuk a különböző szituációkat. Ez alól kivételt jelent, ha a tanulók által foganatosított intézkedés az egészséget, testi épséget vagy a vagyonbiztonságot veszélyeztetné. Ekkor a foglalkozást vezető tanár megszakítja a szituációt, illetve akkor elképzelhető a beavatkozása még, ha annyira leblokkol a tanuló, hogy nem tudja folytatni a feladatot, nem tudja a megoldást és percekig – hangsúlyozom percekig, hogy érezze a súlyát – áll a szituáció.

Összefoglalva az Intézkedéstaktika feladata és küldetése, hogy olyan ismeretekkel, jártasságokkal, készségekkel ruházza fel a tanulókat, amelyek alkalmassá teszik őket a szolgálati feladatok ellátására, ezzel is megkönnyítve a különböző szolgálati helyekre történő beilleszkedésüket. (Krauzer, 2008, 10-19.)

Az intézkedéstaktika felépítése

Innovatív didaktikai módszer

Az Intézkedéstaktika tantárgy oktatás módszertani megközelítése igen összetett képet mutat. A hagyományos tantárgyaknál jól meghatározható a tanóra típusa és az alkalmazott didaktikai módszer, amelyet az általános szakirodalmak pontosan körül határolnák. Ez alatt értem, hogy az adott tanóra új ismereteket feldolgozó, ismereteket alkalmazó, ismereteket rendszerező vagy ismereteket ellenőrző típusú, illetve azon belül az alkalmazott módszer előadás, magyarázat, elbeszélés, tanulói kiselőadás, megbeszélés, vita, szemléltetés, projekt módszer (URL1), illetve írásbeli, szóbeli, gyakorlati stb. számonkérés, vizsga. Az Intézkedéstaktika esetében is megjelenik az új ismereteket feldolgozó, ismereteket alkalmazó, ismereteket rendszerező és ellenőrző óra típusok eltérő rendszerben.

Analizáló-szintetizáló módszer alkalmazásával válik érthetővé a különbség és az egymásra épültség a hagyományos tantárgyak és az Intézkedéstaktika tantárgy relációja vonatkozásában.

- Az analizáló módszer alatt értem azt, amikor az egyes tantárgyak párhuzamosan, egymás mellett kerülnek oktatásra, nincs közöttük szoros összefüggés, nem épülnek egymásra (például: Közrendvédelmi ismeretek, Közlekedési ismeretek, Szabálysértési ismeretek, Jogi ismeretek, Szolgálati ismeretek, Csapatszolgálati ismeretek, Lőkiképzési ismeretek, Rendőri önvédelmi ismeretek, Informatikai ismeretek, Társadalom és kommunikációs ismeretek stb.). Persze itt is lehetnek bizonyos összefüggések, átfedések, akár csekély mértékben egymásra épültség is, de nem ez a fő jellemzőjük.
- A szintetizáló módszer azt jelenti, hogy az egyes hagyományos tantárgyak ismereteit ötvözzük, illetve az egyszerűtől a bonyolulton át az összetettig különböző életszerű, valóság-hű szituációkba helyezzük. Az analizáló oktatás ismereteire szigorú sorrendben és tudatosan épül rá az intézkedéstaktika. Pontosán definiálható azoknak az ismereteknek a köre és időbelisége, amelyek megtöltik az Intézkedéstaktika tantárgyat a szükséges tartalommal. Egy egyszerű példával szemléltetve ez azt jelenti, hogy akkor lehet a tanulókkal gyakoroltatni a szolgálati fellépés módját, vagyis azt, hogy hogyan kell egy rendőri intézkedést megkezdeni, ha azt már Közrendvédelmi ismeretek tanórán megtanulták. Ez a része a foglalkozásnak ismereteket alkalmazó, a másik része pedig, hogy hogyan kell elhelyezkedni, hogyan kell a biztonságot kialakítani, mire kell figyelni az egyes taktikai elemek alkalmazása során. A Közrendvédelmi órán a jogi szabályozást tanulják meg a

tanulók – napszaknak megfelelő köszönés, a polgár nemének, életkorának megfelelő megszólítás –, a „mit” lehet intézkedni, míg az Intézkedéstaktikai foglalkozásokon a hogyan kell intézkedni, a végrehajtásnak a módjait, taktikáit, technikáit. (Babus, Sóti, Krauzer, 2000, 23.)

Az Intézkedéstaktika foglalkozásokon jártasságok kialakítása és készségek fejlesztése történik. A jártasságok kialakítása az egyes szituációk megoldásához nyújtanak segítséget, hogy a történeteknek megfelelő helyes intézkedést válassza, illetve hajtsa végre a rendőr. A készségek fejlesztése pedig az egyes tevékenységek automatikus végrehajtását jelenti. A szakirodalom a készségfejlesztésnek háromféle változatát különbözteti meg. Nánási Miklós (Nánási, 1977.) az analizáló-szintetizáló, a globális és a blokksémás módszert különbözteti meg, míg Nagy Sándor (Nagy, 1993.) az analizáló-szintetizáló és globális mellett a transzferális módszert ismerteti.³ Az analizáló-szintetizáló módszer alkalmas arra, hogy egy intézkedést külön-külön mozzanatokra bontva oktassuk, majd az egyes cselekvéseket összefűzve gyakoroltassuk, az egész intézkedést folyamatában. Ezt a módszert az oktatás első két félévében lehet alkalmazni, mert ezzel olyan alapokat tudunk lerakni, megszilárdítani, amelyekre a későbbiek során rá tudjuk építeni a bonyolultabb, összetettebb komplex intézkedések gyakorlati végrehajtását. Ilyenek lehetnek a segítségnyújtás, az igazoltatás, a ruházat, a csomag és a jármű átvizsgálása, a biztonság kialakítása, elhelyezkedések, események, személyek, tárgyak, állatok megközelítése stb. A blokksémás módszer alkalmas arra, hogy a meglévő alapokat felhasználva, több ismeretet összevonva, kisebb, önálló egységeket oktassunk. Ezt nevezhetjük egy blokkos modellnek. Ilyenek lehetnek a szabálysértés elkövetésén tetten ért személlyel szemben alkalmazott figyelmeztetés, helyszíni bírság kiszabása, illetve feljelentéssel záruló intézkedések gyakoroltatása. A másik lehetőség a több blokkos modell, amikor az egyes blokkokat vonjuk össze. Ez állhat kettő vagy több blokkból is. Ilyen lehet például, amikor az intézkedés végrehajtásához kényszerítő eszközt kell alkalmazni. Ebben az esetben külön blokk az intézkedés, külön blokk a kényszerítő eszköz gyakoroltatása, komplexen a két blokk folyamatában. Ezt a módszert második és harmadik félévben lehet alkalmazni. A módszerek alkalmazása nagymértékben függ attól, hogy az oktatott csoport milyen felkészültséggel, képességekkel, motivációval, akarattal rendelkezik, mennyire homogén a társaság. Ez a probléma az elméleti ismeretek oktatásánál kevésbé kerül előtérbe, amely véleményem szerint probléma, mivel kellő elméleti ala-

3 Az Intézkedéstaktikai foglalkozásokon alkalmazott didaktikai módszerek, amelyeket alkalmaztam, Nánási Miklós által megfogalmazottakhoz áll közelebb.

pok nélkül nem szabad tovább lépni és hiányos alapokra ráépíteni a gyakorlati képzést. A globális módszert az oktatás utolsó – negyedik – félévében célszerű alkalmazni, amikor a komplex intézkedéseket gyakoroltatjuk, változó körülmények között. Ennél a módszernél megfigyelhetjük a tanulók problémamegoldó képességeit és kreatív gondolkodásait is. Azt is el kell mondani, visszacsatolva a blokk-sémás módszernél megfogalmazottakhoz, hogy nem minden csoportnál jutunk el ideig. Ezen úgy lehetne segíteni, ha azoknál a csoportoknál, ahol nehezebben lehet haladni, több tanóra állna rendelkezésre. Itt elgondolkodtató a tanintézetek szabad felhasználású tanórákkal való gazdálkodása. Nem véletlenül használtam a szabad kifejezést, mert jelenleg központilag, az ilyen és ehhez hasonló sajátosságok, eltérések figyelemmel kísérése nélkül kell tervezni az órákat. A globális módszer alkalmazásakor nagyon sok és érdekes visszacsatolást kapunk a tanulókról. Több osztály esetében került alkalmazásra ez a módszer, amely során egy 30 fős osztály felosztottak öt csoportra, és minden csoportnak meghatározásra került, hogy milyen intézkedést kell bemutatniuk az osztály többi tanulója részére. Például az egyik az elővezetés végrehajtását, a másik a rablás elkövetésén tetten ért személlyel, a harmadik a bolti tolvajjal, a negyedik a garázdaság elkövető személlyel, az ötödik a kóros elmeállapotú személlyel szembeni intézkedés lefolytatását kapta feladatul. Ennél a módszernél a tanulóknak nem csak a meglévő ismereteikre volt szükségük, hanem a kreativitásukra és a csapatmunkában történő közreműködésükre is. Hiszen el kellett osztani a szerepeket, eldönteni, hogy az elkövető vagy elkövetők hogyan valósítják meg a jogsértést (szabálysértés, bűncselekmény a kettős alakzatúak esetében), szükség lesz-e kényszerítő eszköz alkalmazására vagy sem.

Oktatási dokumentumok

Az Intézkedéstartaktika tantárgy kialakításánál nagyon nagy hangsúlyt kapott a speciális oktatásigazgatási dokumentumok kidolgozása, amelyek a következők:

- szituációs feladatgyűjtemény,
- a rendőri intézkedéseket befolyásoló körülmények,
- az intézkedés alá vont személy magatartása,
- az intézkedés alá vont személy paraméterei, tulajdonságai,
- intézkedési készséget mérő lap,
- nyilatkozat a videóra rögzítéshez,
- óravázlat (foglalkozás vázlat),
- tanári segédlet a foglalkozások megtartásához.

Ezek a plusz dokumentumok biztosítják a tantárgy működésének formai és tartalmi megfelelését, valamint a minőségbiztosítását.

Szituációs feladatgyűjtemény

A Szituációs feladatgyűjtemény tartalmazza az Intézkedéstaktikai tanórákon, foglalkozásokon feldolgozásra kerülő valamennyi olyan helyzetet, történetet, cselekményt, jogsértést, amelyben a rendőrnek szolgálatellátása során intézkednie kell. Ennek megfelelően tematizálásra, valamint témakörökre bontásra került a rendőri intézkedések oktatása a legegyszerűbből kiindulva a bonyolult, összetetten, komplexen át, a speciálisig bezárólag.

A Szituációs feladatgyűjteményt tizennégy fejezetre bontottam az alábbiak szerint:

- Felvilágosítás-adás, kérés;
- Segítségnyújtás;
- Igazoltatás;
- Szabálysértés;
- Helyszínbiztosítás;
- Egyéb;
- Elfogás – bűncselekmény;
- Előállítás;
- Elővezetés;
- Biztonsági intézkedések;
- Különleges jogállású személyek;
- Fogdaszolgálat;
- Egyéb szolgálati formák;
- Körzeti megbízotti szolgálat.

A fejezetekből kitűnik, hogy a legjellemzőbb intézkedések mentén kerültek kialakításra. Azokat az intézkedéseket, amelyekkel a rendőr szintén gyakran találkozhat, de más kategória szerint az Egyéb fejezetbe kerültek elhelyezésre. Ilyen például az intézkedés családi konfliktus, talált tárgy, bombariadó esetén, közreműködés végrehajtási eljárásban. Az Egyéb szolgálati formák fejezet nem konkrét intézkedéseket tartalmaztak, hanem az egyes szolgálati formák ellátásának módját (őrszolgálat, ügyeleti szolgálat, vonatkísérői szolgálat). A Szituációs feladatgyűjtemény minden fejezete előtt található egy tartalomjegyzék, hogy milyen élethelyzeteket, eseményeket dolgoz fel az adott rész.

Az egyes fejezeteken belül az Intézkedési helyzetek nyolc részből állnak:

- Intézkedési helyzet kódja és megnevezése: a kódra azért volt szükség, hogy könnyen beazonosítható legyen a végrehajtott feladat (pl.: 7/A, 2/C, 4/E);
- Személyek: ez a rész sorolja fel, hogy kik szerepelnek, milyen minőségben, milyen rádióhívószámokkal, milyen okmányokkal rendelkeznek;
- Intézkedés oka: az intézkedést kiváltó ok, körülmény leírása;
- Intézkedés helye: hol kell az intézkedést lefolytatni;
- Polgár/ok, elkövető/k feladata: konkrét feladat meghatározás az intézkedésben résztvevők részére, hogy milyen mozgásterük van, meddig mehetnek el az intézkedő rendőrökkel szemben;
- Járőr feladata: mit várunk el az intézkedést lefolytató tanulóktól;
- Ügyelet feladata: rádióforgalmazás, hívószám meghatározása, amely szerepet a foglalkozást vezető tanár tölt be;
- Egyéb: az elvárt intézkedés megnevezése, egyéb eszközök, tárgyak felsorolása, amelyek a szituációhoz szükségesek.

Fontos kiemelni, hogy ezeket az információkat összességében a foglalkozást vezető és segítő tanárok látják, egyébként minden szereplő csak annyit, amennyit feltétlenül tudnia kell. Az intézkedéseket végrehajtó tanulóknak a rádió hívószámokon, napszakokon, helyszínen kívül annyit is elég lenne elmondani a feladat végrehajtása előtt (amit szolgálat megkezdése előtti eligazításnak hívtunk), hogy kezdje meg a gyalogos járőrszolgálatot és a vonatkozó jogszabályok, belső (utasítások, intézkedések, irányelvek) normák alapján intézkedjen.

A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtását befolyásoló tényezők, szempontok, feltételek

A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtását befolyásoló tényezők az alábbiak:

- A rendőri intézkedés gyakorlati végrehajtását befolyásoló tényezőket, szempontokat, feltételeket, mint releváns elemek, aszerint csoportosítottam, hogy a valóságban hogyan jelennek meg. Objektív oldalon helyeztem el azokat, amelyek a rendőrségtől, a rendőrtől függetlenül léteznek, szubjektív oldalra pedig azokat, amelyek a rendőrségre, a rendőrré, a szolgálat ellátására vonatkoznak. Mindkét oldalon elhelyezkedő releváns elemek jelentős mértékben befolyásolják, illetve meghatározzák a rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtását.

- Az objektív oldalon helyezkedik el:
 - az intézkedést kiváltó ok,
 - az intézkedést befolyásoló körülmények,
 - az intézkedés alá vont személy jellemzői, tulajdonságai,
 - az intézkedés alá vont személy magatartása.
- A szubjektív oldalra helyezkedik el:
 - a rendőrrel kapcsolatos tényezők,
 - a szolgálatellátással kapcsolatos feltételek.

Az intézkedést befolyásoló körülmények

A tanuló figyelmét fel kell hívni, hogy az intézkedésre hol kerül sor:

- közterületen,
- nyilvános helyen,
- magánlakásban,
- közlekedési eszközön.

Továbbá minden olyan releváns körülményre, amelyet az intézkedés lefolytatása során figyelembe kell vennie.

Az intézkedés alá vont személy magatartása

A rendőri intézkedés gyakorlati végrehajtása során az intézkedés alá vont személy magatartását alapvetően négy kategóriába sorolhatjuk be:

- együttműködő,
- passzív ellenszegülő,
- aktív ellenszegülő,
- támadó.

Lényeges kiemelni, hogy ezek a kategóriák mesterségesen felállítottak, azaz intézkedés közben változhatnak. Az oktatás nagy előnye, hogy az egyes feladatok végrehajtásához, ahogy haladnak a tanulók az ismeretek elsajátításában, mellé lehet rendelni az intézkedés alá vont személy magatartását. Itt is egyfajta fokozatosságot felállítva. Az első félévben gyakoroltaknál együttműködő az intézkedés alá vont személy, a másodikban együttműködő vagy passzív ellenszegülő, a harmadikban együttműködő, passzív ellenszegülő vagy

aktív ellenszegülő, míg a negyedik félévben együttműködő, passzív ellenszegülő, aktív ellenszegülő vagy támadó. Ezt az információt a tanuló tudomására is hozzuk, hogy alapvetően a szituáció megoldására törekedjen, ne pedig attól tartson, hogy még mielőtt bármit is intézkedne, megtámadja az intézkedés alá vont személy. Itt is érvényes a korábbi megállapítás, hogy csak akkor szabad egy nehézségi szintet lépni, ha a csoport, illetve az egyén (a tanuló) alkalmas, felkészült rá. (Busi, et.al. 2008, 379.) Az intézkedés alá vont személy paramétereit és tulajdonságait részletesen, mindenre kiterjedően (nő, férfi, gyermek, egészséges, beteg, mentességgel rendelkező, külföldi állampolgár) került megjelenítésre. Lényeges szempont, hogy akivel szemben intézkedik a rendőr milyen jellemzőkkel rendelkezik, mert annak figyelembevételével kell az intézkedést lefolytatni. Ez vonatkozik az intézkedésekre, valamint a kényszerítő eszközök alkalmazására is. (mentességgel rendelkező, terhes nő, fiatalkorú, külföldi, agresszív, beteg, sérült)

Az intézkedési készséget értékelő lap

Az Intézkedéstartaktika tantárgy oktatása során valamilyen módon mérni kell a tanulók fejlődését, az elsajátított ismereteket. Ennek kettő módja került bevezetésre:

- Intézkedési Készséget értékelő lap,
- Gyakorlat-centrikus dolgozat.

Az előbbinél azokat a paramétereket mérjük, értékeljük, amelyek a szolgálatban is megjelennek az intézkedések végrehajtását követően a parancsnoki ki-vizsgálásban, értékelésben:

- jogszerű,
- szakszerű,
- arányos,
- biztonságos,
- eredményes.

Abban az esetben, ha az intézkedés nem jogszerű kizárólag elégtelen érdemjegyet lehet adni a tanulónak, még akkor is, ha egyébként mindent jól csinált. Vagy jogszerű, vagy jogszerűtlen az intézkedés. Az értékelés többi szempontja szubjektív kategória, ennek megfelelően mozgásteret biztosít a tanárnak a

mérlegelésre.⁴ Az Intézkedési Készséget értékelő lap tartalmaz minden olyan információt, amely alapján be lehet azonosítani, hogy milyen intézkedést kellett végrehajtani (Intézkedési helyzet kódja alapján), kihajtotta végre, kivel, mikor, az értékelő személyét, pontozást, az érdemjegyet, valamint az intézkedés elején, közben és a végén mért pulzusszámot. A gyakorlat centrikus dolgozat azt jelenti, hogy nem definíciókat, elméleti ismereteket kell a tanulónak leírnia, hanem esetpéldákat kell feldolgoznia és eldöntenie, hogy milyen intézkedést kell fogantatosítani. Például le van írva, hogy mikor, hol, kivel, milyen szolgálatot lát el és milyen eseményt észlel és annak megfelelően milyen személyi szabadságot korlátozó intézkedést hajt végre. Mindösszesen a személyi szabadságot korlátozó intézkedés megnevezését és pontját kell felírnia megoldásként (pl.: elfogás a) pontja). Az ilyen típusú dolgozat nem vesz sok időt igénybe, a tanulónak komplex ismeretekre van szüksége a megoldáshoz, ami a legfontosabb, hogy nem a bemagolt ismereteket kell visszaadnia, hanem logikusan gondolkodnia kell, és nem utolsó sorban a tanár szempontjából könnyen és gyorsan javítható a dolgozat.

Nyilatkozat a videóra rögzítéshez

Rendkívül fontosnak tartom a tréning műfajban, hogy a tanulók által végrehajtott intézkedéseket illetéktelenek ne lássák, mert a fejlődésüket negatívan befolyásolhatja. A nyilatkozat azt a célt szolgálja, hogy kizárólag a jól sikerült intézkedésekből készüljön mintatár, amit be lehet mutatni más csoportoknak, illetve a képzés propagandájaként felhasználható.

Óravázlat (foglalkozás vázlat)

Az Intézkedéstaktika tantárgy bevezetésénél sokat foglalkoztam azzal a kérdéssel, hogy hány tanórában kerüljenek megtartásra a foglalkozások. A tantárgy jellemzői és osztályok nagy létszámai miatt 6-8 órás blokkokat határoztam meg, ezért is inkább foglalkozásoknak szoktam hívni, amely 6-8 tanórát feltételez. E logikát követve készítettem el a foglalkozások óravázlatait, amelyek 6-8 órát tartalmaztak. Általában az 1-2 tanóra az új ismereteket feldolgozó, a 3-4 óra az ismereteket alkalmazó, az 5-6 óra pedig az elemző-értékelő.

⁴ A tanulók értékelésének módját bővebben az elemző-értékelő résznél fogom kifejteni.

Tanári segédlet a foglalkozások megtartásához

A tanárok részére készített segédletet, mely a foglalkozások megtartásához szükséges eszközöket tartalmazta:

- szolgálati eszközök,
- gyakorlati eszközök,
- szemléltető eszközök,
- tanterem állapota,
- szituációs helyiségek állapota,
- szituációs utca állapota,
- oktatástechnikai eszközök,
- oktatástechnikus,
- kulcsok,
- osztálynapló,
- oktatási dokumentumok.

Erre azért volt szükség, mert az Intézkedéstaktika tantárgy oktatása rendkívül összetett feladat, nagyon sok kellékre van szükség, amelyeket nagyon gondosan kell előkészíteni, hogy ne a foglalkozások időbeliségének rovására menjenek. Mindenre figyelni kell, hogy a rádiók fel legyenek töltve, a preparált igazolványok, egyéb eszközök ne maradjanak a tanulóknál, a különböző helyszínek megfelelően be legyenek rendezve, a szereplők megfelelően fel legyenek készítve, az intézkedéseket végrehajtók eligazítása megtörténjen. Sokkal bonyolultabb, összetettebb és több figyelmet igénylő, mint egy elméleti órát egy ideális tanteremben megtartani.

Humánerőforrás

Az Intézkedéstaktika tantárgy oktatásának hatékonyságát jelentősen növeli, ha két tanár vezeti a foglalkozásokat és a speciális szakértelmet igénylő ismereteknél, különösen az elemző-értékelő tevékenységnél további szaktanár van jelen. Már az előzőekben írtakban utaltam rá, illetve használtam azt a kifejezést, hogy foglalkozást vezető tanár. Minden osztályhoz ki kell jelölni azt a szaktanárt, aki felel a tantárgy oktatásáért, a tanórák megtartásáért, a tanuló fejlődéséért. E mellett ki kell jelölni egy másik tanárt, aki segíti a másik munkáját, azaz a foglalkozást segítő tanárt. Ez azért is fontos, mert maga a tantárgy oktatása rendkívül sokrétű, összetett feladat, sok mindenre oda kell figyelni, és

nem elhanyagolható szempont az osztályok nagy létszáma. Két tanár esetében a tevékenységek gyakoroltatása során az osztályt fel lehet osztani két csoportra. Az Intézkedéstaktikát oktató tanárnak egy kicsit értenie kell minden tárgyhoz, illetve a többi tantárgy azon részeit kell ismernie, amelyek szükségesek az intézkedések lefolytatásához. (Krauzer, Kis, 2000, 30.)

Az oktatás alapjai:

- a Jogi ismeretek – Államjogi (Alkotmányjogi), Emberi és kisebbségi jogi alapismeretek, Polgárjogi alapismeretek, Közigazgatással kapcsolatos alapismeretek, Büntetőjogi ismeretek és Nemzetközi jogi alapismeretek – alkotják,
- Közrendvédelmi ismeretek,
- Közlekedési ismeretek,
- Csapatszolgálati ismeretek,
- Rendészeti és igazgatási ismeretek,
- Nyomozási ismeretek,
- oszlopok tetején helyezkedik el a többi tantárgy
- Rendőri testnevelési és önvédelmi ismeretek,
- Lőkiképzési ismeretek,
- Informatikai ismeretek,
- Idegen nyelvi ismeretek,
- Társadalmi és kommunikációs ismeretek – amely magában foglalja a pszichológiai (intézkedés-lélektani) és etikai ismereteket is,
- rendőri intézkedések módszerei gyűjtő megnevezéssel.

Az Intézkedéstaktika hatékonyságát tovább növeli, ha a foglalkozásokon más ismereteket oktató szaktanárok is részt vesznek. Jelentősen emeli, illetve a tantárgyak közötti kohéziót erősíti, a szaktanárnak visszacsatolást ad, hogy az általa – elméletben, gyakorlatban – oktatott ismereteket a tanulók hogyan tudják a gyakorlatba átültetni. Számos alkalommal sikerült megvalósítani, hogy kommunikációt, intézkedés-lélektant, idegen nyelvet, rendőri önvédelmet, illetve lőkiképzést oktató szaktanár jelen volt. Az Intézkedéstaktikát oktató tanárokat e szempontok alapján kell kiválasztani és módszeresen felkészíteni, különösen a tantárgy egyenszilárdsága miatt.

Tárgyi feltételek

Az Intézkedéstaktika tantárgy oktatásához számos tárgyi feltételt kell biztosítani, amelyek a következők:

- speciális tanterem, ahol azok a tanulók, akik várnak, látják a tanuló-társaik által végrehajtott intézkedéseket, illetve ebben a teremben történik a foglalkozások végén az elemző-értékelő tevékenység is,
- szituációs utca,
- szituációs helyiségek berendezve (kocsma, magánlakás, közterület, közért, posta, bank stb.),
- szolgálati felszerelés,
- kényszerítő eszközök,
- híradástechnikai eszközök,
- gyakorló eszközök,
- egyéb eszközök, kellékek, preparált igazolványok stb.,
- védőfelszerelések,
- simunition fegyverek festéklövedékekkel,
- közbiztonságra különösen veszélyes eszközök,
- oktatástechnikai eszközök,
- kamerarendszer,
- számítógépek,
- síp vagy jelzőrendszer.

Fontos kiemelni munkavédelmi szempontból a balesetek, sérülések elkerülése végett, hogy a szituációs helyiségek berendezési tárgyait tudatosan kell kiválasztani, elsősorban műanyag asztalokat, székeket, flakonokat kell alkalmazni. Arra is ügyelni kell, hogy a helyiségek akusztikája is rendben legyen, és a tanteremben ülők a foglalkozások végén az elemző-értékelő tevékenységnél ne csak képet lássanak, hanem az elhangzottakat is hallják. Ugyanez vonatkozik a szituációs helyiségekre és berendezési tárgyaikra és a kamerarendszerre is. (Krauzer, 2008, 19-23.)

Az Intézkedéstaktika foglalkozások menete

Foglalkozások előkészítése

Az Intézkedéstaktikai foglalkozások előkészítését tágabb és szűkebb értelemben is értelmezhetjük.

Tágabb értelemben azt jelenti, amikor a tanár felveszi a kapcsolatot az adott szakasz, osztály osztályfőnökével, szaktanáraival és arról tájékozik, hogy milyen képességűek a tanulók, illetve egységként, csapatként hogyan működnek. Ebbe az osztálylétszáma, a nemek aránya, a korcsoportok megjelenése, a jobb képességű, a gyengébb tanulók feltérképezése is beleszámít. Ez azért nagyon fontos, mert az Intézkedéstaktikai foglalkozásokat osztályra lehet szabni. Sőt, az igazi pedagógiai (andragógiai) munkát az jelentené, ha minden egyes tanulóról egy fejlődési napló kerülne vezetésre. Így pontosan nyomon követhető lenne a fejlődése, illetve az erősségei, gyengeségei és ebből adódóan a fejlesztési területek, mind a szakmai és egyéb kompetenciák terén.

Szűkebb értelemben az egyes foglalkozások előkészítésén az oktatási dokumentumok, helyszínek (szituációs utca, szakkabinetek, helyiségek stb.) állapotának, berendezésének, a szükséges szolgálati, gyakorló, szemléltető eszközök, a védőfelszerelések alkalmasságának, illetve az oktatástechnikai eszközök (kamerarendszer, számítógépek) működésének ellenőrzését, valamint a tanár felkészülését jelenti. Ez egy sokrétű, időigényes tevékenység, amely nélkül nem lehet hatékony és gördülékeny foglalkozásokat tartani. Mindennek olajozottan kell működnie a foglalkozás céljának elérése érdekében. Természetesen bizonyos feladatokba már a tanulókat is be lehet vonni, ezzel is közelebb kerülnek a tantárgyhoz és az oktatóhoz, ami véleményem szerint egyik záloga lehet az eredményes, színvonalas foglalkozások megtartásának.

Foglalkozások megtartása

A foglalkozások megkezdése a hagyományos tantárgyak oktatásával azonos módon kezdődik. A szakasz, azaz az osztály megjelenik a tanteremben vagy a tanterem előtt, ahol a jelentéstétel, létszám ellenőrzés és az osztálynaplóba történő adminisztratív tevékenységet követően elkezdődik az érdemi munka. A tanár ismerteti az óravázlata alapján az aznapra – 6-8 tanórára – tervezett feladatok végrehajtását. Ha a tervezett ismeretek elsajátításához szükséges, akkor először visszacsatol az előző foglalkozásra – ismeretek ismétlése, rendszerezése céljából – lehetőség szerint vázlat kivetítése és a tanulók bevonása mellett. Ez 30-60 percet vesz igénybe.

Ezt követően kerül sor az új ismeretek feldolgozására, a foglalkozás tárgyát képező egyes intézkedések cselekvésekre bontására, szükség szerint modellezésére, képi megjelenítésére. Ezt az alábbiak szerint kerül végrehajtásra:

- először a tanár mutatja be többször, magyarázva, részekre, cselekvésekre bontva úgy, hogy minden tanuló több szögből jól lássa,
- a tanulók párokban, hármasával vagy négyesével gyakorolják,
- a tanár a gyakorlás közben javítja a hibákat,
- a tanulók önállóan hajtják végre.

Ilyen például, amikor egy kocsmai verekedésnél kell intézkedést lefolytatni és a verekedőket úgynevezett Z alakzatnak megfelelően kell egymástól elkülöníteni. Ezt a tanár a tanulók bevonásával bemutatja, magyarázza, részekre bontva és folyamatában is és ezt követi a gyakorlás, hibajavítás és a tanulók részéről történi ismeretlenes bemutatás, egy szituációban való megjelenítéssel. Ez 45-60 percet vesz igénybe. A gyakorlást követően a foglalkozást vezető tanár felosztja az osztályt – a létszámtól függően – kettő vagy három csoportra. Az egyik csoportba azokat, akik intézkedni fognak, ez általában 12-16 fő, a másikba, akik az intézkedések részesei, jelzői lesznek, ez 4-6 fő, és a többieknek meghatározza, hogy az osztályteremben maradvá figyelniük kell az intézkedéseket és annak megfelelően vezetniük kell a munkafüzetet. Az ideális az lenne, ha egy-egy ilyen foglalkozáson 14-16 fő lenne jelen, mert akkor mindenkinek jutna szerep és feladat. Nem lennének olyan tanulók, akik csak „megfigyelőként” vesznek részt a foglalkozásokon. Ennek enyhítésére dolgoztam ki és vezettem be egy olyan szisztémát, hogy mindenkinek a foglalkozásokon munkafüzetbe kell dolgoznia. Azoknak is, akik konkrét feladatot hajtanak végre, értelemszerűen nekik arról, a többieknek pedig valamennyi intézkedés vonatkozásában.

Ebből adódóan a munkafüzetet az alábbi részekre osztottam fel:

- Ki kivel lett beosztva járőrnek és milyen feladatot kaptak, illetve milyen szituációval találkoztak (pl. verekedés, családi botrány, elővezetés, bolti lopás, rablás, helyszínbiztosítás, öngyilkosság megakadályozása, kóros elmeállapotú személy stb.);
- Milyen intézkedést hajtottak végre, annak leírását;
- Melyek voltak a jó momentumok, megoldások, és melyek voltak a helytelenek (jogszerűség, szakszerűség, biztonság stb. oldaláról is megközelítve);
- Mit hajtana végre másképpen, annak indoklása;
- Az intézkedés értékelése az Intézkedési készség értékelőlap alapján;
- A végrehajtott intézkedéshez tartozó írásos jelentés, feljelentés, személyi szabadságot korlátozó intézkedésekről, kényszerítő eszközök alkalmazásáról szóló jelentés elkészítése.

A munkafüzetrel próbáltam azt az úrt kitölteni, hogy azok a tanulók, akiknek aznap nem jut feladat is értelmesen töltsék el a tanórát. Azok a tanulók, akik konkrét intézkedéseket hajtottak végre, azok pedig a sajátjukat rögzítették, elemezték és értékelték. A segítőket és jelzőket (4-6 fő) pedig a foglalkozások felénél megcseréltem azokkal, akiknek nem jutott feladat. Így ténylegesen egy 30 fős osztálynál, ha nem volt hiányzó, akkor 4-6 tanulónak nem volt aktív feladata, csak a munkafüzet vezetése. Ők a foglalkozások végén kaptak feladatot az értékelésben, amelyet a későbbiekben kerül bemutatásra.

A szerepek és feladatok kiosztása után az intézkedéseket végrehajtók beosztásra kerültek párban és meghatározásra került, hogy melyikük a járőrvezető, akinek az intézkedést le kellett folytatnia, és melyikük a járőrtárs. Ez követően megkapták a szükséges felszereléseket és eszközöket, majd következett az eligazítás. A rendőri szerveknél a szolgálat megkezdése előtt a rendőrök eligazításon vesznek részt. Ezt szimuláltuk a tanulók esetében. Itt kaptak egy általános eligazítást, hogy az adott területen az előző napokban milyen események történtek, illetve aznapra milyenek várhatók. Meghatározásra került, hogy a kijelölt párok milyen sorrendben, hol és milyen instrukciók birtokában hajtják végre az intézkedéseket. Ismertetésre kerültek a rádiók hívószámai is. A tanulók azt is tudták, hogy akivel szemben intézkedniük kell az milyen – együttműködő, passzív, aktív ellenszegülő vagy támadó – magatartást tanúsíthat. Erre már a korábbiakban utaltam miért van szükség. Ezt követően kaptak néhány percet, hogy felkészüljenek a végrehajtásra. A tanulók, az intézkedéseket végrehajtók gyalogos járőrszolgálatba kerültek beosztásba és általában kettesével, ritkább esetben hármasával. Ez akkor volt jellemző, ha az intézkedések jellege igényelte, összetettebb, komplexebb végrehajtást vártunk el. Amíg az intézkedéseket végrehajtók felkészültek, addig az intézkedések részeseit, jelzőit igazította el a tanár. Ez a legérzékenyebb és legfontosabb része az Intézkedéstaktikai foglalkozásoknak az elérni kívánt cél érdekében. És nem utolsósorban a minőségbiztosításnak, amelyet részletesen később fogok kifejteni. Az intézkedésben résztvevőknek (bejelentő, sértett, tanú, járókelő, mentős, BKK ellenőr, elkövető) kizárólag azt a magatartást kell tanúsítania, amit a tanár – a szituációs feladatgyűjteményből kiválasztott Intézkedési helyzet alapján – meghatároz. Attól nem térhet el, azonban bizonyos mozgásteret lehet, amit nagyon pontosan, részletesen kell elmagyarázni a tanulónak. Természetesen az ideális megoldás az lenne, ha az egyes szerepeket a tanárok játszanák el, de a mai oktatási struktúrában ez nehezen képzelhető el. Ugyanakkor ma már arra is van példa a Miskolci Rendészeti Szakgimnázium esetében, hogy színészek, színész tanulók játsszák el a szerepeket, együttműködési megállapodás alapján.

Miután mindenki tudja mi a szerepe és feladata kerülhetett sor az egyes intézkedések végrehajtására. Ezt megelőzi a videóra rögzítés. A Budapesti Rendőr Szakközépiskolában az akkori technikai feltételek mellett ez úgy nézett ki, hogy egy technikus kolléga a vállán egy hatalmas VHS rendszerű kazettát tartalmazó kamerával vette fel az intézkedéseket, és egy kb. 50 méteres kábel segítségével játszottuk be a tanterembe, ahol azok a tanulók ültek, akiknek nem volt szerepük. Ők látták és hallották az intézkedéseket és töltötték ki a munkafüzetet annak megfelelő módon. Az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában egy sokkal modernebb, korszerű technikai feltételek mentén, kamerarendszer és vezérlőpult segítségével kerültek bejátszásra a tanterembe az intézkedések és rögzítésre az elemző-értékelő tevékenységhez. Valamennyi helyiség be volt kamerázva, amelyek egyenként képesek képrögzítésére, illetve hangrögzítésre. Ez jelentős előrelépést jelentett az oktatás színvonalának emelésében. Ez a technikai feltétel nem csak a közrendvédelmi, a közlekedési és határrendészeti intézkedések végrehajtásánál állt rendelkezésre, hanem a már említett bűnügyi intézkedéstaktikánál is. Nagyon fontos kiemelni, hogy a konkrét intézkedések megkezdését és befejezését a tanulókat egy határozott, egyértelmű hangra kezdték meg és hagyták abba. Ezt vagy síppal, vagy például a bűnügyi intézkedéstaktikánál elektronikus hangjelzéssel értük el. Erre azért volt szükség, mert bizonyos helyzetekben, magas stresszt megélve, nem tudták kontrollálni az adott eseményeket. Általánosságban megfogalmazva, az intézkedés megkezdését és befejezését jelezte a jel, ami segítette a sérülések, vagyoni károk keletkezésének megelőzését és megakadályozását.

A jelre a tanulók megkezdtek a feladatok végrehajtását, amit a foglalkozást vezető tanár közvetlenül a közelükben kontrollált és ellátta az ügyeletes szerepkörét és végezte a rádióforgalmazást. Nagyon fontos volt, hogy azoknál az intézkedéseknél, ahol testi kontaktus is megjelenhetett, a tanárnak közvetlenül az intézkedő tanulók mögött kellett elhelyezkednie, hogy pontosan lássa a történéseket és szükség esetén síppal megszakítsa. Az ideális az, amikor kettő tanár van jelen, és az egyik tanár az egyik tanuló mögött, a másik tanár a másik tanuló mögött helyezkedik el. Erre akkor is szükség van, amikor olyan technikákat alkalmaznak, hogy földre viszik az elkövetőt és ott bilincselik meg. Mivel utca körülmények között kerülnek végrehajtásra a szituációk, ezért fokozott sérülés veszély áll fent. Amikor elindul az intézkedés végrehajtása, akkor különösen fontos, hogy azokban a szituációkban csak azok legyenek jelen, akiknek szerepük van, a többiek ne legyenek ott fizikailag. Ennek okán nem a holland, német, vagy francia mintát követtem, amelyek úgy kerültek kialakításra, hogy a többi tanuló egy emelvényen ülve látja, hallja a feladatok végrehajtását, vagy üvegfallal elválasztott helyiség-

ből nézi, mert óhatatlanul többlet stresszt fog jelenteni a jelenlétük, illetve zavarni fogják az intézkedőket. Az intézkedést végrehajtó tanulókat amúgy is hozzá kell szoktatni a legegyszerűbb gyakorlatokon keresztül ahhoz, hogy a társaik előtt, a tanár jelenlétében kell a feladatokat ellátniuk, amelyek aztán a foglalkozások végén visszánézésre, elemzésre és értékelésre kerülnek. Ez önmagában is komoly stresszt generálhat, amihez még hozzá jön a konkrét feladat is, különösen, ha nem tudja a megoldást.

Az egyes intézkedéseket követően a foglalkozást vezető tanárnak meg kell győződnie arról, hogy történt-e sérülés, a felszerelések, eszközök megrongálódtak-e, a kellékek – igazolványok, okmányok, határozatok stb. – visszaadásra kerültek-e. Amikor valamennyi intézkedés végrehajtásra került, szünet megtartását követően kerül sor az elemző-értékelő tevékenységre a tanteremben. Az Intézkedéstaktikai foglalkozások érdemi része, amikor az intézkedések végrehajtására kerül sor, ez összességében 120-180 percet vesz igénybe.

Védőfelszerelés alkalmazása

Külön említést kell tenni arról, hogy az életszerűség elérése és a sérülések megelőzése érdekében bizonyos szituációkban védőfelszerelést kell alkalmazni, amire a tanulókat mentálisan fel kell készíteni, fizikailag pedig meg kell tanítani. Német mintára az *Interact Defense* rendszer *Red Man* védőfelszerelést vezettük be a képzésbe, amely jelentősen segítette az intézkedések során passzív, aktív ellenszegülést vagy támadó módot alkalmazó személyek magatartásának megtörését. A védőfelszerelés biztosítja, hogy a Rendőri önvédelmi órákon tanult technikák – ütések, rúgások, földre vitelek – alkalmazása sérülés nélkül végrehajthatók legyenek. A tanulók külön felkészítésre kerülnek a védőfelszerelés használatára, felvételére, tisztítására, karbantartására, illetve begyakorolják az egyes technikákat (távolságtartás, ütések, rúgások, eszközök használata). Fontos megemlíteni, hogy a rendőr intézkedése során mindig tart valamit a kezében (rádió, telefon, toll, jegyzetfüzet, rk tömb, nyomtatvány), amelyet egy támadás esetén nem lesz ideje eltenni, letenni. Vagyis arra kell a tanulót megtanítani, hogy az egyes technikákat eszközzel a kezükben is tudják alkalmazni. Nagyon fontosnak tartom, hogy olyan életszerű és egyszerű technikákat kell oktatni, amelyek könnyen elsajátíthatók és működtethetők. Abból kell kiindulni, hogy egy átlag képességű tanulót kell kiképezni, felkészíteni arra, hogy szükség szerint a nála lévő kényszerítő eszközök alkalmazását a törvényi felhatalmazás alapján helyesen válassza meg, és azt szakszerűen tudja használni. Azt még hozzá szoktam tenni, hogy merje is használni. Ez is

célja az Intézkedéstaktikai foglalkozásoknak. Sokszor tapasztaltam azt, hogy tudta a tanuló mit kell alkalmaznia, de nem merte. Ez különösen a lőfegyver használatot imitáló simunition fegyverek oktatása során került előtérbe. Megdöbbentő volt a tapasztalás, amikor 10-15 éves gyakorlattal rendelkező járőrök járőrvezetői szaktanfolyam, körzeti megbízotti szaktanfolyam, vagy nyomozók bűnügyi szaktanfolyamok Intézkedéstaktikai foglalkozásain nem merték használni a náluk lévő játékfegyvert. Az eszköz használata vonatkozásában külön felkészítést kaptak, tudták, hogy sérülést nem okoz és még sem merték használni. Volt, akinél pszichés gát jelentkezett a lőfegyver használata miatt, és volt, aki képtelen volt a fegyvert emberre irányítani. És itt kapcsolódik a védőfelszerelések másik eszköze, amelynek alkalmazására akkor kerül sor, ha olyan szituációt gyakoroltatunk, ahol fenn állhat a lőfegyverhasználat. Ez fej- és torok védő eszközökből áll. A simunition fegyver előnye, hogy valóságosan visszaadja az éles lőfegyver alkalmazásának tulajdonságait (tokból elővétel, tűzkész állapotba helyezés, célzás, elsütés, hang és fényhatás), festékkel megtöltött műanyag bevonatú lövedéket lő ki, amely lágy részt érve kisebb fájdalmat okoz, kisebb kék-zöld foltot hagyva maga után.

Szintén nagyon fontos, hogy a tanulókat külön hozzá kell szoktatni az egyes védőfelszerelés pszichés elfogadására. Vagyis ne növelje a stressz-faktort, ha meglátják a piros ember, azaz a Red Manbe öltöztetett szereplőket és innentől kezdve arra szűküljön a gondolkodásuk, hogy biztosan meg fogják őket támadni. Ezért azt a módszert követtem formailag, hogy a legegyszerűbb szituációkban is használtuk a védőfelszerelést. Tartalmilag pedig, ha jól oldották meg a feladatot, jól és értelmesen kommunikáltak az intézkedés alá vont személlyel (pl.: szándékos bűncselekmény elkövetésén tetten ért elkövetővel), akkor nem tanúsított ellenszegülést, végrehajtotta az utasításait. Ez nem egyszer meglepetést keltett a tanulóknál, mert a piros védőfelszerelés láttán az intézkedés alá vont személytől agresszív magatartást vártak. A védőfelszerelések alkalmazásának van egy másik nagyon fontos szerepe az oktatásban. Még pedig az, hogy a tanuló valóságos körülmények között le tudja mérni a képességeit, illetve szembesül a fizikai törvényszerűségekkel. A Rendőri önvédelmi órákon, amikor megtanulják az elvezető fogásokat, karfeszítéseket, ütéseket, rúgásokat, bilincselést, gumibot használatát, akkor mesterséges körülmények között teszik mindezt. Vigyáznak egymásra, nincs ellenszegülés, fájdalom okozás. Az Intézkedéstaktikai foglalkozásokon viszont, ha az intézkedés alá vont személy közli, hogy nem megy a rendőrökkel, akkor valahogy el kell vinni, adott szituációban be kell ültetni a szolgálati gépkocsiba. Ezekben az esetekben, szituációkban kap visszacsatolást a tanuló az ebbéli képességeiről. Rájön, hogy az egyenruha önmagában nem oldja meg a helyzetet.

Videóra rögzítés

A szituációk rögzítése rendkívül hasznos a tanulók fejlesztésében, az én-kép és az önértékelés helyes kialakításában, saját maguk megismerésében, valamint a képességeik tesztelésében. Megítélésem szerint minden ember számára nagyon érdekes, hasznos és tanulságos, amikor először látja vissza magát mozgófilmen és hallja a saját hangját. A tanulóknak ezt is meg kell szokniuk, illetve el kell fogadniuk. Rendkívül fontosnak tartom, hogy a felvett részeket, a tanulók személyiségi jogára tekintettel hozzájárulásuk nélkül más nem láthatja, illetve azokat a tanulmányaikat követően meg kell semmisíteni. Ez alól kivétel azok a jó intézkedések, amelyek példaként szolgálhatnak. A kép- és hangrögzítéssel, illetve a pozitív példák hasznosításával kapcsolatban a tanulók az első Intézkedéstaktikai foglalkozáson külön nyilatkozatot írnak alá.

Elemzés-értékelés

Az Intézkedéstaktikai foglalkozások végén a tanteremben kerül sor a végrehajtott intézkedések elemzésére és értékelésére. Nagyon fontos szempont, hogy a tanulókkal meg akarjuk szeretetni a rendőri hivatást, ezért a tanárok részéről nagyfokú toleranciára és türelemre van szükség. Sok esetben a tanár beleesik abba a hibába, hogy rendőrfejjel gondolkodik, és nem képes a tanuló szintjén mozogni. A tanárnak el kell fogadnia, hogy a tanulónak több időre van szüksége, hogy az elsajátított elméleti ismeretek és begyakorolt gyakorlati cselekvéseket össze tudja fűzni, és egy egészként a gyakorlatba átültetve tudja működtetni. Ez egy hosszú folyamat, amihez a tanuló részéről is kitartásra, türelemre, alázatra és befogadásra van szükség. Az egyes végrehajtott intézkedések értékelésénél a tanárnak a szakmai értékelésen túl nevelési feladatai is megjelennek. (Krauzer, 2008, 24-47.) Ez azt jelenti, hogy olyan légkört kell kialakítani, ami garantálja a tanulók fejlődését, nyitottságát. Nyilvánvaló, hogy a tanulók eleinte kisebb-nagyobb hibákat fognak elkövetni. Azt nem szabad megengedni, hogy az osztály többi tagja kigúnyolja, kinevesse őket. Különben a hibázó tanulóknál olyan gátlások fognak kialakulni, amelyek egész életükben elkísérik őket a szolgálatellátása során is. Akár egyes intézkedéseket emiatt kerülhetnek is. Mindezek ennek tükrében kell az elemző-értékelő tevékenységet elvégezni az alábbi sorrend és módozat alapján:

- először az intézkedést végrehajtó tanulók röviden nyilatkoznak, hogy jó volt-e az általuk tett intézkedés
 - ez azért fontos, hogy mennyire emlékeznek pontosan a történetekre,

- a mit miért tettekre,
- először mindig a járőrvezető nyilatkozik, majd
- a járőrtárs, járőrtársak
- visszanezítésre kerül az általuk végrehajtott intézkedés folyamatában, megszaktítás nélkül
 - ilyenkor érdemes figyelni a tanulók reakcióját, ami nagyon árulkodó lehet,
 - a tanárnak itt lehetősége nyílik jegyzeteket készítenie, amire fel akarja hívni a figyelmet,
- a tanulók külön-külön nyilatkoznak, hogy hogyan élték meg a szituációt, először a járőrvezetőt, majd a járőrtársat, járőrtársakat,
 - mennyire befolyásolta őket a tanár jelenléte, annak tudata, hogy az osztály többi tagja látja, illetve elemzésre fog kerülni az intézkedésük stb.
 - mitől volt nehéz vagy könnyű a szituáció megoldása,
 - hogyan ítélik meg az intézkedésüket,
 - mit hajtottak végre jól, és miért,
 - mit hajtottak végre rosszul és annak okai,
 - ha újra végrehajtanák, akkor mit csinálnának másképpen, és miért,
- az intézkedő tanulók az Intézkedési készség értékelőlap alapján kiértékeli az intézkedésüket, illetve ezt ismertetik
 - az intézkedést követően a tanulók a saját intézkedésükre vonatkozóan kitöltik a munkafüzetet, elvégzik az írásos tevékenységet és önértékelést végeznek,
- az intézkedésben résztvevő tanulók nyilatkoznak a benyomásaikról
 - először, akivel szemben intézkedtek, azaz az intézkedés alá vont személy nyilatkozik, hogy ő hogyan élte meg az intézkedést, szerinte melyek voltak a jó és hibás mozzanatok,
 - az intézkedésben résztvevők nyilatkoznak a benyomásaikról (sértett, bejelentő, tanú, mentős, kocsmáros stb.)
 - ezek a tanulók olyan visszacsatolásokat tudnak adni, amit megéltek (pl.: jó volt a karfeszítés, a ruházatátvizsgálás során el tudtak volna futni stb.),
- az osztály tagjai mondják el a véleményüket
 - egyenként lehetőséget kapnak arra, hogy amit még fontosnak tartanak, vagy nem hangzott el, azokat ismertessék,
 - különösen akkor fontos, ha a helyes megoldás még nem hangzott el,
 - ha minden hiba nem került feltárássra,
- a végén a tanár összegzi az elhangzottakat, elmondja a véleményét
 - rendkívül fontos, hogy először a tanár keressen egy pozitív momentumot, még akkor is, ha teljesen rossz volt az intézkedés, és azt ismertesse (nem elveszíteni, hanem motiválni akarjuk a tanulókat),

- fokozatosan és logikusan világítson rá a hibákra,
- adjon megoldási javaslatokat, követendő útmutatót,
- szükség esetén újra visszanezésre kerülhet az intézkedés, részekre bontva,
- a végén úgy foglalja össze a látottakat, hogy a tanulók részére pozitív kicsengése legyen, megerősítést kapjanak a további tanulásukhoz,
- a tanár értékeli az intézkedés végrehajtását
 - a táblára kivetítve az Intézkedési készség értékelőlapot kitölti, elvégzi az értékelést az intézkedésről,
 - összevetésre kerül az intézkedést végrehajtott tanulók, intézkedéssel érintettek és az osztály többi tanulója által kitöltöttel.

Akkor szerencsés a helyzet, ha az intézkedést végrehajtott tanulók értékelése és a tanár értékelése megegyezik, mert akkor a tanulók önértékelése megfelelő. A tanárnak az is feladata, hogy az alul, vagy túl értékelő tanulók esetében a helyes értékrendekre hívja fel a figyelmet. Ezeket a tapasztalatokat – szintén a tanulók fejlesztése érdekében – célszerű megosztani az osztályfőnökkel, illetve az egyes szaktanárokkal, ha nem voltak jelen.

A foglalkozást vezető tanár szerepe

A foglalkozást vezető tanárnak nagy szerepe van az előzőekben ismertetett feladatokon túl abban is, hogy egy-egy intézkedés végrehajtását, hogyan irányítja, illetve milyen mértékben befolyásolja. Abból indulunk ki, hogy a tanulót meg akarjuk tanítani az egyes intézkedések végrehajtására, logikus gondolkodásra. Az a cél, hogy egészséges önbizalommal rendelkezzenek. Ennek érdekében a foglalkozást vezető tanárnak az egyes intézkedések, azon belül az egyes résztevékenységek, cselekvések végrehajtása során a tanulók segítése érdekében több verzióval is rendelkeznie kell. Ezekre a verziókra az intézkedésben résztvevő tanulókat, jelzőket fel kell készíteni és egy adott jelre az intézkedést abban az irányba kell terelni. Ezt úgy kell megtenni, hogy az intézkedő tanuló akkor ne vegye észre. Az elemző-értékelő résznél lehet ezekre a momentumokra rávilágítani. Ilyen tapasztalatot nyújtott, amikor egy szituációban a szabálysértést elkövető személy süketnéma volt és a tanuló nem jött rá, hogy írásban kell kommunikálni vele. Amikor azt láttam, néhány perc elteltével, hogy patt helyzet alakult ki és a tanuló rádión keresztül jeltolmácsot kért, ami indokolatlan volt, odaküldtem egy tanulót, aki a süketnéma hozzátartozóját játszotta és megkérdezte az intézkedő rendőröket, miben tud segíteni. Ekkor, mintha egy nagy kő esett volna le az intézkedő rendőrök szívéből, megkönnyebbülve

be tudták fejezni az intézkedést. Sok esetben elég egy-egy kisebb ráutaló magatartás is, ami átlendíti a tanulókat a nehézségeken.

Az elméleti ismeretek és gyakorlati cselekvések szintetizálása

Az intézkedéstaktika tantárgy oktatása hatékonyan segíti a különböző ismeretek szintetizálásával, azok bevéését, elmélyítését. Véleményem szerint nem elég csupán bemagolni az elméleti ismereteket, például a lopás törvényi tényállását, ha azt a gyakorlatban nem tudjuk felismerni. Ugyan ez igaz arra is, hogy hiába tanulunk meg egy gyakorlati fogást, például a bilincselést, ha azt egy szituációban már nem tudjuk alkalmazni. Lássuk, mire alapozom az előzőekben megfogalmazottakat. A tanulók Közrendvédelmi órán megtanulták a ruházatátvizsgálás jogi szabályozását, Rendőri önvédelmi órán pedig többször elgyakorolták. Azt gondolhatnánk, hogy ezt az ismeretet a tanulók megfelelően tudják alkalmazni, mert mind az elméleti, mind a gyakorlati oktatása megtörtént. Az egyik Intézkedéstaktikai foglalkozáson ezeket az ismereteket ismételtük át, illetve gyakorolták a tanulók egymáson úgy, hogy nem tudták milyen eszközök és, hogy hova vannak elrejtve. Ezt megelőzte egy oktató film megnézése, amely az úgynevezett hidegfegyverekre (különböző szűrő- és vágóeszközökre) és azok elrejtésének módjaira hívta fel a figyelmet. A tanulók a gyakorlás során minden eszközt megtaláltak, szabályosan, az előírásoknak megfelelően hajtották végre a feladatot. Ezt követte egy 15 perces szünet, majd egyszerű kis szituációk végrehajtása. A tanulók ezekben a szituációkban a ruházatátvizsgálását már nem hajtották végre ugyanolyan precízen, mint a szünet előtt. Több eszközt nem találtak meg. A figyelmüket elvonta a szituáció megoldása és a részletekre már nem ügyeltek kellőképpen. Az intézkedés elemző-értékelő résznél döbbenetesen nézték a saját hibáikat. Ezek azok a tapasztalások, amelyeket még magyarázni sem kellett a tanulóknak és vélhetően egy életre megtanulták. (Busi, et. al. 2008, 286.)

A foglalkozásokon résztvevő tanulók attitűdje

Az Intézkedéstaktikai foglalkozásokat a tanulók nagyon szeretik. Ennek több oka is van:

- (1) Egyrészt nem kell definíciókat bemagolniuk és monoton cselekvéseket végrehajtaniuk.

- (2) Másrészt ez áll a legközelebb a szolgálati feladatok ellátásához.
- (3) Harmadrészt pedig újszerű a hagyományos tantermi, vagy gyakorlati foglalkozások végrehajtásához képest.
- (4) Negyedrésztt önállóságot biztosít és előtérbe kerül a kreatív gondolkodás. Ennek megfelelően a hozzáállásuk pozitív, a foglalkozásokon aktívak, a tanár munkáját szívesen segítik. A visszajelzések során a fontos és hasznos tantárgyak közé helyezik el.

Amennyiben a tanár megfelelő felkészültséggel rendelkezik és lelkiismeretesen készíti elő a foglalkozásokat, és emellett kellő alázattal van a tanulók irányába, nem megalázní akarja őket, hanem segíteni, támogatni az intézkedések elsajátításában, akkor a tanárhoz és az egyes feladatok ellátásához a tanulók rendkívül hálásan, nyitottan állnak.⁵

Az intézkedéstaktika magatartástudományi kérdései

Az oktatás oldaláról

Intézkedéstaktika tantárgy bevezetését követően a Budapesti Rendőr Szakközépiskolába került óraadó tanárként Kis Géza, a Rendőrtiszti Főiskola Pszichológiai Tanszék egykori vezetője, akivel közösen dolgoztunk ki speciális szituációkat, amelyek nem feltétlenül az elkövetett jogsértések szerint lettek csoportosítva, hanem az intézkedés alá vont személy pszichés jellemzői, illetve magatartásjegyei alapján. A szakember segítségével abban kívántunk segítséget nyújtani a tanulóknak, hogy az ittas, a kábítószer hatása alatt lévő, vagy a kóros elmeállapotú, illetve öngyilkosságot elkövetni szándékozó személlyel szemben hogyan kell az intézkedéseket lefolytatni, milyen sajátságokat kell figyelembe venni, illetve ezeknek milyen jelei vannak, miről ismerhető fel. Külön foglalkoztunk azokkal a nagy traumát jelentő eseményekkel, amikor

⁵ Az egyik foglalkozáson történt, hogy egy 190 cm magas, 90 kilós, sportos, jó kiállású, 19 éves tanuló elrontotta az intézkedést, nem ismerte fel a jogsértést, rosszul minősítette. Az intézkedéseket követő szünetben, a szituációs utcában leült a földre és elsírta magát. Döbbenetes volt. Azonnal elbeszélgettem vele és megnyugtattam, hogy ilyen helyzetben mindenki átesik. Saját példát is felhoztam. Azt is elmondtam, hogy a tanintézetben következmények nélkül hibázhatnak, mert egy út, egy tanulási szakasz elején járnak, és a két év végén kell kiképzettnek lenniük. A leendő szolgálati helyükön nem szabad tévedniük, mert annak komoly szankciói lehetnek. A tanulóra hatottak a szavaim, mert nem vetette vissza a negatív élmény, hanem egy jó rendőr vált belőle. Néhány évvel később, amikor az egyik ellenőrzés alkalmával ismét találkoztam vele pozitív fogattásban volt részem és szívesen mesélt a történésről, hogy mennyit tanult belőle. Azt gondolom, hogy nem a konkrét példa, hanem a jelenség a fontos. A tanulók lelkesedésének töretlen fokozása, bátorítása, hogy jó rendőrré váljanak.

például a rendőrnek a családot, hozzátartozók kell kiértésítenie halálesetről. Kis Géza tanár úr közreműködésével számos olyan szituációt gyakoroltattunk a tanulókkal, ahol előzetesen ő igazította el, ruházta fel az intézkedés alá vont szerepét játszó személyt tulajdonságokkal, viselkedési jegyekkel. Ez kiterjedt a jellegzetes mozdulatokra, mozdulatlanságra és a kommunikációra vagy éppen annak hiányára egyaránt. Ezek a foglalkozások rendkívül hasznosak voltak, mert a tanulók a különböző instrukciókat, illetve a szituációkat követő előre mutató kritikai észrevételeket, jó tanácsokat befogadták. Érdekes tapasztalat volt, hogy a szakember szájából megfogalmazottak mennyivel hatásosabban érték célba a tanulók esetében, mint amikor a foglalkozást vezető tanár mondta el ugyanazokat az észrevételeket. (Atkinson, 1999.)

Az oktatók oldaláról

A foglalkozások lélektani kérdései elsősorban a tanárok oldaláról jelentkeztek, amire nagy figyelmet fordítottunk. Tettem már említést arról, hogy ez a tantárgy akár vízvázalstó is lehetett a tanulók életében, mert a személyiségüket közelebbről megérintette, felszínre hozta a bennük rejlő érzelmi reakciókat, esetlegesen az önbizalmukat vagy a kishitőségüket alá támasztó okokat. A tanárnak a foglalkozások megtartása során, különösen a szerepek kiosztása és az elemző-értékelő tevékenységnél ugyanazt az észrevételt, kritikát más-másképpen kellett megfogalmaznia az elérni kívánt cél érdekében. Rossz megközelítéssel és kommunikációval a tanulók eltávolodnak, bezárkóznak és az igazi problémájukat nem fogják megosztani a tanárral. Ezért nagyon fontos, hogy a tanár képes legyen minden egyes tanuló bőrébe bújva megérteni mit miért tett, illetve kibeszéltetni belőlük mindent, különösen az ellenérzéseiket, majd az ő szintjükön megfogalmazni a helyes, követendő magatartást. Rendkívül fontos, hogy a kritikai észrevételek nem lehetnek bántó, sértő jellegűek, még akkor sem, ha azt a tanár humorosan adta elő és csak viccnek szánta.

Az Intézkedéstaktika foglalkozások sok mindenben rendhagyóak a többi tantárgyhoz képest, ráadásul a tanulók az egyes feladatok, tevékenységek végrehajtásába bevonásra kerülnek, kisebb kulisszatitkokat is megismernek, egyfajta bizalmi kapcsolat alakul ki a tanár-diák között. A tanulóknak érezniük kell a tanár alázatosságát, tiszteletét a tantárgy, az oktatót ismeretek és a tanulók fejlődése iránti elkötelezettsége tekintetében. Soha nem élhet vissza ezzel, hogy ismeri egy tanuló gyengeségeit és a szituációkat úgy állítja be, hogy abból ne jöjjön ki jól. Ellenkezőleg kell eljárnia, a gyenge pontokat úgy kell erősítenie, hogy tanuló észre se vegye. Abban is óriási szerepe van, amikor az

osztály kezd kiközösíteni egy vagy több tanulót, mert gyengébben, lassabban teljesítenek, több időre van szükségük. Ilyenkor az osztálynak kell elmagyarázni, hogyan tudnak segíteni a társuknak. Ha a tanár is rátesz egy lapáttal és kigúnyolja a tanulót, akkor azzal komoly károkat okoz. A tanárnak abban is fontos szerepe van, hogy a tanulók gyakorlati munkáját látva, személyiségjegyeiket megismerve, ki kell mernie mondani, ha valamelyik annyira gyenge, hogy már alkalmassági kérdéseket vet fel. Ezt nagyon kevesen merik felvállalni, pedig ezzel hosszútávon nem ártanak, hanem segítenek a tanulónak. Ha egy tanuló kiképzetlenül kerül ki az adott rendőri szervhez szolgálati feladatok ellátására, akkor egy időzített bomba lehet belőle. Amit azt jelenti, hogy nem az a kérdés robban-e, hanem mikor. Azaz egy törvénytelen intézkedéssel jobb esetben csak magát hozza kellemetlen helyzetbe, rossz esetben vétlen polgárok egészségét, testi épségét vagy a vagyónbiztonságot sodorhatja veszélybe. Ez nem kis felelősség és sajnos kevesen vállalják fel. (Krauzer, 2008, 127-221.)

Az Intézkedéstaktikai foglalkozások eredményes és hatékony megtartásához hozzátartozik egy nyugodt légkör kialakítása, ahol a tanuló érzi, hogy a tantárgy és a tanár érte van. Sokkal szívesebben vesznek részt a tanulók a foglalkozásokon és nyitottabban viselkednek, ha jó hangulatban zajlik a feladatok ellátása. Tanárnak kell olyan egyensúlyt fenntartania, hogy a tanulók megnyíljanak és érezzék magukat jól, ugyanakkor az ne menjen a fegyelem rovására. Ha jól működik a tanár-diák kapcsolat, a szükséges tiszteleten alapszik, akkor mindenki tudni fogja hol a helye, mi a szerepe és annak megfelelően is fog tevékenykedni. Ez oly annyira igaz, hogy szükség esetén maguk a tanulók fegyelmezik a renitensként viselkedőket, az előbb említett egyensúly megtartása érdekében.

A tanulók oldaláról

Az Intézkedéstaktika foglalkozásokat sok szempontból bemutattam, különös tekintettel a többi tantárgytól való eltéréseit, sajátosságait. Külön említést kell tenni arról, hogy a primer ismeretek közvetlen átadásán túl megjelennek járulékos, másodlagos ismeretek – szekunder ismeretek –, amely képességek alapvetően meghatározzák az intézkedő rendőr eredményességét, sikerességét. Ezek a következők:

- személypercepció⁶

A szolgálatellátás, illetve a különböző intézkedések lefolytatása során a rendőrnek nagyon rövid idő áll rendelkezésre, hogy az intézkedés alá vont személy-

6 www.nyf.hu/others/docs/pszicho/az_attitud.doc

ről megbízható következtetéseket vonjon le. Várható reakcióiról, személyiségéről, habitusáról. Az Intézkedéstaktikai foglalkozásokat ennek megfelelően is elő lehet készíteni, hogy a tanulók pontosan figyeljék meg az intézkedés alá vont személy magatartását, verbális és nonverbális reakcióit, és annak figyelembe vételével hajtsák végre az egyes cselekvéseket. Erre a tanulók az elemző-értékelő résznél kaphatnak hatékony visszajelzéseket, hogy jó megfigyelők voltak-e. (URL2)

- stresszorok⁷

A rendőri munka önmagában is stresszt jelent. A közterületen szolgálatot teljesítő egyenruhás rendőrt mindenki megnézi, különösen, ha intézkedik. A tanulóknak meg kell tanulniuk kezelni a szolgálatellátásával, az intézkedések lefolytatásával járó különböző stressz-faktorokat, amelyek az intézkedések nehézségétől függően tovább fognak emelkedni. Ha bűncselekmény elkövetőjét kell elfogni és vele szemben kényszerítő eszközt kell alkalmazni az nagyon komoly stresszt fog eredményezni. Ilyen esetekben kell előjönnie a készség szinten elsajátított ismereteknek, hogy automatikusan, gondolkodás nélkül hajtsa végre például a bilincselést. Amennyiben egy ilyen szituációban a rendőrnek át kell gondolnia, hogy hogyan is kell azt végrehajtani, akkor vesztes lesz. Erre szintén fel lehet készíteni a tanulókat, hatásosan fel lehet rá hívni a figyelmet. A stresszt tovább fokozza, hogy a rendőrnek alapvetően nem a törvényt tisztelő állampolgárokkal, hanem a deviáns magatartást tanúsítókkal szemben kell helytállnia.

- konfliktuskezelés⁸

A rendőr az intézkedések lefolytatása során folyamatosan konfliktusokkal találja szemben magát. Ezeket meg kell tanulnia úgy kezelni, hogy minden ember más és más, illetve másképpen éli meg, és más módszerekkel lehet feloldani a problémákat. Ha a rendőr nem kiegyensúlyozott és nem találja meg a konfliktusból kivezető utat, könnyen hivatalos személy elleni erőszakba torkolódhat az intézkedés. Rendkívül fontos megtanítani a tanulóknak, hogy a különböző jogsértések ne úgy éljék meg, hogy az ellenük irányul. Vagyis ne vegyék magukra, ellenkező esetben komoly egészségügyi problémák elé néznek. Az Intézkedéstaktikai foglalkozásokon a konfliktuskezelésre is fel lehet készíteni a tanulókat. (URL3)

7 (1999): *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó

8 <https://asszertivakademia.hu/konfliktuskezeles-bevezetes-alapok-technikak>

Minőségbiztosítás

Az Intézkedéstaktika bevezetését követően 2000-ben a Szegei Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző karának hallgatójaként az egyik nagyra becsült, kiváló tanárom Csoma Gyula andragógus érdeklődését felkeltette a tantárgy újszerűsége, gyakorlatorientáltsága, ezért megszervezte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottság Andragógiai Albizottsága kihelyezett ülést tartott a Budapesti Rendészeti Szakközépiskolában, amelynek egyik napirendi pontja volt a tantárgy bemutatása. Az albizottság elismerően beszélt a megvalósított új oktatási modellről, külön kiemelve a minőségbiztosítási elemeket. Amikor megfogalmazásra kerültek a tantárgy alapjai, elkészítésre kerültek az oktatásigazgatási dokumentumok, különböző oktatási segédletek, illetve kidolgozásra került a Szituációs feladatgyűjtemény, valamint a feladatokat felosztásra kerültek, illetve megtervezésre a szituációs utcák, helyiségek és szakkabinetek. A legfőbb cél az volt, hogy minden apró részlet illeszkedjen egymáshoz és egy racionális rendszer épüljön fel, aminek középpontjában a tanuló helyezkedik el. Ezt a célt szolgálta a szerepkörök egymástól való pontos elhatárolása, és tartalmi meghatározása, valamint tudatos irányítása, illetve a helyes didaktikai és nevelési módszerek kiválasztása és alkalmazása. Folyamatosan mértük a tanulók elégedettségét kérdőív formájában, ami rendkívül pozitív visszacsatolást adott. Ebből és a tanórák hangulatából, sikereiből újabb és újabb erőt, motivációt merítve törekedtünk a tantárgy magas színvonalú működtetéséhez. A minőség fenntartása érdekében tanári továbbképzés keretében megosztottuk a tapasztalatokat, eredményeket, nehézségeket, illetve megoldási javaslatokat fogalmaztunk meg. Tekintettel arra, hogy a Budapesti Rendőr Szakközépiskola ISO 9001 minősítéssel rendelkezett, ezért ennek okán is kísérletet tettünk az után követésre és a bevalás vizsgálatra. Egyébként is szeretünk volna látni munkánk hosszú távú eredményét. Terveink között szerepelt a tanulók pályafutásának nyomon követése, hogy a pályán maradtak-e, az iskolán tanultakat milyen mértékben és gyorsan tudták hasznosítani a különböző szolgálati helyeken. Továbbá, hogy az előljáróik, parancsnokaik milyen mértékben voltak velük megelégedve.⁹

⁹ Sajnos a Budapesti Rendészeti Szakközépiskola 2004. augusztus 31-ével történő megszüntetése miatt nem adatott meg a lehetőség, hogy a befektetett munka, tudás, tapasztalat hasznosulását mérhettük volna.

Az intézkedéstaktika megjelenése a vizsgáztatásban

Az Intézkedéstaktika szükségességét és térhódítását mi sem bizonyítja jobban, hogy a két évet követő nappali képzés szakmai vizsgáinak szerves részévé vált. Az elmúlt két évtizedben sokat változott a vizsgáztatás tantárgyi felépítése és tartalma, de mára a gyakorlati vizsga egy része az Intézkedéstaktikai foglalkozások mintájára adaptálódott. A szakmai vizsga három fő részből tevődik össze – központi írásbeli, gyakorlati és szóbeli vizsgarészekből – és azon belül pedig vizsgatevékenységekből. Így a gyakorlati vizsgán megjelenik a közrendvédelmi, közlekedési és határrendészeti gyakorlati feladatok, intézkedések végrehajtása. A jelentős különbséget az jelenti, hogy az intézkedésekkel érintett személyek szerepét a tanári állomány játssza el. Itt is egy tanár vezeti a vizsgát, aki egyben az ügyeletes szerepét is betölti, végzi a rádióforgalmazást. A többi tanár, akik éppen nem szerepelnek, előkészítik a következő feladathoz szükséges eszközöket, kellékeket. A tanulók tételt húznak és annak megfelelően, annak instrukciói alapján hajtanak végre rendőri intézkedéseket, majd a végén elkészítik a szükséges írásos tevékenységet, jelentés, vagy feljelentés formájában. A szakmai igényesség és minőségbiztosítás jegyében különös gondot fordítva arra, hogy az egyes szerepeket megfelelő felkészültségű szaktanár lássa el (pl.: idegen nyelvi szituációkat a nyelvtanárok). A vizsgát, az egyes intézkedések és feladatok végrehajtását nem a szaktanár értékeli, hanem a vizsgabizottság. Ez azért fontos, mert a vizsgabizottság a tanintézettől független, általában a rendőri szervek magas vezető beosztású hivatásos állományú tagjaiból kerülnek kijelölésre. Így a tanulók a leendő előjáróik előtt adnak számot az elsajátított ismereteikről, képességeikről, hozzáállásukról és elhivatottságukról. A rendőri vezetők szeretik ezt a vizsgatípust, mert képbe kerülnek, hogy a hozzájuk kerülő fiatal, pályakezdő rendőrök milyen felkészültséggel rendelkeznek.

Az intézkedéstaktika megjelenése a szaktanfolyami képzésben

Az Intézkedéstaktika tantárgyat a nappali képzésbe történő bevezetésével egyidejűleg beépítettük a szaktanfolyami képzésekben is. Külön megjelent a Körzeti megbízotti, Járőrvezetői, Bűnügyi nyomozói, Bűnügyi vizsgálói és a Köztársasági Őrezred részére indított Védelmi-biztonsági szaktanfolyam tantárgyi struktúrájában. A nappali képzéshez képest a szaktanfolyamok alapvetően az alábbiakban tértek el:

- hivatásos állományban lévő kollégák kerültek beiskolázásra,
- rendelkeztek rendőr szakképzettséggel,
- rendelkeztek szakmai gyakorlattal,
- korosztályukat tekintve idősebbek voltak a nappali tagozaton tanulóknál,
- a képzések rövidebb időtartalmúak voltak, általában 3-5 hetesek,
- speciális szakmai ismeretek kerültek oktatásra, gyakoroltatásra.

A szaktanfolyami képzéseken nehezebb volt az Intézkedéstaktikát oktatni, mert a kollégák úgy érkeztek a tanintézetbe, hogy ők már mindent tudnak, nekik már nem lehet újat mutatni. Ebből kifolyólag eleinte, amíg rávilágítottunk a hiányosságaira, a rosszul beidegződött gyakorlatra más didaktikai módszereket kellett alkalmazni. Megkapták a lehetőséget, hogy ők mutassák be először a feladatokat, mielőtt a tanár felvezette és bemutatta volna. Ez általában hatásosnak bizonyult, különösen, ha sikerült a hangadót kiemelni a csoportból. A kezdeti nehézségeket leküzdve jól lehetett haladni a kollégákkal, de ez nagyon sok energiát örlött fel és türelmet igényelt. Természetesen itt is voltak olyan csoportok, akik igényelték a tudást és örültek, hogy hatékony segítséget kapnak a mindennapi munkavégzésükhöz. (Krauzer, 2012, 104.)

A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikái

Az Intézkedéstaktika alapvető taktikáit tartalmazó kiadványról, amely az 18/2008. (OT 10.) ORFK utasítás mellékleteként került kiadásra, az előzmények című részben tettem említést. Módszertani útmutatónak szoktam hívni, mert alapvető taktikákat, ajánlásokat tartalmaz, amelyek alkalmazhatóak, átültethetőek a konkrét szituációba, egyfajta mankóként is szolgálhatnak. Ez a kiadvány egy nagy úrt tölt be, mert a vonatkozó jogszabályok, mint például a rendőrségi törvény azt határozza meg, hogy mikor és milyen intézkedéseket kell, illetve lehet alkalmazni, valamint milyen esetekben, és milyen kényszerítő eszközökkel lehet azokat – legitim erőszak formájában – kikényszeríteni. A rendőrség szolgálati szabályzata a törvényben meghatározottakat további részletszabályokra bontja. Jól láthatjuk, hogy a mikor és mit kell alkalmazni, szabályozva van, de a hogyan kell végrehajtani az nincsen. A Módszertani útmutató ezekre a kérdésekre válaszol, nyújt segítséget az intézkedő rendőröknek. A Módszertani útmutató két évtized rendőri és egy évtized oktatási tapasztalatai alapján került véglegesítésre, illetve összeállításra. A kiadvány részei fokozatosan készültek el, miután az oktatásban igazolta a vele szemben támasztott követelményeket.

Az elgondolt taktikák, taktikai eljárások és technikák működőképesnek bizonyultak. A Módszertani útmutató az ORFK utasítás mellékleteként került kiadásra, majd az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában elkezdtük felkészíteni a vezető intézkedéstaktikai instruktorkat. A vezető instruktorkok feladata volt ellenőrizni, hogy az a felkészített instruktorkok megfelelő módon adják át az ismereteket a kollégáknak, az instruktorkok feladata pedig a képzések megtartása volt. A mi részünkről multiplikátor felkészítést jelentett a feladat, mert elvileg olyan kollégák kerültek kijelölésre, akik a taktikákkal tisztában voltak, ezért a didaktikai részt, a hogyan kell az állománynak megtanítani és számonkérni volt a feladatunk. (Krauzer, 2008, 51-54.)

Befejezés

A tanulmányban igyekeztem teljeskörűen, mindenre kiterjedően, részletesen és alaposan bemutatni az Intézkedéstaktika rendőr tiszthelyettes-képzésében kialakított és működő modelljét. Hosszú folyamat eredményeként mára már nagyon sok helyen találkozunk az intézkedéstaktika kifejezésével, oktatásával. Nagy öröm számomra, hogy a négy – Adyligeti, Körmenyi, Miskolci és Szegedi – rendészeti szakgimnázium oktatási programjaiba és vizsgáztatási tevékenységeibe teljes mértékben beépült, elfogadott lett mind a tanárok, mind a tanulók körében. Azt gondolom jelentősen támogatja az oly sokat emlegetett gyakorlatorientált rendőr szakképesítést és valódi, a szakma igényeinek megfelelő tartalommal került megtöltésre. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy hátra dőlhetünk, mert az Intézkedéstaktika tantárgyat mindig hozzá kell igazítani a napi élethez, jelenségekhez, történésekhez, elkövetési magatartásokhoz. Az Intézkedéstaktika alapjai, mint az alapintézkedések, a biztonsági rendszabályok vagy az alapelvek nem változnak. Legfeljebb bővülnek, amire ráépülnek a specialitások, amelyeket a napi élet eseményei határoz meg. Meggyőződésem, hogy a tanulókat a napi életre, napi gyakorlatra kell felkészíteni, amely alapján a tanári állományuk is felkészültnek kell lennie, napi információkkal kell rendelkezniük. Ez akkor valósulhat meg, ha mindkét fél tesz érte, mind a tanintézet, és mind a rendőri szervek. Mindkettőnek nyitottnak kell lennie a másik irányába a közös cél elérése érdekében. Sajnos sok esetben a napi gyakorlat nem ezt mutatja. Az iskolákkal szemben megfogalmazódnak az elvárások, de a feltételrendszer nem mindig adott hozzá, ezen feltétlenül változtatni kell, ha komoly eredményeket akarunk elérni.

Felhasznált irodalom

- Atkinson, R. L. (1999): *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Babus, L. – Sóti, K. – Krauzer, E. (2000): *A rendőrség és az emberi jogok*. Budapest: Athenaeum Nyomda. 23.
- Busi, J. – Csiszár, T. – Gálik, A. – Dopita, G. J. – Jádi, Zs. – Horváth, A. – Kesztyús, M. – Krauzer, E. – Krémer, F. – Pokker, Z. – Sas, F. (2008): Társadalomismeret. In: Oláh, I. (szerk.): *Belügyi Rendészeti Ismeretek I*. Budapest: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium. 379.
- Busi, J. – Csiszár, T. – Gálik, A. – Dopita, G. J. – Jádi, Zs. – Horváth, A. – Kesztyús, M. – Krauzer, E. – Krémer, F. – Pokker, Z. – Sas, F. (2008): Rendvédelem II. In: Horváth, A. (szerk.): *Belügyi Rendészeti Ismeretek III*. Budapest: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium. 286.
- Babus, L. (2002): *Tények és képek az iskola múltjából és jelenéből*. Budapest: Budapesti Rendészeti Szakközépiskola
- Krauzer, E. (1997): *Szituációs feladatgyűjtemény*. Budapest: Budapesti Rendőr Szakközépiskola
- Krauzer, E. – Kis, G. (2000): *Az intézkedéstaktika lélektani elemei*. Budapest: Budapesti Rendészeti Szakközépiskola. 30.
- Krauzer, E. (2008): A rendőri intézkedés gyakorlati végrehajtását befolyásoló tényezők, szempontok, feltételek. In: ORFK: *A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikái*. Melléklet az ORFK 18/2008. utasításhoz. Budapest: ORFK. 10-19.
- Krauzer, E. (2008): A szolgálati, illetve kényszerítő eszközökre, felszerelésekre vonatkozó szabályok. In: ORFK: *A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikái*. Melléklet az ORFK 18/2008. utasításhoz. Budapest: ORFK. 19-23.
- Krauzer, E. (2008): A rendőri intézkedések alapvető taktikái. In: ORFK: *A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikái*. Melléklet az ORFK 18/2008. utasításhoz. Budapest: ORFK. 24-47.
- Krauzer, E. (2008): Nyilvános helyen végrehajtott rendőri intézkedések alapvető taktikái. In: ORFK: *A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikái*. Melléklet az ORFK 18/2008. utasításhoz. Budapest: ORFK. 51-54.
- Krauzer, E. (2008): Rendőri intézkedések és a kényszerítő eszközök alkalmazása. In: Horváth, A. (szerk.): *Belügyi Rendészeti Ismeretek II*. Budapest: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium. 127-221.
- Krauzer, E. (2012): *Intézkedéstaktika személy- és vagyondörök, valamint fegyveres biztonsági örök részére*. Budapest: PRO-SEC Kft. 104.
- Nagy, S. (1993): *Az oktatás folyamata és módszerei*. Budapest: Volos Bt.
- Nánási, M. (1977): *Pedagógia*. Budapest: Tankönyvkiadó

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: <http://ofi.hu/tudastar/problema-kerdesek/oktatasi-modszerek> (utolsó megtekintés: 2017.09.22.)

URL2: www.nyf.hu/others/docs/psziho/az_attitud.doc (utolsó megtekintés: 2017.10.11.)

URL3: <https://asszertivakademia.hu/konfliktuskezeles-bevezetes-alapok-technikak> (utolsó megtekintés: 2017.09.20.)

Felhasznált jogszabályok

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendőri intézkedések gyakorlati végrehajtásának alapvető taktikáiról szóló 18/2008. (OT 10.) ORFK utasítás

A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet

Az állam által elismert szakképzések szakmai követelménymoduljairól szóló 217/2012. (VIII. 9.) Korm. rendelet

2012. évi CXX. törvény és a 68/2012. BM rendelet alapján egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek továbbképzése

A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet

A közbiztonságra különösen veszélyes eszközökről szóló 175/2003. (X. 23.) Korm. rendelet

A belügyminiszter ágazatába tartozó szakképzések szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint egyes, szakmai és vizsgakövetelmények kiadásáról szóló miniszteri rendeletek hatályon kívül helyezéséről szóló 20/2013. (V. 28.) BM rendelet

2/2013. BM rendelet és 25/2013. BM utasítás alapján a rendészeti továbbképzés

Lohner Klaudia

Arab nevek a rendvédelmi adatbázisokban – rendszerezés, értelmezés, átírás

**Arabic names in the law enforcement databases – systematization,
interpretation, transcription**

Absztrakt

Az arab kultúra fokozott európai megjelenése hazánkat újszerű kihívásokkal állítja szembe. Ezek szerteágazó területeket ölelnek fel a bűnüldözés területén. Ahhoz, hogy a migrációhoz köthető kihívásokkal meg tudjunk birkózni, elengedhetetlen, hogy a rendvédelmi szakemberek bizonyos szintig ismerjék az arab kultúrát és gondolkodást, értsék az arab nevek strukturáját, rendszerét, valamint legyenek tisztában a névátírási problémakörrel. Mindez elengedhetetlen ahhoz, hogy munkájukat a lehető legproduktívabban tudják végezni a lehető legkisebb hibázási aránnyal.

Kulcsszavak: arab nevek, azonosítás, adatbázis, migráció, rendvédelem

Abstract

The continuously growing presence of Arabic culture in Europe raises new challenges for Hungary. Diverse variety of law enforcement's expertise are contained by these challenges. In order to find a proper solution to these challenges of immigration, it is necessity for the law enforcement agencies to get familiar with the Arabic culture and their way of thinking, understand the structure of Arabic names; moreover, we have to get to know the problematic situation of the transcription of Arabic names. All these are essential for the highest level of efficiency at law enforcement agencies.

Keywords: arabic names, identify, database, migration, law enforcement

Bevezetés

Amikor arab névvel rendelkező személyek határátlépéskor vagy egy bűncselekmény elkövetésekor a hatóságok látókörébe kerülnek, problémát jelenthet

személyazonosságuk megállapítása. A Közel-Keleten zajló események hatására¹ a 2015-ben tetőpontjára érő tömeges illegális migrációs hullám hazánkat is jelentős mértékben érinti. Az illegális migráció során olyan azonosítatlan személyek is érkezhetnek Európába és hazánkba, akik komoly biztonsági kockázatot jelenthetnek, így a helyzet most még inkább megköveteli az érintettek megfelelő azonosítását, illetve személyes adataik értelmezését és pontos rögzítését.² Amennyiben az adott személy azonosítható, a hatóság tagjai sok esetben nem tudják megfelelően rögzíteni adatait – a nyelvi, kulturális, vallási különbségek-ből adódóan – a különböző rendvédelmi nyilvántartásokba és adatbázisokba. Ennek veszélye, hogy a már feltöltött adatok között végzett keresések, lekérdezések nem vezetnek eredményre, vagy a kapott információ nem egyértelműen köthető az adott személyhez. A tanulmányomban tárgyaltakkal segítséget szeretnék nyújtani a rendvédelem területén dolgozóknak abban, hogy az arab személyek nevét megfelelően tudják értelmezni, rögzíteni és nyilvántartani, csökkentve az ezzel kapcsolatos biztonsági kockázatokat.

Arab nevek a rendvédelemben

Az arab nyelv tanulása során szembesültem azzal a problémával, hogy sok esetben az arab betűkkel egyféleképpen írt név (például: محمد) a latin ábécé betűivel több formában fordul elő.³ Emellett akár elemző-értékelő, határellelőrzési, felderítő vagy nyomozási tevékenységről legyen szó, az arab nevek sokszor nagyobb információértékkel bírnak, mint egy laikus szemlélő gondolná. A nemzetközi rendőri együttműködés szempontjából is lényeges, hogy az azonosítás hibamentes, egyértelmű és egységes szemléletű legyen.

Az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályán egy adatlekérdezés során olyan kérdéssel kerültek szembe az ott dolgozók, melynek nem megfelelő kezelése komoly problémát okozhatott volna: az adatlekérdezés során egy négy névtagból álló névvel rendelkező arab személyt találtak egy adatbázisban, akinek születési helye, ideje, anyja neve és a nevének nagy része is megegyezett az általuk keresett személy nevével. A személy utolsó neve tért el valamennyire a keresett személyétől. Mikor a keresési találat helyességét vizsgálták, felmerült egy olyan verzió is, miszerint az adatbázisban

1 Például: arab tavasz, szíriai polgárháború.

2 Az azonosítandó személyről az egyik elsődleges információforrás, mint természetes személyazonosító adat, az adott személy neve, így tanulmányomban ennek vizsgálatával foglalkozom. (1996. évi XX. törvény a személyazonosító jel helyébe lépő azonosítási módokról és az azonosító kódok használatáról)

3 Például: Muhammad, Mohammad, Mohamed, Mohammed; Riad, Riyad, Riyadh, Ryad, Ryadh stb.

talált személy azonos a keresett személlyel. Ezt a lehetőséget azért kellett sorra venniük, mert a keresés feltételeinek a személyazonosító adatai alapján megfelelő, csak az egyik nevében volt egy apró eltérés, amit okozhatott az adatrögzítő figyelmetlensége, vagy egy elírás is. Körültekintésüknek köszönhetően – az azonosságok ellenére –, nem tekintették azonosnak a keresett személlyel. A későbbiekben kiderült, hogy a keresett ikertestvérét jelezte találatként a rendszer.

Ez a példa két típusú problémára világít rá. Egyrészt arra, hogy Magyarországon feltehetően az emberek nagy része, így a rendőrségi dolgozók is feltételezik, hogy az arab nevek sokféleképpen szerepelhetnek egy adatbázisban. A hibázási lehetőséget az ilyen nevek rögzítésekor sokkal inkább valószínűnek tartják, mint az európai ember számára könnyebben leírható és értelmezhető nevek esetében. Ezért fennáll a veszélye, hogy így is kezelik azokat a későbbiekben, és nem törekednek a precizításra. Másrészt arra, hogy a névstruktúra ismeretének hiánya megnehezíti az értelmezést.

Az arab nevekkel kapcsolatos probléma két fő részből tevődik össze: egyrészt a nevek felépítéséből, rendszeréből, értelmezéséből, másrészt az arab nevek átírásából.

Az arab nevek értelmezése, rendszerezése

Az arab nevek értelmezése gondot jelenthet egy nem arab mintájú adatlap/úrlap kitöltésekor. A más kultúrkörhöz tartozó, idegen írásrendszerű nevek – az átírási nehézségeken túl (lásd a 4. Az arab nevek átírása részben) – felépítésüket, összetételüket tekintve is problémát okozhatnak. Ismeretük megkönnyítené az értelmezést, így a priorálásokat, adatbázis-kezeléseket, adatlekérdezéseket is. Ezeknek egyik speciális területe a légiutas-adatok ellenőrzése. Juhász Tamás r. alezredes, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ Utasadat-információs és Nemzetközi Együttműködési Főosztály főosztályvezető-helyettese a vele készített interjú során elmondta, hogy bár használnak szoftvert a nevek felismerésére, az arab nevek ismerete megkönnyítené a munkájukat, illetve hatékonyabban és biztosabban tudnák ellenőrizni a rendszer működését.⁴

Azon felül, hogy az arab nevekből levonhatunk bizonyos következtetéseket egy adott személyre vonatkozóan, a rendszerezés segít abban, hogy könnyebben be tudjuk illeszteni ezeket a neveket az európai gondolkodásba, illetve alkalmassá tegyük rendszereinket arra, hogy az arab nevek rögzítésére, kezelésére is megfeleljenek. Ez könnyebbé teheti az elvégzendő munkát, legyen szó akár

⁴ Juhász Tamás r. alezredessel készített interjú 2018.03.26.

egy egyszerű űrlap kitöltéséről, egy jegyzőkönyv felvételéről a rendőrségen, vagy egy adott név adatbázisba való felviteléről, adatlekérdezésről, további adatfeldolgozásról, elemzés, értékelés elkészítéséről.

Az arab névadás

Az arab nevek más nyelven írt nevektől való eltérése nem csupán az arab ábécéknek köszönhető, hanem a kulturális, vallási különbségeknek is. Az arab országokat magába foglaló régió az Atlanti-óceántól a Perzsa-öbölhöz terjed, Afrika északi és Ázsia délnyugati részén terül el. Kiterjedése mintegy 13 millió km², lakóinak száma 200 millió fölött van (J. Nagy – Ferwagner, 2004, p. 7-8). Az arab 26 ország hivatalos nyelve, azonban az egész iszlám világban elterjedt (kb. 1,4 milliárd ember beszéli) az Atlanti óceántól Indonéziáig. Az iszlám jelenleg a második legelterjedtebb vallás a világon, ugyanakkor a híveinek a száma valamennyi más vallásénál gyorsabban növekszik (Ormos).

A névadási szabályok nem egységesek az arab világban. Külön kutatás tárgyát fogja képezni, hogy milyen névadási, illetve névátírási szabályok vannak az egyes országokban. Ennek megállapításához szükség lenne az egyes országok hivatalainak felkeresésére. Az arab névadási rendszer szabályos a maga módján, bár különböző lehet származási ország, vallás, kultúra (vidéki, törzsi, vagy városi), a formalitás szintje, sőt személyes preferencia alapján is. Általában azonban a hagyományos arab nevek öt típusát különböztetjük meg (Notzon – Nesom, 2005). Az arab névadási szokások a mai napig ezt az öt típust követik, de többnyire összetett elnevezésekkel találkozhatunk. A valódi rendszer pedig jóval bonyolultabb, mint amit ez a rendszerezés sugall. Nem minden esetben követik az elnevezési szabályokat és nem feltétlenül a szabályok szerinti nevüket használják, azonban a rendszerezés közelebb vihet minket a nevek megismeréséhez (Pálovics).

Az öt személynév típus

Iszm, az utónév

Az *iszm* az a név, amit az újszülött kap személyének specifikus megjelölésére a családban. Minden arab rendelkezik vele. Ez áll a legközelebb az európai keresztnévhez. Formailag lehet egyszerű (főnév, melléknév pl.: Ahmed, Mohamed,⁵

5 A Mohamed és Ahmed nevek a hamd vagyis hála szóból erednek.

Aziz,⁶ Aysha, Szemira) vagy összetett név (Prileszky, 1987. p. 113-119). Az összetett nevek genitívuszos szerkezetűek.⁷ Ezeknek előtagja legtöbbször az abd⁸ főnév, utótagja pedig Allah valamelyik epithetonja, szent neve (Prileszky, 1987. p. 113-119). Istennek 99féle tulajdonsága/neve hangzik el a Koránban⁹, ezért 99 abd-os név van a muszlimok között. Például: (írás szerint) Abd(u)¹⁰ al-Rahman¹¹ jelentése¹²: az Irgalmas (Allah) szolgája.¹³ Az abd-dal kezdődő nevek között vannak, amelyek nem használhatók önmagukban, vagyis az abd szónak meg kell előznie az Allah valamelyik szent neve szerinti elnevezést (Notzon – Nesom, 2005). Ennek oka, hogy a hithű muszlimok szerint csak Allah rendelkezhet az adott 99 tulajdonsággal, ezek a nevek önmagukban csak őt illetik meg. (Például: Abd(u)Khálík/Abd(u) al-Khálík, jelentése: a Teremtő (Allah) szolgája).

Lakab, a ragadványnév

A lakab ragadványnév, külső vagy belső tulajdonságra utaló jelző, tiszteletnév vagy foglalkozási név. Egy személynek több lakab neve is lehet, amiket szituációtól függően vesznek elő (például: al-Rashid jelentése a helyes úton járó). Általában a lakab név követi az iszm-et. Például Khalid al-Rashid ibn Abd(u) al-Aziz/Abdul Aziz¹⁴, melynek jelentése Khalid, helyes úton járó Abd(u) al-Aziz (a Kedves (Allah) szolgája) fia (Prileszky, 1987, p. 113-119). Muhammad próféta lakab neve al-Emín, vagyis Muhammad, a becsületes, megbízható. A lakab neveket minden esetben megelőzi az al határozott névelő.

Amellett, hogy az esetek jelentős részében a lakab az utónevet követi egy-egy tulajdonság megjelöléseként, időnként állandósulhat. Ezekben az esetekben funkcionálhat utó- és vezetéknevként is (Pálovics).

6 Jelentése: kedves.

7 Az idegen nyelvekben olyan főnévi kifejezés, amely birtoklást vagy összetartozást fejez ki (wikiszotar.hu).

8 Jelentése: szolgál.

9 أسماء الله الحسنى ومعانيها (fordítás: Allah nevei és jelentései) <http://iid-alraid.com/EnOfName/Allah.php> (2018. 03.07.)

10 Az u hang a birtokos szerkezet jele, melynek ejtése elhagyható

11 Több helyen az Abd(u) al-Rahman nevet láthatjuk, azonban ez arab hangzás szerint AbduRahman, tekintve, hogy az R betű az arab ábécé szerint az úgynevezett nap betűk közé tartozik, amelyek előtt szereplő al előtagot a beszédben nem ejtjük ki.

12 Az Abd(u) al-Rahman nevet Abd(u) előtag nélkül ritkán adják egy személynek, mivel csak Allah lehet irgalmas, így használata önmagában sértésnek számít.

13 Dr. Szombathy Zoltán, az ELTE Sémii Filológiai és Arab Tanszék vezetőjével készített interjú 2018.02. 16.

14 Az Abd(u) al-Aziz nevet leggyakrabban Abdul Aziznak hallhatjuk. Az Abd-os nevek kiejtése különböző lehet, azonban minden esetben ugyanarról a szerkezetről beszélünk, mely arabul: عبد ال. Ez a kiejtésben leggyakrabban: Abdul, azonban publikációmban az írás szerint vannak feltüntetve ezek a nevek: Abd(u) al-...

Naszab, a névlánc

Gyakran előfordul, hogy egymás után több *iszm* szerepel egy arab névben, vagy *ibn/ben/bin/bn*¹⁵ (jelentése: fia) vagy *bint* (jelentése: lánya) elválasztással. Például: Ali ibn Ahmed ibn Mohamed¹⁶. Jelentése: Ali fia Ahmednek, aki fia Mohamednek, vagyis Ali a fent már említett utónévhez leginkább hasonlító személynév, Ahmednek hívják az apját, Mohamednek pedig a nagyapját. Gyakori, hogy az *ibn, bint* elválasztást elhagyják és egymást követik a nevek: Ali Ahmed Mohamed, vagy például Szaddam Husszein. Utóbbi esetben tehát Hussein nem Saddam vezetékneve, hanem Szaddam, Husszein fia.¹⁷ Azt, hogy egy ilyen lánc milyen hosszú, az határozhatja meg, hogy mennyire erős a törzsi szerkezet egy arab országban. Minél erősebb, annál több apai nevet sorolnak fel a névben. Azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy nem mindig tudják hosszan visszavezetni a távoli ősök neveit, így ez is meghatározhatja ezek hosszúságát (Szombathy). Legjellemzőbb, hogy háromra korlátozódik a felsorolt generációk száma (Richards, 2002).

Kunja, a bizalmas név

A kunja egy bizalmas, kedveskedő, az elsősülött fiúgyermek neve szerinti személymegjelölés.¹⁸ Előtagja az Abu (jelentése: apja) vagy Umm (jelentése: anyja), második tagja pedig a fiú *iszmje*, vagyis utóneve (Prileszky, 1987, p. 113-119). (Például: Abu-Musztafa, jelentése: Musztafa apja. A megjelölt személy elsősülött fiának neve tehát Musztafa). A kunja nevek érzelmi töltettel rendelkeznek és tiszteletet fejeznek ki. Épp ezért sokszor olyanok is használják, akiknek nincs gyerekük. Gyakori szokás az is, hogy a név használatát megfordítják, vagyis például a nagyszülő úgy hívja az unokáját, ahogy őt kellene neveznie, például: Abu Abdullah-ként (jelentése: Abdullah apja) szólítja meg az unokáját, holott ő Abdullah édesapja (Szombathy).

A kunja nevek további érdekessége, hogy bizonyos neveknek van egy szten-derd kunjája, amit gyakran a név mellé is raknak, ha tiszteletteljesen akarnak beszélni az adott személlyel. Például:

15 Ha az *ibn* (fia) szót magánhangzóval kezdődő szó követi, az *i* hang leesik a kiejtésben és *bn* (fia) kerül a helyére. Az átírás során írják át a szót *ben-re* vagy *bin-re* ejtéskönnyítés céljából.

16 A név az európainak megfelelő vezetéknev nélkül szerepel ebben az esetben.

17 Ez állandósulhat és funkcionálhat vezetéknevként is.

18 Lánygyermek szerinti megjelölés is előfordulhat, ám ez kevésbé elterjedt.

- Az Ali név automatikus kunjája Abu-Haszan. Ennek oka, hogy a negyedik kalifának, Alinak az elsőszülött gyermeke Haszan volt, így ez a név tulajdonképpen a vallás és hagyományok útján épült be a köztudatba és bizalmas viszonyban használható a muszlim Ali nevű személyekre.
- A Muhammad/Mohamed név automatikus kunjája Abu-Kászim. Muhammad prófétának Kászim volt az elsőszülött fia, aki gyerekként meghalt (Szombathy).

Az érzelmi töltetartalomtól kifolyólag előfordul, hogy politikai, vallási vezetőket is így szólítanak (például: Jasszer Arafat¹⁹-ot Abu-Ammar-nak is szokták nevezni²⁰). Annak ellenére, hogy a kunja egy bizalmas megszólítás, bizonyos esetekben, gyakori előfordulásuk miatt képződhet belőle állandó utónév is (például: Abu-Bakr, ami az első kalifa neve volt, mert fiát Bakr-nak hívták. Ez ma egy szunnita személynévként is funkcionálhat) (Szombathy). Előfordul, hogy nem az adott név sztenderd kunjáját használják, illetve nem is az elsőszülött fiúgyermekük nevéből képzik a kunja nevet, hanem egyfajta kitalált névként veszik fel azt. Gyakran fordul elő az ilyen nevek felvétele/használata szervezetekhez való csatlakozáskor (például Iszlám Állam). Általában militáns jelentésű szavakkal párosul az „Abu” szó: például: Abu-Dzsihád (jelentése: a dzsihád apja) (Pálovics).

Niszba

A niszba eredetnév, mely általában törzset, nemzetséget, származási helyet jelöl meg, de lehet térség, altörzs vagy klán megjelölése is (Prileszky, 1987, p. 113-119) (például: Ahmed al-Ghamdi²¹) (Richards, 2002). A felsoroltak közül mindegyiknek megvan a saját niszbája. Az, hogy melyiket használják valakire, teljesen változó.²² Általában al névelővel és a valamihez tartozást kifejező -i képzővel ellátott név (például: al-Bagdadi²³). Egyáltalán nem biztos, hogy az adott személy ott él, az sem, hogy ott született. Az eredetnév akkor válik jelentőssé, ha valaki új területen, városban telepedik le (Szombathy). Az öböl-országokban, ahol a törzsi szerkezet szinte érintetlenül létezik, nagyobb jelentősége

19 Mohammed Abd al-Raouf Arafat al-Qudwaal-Husszein (1929-2004) palesztin vezető, politikus. 1996-tól a Palesztin Autonóm Hatóság elnöke, a Palesztin Felszabadítási Szervezet vezetője és a Fatah alapítója. (<https://www.biography.com/people/yasser-arafat-9187265>)

20 Ammar, Arafat elsőszülött fia.

21 Jelentése: Ahmed a Ghamd törzsből.

22 Ha például a beszélgető felek ugyanabból a törzsből származnak, nem lenne értelme ugyanazt a nevet használniuk egymásra.

23 Jelentése: a bagdadi.

van a törzsi neveknek és sokkal inkább számon tartják azokat. Itt már a jelentése is egyértelműbb, vagyis azt a törzset jelöli, ahonnan az illető származik. Ezekben a megjelölésekben szereplő „Ál”²⁴ szó azonban nem egyenlő a határozott al²⁵ névelővel. Az alif hangot hosszan mondjuk, az „L” hang pedig nem kapcsolódik az azt követő szóhoz (például: Ál Szaúd). Uralkodó családoknál mindig a név mögé helyezik. Egyiptomban például nagyon ritka, hogy valakinek törzsi neve van, inkább a földrajzi név a jellemző. A niszba is örökölhető, vagyis ebből is lehet családnév (Szombathy).

A női nevek esetében fontos megemlíteni, hogy a nők miután férjhez mentek megtartják első három nevüket (saját, apjuk, majd nagyapjuk iszmjét), és hozzáveszik férjük utolsó, családnév jellegű nevét. Ez a szokás sem teljesen általános, pl. Egyiptomban és Marokkóban házasság után is megmarad az eredeti teljes leánykori név (Prileszky, 1987, p. 113-119).

A legtöbb arab országban a nevek tehát utónévből, vagyis iszmből, az apa és a nagyapa nevét tartalmazó naszabból²⁶ és egy negyedik, niszbából vagy lakabból alakult névből állnak, de a kunja névből is kialakulhat idővel vezeték- és utónév egyaránt.

Ahhoz, hogy egy teljes névformát áttekintsünk és értelmezzünk, vegyük példának Szaddam Husszein nevét: arab írással: صدام حسين عبدالمجيد التكريتي; latin betűs átírással: Szaddam Husszein Abd al-Majid al-Tikriti.

Jelentése:

- Szaddam: az, aki szemben áll;²⁷
- Husszein: jó, helyes, szép (tipikus szunnita név);²⁸
- Abd al-Majid: a Dicső (Allah) szolgálja; (Allah 99 szent nevének egyike. Kiejtése: Abd al-Mazsíd);
- al-Tikriti: tikriti (Tikrit Szaddam szülővárosa Irakban, Bagdadtól 140 km-re).

Értelmezése:

- Iszm: Szaddam;
- Naszab része: Husszein (Szaddam apjának az iszmje);
- Naszab része: Abd(u) al-Majid (Husszein apjának, Szaddam nagyapjának az iszmje);
- Niszba: al-Tikriti (származási helyet jelölő név).

24 Az Ál (ال) Ahl (اهل) szóból ered, melynek jelentése: törzs.

25 Arab írásjelekkel: ال

26 A naszab nevek elsősorban a Közel-Keleten jellemzőek (a Maghreb-országokban két névből álló névstruktúrákkal találkozhatunk).

27 A صدمة (szádmá), vagyis sokk szóból ered.

28 A حسن (haszan), vagyis jó, jól szóból ered.

Egyéb elnevezési formák

Az arab név felépülhet két (vagy több) utónév jellegű névből is. Ezekben az esetekben valószínű például, hogy az apa, nagypapa vagy más felmenő iránti tiszteletből az adott személy nevéből képződik vezetéknev, melyet utána generációk használnak (Pálovics).

Az arabok gyakran vesznek fel neveket, ám ezek nem feltétlenül szerepelnek az irataikban. A felsorolt névfajták tehát nem törvényszerűek, tekintve, hogy nagyon rugalmasak az arab elnevezési formák bizonyos területeken, illetve nem feltétlenül az irataikban szereplő név a meghatározó és mindennapokban használt (Pálovics).

A probléma összetettsége miatt külön publikáció tárgyát képezné az arab nevek más elnevezési szabályokkal (például orosz) való keveredésének vizsgálata.

Nevekből levonható következtetések

Az öt személynévtípus megismerésével már levonhatunk olyan következtetéseket, amelyek segítenek a nevek értelmezésében. A névrögzítés egyik útja az űrlapok, adatlapok kitöltése. Érthető módon saját gondolkodásunkba szeretnénk beilleszteni ezeket a neveket akkor is, amikor valakinek egy szabvány szerinti adatlagra visszük fel a nevét. Az első, amit tudnunk kell, hogy melyik egy arab személy vezeték- és utóneve. Amint azt fent láthattuk, alapvetően az *izsm* felel meg az európai utónévnek. Vezetéknev pedig képződhet lényegében bármely személynév típusból: *iszm*ből, *kunjaból*, *niszbából* és *lakabból* (Pálovics). Az arab nevek jelentős része azonban nem két névből áll. A köztes nevek az arab útlevelekben többnyire az utónévnél vannak feltüntetve (lásd 1. ábra: líbiai magánútlevelel), illetve például Egyiptomban az egész nevet egy sorba teljes névhez (full name) írják (lásd: 2. ábra: egyiptomi magánútlevelel).²⁹

Fontos megjegyezni, hogy mikor ezeket a neveket magyar mintára megfordítjuk, hogy a vezetéknev kerüljön előre, az elsőként feltüntetett név pedig hátra, akkor a birtokos szerkezet miatt megváltozhat a név jelentése. Ezért speciális megfordításra van szükség: lásd a 3., az Arab utónév és vezetéknev átírt sorrendje című ábrán.

A kunja nevek ismerete segítheti a következtetések levonását, ám ez is nagy körültekintést igényel. Ha például helyszíni információgyűjtés során keresünk egy személyt – és tisztában vagyunk az irataiban szereplő nevével –, előfordul-

²⁹ Az ábrán szereplő utónevek, a fenti besorolás szerint, a naszab névhez tartoznak, vagyis az apa és nagypapa nevét is tartalmazzák.

hat, hogy ismerősei a kunja néven ismerik. Itt akkor van egyszerűbb dolgunk, ha az adott személy a kunja nevet valóban az elsőszülött fia után kapta, illetve ha a nevéhez tartozó sztenderd kunja néven ismerik. Ha azonban ez egy felvett kunja név, az ezzel kapcsolatos ismeretek nem vezethetnek eredményre.

Az arab történelmet és kultúrát ismerve a nevekből következtetni lehet arra is, hogy mely vallási irányzathoz tartozhat az adott személy. A keresztény arabok nevei származhatnak a Bibliából. Az egyik példa Butros, ami a Péter név arab változata. Ezek a nevek ugyanazt a felépítést követik, mint más arab nevek. A közelmúltban az iszmek listájára kerültek nyugati nevek, melyeket jellemzően a keresztény arabok, illetve a nyugati befolyású területeken élők használhatnak, például: Bejrútban, Ammanban vagy Tuniszbán. Ilyen név lehet például: Emile Safwad Youssef (Netzon – Nesom, 2005).

A síiták kerülnek a történelmi szunnita nevek használatát, mint például: Abu-Bakr, Muhammad/Mohamed, Omán vagy Oszmán. Tipikus síita név például Husszein, Ali, Haszan. Azokban a közösségekben, ahol a szunnita vahabizmus fanatikus ideológiája dominál, fokozottan kerülnek a síita nevek használatát (Pálovics). A keresztnevek jelentőségének jó példája, hogy a 2006-os iraki polgárháborús helyzetben Bagdadban jellemzően a síiták és szunniták a keresztnevük alapján választották ki ellenségüket. Ez volt az egyetlen, könnyen felismerhető vallási megkülönböztető jelző (Ghosh, 2006).

A nevek hosszából, felépítéséből következtethetünk arra, hogy melyik országból származik az adott személy. Mint azt fent említettem, a Maghreb-országokban (Marokkóban, Algériában, Tunéziában és Nyugat-Szaharában) a két névből álló elnevezési formák jellemzők, míg a Közel-Keleten a naszabot követi a vezetéknev.

Abból, hogy valaki Allah 99 szent neve valamelyikét az *abd* szó nélkül adja gyermekének, következtethetünk arra, hogy az illető nem erősen vallásos.³⁰ Legyen szó akár síita, akár szunnita vallási irányzathoz tartozóról.

Az arab nevek átírása

A magyar helyesírás szabályai tartalmazzák a nem latin betűs írású nyelvekből átvett tulajdonnevek és közszavak átírási szabályait. E szerint az átírás elvei a következők:

³⁰ Mint azt már említettem, a 99 név közül vannak olyanok, amelyek állhatnak önmagukban, illetve vannak, amelyek nem. Ez nem mindegyik szent névre igaz, bár valószínűsíthető, hogy a fanatikus vallási irányzatok követői ezeket nem használják *abd* nélkül.

A szépirodalmi művekben, a sajtóban, a közoktatást szolgáló kiadványokban a nem latin betűs írású nyelvekből átvett tulajdonneveket és közsavakat a magyar ábécé betűivel, lehetőleg egyenesen a forrásnyelvből (tehát más nyelv közvetítése nélkül) írjuk át. Átíráskor az idegen hangsort (pl. a kínai esetében) vagy az idegen betű- és hangsort együtt figyelembe véve (pl. az orosz, az arab, a görög esetében) nyelvenként szabályozott módon helyettesítjük magyar hangokkal, illetve az ezeknek megfelelő magyar betűkkel. A magyaros átírás alkalmazása a forrásnyelvvvel kapcsolatban kialakult közgyakorlattól is függ. Ha egy tulajdonnév vagy közszó nem szabályosan átírt alakban honosodott meg, hagyományos formájában használjuk.

A magyaros átírású tulajdonneveket és közsavakat a bennük szereplő betűk magyar hangértéke szerint kell olvasni, például: Hérakleitosz, Marrákes, hidzsra [...].³¹

Az arab világban funkcionális kétnyelvűség (diglosszia) van, ami azt jelenti, hogy bár írásban egységesen, illetve bizonyos esetekben (például hírolvasáskor) is ugyanazt a nyelvet használják, a mindennapi életben mindig a helyi dialektusokban beszélnek, melyek nagyon különbözőek is lehetnek egymástól. (Ormos) James Richards a *Middle Eastern Naming Conventions* című tanulmányában külön csoportként említi a klasszikus írásos arab nyelvet, amiben a Korán³² íródott. A Modern Szunderd Arab nyelvet (továbbiakban: MSA) pedig a klasszikus Koránban írott nyelv modern verziójának tekinti. Függetlenül attól, hogy milyen dialektust beszél, minden arabul beszélő személy megérti és tudja olvasni az MSA-t (Richards, 2002).

Az arab ábécé 28 betűből áll. Az alap íráskép nem tartalmaz rövid magánhangzókat, azokat egyfajta segítségként, a betűk fölé, illetve alá írják (lehet fatha, damma vagy kaszra)³³. Ezeket a mindennapi írásban általában elhagyják, ami az európai nyelvekre való átíráskor komoly problémákat, tévesztéseket okozhat. Az olvasó az adott mássalhangzókból, a szó ismeretében tudja kiolvasni a leírtakat (Richards, 2002). Jobbról balra írnak, ezért a könyveket, füzeteket is hátulról lapozzák.

Az arab nyelvben különbséget teszünk a betűk között abban a tekintetben, hogy hasonulnak-e az eléjük kerülő határozott névelőhöz (al = ال). Ez alapján megkülönböztetünk Nap és Hold betűket. Előbbihez hasonul a határozott né-

31 A magyar helyesírás szabályai. Budapest, Akadémiai Kiadó, 12. kiadás, 2015. Érvényes: 2015. szeptember 1-jétől. <http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh12> (2018.04.08.)

32 Korán: a muszlimok szent könyve, amely az isteni útmutatás forrását jelenti minden muszlim számára. Muhammad próféta kinyilatkoztatása, amely biztosítja a muszlimok számára a mindenkor hit- és értékrendszert. (What is the Quran? <https://www.whyislam.org/submission/the-holy-quran/what-is-the-quran/> 2018.03.22.)

33 Vagyis a, u vagy i hang.

velő, utóbbihoz nem.³⁴ Az al névelő gyakran része az arab tulajdonneveknek, így a neveknek is. A névelőt a magyarra történő átírás során mindig kötőjellel kapcsoljuk az azt követő szóhoz és mindig kis betűvel írjuk.³⁵ Számos személynév esetében is előfordul névelő, melyek a fenti szabályok szerint hasonulnak, illetve kötőjellel kapcsolódnak a következő névelemhez, viszont egybeíródnak az azt megelőzővel (pl. Abdal-, Abdel-).³⁶ Mivel viszont az alláh (elláh), addín (eddín) végű neveket mindig egybeírjuk a megelőző névelemmel, az Abdalláh (Abdelláh)³⁷ névnél ez a kötőjel elmarad. A már említett Umm- és Abu- névelemet, valamint ennek névelővel kiegészült, és így hasonulni képes Abul- alakját mindig nagybetűvel kezdjük, és kötőjellel kapcsoljuk a név további részéhez. Láthattuk, hogy gyakori névelem az ibn, ben, bin.³⁸ Ezeket mindig külön írjuk, és ha nem névkezdő helyzetben állnak, mindig kisbetűsek.

Bizonyos szavakat nem szabályszerűen, hanem hagyományos alakjukban kell átírni: Algír, Allah, Bejrút, Casablanca, Damaszkusz, Jasszer Arafat, Kába, Kadhafi, Kairó, Mohamed (a próféta nevéként, illetve a modern névanyagban; a klasszikusban: Muhammad), Nasszer, sejk, Szadat, Szuez, Tripoli, Tunisz (Laczkó – Mártonfi, 2006, p. 267-268).

Bár hazánkban le vannak fektetve az átírás szabályai, a névátírási rendszer alkalmazása nem egységes. Ezért is fordul elő, hogy egy arab név több formában is szerepelhet egyes adatbázisokban, nyilvántartásokban. Például az Osama név Ussama, Oszama vagy Oszámaként is. A médiából való átírás is komoly torzulásokat okozhat. Kadhafi nevét például rengeteg formában találhatjuk meg az interneten mind az angol, mind a magyar weboldalakon (Péli, 2011). Ennek oka, hogy a magyar média sok esetben a külföldi sajtóból merít, és nem a saját átírási rendszerünket használjuk (Pálovics).

Az arab betűkről latin betűkre történő átírásnál problémát jelent, hogy különböző országokban különféleképpen írják át a betűket. Létezik azonban egy egységes átírási rendszer, melyet az Egyesült Nemzetek Szervezete vezetett be.

Az arab országokban általános, hogy francia vagy angol átírás szerint írják át az arab szavakat, így a neveket is. Angol fonetika alkalmazása jellemző Egyiptomban, Szudánban, a Perzsa-öböl mentén és a közel-keleti országokban, mint Szaúd-Arábiában, Irakban vagy Izraelben. Francia átírással pedig Észak-Afrikában és a Maghreb-országokban találkozhatunk. Spanyolországban például –

34 A hasonulás azt jelenti, hogy az l hangot nem ejtjük, az első magánhangzót pedig megduplázzuk a kiejtésben.

35 Egy másik ejtési változat szerint el-nek mondjuk.

36 Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila Helyesírás című kötetében szereplő Abdal-, Abdel- kifejezések megfelelnek az általam fent írás szerinti Abd(u) al- ...-nak írt, gyakran Abdul-nak ejtett szavaknak.

37 Jelentése: Allah szolgája, melyet gyakran hallhatunk Abdullah-nak.

38 Mindhárom szó jelentése fia. Arabul írásuk lehet: ابن vagy بن.

akárcsak hazánkban – az egységes átírás nem felelt meg a spanyol kiejtésnek, ezért saját átírási rendszert hoztak létre. Marokkóban és Nyugat-Szaharában második nyelvként sokan a spanyolt használják, illetve jelentős számú arab bevándorló él Spanyolországban. Ennek köszönhetően sok arab szót vettek át a spanyolok, így a két ország közelsége miatt könnyebben fel tudták állítani a saját átírási rendszerüket.³⁹ Így tehát azokban az esetekben, amikor egy arab nevű személy okmányaiban latin betűkkel is szerepeltetik a nevet, nem lennének egységesíthetők azok a nevek, melyeket az arab ábécé betűivel ugyanúgy írunk. A különböző átírási rendszerek miatt például, abban az esetben, ha egy arab nevű személy nevének rögzítése először spanyol átírási szabályok szerint történik, mikor hazánkba érkezik, a neve abban a formában fog bekerülni valamely nyilvántartásunkba, ahogy azt a spanyol rendszer szerint rögzítették.

Jelen publikáció terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé a különböző országok névátírási, névbejegyzési szabályainak vizsgálatát és összehasonlítását. Ez azonban elengedhetetlen ahhoz, hogy egységes szabályok szerint működjön nemzetközi szinten is az arab személyek nevének rögzítése. Ezzel könnyebbé és hatékonyabbá tehetjük az azonosítást, amely segíti a nemzetbiztonsági kockázatot jelentő személyek kiszűrését. Első lépésként az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (FRONTEX),⁴⁰ a Bűnügyi Rendőrség Nemzetközi Szervezete (INTERPOL),⁴¹ az Európai Rendőrségi Hivatal (EUROPOL)⁴² felkeresése lenne indokolt, illetve minden olyan rendvédelemhez kötődő szervezethez, amely nemzetközi szinten kapcsolatba kerül a nemzetközi (főleg illegális) migrációval. Ezzel párhuzamosan a különböző európai, illetve arab országok névátírási szabályainak megismerése is elengedhetetlen.

A fent ismertetett névátírási nehézségek áthidalásának léteznek informatikai-matematikai megoldásai, ám ezek (például fonetika, szinonimakezelés, matematikai hasonlóságvizsgálatok)⁴³ önmagukban nem feltétlenül elégségesek a probléma megoldásához. Szükség van olyan szakemberekre, akik kontrollálják ezeket a rendszereket, esetenként ellenőrzik azok eredményeit, valószínűség esetén pedig megvizsgálják a produktumokat. Azokban az esetekben pedig, ahol nincs lehetőség (erőforrás vagy megoldás hiánya miatt) szoftverek alkalmazására, a szakértők, tolmácsok, orientalisztikai szakértők, arab nyelvet ismerők munkája még kiemeltebb szerepet töltené be.

39 fundéBBVA - Sistemas de transcripción Guía de aplicación Versión 1.2. 24-8-2015 (jelentése: BBVA Alapítvány - Átírási rendszer alkalmazási útmutatója 1.2-es verzió). <https://www.fundeu.es/wp-content/uploads/2014/04/TranscripcionesGuiaFundeu.pdf> (2018. 04. 09.)

40 Frontières extérieures.

41 The International Criminal Police Organization.

42 The European Union Agency for Law Enforcement Cooperation.

43 Mérnökinformatikussal készített interjú a probléma informatikai megoldásairól 2018.03.21.

Befejezés

Magyarország és Európa a migrációs válságban új kihívásokkal szembesült. A 2015 előtt még mérsékeltnek tekintett problémák mára komolyabb nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek. Hazánk védelmi szerveinek feladata nem csak országunk, de a schengeni övezet bizonyos határszakaszának védelme is. A bűnüldözés speciális, mégis számos részterületet magába foglaló kérdése a nemzetközi migráció és az azzal összefüggő kockázatok mérséklése. Ilyen kihívás az arab nevek megismerése, rögzítése és kezelése is. Mint azt láthattuk, egy nehéz, bonyolult és globális szintű problémáról van szó, amelyre a közeljövőben megoldást kell találnunk, és a nemzetközi szinten való együttműködést még szorosabbra kell fűznünk, ha produktív végeredményt szeretnénk.

A nemzetközi szintű egységesítés – az arab nevek kezelése, rögzítése tekintetében – még várat magára, de a fentiek megértése és alkalmazása addig is segítheti a hazánkban működő rendvédelmi szervek munkáját. Ennek a megismerési folyamatnak a része az arab történelem, szokások, kultúra ismerete, az arab személyekkel folytatott kommunikáció. E speciális területen oktatásra lenne szükség, mely a felsoroltak mellett kiterjedne az arab nevekre is. Ha a rendvédelem területén dolgozók átfogó képet kapnak az arab nevek struktúrájáról, felépítéséről, rendszeréről az adatok felvétele, rögzítése sikeresebbé, a munka pedig hatékonyabbá válik. Ehhez a minőségi javuláshoz szükséges egy olyan kétirányú kommunikáció, mely során a különböző szakterületek képviselői ismertetnék az arab kultúrával foglalkozó szakértőkkel a fő problémákat, így szoros együttműködés keretében kellene megtalálni a legideálisabb megoldást. E terület oktatása során szükségszerű a szervek közötti prioritás felállítás, ám lényeges eleme, hogy a végrehajtóitól a vezetői szintig eljussanak a szükséges információk.

Felhasznált irodalom

Beth Notzon and Gayle Nesom: Arabic Naming System 2005. <https://www.councilscienceeditors.org/wp-content/uploads/v28n1p020-021.pdf>

European Council – Council of the European Union: Public Register of Authentic travel and identity Documents Online. <http://www.consilium.europa.eu/prado/en/search-by-document-country.html>

Ghosh, B. (2006): Where your name can be a Death Sentence. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1212291,00.html>

- J. Nagy, L. – Ferwagner, P. Á. (2004): *Az arab országok története*. Szeged: JATE Press
- Laczkó, K. – Mártonfi, A. (2006): *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó
- Magyar Tudományos Akadémia (2015): *A magyar helyesírás szabályai*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Ormos István: *Az arab nyelv és írás*. In: Zólyomi, G. (szerk): Ókori és keleti nyelvek és írások.
- Péli, P. (2011): *Kadafi, Qaddafi, vagy Gaddafi? A líbiai elnök 112 neve*. <https://www.nyest.hu/hirek/kadafi-qaddafi-vagy-gaddafi-a-libiai-elnok-112-neve>
- Prileszky, Cs. (1987): *A névadás jellegzetességei az arab nyelvben*. Intézeti Szemle 15. 113-119.
- Richards, J. (2002): *Know Your Customer – Naming Conventions for Arabic, Russian, Chinese, Vietnamese, Western African & Hispanic Cultures*. American Tax payer Identification Numbers. https://www.bankersonline.com/sites/default/files/tools/namingconventions_0.pdf
- Sistemas de transcripción Guía de aplicación Versión 1.2. 24-8-2015 (fundé BBVA) (jelentése: BBVA Alapítvány - Átírási rendszer alkalmazási útmutatója 1.2-es verzió) <https://www.fundeu.es/wp-content/uploads/2014/04/TranscripcionesGuiaFundeu.pdf>
- أسماء الله الحسنى ومعانيها (fordítás: Allah nevei és jelentései) <http://iid-alraid.com/EnOfName/Allah.php>
1996. évi XX. törvény a személyazonosító jel helyébe lépő azonosítási módokról és az azonosító kódok használatáról.
- Juhász Tamás r. alezredessel készített interjú 2018.március 26-án.
- Mérnök-informatikussal készített interjú a probléma informatikai megoldásairól 2018. március. 21-én.
- Pálovics Ede orientalisztikai szakértővel készített interjú 2018. április 1-jén.
- Szombathy Zoltánnal, az Orientalisztikai Intézet intézetigazgatójával, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Filológiai és Arab Tanszék vezetőjével készített interjú 2018. február. 16-án.

Mogyoródi Gergely

**Európai rendőrségek bemeneti követelményei
a szervezeti és képzési jegyek tükrében:
Csehország és Málta esete**

**The selection of police in Europe in consideration of
organizational and training attributes: the case study of the Czech
Republic and Malta**

Absztrakt

Az esettanulmány a cseh és a máltai rendőrségek szervezeti és képzési jellemzőiről, valamint a bemeneti követelményekről bemutatásáról szól. A felvázolt hipotézis szerint a bemeneti követelmények, függetlenül a szervezeti és a képzési jellemzőktől, összességében hasonlóságot mutatnak az itthon alkalmazott struktúrával, illetve ezek a kritériumok, nagyobb létszám biztosítása érdekében (szabályozott keretek között) módosulnak. A tanulmány elkészítése a rendelkezésre álló szakirodalom vizsgálatával, valamint angol nyelvű interjúk felvételével készült. A tanulmány a fenti tulajdonságok leírásával a hipotézisben foglaltakat elemzi, és a rendszerek egy-egy ismervét hasonlítja össze. A kutatás megállapította, hogy a szervezetek sajátosságaitól függetlenül, a bemeneti követelmények alapvetően hasonló filozófia szerint épülnek fel, valamint az erős létszámgigények kihatással vannak az aktuális kritériumrendszer felépítésére és működtetésére.

Kulcsszavak: cseh rendőrség, máltai rendőrség, kiválasztás, szervezeti jellemzők

Abstract

This case study is about the eligibility criteria, the organizational and the educational attributes Police of the Czech Republic and the Police of Malta. Previously, it was assumed that despite the differences between the Hungarian and Czech police the eligibility criteria were actually the same, while the criteria would change (in a regulated way) during significant recruitment campaigns. The methodology of the topic was analysis of the relevant specialized literature and completion of interviews in English language. By describing

the listed characteristics, the case study analyzes the main statements of the hypothesis and makes a comparison between the specific attributes of the entry requirement of the two systems. The research showed that the constructing philosophies of the eligibility criteria of both countries are basically the same, in addition to the high demand of workforce had an impact on the idea of reforming the actual system.

Keywords: The Police of the Czech Republic, The Police of Malta, selection, organizational marks

Bevezetés

Az esettanulmány egy publikációsorozat első részeként, a cseh és a máltai rendőrség bemeneti követelményeivel, ezzel összefüggésben pedig a szervezeti és képzési jellemzőivel foglalkozik.

Magyarországon a rendőrség létszáma 2010 óta folyamatosan emelkedik,¹ amelyben jelentős szerepe volt a 2015-ben megnövekedett illegális bevándorlási hullámra reagálásként megindított 3.000 fős bővítési folyamatnak is.

Roelfose (Roelfose, 2015, 245-265.) szerint egy ország rendőrségi stratégiáját a politikai, a gazdasági, a demográfiai és más változók befolyásolják. A stratégiával összefüggésben állnak a toborzási igények, amelyek kihatással vannak a bemeneti feltételekre. Ebből következően, erőteljes toborzási kampányok során felvetődhet az a kérdés, hogy a jelentkezők a szakmai követelményeknek milyen mértékben tudnak megfelelni, valamint ezzel összefüggésben a létszámigények hogyan hatnak a bemeneti standardokra.² A rendőrség szervezetével, szerepével vagy személyi állományával kapcsolatos kérdéseket főleg hazai szinten kell értelmezni, de akadnak köztük olyanok, kérdések is, amelyek az Európai Unió (továbbiakban: EU) valamennyi országát együttesen érinthetik.

Például az Európai Rendőretikai Kódex 23. cikke szerint a „*rendőröknek bizonyosságot kell adniuk egészséges ítélőképességükről, nyitottságukról, jellemük érettségéről, korrektségükről, kommunikációs képességükről, és ha szükséges, vezetői és irányítói képességeikről is. Mindezekén túl, azokkal a képességekkel is rendelkezniük kell, melyek a társadalmi, kulturális és a különféle közösségek problémáinak megértését biztosítják.*” Továbbá a 25. cikk alapján „*a fel-*

1 Az Országos Rendőr-főkapitányság által, hivatalos megkeresésre rendelkezésre bocsájtott adatok szerint 2010-ben a hivatásos állomány 33.450, 2015-ben 36.887, míg 2017-ben 38.513 fő volt.

2 Itt a követelmények szabályozott keretek között történő megváltoztatására utalok (lásd az alkalmassági kritériumok könnyítése), nem a meglévő szabályok tudatos áthágására.

vételi eljárás során el kell kerülni a diszkriminációt, és a jelentkezőket objektív alapon, a szükséges ellenőrzések elvégzését követően kell megítélni. A felvétel során azt kell szem előtt tartani, hogy a felvételre kerülő férfiak és nők a társadalom különböző részeit reprezentálják, ide értve az etnikai kisebbségeket is, ezáltal teljesítve azt a nagy fontosságú követelményt, hogy a rendőrök összetétele tükrözze azt a társadalmat, melyet szolgálnak.

A fenti etikai előírásokat alapul véve feltételezhető, hogy az EU országai-ban a rendőröknek hasonló személyi követelményeknek kell megfelelnie. A magyar rendőrség az alkalmassági (fizikai, pszichikai és egészségügyi), a képesítési és a személyi követelmények köré csoportosítja a bemeneti kritériumokat, amely feltételrendszer a tagállami rendőrségeknél ugyanúgy megtalálható. Ennek megfelelően a tanulmány olyan kérdésekre keres választ, mint hogy a szervezeti igények tükrében a külföldi rendőrségek milyen elvek mentén alakítják ki a bemeneti követelményeiket?³ Volt-e bármilyen körülmény (például megnövekedett humán erőforrás-igény), ami ezeket ez elveket felülírta és a bemeneti követelményeket megváltoztatta jogalkotói oldalról? A szervezeti és képzési ismérvek leírásához, valamint elemzéséhez rendszerint a szakirodalmi források elegendő adatokat tartalmaznak, azonban (ezzel összefüggésben) aktualitásuk kérdéses lehet. Ezzel szemben a bemeneti követelmények vizsgálata ilyen módon többnyire nem elegendő, ezért az esettanulmányok⁴ elkészítéséhez, azaz a szükséges adatok begyűjtéséhez, valamint a naprakész információk biztosításához szóbeli és írásbeli interjúk⁵ kerültek rögzítésre.⁶ Az interjúk kérdéseit, azok strukturáját, valamint az interjúalanyokat egy korábbi cikkben tárgyalásra került (Mogyoródi, 2018), ennek megfelelően ezekre a tényezők jelen cikkben nem kerülnek felvázolásra. Összességében elmondható, hogy a (leíró) tanulmányosorozat a szakirodalmi forrásokra és az interjúk során felvett adatokra⁷ támaszkodik elsődlegesen. Csehország és Málta vizsgálatát nem a mintajellegük, hanem a kutatási módszerek alkalmazhatósága indokolta.⁸

3 Ennek megfelelően nem a követelmények részletes ismertetése a cél, hanem azoknak az általános jellemzőknek a bemutatása, amiből a rendszerfelépítésének filozófiája megérthető.

4 Míg a cseh közszolgálati modell pozíció rendszerű, addig a máltai és a magyar a vegyes rendszerbe tartozik (Linder, 2014, 19.). Az ebből fakadó jellemzők közötti különbségek, valamint egyes adatok hiánya (például az alkalmassági vizsgálatok eredményei) miatt a tárgykörben teljes összehasonlító elemzés készítésére nem volt lehetőség.

5 Kérdőívként kerültek szétküldésre.

6 Jelen esetben egy szóbeli és egy írásbeli interjút.

7 Csehország esetében a szóbeli interjú felvételére 2017 májusában került sor, míg az írásbeli interjúra 2017 augusztusában került sor. Málta vonatkozásában az írásbeli interjú 2017 júniusában került rögzítésre.

8 A rendelkezésre álló irodalmi források, valamint az interjú alanyok toborzása szempontjából.

A tanulmány első részében a szervezeti, azt követően a képzési, végül pedig a kiválasztási jellemzőket tárgyalom az adott országos vonatkozásában.

A cseh és a máltai rendőrség

Szervezeti jellemzők

Csehország: A Cseh Köztársaság Rendőrsége (eredeti nyelven: Policie České republiky) a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó, centrális irányítású rendszerben működő, a vámhatósághoz és a katonasághoz hasonló alapokon szervezett fegyveres biztonsági erő, amelyről a cseh 273/2008 Coll. számú jogszabály rendelkezik. Szervezeti felépítése centralizált, központi hatósága a rendőrség elnöksége (Police Presidium), amelynek feladata a fejlesztési célok, a működési szabályok meghatározása, továbbá a különböző országos hatáskörű szolgálatok (például a Készenléti Rendőrség, Bevándorlási Rendőrség vagy a Közlekedési Rendőrség) munkájának tervezése és irányítása. Emellett alárendeltségébe tartoznak a regionális igazgatóságok (területi szervek, összesen 14) is. Az igazgatóságok 81 helyi (kerületi) szerv felett látnak el szakirányítói tevékenységet, illetékességi területük a megyék közigazgatási határaival azonosak (URL1). A rendőrség feladata a közbiztonság, a közrend és a határvédelme, a bűnüldözés, valamint a terrorizmus elleni küzdelem (URL2). A szolgálati viszonyra vonatkozó szabályokat, valamint az előmeneteli rendszert a cseh 361/2003 Coll. számú, a biztonsági erők tagjaira vonatkozó törvény határozza meg, amely szerint a rendőrök közhivatalnokok. A beosztások egyszerre tükrözik a szervezeti ranglétrán elfoglalt helyet, a képzett-séget és az elvárt képességeket, valamint a szolgálati feladatokat.

Málta: A máltai rendőrség a hazai szakirodalomban nem tartozik az érdeklődés központjába, pedig a szervezet magát az egyik legrégebbi, modern értelemben vett rendőri erőként tartja számon. Angol nyelvű honlapjuk (URL3) szerint a megalakulásukat 1814-re datálják és Sir Thomas Maitland nevéhez kötik, aki akkoriban az Egyesült Királyság kolóniájaként létező Málta kormányzójaként megreformálta az igazgatási rendszerüket, ami egészen az ország függetlenségéig kivívásáig, 1921-ig érvényben maradt. A máltai rendőrség, honlapjuk szerint (URL4) a szervezet eredeti megnevezése Pulizija Ta' Malta, munkája alapvetően területi alapon, a közigazgatási egységeknek⁹ megfelelően szerve-

⁹ A sziget északi (A) és déli (B) régiókra tagozódik, ezeken belül öt-öt kerület található. Az A régióban az első öt, a B-ben pedig hattól tízig számozott kerületek vannak. Máltán, és a hozzákapcsolódó test-

zett. Mellettük különböző szakfeladatokat (bűnügyi nyomozati, kábítószer bűnözés elleni, műveleti, stb.) ellátó egységek is dolgoznak. Feladatai két részre tagolódnak. Egyfelől a nemzeti biztonság garantálására (rend és béke fenntartása, valamint a közösségi rendőrségi modell alkalmazása), másfelől a nyomozati tevékenységre. Ez utóbbi feladatrendszer sajátossága, hogy az elkövetéssel gyanúsított személyek bíróság elé állításáról az adott rendőri szerv vezetője dönt. Az Europol weboldalán (URL5) Máltáról közzétett információk között fellelhető, hogy bizonyos rendészeti jellegű feladatok háttértámogatására (például bombák hatástalanítására) a máltai katonaság is bevonható. A rendőrség munkájának irányítása és felügyelete a Belügyi és Nemzetbiztonsági Minisztérium alá tartozik (URL6).¹⁰

A személyi állomány jellemzői

Csehország: A cseh rendőrség hivatásos állományának teljes létszáma 39.046 fő, ebből 33.000 férfi, 6.000 nő.¹¹ Megközelítőleg 270 állampolgárra jut egy rendőr, míg a fővárosban (Prágában) 6.000 fő teljesít szolgálatot. Emellett a cseh rendőrség 9.278 fő polgári munkavállalót is alkalmaz. A szervezeti költséghatékonyság növelése érdekében 2008-ban¹² az állománystruktúrát átalakították, a vezető-beosztott arány a korábbi 1:8-ról 1:11-re került módosításra. A reform részeként először 855 hivatásos és 373 polgári alkalmazotti, majd 2009. január 1-ig további 110 hivatásos és 772 polgári alkalmazotti állást szüntettek meg. A szolgálati viszonyok változásai miatt több mint ezer rendőr vonult nyugdíjba, ezzel 2008-ban a betöltetlen hivatásos pozíciók száma 4.500-ra emelkedett (URL7). A fluktuáció leginkább a bűnügyi területet sújtotta, de hasonló jellegű problémát okozott a közrendvédelmi és a vasútrendészeti szakágaknál is (Hála, 2007.). A leszerelési hullám 2011-ben tetőzött, ekkor körülbelül ötezer rendőr hagyta el a pályát. (Foltin et al. 2013, 62.) megállapításai szerint a létszámcsökkentés legnagyobb hibája az

vérszigeteken Gozo-n és Comino-n összesen 69 helyi szerv (rendőrőrs) plusz a rendőr-főkapitányság, található, ami a magyar jellemzőkhöz viszonyítva (154 rendőrkapitányság) erősen tagoltnak tekinthető.

10 Megjegyzem, ide tartozik továbbá a máltai repülésbiztonsági ügynökség, a katonaság, a büntetés-végrehajtás, a polgári védelem, a menekültügyi hivatal, valamint a Fegyveres Szervek Akadémiája is.

11 A cseh rendőrség létszáma tehát méretében azonosságot mutat a magyar rendőrségével, azonban idehaza a nők aránya magasabb a szervezeten belül (a 2017-es adatok szerint az 22,58 százalék volt, ami 8 858 főt jelent).

12 A tíz évvel ezelőtti adatok nyilvánvalóan nem szolgálhatnak aktualitásként, azonban az alkalmazott toborzási módszereket, valamint az elért sikereket a téma szempontjából érdemes szerepeltetni. Tendenciák megállapítására, illetve folyamatok elemzésére nem volt lehetőség, mert az adatokat évenkénti bontásban nem lehetett beszerezni.

volt, hogy a költségvetési korlátok miatt, nem gondoskodtak az utánpótlási rendszer hatékonyságának erősítéséről.¹³

Málta: A máltai rendőrséget a rendőrkapitány (központi szint), a régiókat a helyettesei (területi szint), míg a kerületi szerveket (helyi szint) a főfelügyelők irányítják. Ezen kívül a beosztási struktúrában, a magasabbtól az alacsonyabb felé haladva, a következő rendfokok találhatók meg: felügyelő, főtörzsőrmeester, törzsőrmeester, őrmeester és a közrendőr. Az interjúkból rendelkezésre álló adatok szerint 2017 júniusában a hivatásos állomány 2.161 fő volt, amelyből 422 nő. Ez körülbelül a teljes létszám ötödét jelenti. Ebből következően a rendőrök létszáma Málta méretéhez viszonyítva kiugrónak tekinthető, hiszen százezer lakosra 443 rendőr jut, amivel az Európai Unió élmezőnyébe tartoznak (Mazzocco, 2017.). A létszámgigényekkel és a strukturális változásokkal kapcsolatban, az interjú válaszokban csak utalást tettek a megkérdezett személyek arra, hogy a különböző rendészeti kihívások miatt az állomány mérete az elmúlt tíz évben növekedett, erről azonban pontos számadat vagy bármilyen jellegű kimutatás nem áll rendelkezésre. A hivatásos állományú dolgozók jogosultak 25 év szolgálati viszony után nyugdíjba vonulni, amely az interjúból származó adatok szerint a leggyakoribb pályaelhagyási oknak tekinthető. A szervezetben nem csak rendőri, hanem polgári alkalmazottakat is foglalkoztatnak, a hivatásos állomány számához viszonyítva alacsony számban. Az írásbeli interjúra kapott válaszok szerint a máltai rendőrség 2017 júniusában összesen 103 munkavállalóval rendelkezett, amelyből 73 férfi, 30 pedig nő volt.

A képzési rendszer

Csehország: A cseh rendőrképzési rendszerben alapvetően két irányvonal különíthető el markánsan. Ebből az egyik a rendőriskolai (a Belügyminisztérium által működtetett rendőriskolákban), a másik pedig a rendőr akadémiai képzés.¹⁴ Az előbbiben zajlanak az alapképzések, amelyek célja a szolgálatellátáshoz szükséges tudás, képességek és attitűdök biztosítása. Az oktatás hossza alapesetben kilenc hónap, amely idő alatt a rendőri munka jogi és adminisztrációs alapjait, valamint a taktikai és technikai módszereket oktatják (Foltin et al., 2013, 65.).¹⁵

13 A megállapításuk a 2008 óta folyamatosan csökkenő létszámra vonatkozik. Ennek ellentmondanak a toborzási részben ismertetett állománybővítési törekvések.

14 Főnyomozói beosztás betöltéséhez már felsőfokú végzettség szükséges.

15 A Belügyminisztérium alárendeltségébe a következő rendőrképző intézmények tartoznak: Felsőszintű és Középszintű Rendőriskolák Prágában (Hrdlořezy-ben) és Holešov-ban; Felsőszintű Rendőriskola

A hallgatókkal az oktatás befejezéséig határozott időre szóló szerződést kötnek, ami az eredményes záróvizsgák után határozatlan időtartammal kerül módosításra. Az alapszintű képzést szakterület specifikus, gyakorlatorientált tréningek követik. A Cseh Rendőr Akadémia (továbbiakban: akadémia) egyes szakirányaira szolgálati viszony és munkatapasztalat nélkül is lehet jelentkezni, azaz egyaránt nyitott a polgári és a hivatásos pályázók¹⁶ számára. Emellett vannak kifejezetten rendőri múlttal rendelkezőknek indított speciális szakirányok is.¹⁷

Az akadémiai képzés a Bologna-rendszer része, ahol Ba, Ma és PhD szakokat egyaránt indítanak. Bekerüléskor nem az előzetes tanulmányi eredmény, hanem a felvételi vizsgák során nyújtott teljesítmény dominál. Az oktatás kifejezetten az elméleti ismeretek elsajátítására összpontosít (Fórizs, 2011, 44.). A tanulmányok elvégzésével a polgári hallgatók a rendőrségnél nem kapnak automatikusan állást, általában csak a végzetek felét alkalmazzák. A cseh rendőrökkel szemben elvárás az egész életen át tartó tanulás, amely egyben az előmenetelük feltétele is. Az ehhez szükséges személyzetfejlesztési feladatokat speciális tréningeken és belső továbbképzéseken (arra kijelölt centrumokban és a rendőri iskolákban) végzik.¹⁸ Az állomány minden tagját legalább három-évente egy alkalommal kötelezően minősíteni kell.

Málta: Az interjúk során beszerzett adatokat alapul véve, a máltai rendőrképzésnek két alapiránya különíthető el. Az egyik a közrendőröké, a másik pedig a felügyelőké. Az első esetében az oktatás a jogi ismeretek elsajátítására, a megfelelő fizikai állapot elérésére, valamint a szükséges taktikai készségek (például lövészet) gyakorlására összpontosít, amelynek a hossza hat hónap. Az alapképzésekért a Fegyveres Szervek Akadémiája¹⁹ (továbbiakban: akadémia) felel, ahol nem csak a rendőrök, hanem a katonák, a büntetés-végrehajtási és a polgári védelmi dolgozók oktatása is zajlik (URL8). Az alapkursusok mellett, itt folynak a különböző továbbképzések és a speciális tréningek is. Az oktatá-

Jihlava-ban és Pardubice-ben. Az alapképzés, végzettségre való tekintet nélkül minden felszerelőnek kötelező. Azonban a jogi végzettséggel rendelkezőknek tíz, míg más egyetemi szakirányon diplomázottaknak 12 hétig tartó módosított kombinált (egyszerre gyakorlat- és elméletorientált) oktatási programban kell részt venniük. (Foltin et al. 2013, 64-65.)

16 A hivatásos állomány tagjai nem csak az akadémián, hanem más olyan felsőoktatási intézményben is folytathatnak tanulmányokat, ahol az elméleti oktatási anyag a rendőri gyakorlatban is hasznosítható. (URL9).

17 A szakirányokról, az oktatott tantárgyakról részletes hazai szakirodalom áll rendelkezésre (Fórizs, 2011). Figyelemmel arra, hogy a képzési rendszer ismertetése csak a kontextusba helyezést szolgálja, ezért a szakirányok jellemzőit külön nem tárgyalom.

18 Minden aktív állományú tagnak éves szinten 120 óra továbbképzésen kell részt vennie, emellett vizsgáznia kell lőfegyverhasználatból és intézkedéstaktikai ismeretekből, továbbá meg kell felelnie a fizikai alkalmassági szűrésen (Foltin et al. 2013, 65.)

19 Az akadémiát fejlesztési igény hatására 2016-ban hozták létre.

sokon kívül az intézmény profiljába tartoznak a rendészeti jellegű kutatások, továbbá a toborzási programok kialakítása és végrehajtása is. Az alapképzés alatt²⁰ a hallgatókat fizetés illeti meg, amelynek összege éves szinten 11.500 euró.

A végzett hallgatókat két évig próbaidős közrendőrnek nevezik ki, ez idő alatt további gyakorlati képzésen kell részt venniük²¹ (a képességek előzetes felmérése alapján a rendőrfelügyelő határozza meg az egyéni továbbképzési programokat), illetve a teljesítményüket négyhavonta értékelik. A próbaidő alatt a szolgálati viszony megszüntethető, ha a közrendőr fejlődésének üteme, avagy teljesítménye nem megfelelő, továbbá magatartása és attitűdje a szervezeti értékekkel nem összeegyeztethető, illetve a motivációja hiányzik. A felügyelők képzése két részből áll. Elsőként, egy három hónapos tréningen kell részt venniük, amely kifejezetten a jogi ismeretek elsajátítását szolgálja, majd a végzeteket próbaidős felügyelőnek nevezik ki. Véglegesítésük előtt a Máltai Egyetem nappali tagozatának egy éves szakirányú továbbképzését kell elvégezniük.

A toborzás

Csehország: Mielőtt a toborzási módszerek bemutatására térnék ki, fontosnak tartom kiemelni, hogy Csehországban az alkalmas jelentkezőkért az egyes közszolgálati szektorok is versenyeznek, (egymással főleg a rendőrség és a katonaság), ezért a toborzási programok hatékonyságának jelentős szerepe van (URL10). Ebben a részben egy 2007-2009 között lezajlott kampányt mutatok be, amely 9 000 fővel akarta a teljes hivatásos létszámot megnövelni, ezzel pedig a betöltetlen hivatásos beosztások számát 3 500-ra csökkenteni.²² Az elvárások teljesítéséhez megemelték a rendőrség erre szánt költségvetést. A toborzási stratégia középpontjába a multimédiás eszközöket helyezték (például reklámok és kisfilmek vetítése országos televízió csatornáknban, interneten), emellett létrehoztak egy külön rendőrségi zöldszámot is. A program statisztikai adatai szerint 2008-ban 3 881-en csatlakoztak a rendőrséghez, amely 38 százalékkal meghaladta az előző évi adatokat. A rendőrség toborzási weboldalát több mint 360 000 fő látogatta, 20 000 elektronikus jelentkezési lapot regisztráltak, a zöldszámon pedig 14 000-et meghaladó hívást bonyolítottak. Míg 2007-ben 5 475 rendőr hagyta el a pályát, addig 2008-ra ez 3 237-re csökkent. Ennek köszönhetően először haladta meg az állományba vettek száma a leszerelőkét.

20 Már ez idő alatt is fegyelmi felelősséggel tartoznak.

21 A továbbképzések, illetve a próbaidő külföldön is teljesíthető.

22 Az intézkedésekkel a teljes állomány létszámát 43 500 főre akarták felemelni.

Málta: Máltán a toborzással kapcsolatos információkat állaspályázat formájában, belefoglalva a bemeneti követelményeket is, a kormány hivatalos közlönyben, a máltai rendőrség web- és a Facebook oldalán, valamint a Belügyi és Nemzetbiztonsági Minisztérium honlapján teszik közzé. A bemeneti követelmények vizsgálatához a máltai rendőrség honlapján 2018. november 9-én meghirdetett közrendőri beosztás pályázati anyagát használtam fel (URL11). Ebből először a személyi feltételek és a képesítési követelmények bemutatásával kezdem, amelyek az alábbiak.

A kiválasztási eljárás és a bemeneti követelmények²³

Csehország: A kiválasztási eljárás a jelentkezési kérelem leadásával kezdődik, amelyhez mellékelni kell a személyi igazolvány, a születési anyakönyvi kivonat, az erkölcsi bizonyítvány és a végzettséget igazoló iratok másolatát, valamint az önéletrajzot és a motivációs levelet is. A felvétel során mindenkit egységes elbírálásban kell részesíteni, tilos bárkit diszkriminálni a kora, etnikai hovatartozása, bőrének színe, szexuális beállítottsága, vallási, politikai vagy más meggyőződése, családi háttere vagy állapota miatt. (Police of the Czech Republic, 2010, 15.)

A jelentkezésnek, valamint a szolgálati viszony létesítésének vannak személyi és képesítési feltételei. Az előbbibe tartozik az életkor,²⁴ a cseh állampolgárság és az állandó bejelentett lakcím. Figyelemmel arra, hogy a hivatásos állományba kerüléshez többféle bemeneti mód létezik (lásd a képzési rendszerben írtaknál) a személyi kritériumok a megpályázott beosztás függvényében változhatnak, bővíthetnek.²⁵ A képesítési feltételeket a cseh biztonsági erők tagjaira vonatkozó törvény határozza meg, amely alapján a felvételhez legalább a középfokú (érettségi) végzettség szükséges. Itt tartom érdemesnek megemlíteni, hogy a Daily Monitor Praga weboldalán Czech police may recruit foreigners címmel 2017. április 18-án megjelent cikkre (URL12), amely arról számolt be, hogy az alkalmas jelentkezők hiánya miatt, a cseh rendőrség a személyi és képesítési követelmények átalakítására, azaz nem csak cseh, hanem külföldi állampolgárok, valamint középfokú végzettséggel nem rendelkezők alkalmazására kényszerülhet.

23 Az alkalmassági kritériumok esetében a cél az idevonatkozó, a rendszer megértését szolgáló ismeretek összefoglalása, nem pedig az egyes követelmények, szakmai elvárások elemzése és kritikája.

24 Betöltött 18. életév, felső korhatár nincsen, azonban a szolgálati viszonyt a 65. életév betöltésével meg kell szüntetni.

25 Például egyes szolgálati helyek, kiegészítő követelményként gépjármű vezetői engedélyt, előzetes munkatapasztalatot vagy nyelvi ismereteket is meghatározhatnak.

Nem felel meg a személyi kritériumoknak az a pályázó, aki büntetett előéletű, politikai tevékenységet folytat, illetve gazdasági érdekeltségei vannak. (Police of the Czech Republic, 2010, 15.) Ezeket az állományba kerülés előtt, a biztonsági ellenőrzések során vizsgálják. A szolgálati viszony létesítéséhez a személyi és képesítési kritériumok mellett, az alkalmassági (fizikai, egészségügyi és pszichológiai) követelményeknek is meg kell felelni, amelyeknek a következő jellemzői vannak. A hazai gyakorlat szerint sorrendben a fizikai, majd az egészségügyi és a pszichológiai vizsgálatokat kell végrehajtani. A cseh rendszerben nincsen meghatározott sorrend, kizárólag a szervek kapacitása határozza meg a vizsgálatok időpontját, azonban itt is minden vizsgálaton alkalmas minősítést kell szerezni.

Málta: A kiválasztási folyamatot a máltai rendőrségi törvény, a közszolgálati törvény, valamint a Belügyi és Nemzetbiztonsági Minisztérium humánerőforrás terve szabályozza. A jelenlegi eljárásrend évek óta²⁶ érvényben van, azonban a követelmények alkalmanként változhatnak. Egy-egy toborzási időszakban, pontos kimutatás nélkül,²⁷ átlagosan 20-40 fő képes teljes eredményességet elérni, míg a felvett hallgatók között öt-tíz újonc nem tud megfelelni a képzési követelményeknek. Ahogy a hazai rendszerben, úgy a máltai esetében is a jelentkezőknek a kiválasztási eljárás valamennyi részegységén meg kell felelniük ahhoz, hogy az alapképzésen részt vehessenek. A meglévő feltételek teljesítése után, külön figyelembe veszik (előnyt jelent) a pályázó előzetes munkatapasztalatát. Az üres beosztások betöltése a felvételi eljáráson, valamint az akadémián nyújtott teljesítmény alapján felállított rangsor szerint történik, amelyet a próbaidő leteltéig fenntartanak. (URL13) A felvételt nyertek hallgatói (gyakornoki) beosztásba kerülnek, amelynek keretében váltásos munkarendben szakmai gyakorlatokon vesznek részt, valamint az akadémián a képzési program idején bent kell lakniuk. A más intézményben ösztöndíjjal tanulók részvétele az alapképzésben kizárt, kivéve, ha a másik intézmény által biztosított ösztöndíj megszüntetéséről a jelentkező külön igazolást mutat be. Az eljárás a jelentkezési dokumentumok történő benyújtásával kezdődik,²⁸ amihez csatolni kell a végzettséget és az egyéb igazoló iratok másolatát, az önéletrajzot és két igazolványképet. A folyamat elemei a következők: előzetes orvosi vizsgálat, fizikai alkalmassági vizsgálat, interjú és orvosi alkalmassági vizsgálat (együttesen mentális vizsgálat).

26 Az írásbeli interjúra adott válasz pontos időpontot nem jelölt meg.

27 Egy adott képzési időszakban részt vevők számáról a következők állnak rendelkezésre. A máltai Newsbook online hírportál 2018. november 9-én megjelent cikke arról számolt be (URL15), hogy 77 új közrendőrt avattak fel (ebből 60 férfi, 17 nő), míg szintén a máltai Gozonews-on (URL16) 2016. október 21-én megjelent híradás 120 közrendőr avatásáról számolt be (ebből 92 férfi, 28 nő).

28 A szükséges iratokat a florianai humánigazgatási szolgálatnál kell benyújtani.

Alkalmassági vizsgálatok

Csehország: A jelölt fizikai alkalmasságát futással, akadályfutással, fekvőtámasszal, guggolással ellenőrzik, amely gyakorlatokat időre, előre meghatározott számban kell teljesíteni. Az orvosi vizsgálatok főleg a testfelépítésre, szív és érrendszerre, fogazatra, érzékszervekre terjednek ki, de a jellegük a beosztás függvényében változik.²⁹ A jelöltek mentális alkalmasságát írásban és szóban vizsgálják. A tesztek logikai (matematikai), intelligencia (érzelmi és értelmi) képességeket és más kompetenciákat (például a csapatmunkát) mérnek. Ez a szakasz elsősorban a bevalás valószínűségére koncentrál, nem az alkalmatlanság megállapítására. A pszichológiai alkalmassági vizsgálat valamennyi rendőr számára (beosztástól függetlenül) egységes. Az alkalmasságot minden vizsgálat után minősíteni kell. Az eredményt, szóban közölik a pályázóval, amelyet írásban is rögzítenek. A pszichológiai kiértékelés során javasolt vagy nem javasolt, míg az orvosi vizsgálat esetében alkalmas és nem alkalmas minősítést kapnak a jelentkezők.³⁰

Málta: Az alkalmasság eldöntésének első lépése az előzetes orvosi vizsgálat,³¹ amit a fizikai állóképességi vizsgálat követ. Az alábbi táblázat összefoglalja az erőnléti vizsgálati feladatokat és az ahhoz kapcsolódó követelményrendszert. A feladatok férfiak és nők esetében ugyanazok, azonban az értékelés a nemek között eltérő. Míg a magyar rendszerben nem csak a nemek között, hanem a korcsoportokban is változó követelményeket találunk, addig a máltai rendőrségnél ez a bontás a felépítésben nem található meg. (URL14)

	Férfiak	Nők
Egy mérföld futás	10 perc	12 perc
Fekvőtámasz	15 ismétlés	10 ismétlés
Felülés	25 ismétlés	20 ismétlés

1. táblázat: a fizikai alkalmassági vizsgálat követelményrendszere.³²

Az alkalmassághoz legalább a szintek és szintidők teljesítése szükséges valamennyi feladatból. Ismételni csak egy feladatot lehet, a vizsgálat idejétől számított egy héten belül. Az eljárás második lépése a kiválasztási interjú, amelyen a

29 A látás minőségére vonatkozó értékek vagy az allergiás megbetegedések tolerálása függ a tervezett beosztástól, de erről részletes orvosi protokollt beszerezni nem tudtam.

30 A döntések ellen van jogorvoslati lehetőség.

31 Célja kifejezetten az fizikai alkalmassági vizsgálaton való részvétel egészségügyi háttérének biztosítása.

32 A máltai rendőrség honlapja alapján.

pályázó személyiségét, éberségét, intelligenciát, tűrőképességét, udvariasságát és józan ítélőképességét analizálják, amelyek a szolgálatellátáshoz elengedhetetlenül szükséges kompetenciák. Az interjú során összesen 100 pont szerezhető, ebből legalább 50 szükséges a megfeleléshez. Az értékelést a rendőrfelügyelő által összehívott, magas beosztású felügyelőkől álló bizottság végzi. A harmadik szakasz az orvosi alkalmassági vizsgálat, amin csak a fizikai alkalmassági vizsgálaton megfelelt, valamint az interjút sikeresen teljesítők vehetnek részt. Ez a szakasz a következők ellenőrzésére terjed ki. A megfelelő testtömeg indexre, a látásra (a látásélesség értéke szemenként nem lehet rosszabb 6/18-nál, vagy 6/12-nél egy szemre és 6/24-nél a másik szemre, illetve kontaktlencsével ez a látás legalább 6/6-ra javul a jobbik szemre és 6/9-re a gyengébbik szemre), valamint színlátásra. Emellett ki kell hangsúlyozni, hogy pszichológiai alkalmassági vizsgálatot külön nem alkalmaznak a kiválasztási eljárás során.

Konklúzió

A vizsgált szervezetek jellemzői között több szakmai párhuzamosság is megtalálható. A máltai rendőrség szervezetére és személyi állományára vonatkozó jellemzőkből megfigyelhető, hogy a korábbi angolszász szemlélet behatása a rendőrségi kultúrában mára kevésbé észlelhető, azonban az oktatási rendszerek vizsgálata során jelentős különbség látható. Az ország specifikus eltérésektől függetlenül látható az is, hogy a vizsgált rendszerekben a bemeneti kritériumok struktúrája összességében megegyezik a hazai rendszerben alkalmazottakkal (személyi, képesítési, valamint az alkalmassági követelmények). Csehország esetében a humánerőforrás biztosítása érdekében a felvételi követelmények átalakítására vonatkozó törekvések kerültek előtérbe, addig a máltai rendőrségnél hasonló folyamatra utaló információ és stratégiai döntés nem merült fel.

Felhasznált irodalom

- Angol nyelvű kézikönyv a Cseh Rendőrségről. (Police of the Czech Republic) Prága, 2010.
- Azzopardi, J. C. (2004): *Police Culture in Malta*. PhD értekezés, University of Leicester
- Foltin, P. – Rohál, A. – Šikolová, M. (2013): *Policing in the Czech Republic: Evolution and Trends*, In: Handbook on Policing in Central and Eastern Europe. New York: Springer-Verlag, 62-65.
- Fórizs, S. (2011): *A Cseh Rendőr Akadémia*. Magyar Rendészet, 11. 43-52.

- Hála, J. (2007): *EurWORK European Observatory of Working Life*. www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/security-forces-protest-against-new-legislation
- Linder, V. (2014): *Nemzetközi trendek a közszolgálatban*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 19.
- Mareš, M. – Suchánek, M. (2015): *Reform of the Police of the Czech Republic: An unfinished business?* Central European Papers, 3. 78-98.
- Mazzocco, V. (2017): *Hrvatska ima dvostruko više policije nego u vrijeme Jugoslavije*. 2017. www.index.hr/vijesti/clanak/samo-bugarska-i-spanjolska-imaju-vise-policajca-od-hrvatske-cu-va-nas-dvostruko-vise-plavaca-nego-u-jugoslaviji/997840.aspx
- Mogyoródi, G. (2018): *Az interjú és a kérdőív alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai nemzetközi közegben*. Magyar Rendészet, 18. 99-108.
- Roelofse, C. (2015): *Comparative Policing: Theory and Praxis*. Internal Security, 12. 245-265.
- Valcsicsák, I. (2013): *Rendészeti (szakmai) etika*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

A cikkben szereplő online hivatkozások

- URL1: *Az Interpol honlapja, tagállami ismertető*. www.interpol.int/Member-countries/Europe/Czech-Republic (utolsó megtekintés: 2017.10.23.)
- URL2: *Az Europol honlapja, tagállami ismertető - Law Enforcement Agencies - Czech National Police (Policie České republiky)*, www.europol.europa.eu/partners-agreements/member-states/czech-republic (utolsó megtekintés: 2017.10.23.)
- URL3: *A máltai rendőrség angol nyelvű honlapja – History of the Malta Police*. <https://pulizija.gov.mt/en/police-force/Pages/History-of-the-Malta-Police.aspx> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL4: *A máltai rendőrség angol nyelvű honlapja – Police Sections*. <https://pulizija.gov.mt/en/police-force/police-sections/Pages/Police-Sections.aspx> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL5: *Az Europol honlapja – Tagállamok/Málta*. <https://www.europol.europa.eu/partners-agreements/member-states/malta> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL6: *A máltai Belügyi és Nemzetbiztonsági Minisztérium honlapja*. <https://homeaffairs.gov.mt/en/Pages/Home.aspx> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL7: *Czech Police Reform (2008)*. www.policie.cz/soubor/reforma-policie-cr-en-pdf.aspx&cd=7&hl=hu&ct=clnk&gl=hu (utolsó megtekintés: 2018.12.08.)
- URL8: *A máltai Fegyveres Szervek Akadémiájának honlapja – Áttekintés*. <https://academy.gov.mt/en/about/Pages/Overview-of-the-Academy.aspx> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL9: *A máltai Belügyi és Nemzetbiztonsági Minisztérium honlapja – a Fegyveres Szervek Akadémiájának stratégiai terve 2017-2020 között*. <https://homeaffairs.gov.mt/en/media/Policies-Documents/Pages/Academy-for-Disciplined-Forces-Strategic-Plan-2017-2020.aspx>. (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL10: *Police force launches recruitment process to attract more police officers*. (2017),

- www.independent.com.mt/articles/2017-03-25/local-news/Police-force-launches-recruitment-process-for-police-constables-6736172071 (utolsó megtekintés: 2018.12.23.)
- URL11: *A máltai rendőrség angol nyelvű honlapja – Post of Police Constable*, https://pulizija.gov.mt/en/police-force/police-vacancies/Pages/Post_of_Constables.aspx (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)
- URL12: *Czech police may recruit foreigners.* (2017), Daily Monitor, Praga, www.praguemonitor.com/2017/04/18/pr%C3%A1vo-czech-police-may-recruit-foreigners (utolsó megtekintés: 2018.12.11.)
- URL13: *The beginning of a career in the Malta Police Force for 120.* (2016) <http://gozonews.com/64517/the-beginning-of-a-career-in-the-malta-police-force-for-120-constables> (utolsó megtekintés: 2018.12.24.)
- URL14: *A Máltai Képesítési Keretrendszer.* <https://ncfhe.gov.mt/en/Pages/MQF.aspx> (utolsó megtekintés: 2018.12.06.)

Felhasznált jogszabályok

- 57/2009. (X. 30.) IRM–ÖM–PTNM együttes rendelet egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképzetlenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról.
2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról.

Véger Alexandra

Jogi képviselő szerepe az alapvető jogokat sértő fogvatartási körülmények miatt indított kártalanítási eljárásban

The Importance of Legal Representation in Compensation Procedure Initiated for Fundamental Rights-violating Placement Conditions

Absztrakt

A büntetés-végrehajtás során kifejtett jogi képviselőhöz kötődő jogok és kötelezettségek nem koherensek más összefüggő jogszabályi rendelkezéssel, ebből adódóan a különböző illetőségű büntetés-végrehajtási intézetek (továbbiakban: bv. intézetek) és a büntetés-végrehajtási bíróságok (továbbiakban: bv. bíróságok) előtt eltérően értelmezik, alkalmazzák ezen rendelkezéseket, és ez a disszonancia megjelenik a kártalanítási eljárásokban is. Ez a differencia érzékelhető a fogvatartott által indított a szabadságvesztése során elszenvedett a börtönszűfoltból eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelmei kompenzálása iránti kártalanítási eljárásban, amely egy olyan új jogintézmény, amely büntetőeljárás, büntetés-végrehajtási és polgári eljárás elemekkel vegyes. Ez az új jogintézmény ún. preventív eszközként került bevezetésre a büntetés-végrehajtási törvényünkben, amely a zsúfolt elhelyezési körülmények miatti, speciális jogcímen alapul. Jelen tanulmányom középpontjában a túlszűfoltból eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt indított kártalanítási eljárást röviden bemutatom be röviden, hogy is épült be a magyar jogrendszerünkben, valamint a kártalanítási eljárásban kifejtett jogi képviselőt vizsgálom, összehasonlítva a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. Kódex) és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: új Be.) rendelkezései keretében. Jelen tanulmányomban rá szeretnék világítani azokra az eltérésekre, amelyek a kártalanítási eljárást oly mértékben érinthetik, hogy az akadályba ütközhet és fennakadhat. Értekezésem célja továbbá, hogy olyan javaslatokat tegyek, amelyek segíthetik az új Be és Bv. Kódex jogi képviselőre vonatkozó

szabályozásainak egységessé válását a bv. intézetek előtt, és a bv. bírói eljárásokban. A kártalanítási eljárásban kifejtett jogi képviselőt eddig más szakirodalom ilyen mélységben nem vizsgálta, így jelen publikációm kifejezetten a kártalanítási eljárás jogi képviselőjének jelenlegi magyar szabályozásra, értelmezésre és alkalmazásra szorítkozik, közvetetten hivatkozom azon szakirodalmakra, amelyek megállapításaimat alátámaszthatják.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, kártalanítási eljárás, jogi képviselő, büntetőeljárás, védő, fogvatartott

Abstract

The rights and obligations associated with legal representation in prison are inconsistent with other related legal provisions, and therefore differently interpreted and applied by pre-trial penitentiary institutions (hereinafter referred to as criminal institutes) and penitentiary courts (judiciary courts). This dissonance appears in the indemnification proceedings as well. This difference can be perceived in the compensation procedure for compensating for the injuries resulting from placement conditions that violate the fundamental rights of prisoners who have been deprived of their liberty during imprisonment: this is a new legal body with mixed elements of criminal procedure, penitentiary and civil proceedings. This new legal institution has been introduced as a preventive tool in our Prison Act, which is based on a special title due to crowded housing conditions. In this study, I focus briefly on the compensation procedure initiated for placement conditions that violate fundamental rights resulting from overcrowding, how it incorporated our legal representation in the Hungarian compensation system in comparison with the enforcement of sanctions, measures, certain coercive measures and the closure of offenses. CCXL 2013 (hereinafter: the Code of Civil Procedure) and Act XC of 2017 on Criminal Procedure. (hereinafter: the New Act). In this study I would like to highlight the differences that may affect the compensation procedure to such an extent those can affect clash and stall. The dissertation also aims to make suggestions that can help the new Be and Bv. Code of Conduct on Legal Representation for Unification of the bv. institutes and bv. judicial proceedings. So far, other legal literature has not generated scrutiny about legal representation in the compensation procedure, so my present publication directly refers to the current Hungarian regulation, interpretation and application of the legal representation of the indemnification procedure, indirectly I refer to the literature that can support my findings.

Keywords: penitentiary, indemnification, legal representation, criminal prosecution, defender, prisoner

A kártalanítási eljárás, mint preventív eszköz

A magyarországi börtönök körülbelül 120 százalékos telítettséggel működnek. A fogvatartotti populáció átlagos létszáma a 2010 és 2014 közötti időszakban folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, mely az elmúlt években némileg megtorpanni látszik. A 2015. évben az éves záró adatok alapján az átlaglétszám csökkent, majd a 2016. évben enyhén emelkedett. A 2017-es évben az éves átlaglétszám ismét csökkenést mutat. Jelenleg az ország 35 büntetés-végrehajtási intézetében közel 18000 fogvatartott raboskodik, a börtönviszonyokkal kapcsolatos problémák a magyar társadalom igen széles rétegét érintik. (Börtönstatisztikai Szemle 2018/1, 4.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményben is érvényesülnek a mindenkit megillető jogok és szabadságjogok. A fogvatartás körülményeit érintő 3. cikk deklarálja, hogy senkit sem lehet kínzásnak, vagy bánásmódnak, vagy büntetésnek alávetni. Az egyezmény végrehajtása érdekében létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát (European Court of Human Right rövidítve: ECoHR, továbbiakban: EJEB). A EJEB-nek nagy és kiemelkedő szerepe van abban, hogy az embertelen bánásmód vagy büntetés tartalmát esetjogi döntéseivel megtöltötte. A különféle fogvatartási körülményeket érintő ügyekben hozott ítéletek útmutatóként szolgálnak. A testület megállapította, hogy a büntetés-végrehajtási hatóságok a panaszosok számára 3,3 négyzetméternél kevesebb személyes mozgásteret biztosítottak, továbbá a túlszűfoltáshoz nem megfelelő fogvatartási körülmények társultak (pl. a szegényes higiéniai környezet (a WC nem megfelelő leválasztása), a megfelelő szellőztetés hiánya stb.) Az EJEB a Varga és társai kontra Magyarország ügyben 2015. március 10-én meghozott, ún. vezető ítéletében (Varga and Others v. Hungary, nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13) (HARASZTI 2008/3, 56.) arra kötelezte Magyarországot, hogy tegyen intézkedéseket a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoltóságának csökkentésére. Az EJEB ítéletében megállapította, hogy a fogvatartottak rendelkezésére álló mozgástér és egyéb nem megfelelő körülményekkel együtt olyan mértékű szenvedést okozott a panaszosoknak, amely meghaladta a fogvatartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét.

Ahhoz, hogy Magyarország a fenti EJEB pilot-ítéletekben foglalt kötelezettségeinek eleget tegyen, az Országgyűlés 2016. október 25-én elfogadta a büntetés-végrehajtási intézetekben fennálló zsúfolt elhelyezési körülmények miatti

kártalanításról szóló 2016. évi CX. törvényt, amelyben bevezette az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt benyújtható panasz és az ilyen elhelyezési körülményekből eredő sérelem orvoslására szolgáló kártalanítási eljárást, mint preventív eszközként szolgáló, speciális jogcímen alapuló sui generis intézményt. Egyúttal kérte, hogy az EJEB az új jogszabályt vizsgálja meg, hogy az hatékony és kimerítendő jogorvoslatoknak számít a fogvatartási körülményeket vizsgáló ügyekben.

A Bíróság ezzel a kérdéssel a Domján-ügyben (Domján v. Hungary, no. 5433/17, 14 November 2017.) foglalkozott. Az 2016. évi CX. törvény kétféle jogorvoslati lehetőséget vezetett be: egy megelőző és egy kompenzációs jellegűt. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a bv. szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. Kódex.) új 144/B. §-a lehetőséget teremtett arra, hogy az elítélt és a védő az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt panasszal éljen a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokánál, aki megalapozott panasz esetén megteszi a szükséges intézkedéseket a körülmények javítása érdekében, ha pedig a jogszabályban előírt élettér az adott intézetben nem biztosítható, kezdeményezi a fogvatartott más – megfelelő körülményeket biztosító – intézetbe való átszállítását. Ha és amennyiben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése sem az adott büntetés-végrehajtási intézeten belül, sem más intézetbe való átszállítással nem oldható meg, az intézet parancsnoka intézkedik a sérelem ellensúlyozása érdekében. A parancsnok határozata ellen a büntetés-végrehajtási bíróhoz intézett halasztó hatályú felülvizsgálati kérelemmel élhet mind az elítélt, mint a védője.

A kompenzációs jellegű jogorvoslatot a Bv. Kódex. új 10/A. §-a teremti meg, amelynek értelmében kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogva tartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez az esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár, egy napra eső összege legalább 1200, de legfeljebb 1600 forint. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles.

A kártalanítási igény benyújtásának főszabály szerint két formai feltétele van: egyrészt az elhelyezési körülményekkel kapcsolatos fent említett panasz-eljárás előzetes igénybevétele, másrészt pedig a hat hónapos benyújtási határidő megtartása. (Azokra vonatkozóan, akiknek a fogva tartása már koráb-

ban megszűnt, vagy már a Bv. Kódex. módosítása előtt panasszal fordultak a Bírósághoz, a törvény tartalmaz bizonyos átmeneti rendelkezéseket is.) (Mohácsi 2017/6. 193-195.)

Mindezekre való tekintettel az Emberi Jogok Európai Bírósága 2016. november 23-án megállapította, hogy szükséges egy olyan új hazai jogorvoslati rendszer kialakítása, amely alkalmas lehet a panaszosok sérelmeinek orvoslására, egyúttal ez alapján az összes ilyen tárgyú kérelem vizsgálatát felfüggesztette.

Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott elhelyezésére szolgáló, jogszabályban meghatározott zárka minimális mértékét, és a kártalanítási eljárás részletszabályait a Bv. Kódexen túl a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (továbbiakban: IM rendelet) határozza meg. Ezen jogszabályt azonban a jogalkotói szintén módosította a 24/2016. (XII. 23.) IM rendelet 28. §-ával, 2017. január 01.-ei hatállyal. 2017. január 01. napjától a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább 6, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább 4 négyzetméter élettér jusson. Az élettér kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet - függetlenül attól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e - figyelmen kívül kell hagyni. Egyéni elhelyezés esetén a zárka vagy lakóhelyiség alapterületének el kell érnie a 6 négyzetmétert. Ugyanakkor a mozgástér meghatározása szempontjából a zárka, vagy a lakóhelyiség alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni. A kártalanítási igény iránti formanyomtatványon fel kell tüntetni pontosan, hogy melyik büntetés-végrehajtási intézetben, milyen időszakokban nem volt biztosítva a jogszabályban előírt élettér, továbbá, hogy ehhez esetlegesen kapcsolódó milyen más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény állt fenn.

A szabályozásból egyértelműen következik, hogy a kártalanítást minden esetben a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző zsúfolt elhelyezési körülmény alapozza meg. A büntetés-végrehajtási bíró a sérelem mértékének megállapításakor veszi figyelembe a zsúfolt elhelyezésből eredő sérelmet súlyosító körülmények fennállását, halmozódását. Jelenleg rendkívül eltérő a bírói gyakorlat azzal kapcsolatban, hogy az elhelyezési körülmények súlyosságát mi alapján értékelik. Szerencsés esetben a bíró a sérelmek súlyosságának mérlegelésekor tekintettel van arra is, hogy a biztosított élettér mennyivel volt kisebb, mint a jogszabályban előírt és ennek megfelelően határozza meg a napi kártalanítási összeget. Ugyanakkor a jogalkotó nem zárta el az elítélteket attól a lehetőségtől, hogy az ezen túl elszenvedett bármiféle

joghátrányt, sérelmeiket, valamint az ezzel kapcsolatos kártalanítási igényüket egyéb törvényes úton (pl.: polgári perben) érvényesítsék. (Bv. Kódex 10/B. §)

Így jelenleg az EJEB-hez már csak a hazai jogorvoslati lehetőség kimerítése után lehet fordulni, abban az esetben, ha a hazai kártalanítás olyan okból nem vezetett eredményre, ami az Emberi Jogok Európai Egyezményében védett jog megsértésével kapcsolatos. Tehát például önmagában azzal, hogy a magyar bíróság alacsonyabb összegű kártalanítást ítélt meg, mint amit korábban – a hazai jogorvoslat hiányában – az EJEB megítélt, nem lehet az EJEB-hez fordulni.

Rendkívül nehéz az alapvető jogokat sértő körülmények okozta sérelmek bizonyítása a fogvatartott részéről. Gyakori probléma, hogy míg az elítélt kártalanítási kérelmében ugyan leírja, hogy zárkájában poloskás volt a matrac, a büntetés-végrehajtási intézet a kártalanítási kérelemmel kapcsolatban előterjesztett véleményében közli, hogy „az előírásoknak megfelelően végezték a rovarirtást” és így a bíróság a fogvatartotti panaszt bizonyíték hiányában nem találja megalapozottnak. Álláspontom szerint a fogvatartottal szemben ez az eljárás méltánytalan. Hiszen a Bv. Kódex 1.§ (1) bekezdése rögzíti a következő alapelvet: *„A büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során, az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.”* Az egyéniesítés, és a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése nem csak az oktatás, munkáltatás, vagy egyéb aktív programon történő részvétellel valósítható meg, hanem mindazoknak a határozatoknak, végzéseknek tükrözniük kell az egyéni elbírálást, amelyek a zárkaadatokat, zárkakimutatásokat és bv. intézetek nyilatkozatait tartalmazzák.

A kártalanítási eljárás során hozott végzés ellen a kézbesítéstől számított 8 nap áll a rendelkezésre fellebbezni, és a végzés ellen nem csak a kérelmező, de az ügyész is fellebbezhet, kérheti a kártalanítási összeg csökkentését, de felemlését is. (Bv. Kódex 10/B. §)

A kártalanítás kifizetésére jogerős döntés az Igazságügyi Minisztériumnak történő kézbesítésétől számított hatvan napon belül (általában hatvan nap elteltével) kerül sor. A jogszabály ugyanis lehetővé teszi, hogy a megítélt kártalanításból levonásra kerüljön az a polgári jogi igény, kártérítés vagy sérelemdíj, amit a vonatkozó időszak alatt végrehajtott szabadságelvonásokat kiszabó ítéletekben ítélt meg, illetve a gyermektartásdíj behajtása iránti végrehajtási eljárásban követelt összeg.

A kártalanítási eljárás nem a leggyorsabb eljárás, akár egy-két évig is eltarthat. A bíróságok előtt több ezer kérelem van elbírálás alatt, kevés létszámmal dolgozzák fel, és a büntetés-végrehajtási intézetek lassan szedik össze a fog-

vatartás körülményeire vonatkozó adatokat és minél hosszabb volt a fogvatartási időszak, minél több büntetés-végrehajtási intézetet érint, annál lassabb lehet a kérelem elbírálása.

A védelemhez való jog hazai alapjai

A büntető felelősségre vonás folyamata során az emberi jogoknak, alapelveknek, a nemzetközi elvárásoknak, követelményeknek érvényesülniük kell, ami a jogállamiság egyik alapvető fokmérője Európában. (Vókó 2010.) A 2013. október 22-i 2013/48/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Vókó György: Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban, MTA Értekezés 2010.) (továbbiakban: irányelv) a fogvatartottak alapvető jogairól, a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról rendelkezik. Az irányelv rendeltetése, hogy a tagállamok számára minimumszabályokat határozzon meg a terhelteknek a büntetőeljárás során az ügyvédi segítség igénybevételéhez, a harmadik személy értesítéséhez, valamint a harmadik személyekkel és a konzuli hatóságokkal történő kommunikációhoz való jogáról. Az irányelv kimondja, hogy a terhelt szabadságának elvonása esetén a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket, hogy ezen személy ténylegesen gyakorolni tudja az ügyvédhez való jogát, kivéve ha erről a jogáról lemondott. (2013/48/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 28. pontja) Biztosítani kell, hogy a jogi képviselő az illetékes hatóságoknál érdeklődhessen a szabadságelvonással érintett személy fogvatartásának körülményeiről. (2013/48/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 29. pontja)

„A büntetőeljárás szabályok akkor vannak összhangban az alkotmánnyal, ha a terheltek biztosítják a védekezéshez törvényesen igénybe vehető eszközöket, az eszközök szabad megválasztásának jogát. A terheltet ebben még védője, adott esetben hivatalból kirendelt védője sem korlátozhatja.” (FARKAS 1993) A védelemhez való jog alaptörvényi szintű szabályozása értelmezésre és kiegészítésre szorul: mindenekelőtt azt kell leszögezni, hogy elsősorban ez a jog valóban több mint a védekezéshez való jog. Magában foglalja a professzionális védőügyvédhez való jogot. Másodsorban a büntetőeljárás teljes menetére kiterjed, beleértve a büntetés-végrehajtási szakaszt is. Nemcsak a terheltté nyilvánított személyt, hanem bármely eljárás alá vontat (tehát a feljelentettet, az elítéltet is) megilleti.

A büntetés-végrehajtást szerteágazó garanciarendszer övezi. A Bv. Kódex tehát mindezekre figyelemmel alapelvi szinten garantálja a büntetés-végrehajtási ügyben a védelemhez való jogosultságot. A Bv. Kódex eléggé szűken határozza meg a védői jogokat. A törvény a védőnek - nyilvánvalóan az ügy megismerése érdekében - irat-betekintési jogot biztosít, az ügy előbbre vitelének elősegítése céljából pedig garantálja a nyilatkozattételi jogot.

Egyrészt a Bv. Kódexben és az új Be.-ben is bv. bíróságokra vonatkozó feladatkörök találhatók meg, amelyekre vonatkozóan a jogalkotó egységbe foglaltan részletszabályokat határozott meg a fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendeletben. A 9/2018. (VI. 11.) IM rendelet külön a 64. pontjában határozza meg a kártalanítási eljárásban bv. bíróság további betöltendő feladatát. Álláspontom szerint a védői jogai és kötelezettségei, valamint meghatározott feladatai közé sem lehet falat állítani, hanem azokat kiterjesztően kell értelmezni, és alkalmazni, mint a bv. bíróságok esetében.

A védő definiálása és jogosítványainak meghatározása

Bv. Kódex 11. § (1) szerint *„Az elítéltet és az egyéb címen fogvatartottat a büntetés-végrehajtási ügyben megilleti a védelem joga, a védőnek iratmegismerési és önálló nyilatkozattételi jogosultsága van.”*

A Bv. Kódex és a Be. szorosan összefügg egymással, azonban a védő fogalmát és jogosítványait, mint ahogy arra az előző fejezetben utaltam, eltérően határozza meg. A Be. a védőt nem pontosítja, csupán annyit határoz meg, hogy meghatalmazás vagy kirendelés alapján ügyvéd járhat el védőként. (Be. 41. § (1) A Be. külön alfejezetben emeli ki a védő jogait és kötelezettségeit, és leszögezi, hogy a terhelt mindazon jogát gyakorolhatja önállóan vagy védői jogként, amely nem csak a terhelt személyéhez fűződik. Továbbá a védő az eljárási cselekményekben való jelenlétet is szabályozza. (Bv.tv. 9. pont)

Megemlítendő, hogy 247/B/1998. AB határozat vezette be azt, hogy az elítélt által személyesen és külön engedély nélkül, illetőleg a védője útján párhuzamosan is gyakorolható az „általános körű kérelmezési és panaszjog, valamint jogorvoslati jog, amelyek együttesen hivatottak biztosítani, *„hogy az elítélt a büntetés-végrehajtás folyamatában ne váljék kiszolgáltatottá és a legszélesebb körben érvényesüljön a végrehajtás egésze feletti bírósági, illetve ügyészségi kontroll.”* Bv. Kódex a védőt hivatalos kapcsolattartónak minősíti, másrészt a védőt a Be. szerinti védőként jelöli meg, valamint a büntetések és az intézke-

dések végrehajtása alatt az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyében eljáró ügyvédet is védői pozícióba helyezi. (Bv. Kódex 15. pont) A Bv. Kódex a kártalanítási eljárásban védőnek nevezi azt, aki az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott érdekében eljár, és jogi képviselőnek azt, aki a szabadult elítéltet vagy egyéb jogcímen fogvatartottat képviseli. (Bv. Kódex 10/A. § (5) bekezdés) Azonban a különböző fogalmak összefüggéseit az azokhoz fűződő eljárási jogosítványokat sem részletezi a Bv. Kódex. Csak a védenc érdekében eljáró védő önállóságát, jogosítványát határozza meg szűkre szabottan, miszerint iratmegismerési és önálló nyilatkozattételi joga van. (Bv. Kódex 11. § (1) bekezdés) Maga a Javaslat is egy értelmező rendelkezést iktat be. A Bv. tv. 3. § 15. pontja értelmében ugyanis a büntetést kitöltve szabaduló elítélt, illetve a szabadított egyéb jogcímen fogvatartott esetében védőről már nem beszélhetünk, de az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott jogosult az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt indított kártalanítási eljárásban jogi képviselőt meghatalmazni. A jogi képviselő jogosítványai ezen eljárásban az értelmező rendelkezésből következően a védő jogosítványaival azonosak lesznek.

Az ügyvéd, a védő, a jogi képviselő fogalmakat az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (továbbiakban Ütv.) rendezi. Az Ütv. 40. § (2) rendelkezése szerint az ügyvéd a védői tevékenysége ellátása során, a terhelt védekezéshez való joga gyakorlásának keretei között, a terhelt érdekeinek elsődlegessége alapján jár el. A jogi képviselő pedig egy gyűjtőfogalom, ebbe beletartozik az ügyvédi, a jogtanácsosi, európai közösségi jogászai képviselő. (Ütv. 39. § (1) bekezdés)

Látható, hogy a Bv. Kódexben megjelenik a jogi képviselő, a védő és az ügyvéd fogalmak, de eltérő helyeken, szinte egymástól függetlenül használja. Azt az érzést kelti ez a szerkezeti megoldás, mintha az ügyvéd, a jogi képviselő és a védő különböző eljáró személyek lennének, akiknek eltérő jogosítványaik vannak. Mégis a legkirívóbb differencia a védői kör és eljárása. A Bv. Kódex utal az új Be. szerinti védőre, így álláspontom szerint a Be. szerinti védői jogoknak és kötelezettségeknek szintúgy érvényesülnie kellene a bv. intézetek előtt és a kártalanítási eljárásban.

A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja előtt (Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2017. EL. II. H. 13. büntetés-végrehajtás) is a védő a Be. szerinti védő, valamint a büntetések és az intézkedések végrehajtása alatt az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott bv. ügyében eljáró ügyvéd. (Bv. tv. 3. § 15. pont) Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás iránt indított büntetés-végrehajtási bírói eljárásokban védő alatt a jogi képviselőt is érteni kell. (Bv.tv. 50. § (7) bekezdés) Így a kártalanítási el-

járásban, amikor a bv. bíró bekéri a börtön elhelyezéséről szóló adatszolgáltatásokat a bv. intézetektől, akkor azokat az iratokat a védő részére is át kell adni, hogy jognyilatkozatot, észrevételeket tudjon tenni. Mivel kifejezetten a törvény nem tartalmaz ilyen rendelkezést, így a védő csak a bírói végzésből szűrheti le a bv. intézetek nyilatkozatait.

Ezek alapján az a következtetés szűrhető le, hogy a kártalanítási eljárásban, is mint védő jár el és nem csak iratmegismerési és önálló nyilatkozattételi joga van, hanem mindazok a jogosítványok is megilletik, amelyek a Be. deklará. Amennyiben a kártalanítási eljárás során ügyfél meghallgatásra kerülne sor, a bv. intézetnek a védői képviselőt biztosítani. Amennyiben erre nem kerül sor álláspontom szerint ebben az esetben az ügyféltől származó nyilatkozat jogi szempontból nem értékelhető.

Védenc és a védő kapcsolattartása

A védenc és a védő kapcsolattartása sokszor ütközik falakba, amely szintúgy a gyakorlatban érezhető a leginkább. A Bv. Kódex 11. § (6) bekezdése szerint a fogvatartott képviselőjével ellenőrzés nélkül „érintkezhet”. A Be. ezzel ellentétben a terhelttel kapcsolatban ellenőrzés nélküli tanácskozást ír. (Be. 39. § (1) bekezdés) Véleményem szerint az érintkezés többletet hordoz magában. Az érintkezés kifejezi a védő és a védence között a tanácskozáson túl, az iratok közös megismerését, áttanulmányozását, aláírását. A kártalanítási eljárás során is, tekintve, hogy törvényi módosításokra került sor (Ütv, Be, Bv. Kódex) és a kártalanítással kapcsolatos bírói felhívásoknak is meg kell felelni, elengedhetetlen az iratok közösen történő elemzése, esetleges módosítása, vagy a védenc személyes, írásos nyilatkozatának beszerzése. A bv. intézetek többsége strukturálisan olyan védői beszélőket alakított ki, amely akadályozza az ügyvédi/védői titok alá eső iratok átadását. A védő arra van kényszerítve, hogy a védői/ügyvédi titok alá eső iratokat átadja a börtönőrnek, aki kézbesítőként továbbadja a védencnek. Véleményem szerint mivel megismerhetővé válhatnak az iratok, a fenti helyzet sérti a védenc és a védő közötti kapcsolatot, a védő megsértheti az ügyvédi/védői titoktartási kötelezettségét. Egyes esetekben nincs arra lehetőség, hogy közvetlenül a fogvatartott részére ügyvédi/védői iratok átadásra kerüljön, vagy bizalmasabban tanácskozzanak a védői beszélők leszigetelése miatt.

A másik sérülékeny pontja a védő és a védence közötti kapcsolatnak a későbbi kapcsolatfelvétel nehézsége. Az elítélt és a védője által benyújtott panasz beadása után, a parancsnok a panasz elbírálásakor határozatával dönt an-

nak megalapozottságáról vagy megalapozatlanságáról. (IM rendelet 10/A. § (1) bekezdés) Megalapozottság esetén a parancsnok bv. intézetben belül enyhít a fogvatartás körülményein (általánosságban elmondható, hogy több sétaidőt ajánl fel az elítéltnak), vagy ha kevésbé zsúfolt másik bv. intézetbe történő átszállításról dönt, akkor a fogvatartott a kapcsolattartási jogának a sérelme nélkül átszállítható. Nincsen olyan jogszabályi kötelezettsége a bv. intézetnek, hogy a védőt értesítse védenca átszállításáról. A védő adatszolgáltatás kérésé-
kor, vagy iratbeadáskor szembesül védenca más tartózkodási helyéről. A kártalanítási eljárás hiánypótlásait, nyilatkozattételi felhívásait 8, illetve 15 napra korlátozza a bv. bíró, amely miatt a panasz és a kártalanítási igény akár érvényét is veszítheti, ha a panaszos vagy védője nem teljesíti időben. (IM rendelet 10/C § (2) bekezdés)

Zárógondolatok

A kártalanítási eljárásban meglátásom szerint a jogi képviselő inkább védői pozíciót tölt be a Bv. Kódex és a Be. szerinti védői jogosítványokkal van felruházva a bv. bírói eljárásban, és a bv. intézetek előtt. Szükségesnek vélem a Bv. Kódex anyagi jogi szabályozásának átgondolását tekintetben, hogy a jogi képviselő fogalma egyértelművé váljon minden eljárásban szereplőnek, és ezen felül főképpen a Be. szerinti védői jogosítványok beépítését a Bv. Kódex szerinti eljárásokba. Az átszállításokkal kapcsolatban elengedhetetlennek érzem a védő értesítését – akár elektronikus rendszeren keresztül – a védenca átszállításáról. Hiszen a védő és védenca kapcsolata nem csorbulhat a védenca átszállítás miatt sem. Végezetül olyan ügyvédi/védői beszélgetők kialakítása szükséges, amely egyszerűbbé teszi a kapcsolattartást, az iratok átadását, azok közös elemzését a védő és a védenca között. Végül véleményem az, hogy szükséges a kártalanítási eljárás kiegészíteni olyan rendelkezésekkel, amelyek a védői eljárást megkönnyítik, miszerint a védő mindazokat az iratokat megkapja, amelyek az eljárás során keletkeznek akár bv. intézeti akár ügyészi oldalról, amelyekre észrevételeit megteheti a bv. bíróság előtt. A jogszabályi hiányok és a rossz gyakorlatokból fakadó eltérő értelmezés és alkalmazása miatt nem egyformán érvényesül a különböző bv. intézetek előtt és bv. eljárásokban a védői képviselő, így a védelem hatékonysága és a védői jogosítványok gyakorlása csorbul és akadályoztatva van. Álláspontom szerint a Bv. Kódexen - nem csak ebben a körben - is szükséges egy teljes megújítás, annak érdekében, hogy annak alkalmazása és értelmezése az új Be.-vel együtt sokkal könnyebbé és simulékonyabbá váljon az eljárás szereplőinek számára.

Felhasznált irodalom

- Bérces, V. (2012): *A védői szerepkör értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbírórság előtti eljárásokra*. Kézirat.
- Farkas, Á. – Pap, G. (1993): *Alkotmányosság és büntetőeljárás*. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, Budapest
- Haraszti, M. K. (2008): *A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztósának tevékenységében*. Acta Humana, 3.
- Mohácsi, M. (2017): *Alapjogi jogesetek – a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága*. Acta Humana, 6.
- Vókó, Gy. (2010): *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA Értekezés

Felhasznált jogszabályok

- Varga and Others v. Hungary, nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13
Domján v. Hungary, no. 5433/17, 14 November 2017.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról
- 247/B/1998. AB határozat
- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
- Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény
- A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet
- A fogva tartott személy esetében a büntetőeljárás lefolytatása, továbbá a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2018. (VI. 11.) IM rendeletben
- T/21179. számú törvényjavaslat indokolással – A Büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról
- Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2017. EL. II. H. 13. Büntetés-végrehajtás

Veprik Zita

A rendészeti környezetben elkövetett korrupciós bűncselekmények felderítésének gyakorlati sajátosságai

Practical features of detecting corruption crimes committed in police work environment

Absztrakt

A rendőri korrupció elleni fellépés kiemelt fontosságú speciális jellemzői és következményei miatt. A gyakorlatban a rendőri korrupciós bűncselekmények felderítése, nyomozása több ok miatt is rendkívül nehéz és sokszor nem eredményes. Ennek ellenére nem követhető az a gyakorlat, mely szerint a kötelességszegéssel elkövetett hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény helyett egy jóval enyhébb, de könnyebben bizonyítható deliktum, a kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény miatt történik meg a gyanúsítás, a vádemelés és végül az ítékezés is.

Kulcsszavak: korrupció, rendőrség, hivatali vesztegetés elfogadása, kötelességszegés szolgálatban

Abstract

Action against police corruption is top priority because of its special features and consequences. Detection and investigation of police corruption offenses in practice are extremely hard and often not effective for several reasons. However, it is not allowed to follow the practice that authorities investigate, arraign, judge the act as military crime - which has received milder punishment -, instead of a corruption crime, just because it can be proved easier.

Keywords: corruption, police, accepting official bribery, military crime

„– Nehéz dolog – tűnődött ő hangosan –
Mindenik nehéz. Elfogadni is nehéz,
el nem fogadni is nehéz...”
(Móricz Zsigmond: Rokonok, 1932)

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a korrupció elleni fellépés valamennyi fejlett társadalomban kiemelt feladat, hiszen megállapították, hogy a korrupció egyenesen világszerte problémává vált. (Kránit, 1986, 264.) A nemzetközi szervezetek, a szakemberek, a felelős politikusok és a jogalkotók – ahogy Báger Gusztáv megállapítja – egyaránt felismerték a korrupció egyre nagyobb mértékű elterjedését, a jelenség problémájának nemzetközi fontosságát. Ennek következtében prioritássá vált a korrupció elleni nemzetközi egyezmények és konvenciók, az irányelvek, javaslatok és deklarációk megalkotása. E tekintetben ki kell emelni az INTOSAI¹, az OECD², az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió tevékenységét. (Báger, 2012, 67.) Továbbá azt is, hogy a társadalomra, gazdaságra gyakorolt negatív hatásainak megelőzése, mérséklése érdekében azonnali, hatékony intézkedéseket kell hozni. Ahogy egy tanulmányban szerepel, „*a pénz korrumpáló hatása a demokráciákban a bizalom összeomlásának a jelképe is lehet.*” (Bell, 1998) Mindezek ellenére sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban nem találunk általános elfogadott definíciót a korrupcióra. Egy felfogás szerint a korrupció magában foglalja mind a hatalommal való visszaélésből származó haszonszerzést, mind pedig magát a hatalommal való visszaélést is. (Punch, 1985, 11-12.) Igaz, hogy a korrupció általánosan elfogadott definiálása még mindig nem történt meg, azonban a korrupciós jelenség problémáját már felismerték. (Graham et al., 2013, 25) Az egységes fogalom megalkotása nem csak azért nehéz, mert egy erősen strukturált jelenségről beszélünk, hanem azért is, mert a korrupció fogalma nem tárgyszerűsíthető és nem köthető meghatározott cselekvésekhez; a definíció súlypontja időről időre, helyről helyre változhat; a situációk egyéb különbségeiről nem is beszélve. (Aszalós, 1999, 76-85.)

Amennyiben a korrupciós jelenséggel kívánunk foglalkozni, elengedhetetlen, hogy valamilyen fogalom meghatározás mentén elinduljunk. Jelen tanulmányban a korrupció legveszélyesebb (vagy legalábbis hivatalosan annak nyilvánított) szegmensével, a korrupciós bűnözéssel foglalkozom. (Hollán, 2014, 19.)

1 Legfőbb Ellenőrző Intézmények Nemzetközi Szervezete

2 Gazdasági Együttműködés és Fejlesztési Szervezet

A vizsgálatom során fókuszálok azokra a korrupciós jellegű cselekményekre, amelyek esetében a klasszikus korrupciós bűncselekmények megalapozott gyanúja hiányzik, illetve bizonyíthatatlan, de az emellett megvalósuló egyéb bűncselekmények gyanúja miatt büntetőeljárás indul. Ennek megfelelően a fogalom meghatározására Hollán Miklós nézetét használom fel, aki a korrupciós bűncselekményeket két csoportba osztotta. Az egyik csoportba az ún. szükségképpen (in abstracto) korrupciós bűncselekmények tartoznak, melyek esetében nem csak az elkövetett konkrét cselekmény, hanem a törvényi tényállás is megfelel a korrupció fogalmának.³ A másik kategóriába az ún. nem szükségképpen (in concreto) korrupciós bűncselekmények tartoznak,⁴ amelyeknél a törvényi tényállás nem felel meg a korrupció fogalmának, de a konkrét elkövetés gyakran igen. A szerző az első csoportba sorolja például a vesztegetés, a vesztegetés elfogadása, a befolyással üzérkedés, a befolyás vásárlása bűncselekményeket. Nem szükségképpen korrupciós bűncselekményre pedig a hivatali visszaélés, a hűtlen kezelés, a versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban deliktumokat említi. (Hollán, 2013, 4.)

A klasszikus korrupció elleni fellépést úgy lehet hatékonyabbá tenni, hogy az adott állam jogalkotói szem előtt tartják azt a tudományos álláspontot, miszerint az ilyen deliktumok akkor ítéletképesek el eredményesen, ha mind az államhatalom, mind a törvényhozás, mind pedig a megalkotott törvények rendszere korrupciómentes. (Kocsis, 2000, 17.) Figyelembe kell venni, hogy a korrupciós tranzakciók szereplői meg tudják becsülni a várható kockázatok, költségek mértékét és igyekeznek csökkenteni azokat kapcsolatháló kialakításával, fenntartásával, fejlesztésével annak érdekében, hogy maximalizálják a várható nyereséget. (Szántó et al., 2011, 61-82.) Ez azt jelenti, ha a várható előnyök nagyobbak, akkor az növeli a korrupciós ügyletek bekövetkezésének valószínűségét és gyakoriságát. Ennek megfelelően a korrupció elleni hatékony fellépéshez, megelőzéshez elengedhetetlen a korrupciós bűncselekmények esetén a szigorú, konzekvens ítéletek hozatala. A téma vizsgálatát indokolja, hogy a korrupciógyanús esetekben nem mindig indul korrupciós bűncselekmény miatt büntetőeljárás, hanem csak az esettel összefüggésben elkövetett egyéb, kisebb súlyú és ezzel együtt kisebb büntetési tételű bűncselekmények vonatkozásában történik nyomozás elrendelése és ítélet meghozatala.

3 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) XXVII. fejezete: Vesztegetés (Btk. 290. §), Vesztegetés elfogadása (Btk. 291. §), Hivatali vesztegetés (Btk. 293. §), Hivatali vesztegetés elfogadása (Btk. 294. §), Vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban (Btk. 295. §), Vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban (Btk. 296. §), Befolyás vásárlása (Btk. 298. §), Befolyással üzérkedés (Btk. 299. §), Korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása (Btk. 300. §).

4 Ilyen lehet például a Hivatali visszaélés (Btk. 305. §), a Hűtlen kezelés (Btk. 376. §), a Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban (Btk. 420. §).

A korrupciós bűncselekmények felderítése, bizonyíthatósága

Általánosan jellemző a korrupciós bűncselekményekre, hogy az elkövetés során legalább két fél áll egymással szemben, egyrészt aki kéri, elfogadja, másrészt, aki adja, ígéri a jogtalan előnyt. (Schubauer, 2013, 375.) A bűncselekmény elkövetésekor nem feltétlenül szükséges, hogy mindkét fél cselekedjen, illetve az sem, hogy mindkettőjük cselekménye korrupciónak minősüljön (Gál, 2013, 183.), ennek ellenére mindkét fél a jogtalanság talaján áll. (Bodrogi, 1983, 324.) A büntető jogalkalmazás során gyorsan bebizonyosodott, hogy a korrupciós bűncselekmények bizonyítása rendkívül nehéz. (Lőrinczy, 1987, 93.) Annak okaként, hogy a korrupció a nehezen felderíthető és nehezen bizonyítható ügyek kategóriájába tartozik, Finszter Géza a következőket nevesíti:

- *természetes személy sértettjük nincs;*
- *a tárgyi bizonyítás lehetőségei igen beszűkültek, az elkövetés helyszínének kriminalisztikai értéke alig van;*
- *a véghezviteli magatartás semmiféle tárgyi nyomot nem hagy a környezetben és sokszor nem különböztethető meg a mindennapi élet jogszerű cselekményeitől;*
- *harmadik személyek számára a deliktumról, hacsak nem részesei a bűncselekménynek, pontos és jól reprodukálható ismeretek nem szerezhetők;*
- *az ilyen cselekmények erkölcsi elutasítása nem egyértelmű.”* (Finszter, 2011, 75.)

A korrupciós bűncselekmények specialitása, hogy a két fél (a jogtalan előnyt adó és az azt elfogadó) együttesen érdekelt a cselekményük leplezésében, a bűncselekmény látenciában maradásával. Természetes, hogy a regisztrált bűncselekmények száma alacsonyabb a ténylegesen elkövetettektől, de ez a különbség a korrupciós cselekmények esetében nagyon jelentős. A korrupciós bűncselekmények esetében előfordul, hogy a büntetőeljárás egy harmadik személy észlelése és bejelentése alapján indul. Ahogy Korinek László megfogalmazta ezzel kapcsolatban: a törvény szeme az állampolgár – és a kriminális korrupciónál a feljelentési hajlandóság mértéke rendkívül alacsony. (Korinek, 2006, 249-257.)

Az elkövetőkkel történő együttműködés a hatályos büntető kódex értelmében talán még nehezebb lett. Ennek oka, hogy a vesztegetési cselekmények felderítésében a hatóságokkal érdemben együttműködő elkövetőkkel szemben a korábbi jogszabályban deklarált büntethetőséget megszüntető ok helyett a törvény a büntetés korlátlan enyhítésére vagy mellőzésére ad csak

lehetőséget. A kodifikáció során erre a változtatásra a Korrupció Elleni Államok Csoportjának (Group of States against Corruption: GRECO) ajánlása miatt került sor, mellyel kapcsolatban Kőhalmi László megjegyzi: e megoldás ugyan megfelel a GRECO ajánlásainak, de nem biztos, hogy kriminálpolitikailag helyeselhető. A GRECO szakértői ugyanis nem értik meg azt a nagyon is pragmatikus szempontot, hogy a nemzetközi szabályozási standardokat szükség esetén országspecifikusan kell alkalmazni. (Kőhalmi, 2015, 23.) Kőhalmi rámutat arra, hogy a korrupciós bűncselekmények elkövetési gyakorisága, az abban résztvevő személyek köre, valamint az ellenük tevékenykedő bűnüldöző szervek feltételrendszere, hatékonysága jelentősen eltér az egyes államokban. A bűncselekmények elleni eredményes fellépés érdekében mindenképpen szükséges a megjelölt sajátosságok figyelembevétele a jogszabályok kodifikációja során.

A hatályos büntető kódex megalkotásával megszűnt a büntetőjogban és a kriminológiában használt eltérő terminológiának a problémája (Kőhalmi, 2010, p. 294-305), hiszen megszüntette a közélet tisztasága elleni bűncselekmények és a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekmények fejezeteket és létrehozott egy új, egységes fejezetet korrupciós bűncselekmények címmel. (Mezei, 2015, 95.) Ezzel pedig egyúttal anyagi büntetőjogi fogalommá emelte a korábban csak a kriminológiában használt terminológiát. (Gál, 2013, 183.)

A rendészeti korrupciós bűncselekmények sajátosságai

A rendészeti korrupció – a korrupciós bűncselekmények között – kiemelt társadalmi figyelmet kap, mivel egyik elkövetője egy olyan hatósági személy, akinek épp a társadalom védelmezése lenne a feladata. Ami azt jelenti, hogy a rendészeti korrupció esetében a specifikum az alanyok körére vezethető vissza. (Kránitz, 1999, 175-177.)

A rendészeti korrupció témakörében „A rendőri korrupció megelőzése és visszaszorítása a magyar rendőrségnél” című kutatás keretében a Rendészeti Kutatók Egyesülete 1999-ben végzett kutatást kérdőíves felmérés, interjúkészítés, dokumentumelemzés, illetve sajtófigyelés módszerével. A kutatás eredményeit a 2000. évben megjelent küzdelem a rendőri korrupció ellen című kiadvány ismerteti. Az azóta eltelt idő alatt sok változás történt a Rendőrség feladatrendszerében, szervezetében, személyi állományában, melyek közül a leglényegesebbek:

- A Rendőrség Alaptörvényben rögzített feladatai megváltoztak a korábbi Alkotmányhoz képest.

- Megtörtént 2008. január 01. napján a Rendőrség és a Határőrség integrációja, amely jelentős létszámnövekedést, szervezeti és feladatrendszer változást eredményezett.
- Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz, majd a Schengeni Egyezményhez.
- Szinte minden területen új jogszabályok váltották fel az akkori szabályozást, például: új Büntető törvénykönyv, új Büntetőeljárásról szóló törvény, új Közigazgatási rendtartásról szóló törvény, új Szabálysértésekről szóló törvény, továbbá a Rendőrségről szóló törvény is számtalan módosításon esett át.
- Megváltozott a bírságolás tevékenység, megjelent az objektív felelősségen alapuló jogsértések elbírálásának gyakorlata, a büntetőpont rendszer, egyes jogsértések közigazgatási hatósági eljárásban történő elbírálása, az útdíj megfizetésének ellenőrzése.
- Megszűnt a rendőrök karkedvezményes nyugdíja, majd megváltozott a hivatásos állományú rendőrökre vonatkozó szolgálati törvény, bevezetésre került az új életpálya modell, megjelent a megbízhatósági és kifogástalan életvitel ellenőrzés jogintézménye.
- A rendőrség személyi állományában jelentős fluktuáció következett be.
- Megalakult a Nemzeti Védelmi Szolgálat, amely a rendőrség tekintetében is ellátja a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat.

A Rendőrség munkáját befolyásoló külső környezet is sokat változott az eltelt idő alatt, ezek közül a témához kapcsolódóan az alábbiak emelhetők ki:

- A technikai fejlődés új lehetőségeket ad a korrupció elleni fellépéshez és az eredményes felderítéshez, de a megelőzéshez is.
- Megjelentek a közösségi médiák, az információáramlás felgyorsult.
- Az Európai Unió, illetve schengeni csatlakozással, valamint a szomszédos országokkal kötött kétoldalú egyezményekkel a nemzetközi bűnügyi együttműködés jelentősen javult, felgyorsult.
- Átalakult az ügyészség szervezetrendszere.
- A rendelkezésre álló releváns adatbázisok köre bővült, elérhetőségük gyorsabb lett.

A változások ellenére természetesen több párhuzam, illetve hasonlóság is tapasztalható a 1999. év és napjaink problémái között:

- A Rendőrség jelenleg is létszámproblémákkal küzd, mivel jelentős az elvándorlás, fluktuáció. A létszámhiány ellentételezésére a rendőri állomány tömeges felvétele jelenti a megoldást.

- Az 1999. évi kutatás három évvel azt követően történt, hogy a fegyveres szervezetek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény hatályba lépett. A jelenleg hatályos 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervezetek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szolgálati törvény három és fél éve lépett hatályba, melynek alapján az állomány illetményemelése lépcsőzetesen megtörtént. Az új szolgálati törvények hatályba lépését követően, akkor is és most is felmerült, hogy további korrekcióra van szükség, hiszen a rendőri állomány illetménye – különösen a fiatal állomány esetében – jelentősen elmarad a versenyszféra béreitől, így még a pályán tartáshoz sem elegendő. Egyik szolgálati törvény sem eredményezett jelentős előrelépést az állomány elhivatottságának, szervezet iránti lojalitásának területén, ami a korrupció visszaszorításának egyik alappillére lenne.
- A feladatrendszerben, a szervezeti struktúrában, a személyi állományban, külső körülményekben bekövetkezett változások ellenére a rendőri korrupció továbbra is jelen van a szervezetben.

Figyelembe kell venni, hogy a rendészetnek vannak olyan általános vonásai, amelyek a korrupcióra különösen fogékonyá teszik a közbiztonság és a bűnüldözés szolgálatában álló szervezeteket. Ennek alátámasztására a kutatók számos okot sorolnak fel, melyek napjainkban ugyanúgy jellemzőek, mint ezelőtt 20 évvel. Az okok között a kutatók kiemelték a bűnüldöző munka és a rendészeti intézkedések sajátosságait, a hatósági erőszak monopolizáltságát, a szakmai etika kialakításának és elfogadtatásának akadályait, a rendészeti ágazat anyagi nehézségeit, a rendvédelmi testületek zártságát, a testületen belüli szolidaritást és azokat a szolgálati helyzeteket, amelyekben érdekazonosság alakulhat ki az aktív és a passzív vesztegető között. (Rendészeti Kutatók Egyesülete, 2000, 15.)

A már említett Rendőrség és Határőrség integrációja tovább növelte a korrupciós kockázatokat. A Határőrségnél az állomány veszélyeztetettségét felismerve már a 2000-es évek előtt is elemezték saját szolgálataik egyedi veszélyforrásait és megállapították, hogy a határvédelmi és a határrendészeti feladatokkal kapcsolatban a korrupciós cselekményekkel összefüggésben felmerülhet az embercsempészet, a nemzetközi szervezett bűnözés, a kábítószerrel való visszaélés bűncselekmények is. (Greco, 1998, 111.)

Ehhez hozzá kell tenni, hogy a rendészeti korrupció bizonyos típusainak esetében a rendőri fél mellett jellemzően külföldi elkövetők állnak, akik átutaznak országunkon. A kutatás óta eltelt 19 évben a hazánkon átutazó külföldiek (többségében korrupcióval fertőzöttebb ország állampolgárainak) száma ugrásszerűen emelkedett, ami növeli az intézkedő rendőrök korrupciós veszélyeztetettségét. Hazánk schengeni csatlakozását követően a külső határokon elköve-

tett korrupciós cselekmények társadalomra valós veszélyessége még nagyobb hangsúlyt kapott. A belső határokon végzett ellenőrzés megszüntetése a külső határokon dolgozók vonatkozásában az államhatárhoz köthető korrupciós bűncselekmények látenciájának növekedését eredményezte.

Egy-egy rendészeti korrupciós esemény – az egyéb korrupciós bűncselekmények gazdaságra, társadalomra gyakorolt negatív hatásain túl – a rendészeti szervek megítélésére is káros, mert az állampolgárok állami szervekbe vetett bizalmát megingatja, csökkenti. Emellett a jelenség a rendészeti szerveknél elvárt és az eredményes működés alapkövetelményének tekinthető rendre, fegyelemre erős negatív hatást gyakorol. Káros következményként ki kell emelni továbbá azt is, hogy a rendészeti korrupció biztonsági deficitet is keletkeztet. A leírtak miatt az ilyen jellegű bűncselekmények megelőzése és felderítése prioritást kell, hogy élvezzen.

A rendészeti korrupció azonban nem csak a rendőri tevékenységhez kapcsolódik. A rendőrség ugyan széleskörű feladatrendszerrel rendelkezik, ennek ellenére nem önmagában szemlélendő a korrupciót illetően, hanem a rendészeti szervek együttesen képeznek egy olyan – feladatok és személyi állomány vonatkozásában különös – halmazt, amelynek elemzésével hatékonyabb lehet a korrupció elleni küzdelem, beleértve a bűnmegelőzést és a korrupciós bűncselekmények minél szélesebb körben történő felderítését (Gáspár, 2014, 3). Jelen tanulmányban ugyanakkor csak a rendőri tevékenységhez kapcsolódó korrupciós jelenségek állnak fókuszban.

Sherman véleménye szerint a rendőrök a korrupcióhoz gyakran fokozatosan jutnak el. A folyamat a kisebb szívesség elfogadásával kezdődik, majd tovább lépnek a korrupció komolyabb formái felé. Álláspontja szerint ebben egyrészt a tapasztalt kollégák iránymutatása, másrészt pedig a felettesek irányában érzett elfogadtatási vágy is szerepet játszik. (Sherman, 1985, 253-265.) Ugyanakkor Bonifacio nézete szerint a kismértékű korrupció révén a rendőrben kialakulhat egy olyan téves meggyőződés, hogy a neki juttatott előnyökben az állampolgárok alázata jelenik meg, ez pedig egyben elvezethet ahhoz a képzethez, hogy a törvények felett áll. Hangsúlyozza azonban, hogy ez a folyamat fordítva is igaz. Azaz az olyan szervezeti kultúra, amely azt sugallja, hogy nem kell a jogszabályokat maradéktalanul betartani, elvezethet a rendőri korrupcióhoz. (Bonifacio, 1991, 39.) Ez a nézőpont felhívja a figyelmet arra, hogy a rendőri szervnél kialakított szervezeti kultúra komoly szerepet játszik abban, hogy a szervezet és az abba integrálódó személyek mennyire tudnak ellenállni a korrupció jelenségének.

A rendőri korrupciós bűncselekmények felderítése, bizonyítása a bűncselekmények közül talán a legnehezebbek közé tartozik. Ennek okai között – álláspontom szerint – a következőket mindenképpen ki kell emelni:

- a rendőrök között erős összetartozás érzés van, ami miatt egymásra ritkán tesznek terhelő vallomást;
- a rendőri állomány az átlag állampolgárhoz képest jelentősen több szakmai ismerettel rendelkezik a bűncselekmények felderítésére, bizonyítására vonatkozóan;
- a rendőrök feladatait meghatározó szabályozás túlzottan összetett és bonyolult, a végrehajtandó folyamatokat nem mindig egyértelműen határozza meg;
- a rendőri hivatás társadalmi megbecsülésének bár növekvő, de nem elég magas szintje, ami miatt a rendőrök nem eléggé büszkék hivatásukra, így nem mindig fektetnek megfelelő hangsúlyt feddhetetlenségük, becsületük megőrzésére.

A korrupciós, azon belül is a rendőri korrupciós bűncselekmények elkövetői felderítése, büntetőjogi felelősségre vonása érdekében alkalmazkodni kell a specialitásokhoz és ennek megfelelő módszereket kell kiválasztani a hatékony fellépés érdekében. A korrupciós cselekményeknél általában is fontos szempont annak vizsgálata, hogy mennyire váltak részévé az adott intézmény működésének. Ez alapján a szakemberek megkülönböztetik azokat a korrupciós ügyleteket, amelyek két szereplő között egymástól függetlenül jönnek létre, illetve azokat, amelyek részben egymásra épülve, többszereplős tranzakcióként működnek. (Inzelt et al., 2014, 17.) Ennek vizsgálata a rendészeti korrupciós cselekményeknél is kiemelt fontosságú. Tekintettel azonban arra, hogy a felderítés, nyomozás az eseti ügyletek esetében is komoly nehézséget jelent, a szervezeten elkövetett deliktumok felderítése, bizonyítása még nagyobb kihívás elé állítja a hatóságokat. Egy kutatás eredményei azt bizonyították, hogy a büntető igazságszolgáltatás jelenleg csupán az úgynevezett kisstílű korrupciós cselekmények kezelésére képes. (Kerezsi et al., 2014b. 32.) Meg kell azonban jegyezni, hogy a meglévő jogi keretek között választ kell keresnünk a probléma megoldására.

A rendőri korrupció elleni fellépésben több szervezet működik együtt. Ki kell emelni a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályait, melyek részt vesznek a korrupciós bűncselekmények nyomozásában. Emellett szerepet kaptak a megbízhatósági vizsgálat lefolytatásában is, hiszen annak végrehajtására csak ügyészi jóváhagyást követően kerülhet sor, majd a vizsgálat befejezését követően az ügyész a végrehajtás törvényességét is ellenőrzi. A rendészeti korrupció elleni fellépésben fontos szerepe van a Nemzeti Védelmi Szolgáltatnak (NVSZ) is, mely önállóan működő belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv, így kifogástalan életvitel ellenőrzést és megbízhatósági vizsgálatot is folytat. A korrupció megelőzése, feltárása az Országos Rendőr-fő-

kapitányságnál, valamint a területi és a helyi szerveknél, azok vezetőinél is prioritás. A rendőrségen belül működő ellenőrzési szolgálatok is külön nevesített feladatokat kaptak a korrupció elleni fellépés érdekében, melynek keretében állományvédelmi ellenőrzéseket hajtanak végre.

A korrupciós cselekmények gyanúja több alkalommal hiába vetődik fel a korrupció ellen küzdő szervezetek dolgozói előtt, azonban a megalapozott gyanú sok esetben nem állapítható meg. A jogalkalmazóknak azonban mindig teljeskörűen kell vizsgálni az adott cselekményeket, hiszen sok esetben bár a korrupciós bűncselekmény megalapozott gyanúja nem állapítható meg, a bizonyítása nem lehetséges, azonban más bűncselekmények még feltárhatók lehetnek.

A rendőri állomány által a korrupciós bűncselekmények közül alapvetően a hivatali vesztegetés elfogadása,⁵ valamint a korrupciós bűncselekmény feljelentésének elmulasztása⁶ bűncselekmények elkövetése merülhet fel. A hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény minősített esete a hivatali kötelességét megszegve fordulat.⁷ Tekintettel arra, hogy a hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény nagyon nehezen bizonyítható, előfordul, hogy csak a hivatali kötelességszegést lehet bizonyítani. Ekkor viszont már nem korrupciós, hanem jelen esetben egy katonai bűncselekményről, azaz kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény⁸ elkövetéséről beszélhetünk. Amennyiben a hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény minősített esete bizonyítható, a katonai bűncselekmény már nem konkurál, hanem beolvad a korrupciós bűncselekmény minősített esetébe. Előfordul, hogy a korrupciós jellegű cselekmény esetén nemcsak korrupciós bűncselekmény, hanem katonai bűncselekmény megvalósulásáról sem beszélhetünk, csak fegyelmi felelősségre vonást von maga után a cselekmény. A bizonyítás nehézsége, valamint az átminősítés lehetőségére tekintettel is egyes esetekben előfordul, hogy az egyszerűbben, sokszor egyértelműen bizonyítható katonai bűncselekmény elkövetésének bizonyítása érdekében folytatják a nyomozást és emiatt emelnek vádat úgy, hogy a korrupciós bűncselekmény bizonytalan kimenetelű nyomozására kisebb energiát fordítanak. Ennek kapcsán kell beszélni a konnexitásról. Előfordul, hogy több bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja is megállapítható egy adott személy (rendőr) vonatkozásában, melyek közül nem mind tartozik a katonai büntetőeljárás hatálya alá. Ez esetben az általános és a katonai büntetőeljárás versengését idézi elő, hiszen a személyi összefüggés (konnexitás) miatt katonai büntetőeljárásnak van helye olyan bűncselekmény esetében is,

5 Btk. 294. §

6 Btk. 300. §

7 Btk. 294. § (3) aa.) pont

8 Btk. 438. §

amelyre egyébként rendes körülmények között a katonai eltérő szabályok alkalmazásának nincs helye (Hautzinger, 2010, p. 139). Tárgyi konnexitás is felmerül, ha több terhelt közül az egyikre a katonai büntetőeljárás hatálya vonatkozik és az eljárás elkülönítése – tekintettel a tényállás szoros összefüggésére – nem lehetséges. (Hautzinger, 2011, 78.) Erre például akkor kerülhet sor, ha a hivatali vesztegetés elfogadása és a civil személy által elkövetett hivatali vesztegetés bűncselekmények megalapozott gyanúja miatt folyik a büntetőeljárás.

A Btk. 300. §-ban foglaltak alapján a törvény a hivatali vesztegetés elkövetésénél enyhébben, de mégis szigorúan szankcionálja a hivatalos személyek azon magatartását, ha e minőségükben hitelt érdemlő tudomást szereztek arról, hogy még le nem leplezett vesztegetést vagy vesztegetés elfogadását követtek el, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést. A törvény szerint vesztegetés feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hivatalos személy hozzátartozója nem büntethető.

Rendészeti korrupciós bűncselekményt felvető jogesetek elemzése

Ahhoz, hogy egy jogintézményt vagy egy jogi problémát könnyebben megértsünk, nagy segítséget jelent a gyakorlatban megtörtént esetek megismerése, elemzése. A következőkben két olyan esetet mutatok be, amelyeknél felmerült a hivatali kötelességszegéssel elkövetett hivatali vesztegetés bűncselekményének gyanúja, azonban az eljárás eredményeként „csak” az enyhébb büntetési tételű kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény, vagy fegyelemsértés miatt történt meg a rendőrök elmarasztalása.

Hivatali vesztegetés elfogadása helyett kötelességszegés szolgálatban

Egy közúti határátkelőhely több szolgálati helyén állományvédelmi ellenőrzést hajtottak végre. A kilépő buszforgalmi sávon az ellenőrök azt tapasztalták, hogy a személyek átléptetését kettő fő útlevélkezelő hajtja végre. Az egyik egy útlevelet tart a kezében és helyszíni bírságot szab ki. A másik útlevélkezelő a határforgalom-ellenőrzés vonalán túl összesen hat civil személlyel beszélgetést folytat szerb nyelven, miközben a kezében több útlevél látható. Az útlevélkezelő az ellenőröket meglátva közölte, hogy elkezdte a következő autóbusz fogadását és – kérdés nélkül – elindult a beengedő sorompó felé. A döntése indokolatlan

és szabálytalan volt, hiszen még az előző busz utasainak maradéktalan átléptetése sem történt meg. Az ellenőr követte az útlevélkezelőt, aki ezt tapasztalva azt mondta, hogy nyitva a sorompó, fel tud jönni a busz és visszafordult a kezelőfülke felé. Ezt követően a fülkéje előtt várakozó külföldi állampolgárokat szerb nyelven ki akarta küldeni a terminálból jelezve, hogy a határátléptetésüket végrehajtotta, és egyúttal a hat úti okmányt átadta az egyik személynek. Az ellenőrök felszólították a civileket szerb nyelven, hogy maradjanak a terminálban, tekintettel arra, hogy a buszterminálban szabályszerű határforgalmi ellenőrzés esetén nem lehet egyszerre hat útlevél az útlevélkezelőnél, valamint az okmányokat ismételt személyazonosítást követően az érintett személyeknek személyesen kell visszaadni.

Az eset kivizsgálása során megállapítást nyert, hogy az útlevelek között két-több db 50 Eurós bankjegy volt elhelyezve. A már buszon lévő utasok közül 2 személy határellenőrzési és regisztrációs rendszerbe (a továbbiakban: HERR rendszer) történő bedolgozását,⁹ valamint az útlevelekbe bélyegzőlenyomat elhelyezését elmulasztotta. A hat civil személy közül, akik az útlevélkezelő fülke előtt álltak egyikük a sofőr volt, akinek az útleveleket a rendőr viszta. A további öt személynél, akiknek átléptetését az útlevélkezelő – az ellenőrök megjelenésekor – végre kívánta hajtani, az alábbi problémák voltak megállapíthatók:

1. Az első két személy a schengeni tagállamok területén engedélyezett 180 napon belül 90 napot meg nem haladó tartózkodás időtartamát 90 nappal meghaladták. Velük szemben az elkövetett – 2007. évi II. törvény 6. § (1) bekezdésébe ütköző és a 2012. évi II. törvény 204. § (1) bekezdése szerint minősülő – tiltott határátlépés, úti okmánnyal kapcsolatos szabálysértés miatt intézkedésre nem került sor.
2. A harmadik utas a magánútlevelében elhelyezett bélyegzőlenyomat alapján a schengeni tagállamok területén engedélyezett 180 napon belül 90 napot meg nem haladó tartózkodás időtartamát 27 nappal meghaladta, mivel azonban rendelkezett a német hatóságok által kiállított határátlépési engedély-

⁹ Meg kell jegyezni, hogy a HERR rendszer különösen fontos a határforgalom ellenőrzés során. Funkciója kettős, mivel egyrészt az útlevélkezelő ezt a rendőrségi rendszert használva ellenőrzi le, hogy az átlépő utas, illetve járműve, valamint a nála lévő tárgyak nem jelentenek-e veszélyt valamely tagállam közrendjére, belső biztonságára, közegészségügyére vagy nemzetközi kapcsolataira. Ez az ellenőrzés a SIS-ben és a nemzeti adatállományokban tárolt, személyekre, és – amennyiben szükséges – tárgyakra vonatkozó adatoknak és figyelmeztető jelzéseknek, valamint a figyelmeztető jelzés esetén végrehajtandó intézkedésnek a közvetlen lekérdezését foglalja magában. Másrészt az adattárakban való ellenőrzéssel egyidejűleg a HERR rendszer végrehajtja az átlépésre jelentkező harmadik országbeli állampolgárok adatainak rögzítését, melyet a rendőrség a jogszerű tartózkodás időtartamának ellenőrzése, büntülődzési és bűnmegelőzési célból a határátlépéstől számítva öt évig kezel.

lyel és az abban megjelölt időpontig a schengeni térséget el kívánta hagyni, a kialakított gyakorlat szerint vele szemben a helyszíni bírság mellőzhető. Ennek ellenére a szabálysértés elkövetése miatt figyelmeztetést kellett volna alkalmazni, és azt dokumentálni.

3. A negyedik utas a schengeni tagállamok területén engedélyezett 180 napon belül 90 napot meg nem haladó tartózkodás időtartamát 90 nappal meghaladta. Az utas rendelkezett a német hatóságok által kiállított határátlépési engedéllyel, de abban bejegyzés arra vonatkozólag, hogy meddig kell elhagynia a schengeni államok területét, nem volt. Ezért vele szemben az elkövetett tiltott határátlépés, úti okmánnyal kapcsolatos szabálysértés miatt 50.000,- Ft helyszíni bírság került kiszabásra.
4. Az ötödik utas a schengeni tagállamok területén engedélyezett 180 napon belül 90 napot meg nem haladó tartózkodás időtartamát 90 nappal meghaladta. Vele szemben az elkövetett tiltott határátlépés, úti okmánnyal kapcsolatos szabálysértés miatt intézkedésre nem került sor. A személy HERR rendszerben történő rögzítését az útlevélkezelő nem hajtotta végre, az útlevélbe a bélyegzőlenyomat elhelyezésre nem került sor. Az útlevélben az adathordozó oldal és a 1. lapoldal között volt elhelyezve a külföldi fizetőeszköz.

A parancsnoki kivizsgálást követően a határrendészeti kirendeltségvezető a mulasztást elkövető útlevélkezelő tekintetében a Btk. 294. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő hivatali vesztegetés elfogadása büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt büntetőfeljelentést tett a Központi Nyomozó Főügyészség illetékes Regionális Osztály osztályvezetőjénél.

Emellett a szerb állampolgárokkal szemben pedig a Btk. 293. § (1) bekezdésébe ütköző és a 294. § (2) bekezdés szerint minősülő hivatali vesztegetés büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt tett büntetőfeljelentést.

Mindezekon túl az útlevélkezelővel szemben a Btk. 438. § (2) bekezdésébe ütköző és a 438. § (3) bekezdés szerint minősülő kötelességszegés szolgálatban büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt feljelentést tettek.

Az esetet elemezve megállapítható, hogy amennyiben a kivizsgálás alapján indokolt a kötelességszegés szolgálatban büntett miatt feljelentést tenni, akkor a hivatali vesztegetés elfogadás büntett esetében nem a Btk. 294. § (1) bekezdése szerint, hanem a 294. § (2) bekezdés szerint minősülő büntett miatt kellett volna feljelentést tenni.

A kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény tekintetében pedig nem a 438. § (2) bekezdésébe ütköző és a 438. § (3) bekezdés szerint minősülő, hanem a 438. § (1) bekezdésbe ütköző és a 438. § (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő büntett miatt lehetett volna feljelentést tenni.

A feljelentést követően az ügyész bíróság elé állításban vizsgálta az ügyet és emelt vádat az illetékes Törvényszéken. A nyomozás során arra az eredményre jutott az ügyész, hogy kizárólag a Btk. 438. § (1) bekezdésbe ütköző és a 438. § (2) bekezdés a) szerint minősülő folytatólagosan elkövetett kötelességszegés szolgálatban bűncselekményt talált megalapozottnak, és emiatt emelt vádat. A korrupciós jellegű cselekménnyel nem foglalkoztak, az útlevelben elhelyezett készpénznek nem tulajdonítottak jelentőséget. Az érintett személy vallomása szerint csak benne felejtette a pénzt az okmányban, ez alapján a hivatali vesztegetés vagy a hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekményeket az ügyész-ség nem látta bizonyíthatónak.

A bíróság – a vádhoz kötöttség kihangsúlyozása mellett – három rendbeli kötelességszegés szolgálatban büntett elkövetése miatt ítélte el az útlevelkezelőt annak ellenére, hogy nem három, hanem összesen hat személy határátléptetése során nem hajtotta végre a szükséges intézkedéseket. A korrupciós jellegű cselekmény nem került értékelésre a nyomozási-, ennek megfelelően pedig a bírói szakban sem.

Hivatali vesztegetés elfogadása helyett fegyelemsértés

Egy közúti határátkelőhely belépő buszforgalmi sávján szolgálatot teljesítők vonatkozásában állományvédelmi ellenőrzést hajtottak végre. Az ellenőrök érkezésükkor látták, hogy egy útlevelkezelő a sofőrrel együtt, kicsit távolabb pedig egy másik útlevelkezelő sétál a határforgalmi ellenőrzési vonal irányába. Az ellenőröket meglátva az útlevelkezelők sietősen folytatták útjukat. Fel kellett szólítani őket, hogy várják meg az ellenőrző elöljárókat. Ezt követően megállapítást nyert, hogy a sorompók nem voltak lezárva, a terminálban a fülkék őrizet nélkül, nyitott állapotban voltak. Az útlevelkezelők elhagyták szolgálati helyüket. A sofőrrel együtt haladó útlevelkezelő kezében lévő útlevelekben 10 Euró készpénz, míg a másik útlevelkezelő egyenruhájának bal oldali zsebéből többszöri felszólítást követően 175 Eurót (több kisebb részekben összegyűrve) és 16.500, - Ft készpénzt adott elő. Az első útlevelkezelő elmondása szerint még nem hajtotta végre az útlevelek ellenőrzését annak ellenére, hogy a vonatkozó szabályok szerint az okmányok elvételekor személyazonosítást kell végrehajtani. Ezt a feladatot azért sem hajthatta végre, mivel egy sofőrtől vette át a két személy útlevelét. A másik útlevelkezelő elmondása szerint a pénzt a busz mellett találta. Ennek ellentmondott, hogy a pénz száraz volt, az időjárás pedig esős volt, valamint az is, hogy a pénz találását sem a járőrparancsnoknak, sem pedig az ellenőröknek nem jelentette.

A parancsnoki kivizsgálást követően a kirendeltség vezetője az útlevelkezelővel szemben, akinél a 175 Euró készpénz előtalálásra került, a Btk. 294. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő hivatali vesztegetés elfogadása büntette miatt feljelentést tett.

A nyomozás során az ügyész a hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény elkövetését nem találta bizonyíthatónak, így a nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltak szerint megszüntette.

Ezen túlmenően egy rendbeli, a Btk. 438. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szolgálatban kötelességszegés vétsége miatt szintén feljelentésre került sor, mivel az útlevelkezelő elhagyta szolgálati helyét.

A kötelességszegés szolgálatban bűncselekmény nyomozását is az ügyész a Be. 190. § (1) bekezdés b) pontja alapján megszüntette.

Továbbá még egy rendbeli a Btk. 438. (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szolgálatban kötelességszegés vétsége miatt is feljelentést tett a parancsnok, mivel az útlevelkezelő – az állítása szerint – a talált pénzt nem jelentette haladéktalanul az előjárójának és az engedélyezett (összesen 10.000,- Ft vagy annak megfelelő értékű külföldi fizetőeszköz) jelentősen meghaladó készpénzt tartott magánál.

E tekintetben az ügyész szintén a nyomozás megszüntetéséről határozott, azonban ez esetben a Be. 190. § (1) bekezdés a) pontja szerint és emellett fegyelmi eljárást kezdeményezett.

Az esetet elemezve meg kell állapítani, hogy a nyomozás során az ellenőrök kihallgatására nem került sor, továbbá a határátkelőhely térfelügyelő kamerarendszerének valamennyi felvétele nem került értékelésre, hiszen a felvételek alapján egyértelműen látható, hogy mindkét útlevelkezelő hosszabb időre elhagyja a terminált, bemegy a főépületbe. Ezt követően a kérdéses útlevelkezelő onnan tér vissza a terminálba. Míg a másik útlevelkezelő az egyik személyforgalmi sávon lévő fülkéhez megy – ahol egy másik rendőr dolgozott – és beül a fülkébe. Mindeközben a határátlépésre jelentkező busz egyik sofőrje keresi őket először a terminálban, aztán pedig a főépület ügyfélvárójában, de ez nem vezet eredményre.

Továbbá meg kell jegyezni, hogy az útlevelkezelő a terminálból a főépületbe ment, ahol a szolgálatparancsnok teljesíti szolgálati feladatait, de nem jelentette részére, hogy pénzt talált. Ezt követően látszik a felvételeken, ahogy elhaladt a határátkelőhelyen álló busz mellett, de nem hajolt le, hogy bármit felvegyen a földről. Ebből az valószínűsíthető, hogy a pénz már akkor a birtokában lehetett, amikor a szolgálatparancsnok szolgálati helyéhez ment, mégsem tett eleget jelentési kötelességének.

Az elemzett esetben a korrupcióra utaló adat, valamint az ezzel összefüggő jelentési kötelezettség elmaradása kizárólag fegyelmi felelősségre vonást eredményezett.

Összegzés

A korrupció elleni fellépés jövőbeli irányait vizsgálva célszerű Hollán Miklós két alapvetéséből kiindulni. Az egyik szerint a korrupciós cselekményeket – hasonlóan sok más kedvezőtlen társadalmi jelenséghez (pl. a bűnözéshez) – könnyebb és olcsóbb megelőzni, mint jóvátenni az azok által okozott károkat. Míg a másik alaptétel az, hogy ha lenne lehetőség a korrupció teljes megszüntetésére, az akkor sem lenne célravezető. A korrupció elleni fellépést ugyanis úgy kell megtervezni, hogy annak költségei nem haladhatják meg az annak segítségével kiküszöbölhető hátrányokat. (Hollán, 2013b, 2.)

Ezeket az alapvetéseket figyelembe véve kell lépéseket tenni a korrupció megelőzése, mérséklése érdekében. Ennek egyik fontos eszköze a korrupciós cselekmények felderítési eredményességének növelése, és a felderített esetek kapcsán súlyosabb ítéletek meghozatala, amelyek komoly visszatartó erőt jelentenek. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az esetet teljeskörűen elemezni kell, a minősítő körülményeket lehetőség szerint fel kell tárni, a feljelentéseket kellő körültekintéssel kell megtenni.

A vesztegetési ügyek felderítésének nehézségei a bűncselekmény természetéből adódnak, így azokkal hosszútávon számolni kell. (Finszter, 2011, 96.) Ennek ellenére a jogalkalmazók nem elégedhetnek meg egy korrupciós jellegű esemény vizsgálatakor azzal, hogy a hivatali vesztegetés elfogadása bűncselekmény minősített esete helyett egy enyhébb súlyú katonai bűncselekmény miatt az érintett személy büntetőjogi felelősségét sikerül megállapítani, vagy fegyelemsértés miatt megtörténik a elmarasztalása. Ez nemcsak azért lényeges, hogy az állam érvényesíteni tudja az elkövetett cselekményért a büntetőjogi igényét, hanem azért is, mert ellenkező esetben a büntetés prevenciós hatása nem érvényesül teljeskörűen sem az elkövető, sem a társadalom vonatkozásában. Ami azt jelenti, hogy az elkövetett cselekmény enyhébb megítélése és az ehhez kapcsolódó elmarasztalás alkalmazása adott esetben még bátoríthatja is a potenciális bűnelkövetőket. A jogszabályok adta lehetőségeket ki kell használni és mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a tényállás tisztázásra kerüljön és a ténylegesen elkövetett cselekményért feleljen az érintett személy.

Felhasznált irodalom

Aszalós, J. (1999): *A korrupcióról*. Iskolakultúra, 9. 76-85.

Báger, G. (2012): *Korrupció: büntetés, integritás, kompetencia*. Budapest: Akadémiai Kiadó

- Bell, D. (1993): *The Old War*. The New Republic, 2.
- Bodrogi, K. (1981): *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények = Magyar Büntetőjog*. Budapest: BM Könyvkiadó
- Bonifacio, P. (1991): *The Psychological Effects of Police Work. A Psychodynamic Approach*, Plenum Press
- Finszter, G. (2011): *A korrupció nyomozása*. Belügyi Szemle, 59. 75.
- Gál, I. L. (2013): *A korrupciós bűncselekmények = Új Btk. kommentár*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt
- Gáspár, M. (2014): *A rendészeti korrupció aktuális kérdései*. Budapest: Rendészeti Kutatóműhely
- Graham, B., David, W., Chris, L., Hakkyong, K. (2013): *Preventing Corruption – Investigation, Enforcement and Governance*. Hampshire: Crime Prevention and Security Management
- Grecsó, I. - Léhner, Gy. (1998): *Hivatásos határőrizet – terjedő korrupció*. Belügyi Szemle, 10. 111.
- Hautzinger, Z. (2010): *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs: AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft
- Hautzinger, Z. (2011): *A katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó
- Hollán, M. (2013): *Korrupciós bűncselekmények az új magyar Büntető Törvénykönyvben*. http://www.korrupciomegelozes.kormany.hu/download/7/bd/80000/Holl%C3%A1n_Mikl%C3%B3s_HU.pdf
- Hollán, M. (2014): *Korrupciós bűncselekmények az új büntető kódexben*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft
- Kerezsi, K. – Inzelt, É. – Lévay, M. (2014): *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái?* Kriminológiai Tanulmányok 51.
- Kocsis, T. (2000): *Az Altern-csoport a korrupcióról*. Kovász, 4. 5-24.
- Korinek, L. (2006): *A bűnözés visszatükröződése. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft
- Kőhalmi, L. (2015): *A korrupció*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet
- Kőhalmi, L. (2010): *Büntetőjogi eszközök a politikai korrupció elleni küzdelemben. Politika és korrupció: A törvényesség és törvénytelenység határai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület
- Kránitz, M. (1986): *A korrupció*. Budapest: BM Könyvkiadó
- Kránitz, M. (1999): *A korrupció*. Kriminológiai ismeretek. Budapest: Corvina Kiadó
- Lőrinczy, Gy. (1987): *A korrupciós bűncselekmények bizonyításáról*. Belügyi Szemle, 2. 93-95.
- Mezei, K. (2015): *Néhány észrevétel a korrupciós deliktumok hatályos szabályozásával kapcsolatosan, Büntetőjogi Szemle, 3. 95.*
- Punch, M. (1985): *Conduct Unbecoming: The Social Construction of Police Deviance and Control*, London: Tavistock Publications

- Shermann, L. A. W. (1985): Becoming bent: Moral careers of corrupt policemen. In: Elliston, F. – Feldberg, M. (1985): *Moral Issues in Police Work*. Maryland: Rowman & Allanheld
- Schubauer, L. (2013): A korrupciós bűncselekmények. In: Blaskó, B. – Miklós, I. – Pallagi, A. – Polt, P. – Schubauer, L.: *Büntetőjog Különös Rész I*. Budapest: Rejtjel Kiadó
- Szántó, Z. – Tóth, I. J. – Varga, Sz. (2011): *A korrupció társadalmi és intézményi szerkezete*. Szociológiai Szemle, 3. 61-82.

Zsigmond Csaba

Bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései a nyomozási gyakorlatban

**Practical issues of prohibition
of evidence in investigative practices**

Absztrakt

Ebben a cikkben megvizsgálom a régi és a hatályos magyar büntetőeljárás törvény bizonyítási tilalmakra vonatkozó rendelkezéseit. A jogszabály elemzés célja egyrészt megállapítani, hogy a 2018. július 01-én hatályba lépett törvény mennyiben változtathatja meg a korábbi nyomozási gyakorlatot, másrészt felmerülhetnek-e jogértelmezési problémák a jogalkalmazók körében. Az elemzéshez gyakorlati példákat hoztam, melyeket több mint 20 éves bűnügyi nyomozói és vizsgálói múltamból merítettem. Az elemzés alapján megállapítottam, hogy a törvényi szabályozás egyértelmű és nagyrészt alkalmazható, azonban bizonyos tekintetben kiegészítésre vagy további értelmezésre szorul.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, nyomozás, bizonyítási tilalmak, tiltott módon szerzett bizonyítékok

Abstract

In this article I examine the provisions related to the prohibition of the evidence in the former and current Hungarian Criminal Procedure Code. The analysis of the legislation aims to find extentions, where the former investigative practices are modified by the current Code introduced on 1st July 2018, additionally whether interpretation problems can be occurred among practitioners. I use practical examples for the analysis that I have collected during my 20 year experience at criminal investigative authorities. Based on the analysis I found that the legislation is clearly and largely applicable, but in some aspects, addendums are needed.

Keywords: criminal proceedings; investigation; prohibition of evidence; evidence obtained by prohibited methods

Bevezetés

Több mint 20 éve dolgozom rendőrségi bűnügyi nyomozói szakterületen. Dolgoztam eleinte kisebb súlyú vagyron elleni bűnügyekben (zseblopások, trükkös lopások stb.), későbbiekben élet ellenes bűncselekmények bűnügyeiben, szervezett bűnözés elleni területen, illetve jelenleg gazdaságvédelmi szakterületen. Az általam választott témát a gyakorlat során szerzett tapasztalataim, a hatályos jogszabályok, a 2018. július 01-vel hatályba lépő új büntetőeljárásjogi törvény, valamint a vonatkozó szakirodalom alapján dolgoztam fel.

A bizonyítási tilalmak, tiltott bizonyítékok csoportosítása

A bizonyítási tilalmakat a tételes jogi szabályozás és a jogirodalom különbözőképpen csoportosítja.

A tételes jogi szabályozás - így a korábban hatályos törvény, valamint az új Be. - a bizonyítási tilalmakat felsorolja, aszerint csoportosítva, hogy a bizonyítékokat milyen tiltott módszerekkel tilos beszerezni. Ennek alapján kizárja a bizonyítékok közül a bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a részt vevők jogainak lényeges korlátozásával megszerzett bizonyítékokat.

A jogirodalom szerint a büntetőeljárás során a bizonyítási tilalmak csoportosíthatók aszerint, hogy a tilalom egyes tényekre, bizonyítási eszközökre vagy módokra vonatkozik (Cséka, 1991 71-95).

Álláspontom szerint gyakorlati szempontból csoportosítható a tiltott módon beszerezett bizonyítékok köre aszerint, hogy az büntető anyagi jogi szempontból, vagy büntető eljárásjogi szempontból jelentős. Lehet olyan tiltott módon beszerezett bizonyíték, mely az anyagi jogi különös törvényi tényállás szempontjából lehet jelentős, vagyis a nyomozás során megállapítható tényállásra van hatással. Lehetnek olyan tiltott módon beszerezett bizonyítékok, melyek büntetőeljárásjogi szempontból jelentősek, mert bizonyos esetekben kényszerintézkedést alapozhatnak meg. Tiltott módon beszerezett bizonyíték (hamis rendőri jelentés) támaszthatja alá tévesen a gyanúsítottal kapcsolatban valamely letartóztatási ok fennállását, pl. a hatóság elől megszökött, mely a tényállás megállapítását érdemben nem befolyásolja, azonban eredményezheti a gyanúsított előzetes letartóztatását. Míg az előbbi gyakorlati szempontból abban lehet jelentős, hogy a nyomozás megszüntetését, vagy a tényállás más minősítését vonhatja maga után, addig az utóbbi, vagyis eljárás jogilag jelentős, tiltott módon beszerezett bizonyíték erre nem feltétlenül lesz hatással.

A tiltott bizonyítékok köre megkülönböztethető aszerint, hogy a tiltott bizonyíték nem orvosolható, nem pótolható pl. a bűncselekmény útján beszerzett bizonyíték. Vagy esetleg orvosolható valamely eljárásjogi aktussal pl. gyanúsított vagy tanú figyelmeztetés nélkül lett kihallgatva, mely megismételhető a törvény előírásainak betartásával.

Közös jellemző, hogy a bizonyítási tilalmak ellenére beszerzett bizonyíték nem vehető figyelembe a büntetőeljárás során.

A bizonyítási tilalmak gyakorlati kérdései

A tiltott módon beszerzett bizonyítékok értékelése

A hatályos büntetőeljárás törvény úgy rendelkezik, hogy *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”* (2017. évi XC. törvény 167. § (5))

Felmerül a kérdés, ki értékelheti a bizonyítási eszközöket az eljárás során, ki mondhatja ki azt, hogy az a továbbiakban nem vehető figyelembe bizonyítékként. Ebből következően újabb kérdés az, hogy az eljárás mely szakaszában zárható ki bármilyen bizonyíték? A kérdés aktuális, mivel a korábban hatályostól eltérően rendelkezik az új Be. A korábbi Be. úgy rendelkezett *„a bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg”* míg a hatályos Be. a nyomozó hatóság számára is előírja ezt.

A korábbi gyakorlat szerint a nyomozó hatóság egy adott történeti tényállás tisztázása, az objektív igazság megismerése érdekében nyomozott, személyi és tárgyi bizonyítékokat szerzett be, mely alapján kialakult a történeti tényállás. Tette mindezt kevés kivételtől eltekintve a törvényes előírásoknak megfelelően. A rendelkezésre álló, és beszerzett bizonyítékokat folyamatosan kellett értékelnie, mivel mind a nyomozási tervhez, verziók megalkotásához, mind a nyomozás során hozott határozatokhoz történeti tényállást kellett alkotni. Amennyiben néhány esetben törvénysértő vagy tiltott módon szerzett be bizonyítékot, és a nyomozó hatóság vezetője észlelte, hogy a nyomozó hatóság tagja törvénysértő módon járt el egy pl. tanút nem figyelmeztetett, a cselekmény megisméltésére adott saját hatáskörben utasítást, vagyis értékelt a bizonyítékot, mérlegelést végzett. Abban az esetben, ha azt észlelte, hogy valamely bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szereztek be, pl. a gyanúsítottat

kényszervallatták, az ügyet kivizsgálta, mely szintén a bizonyíték értékelése, illetve a bizonyíték kizárása, és az eljárás további sorsa kérdésében az ügyészség állásfoglalását kérte. Mindebből látható, hogy annak ellenére, hogy a korábbi jogszabály csak az ügyész és a bíró számára tette kötelezővé a bizonyítékok értékelését, a gyakorlatban a nyomozó hatóságnak is el kellett végeznie. Azzal, hogy a hatályos törvény nevesíti a nyomozó hatóságot a bizonyítékok értékelésével kapcsolatban, a korábbi gyakorlaton még nem változtat, vagyis álláspontom szerint az új törvény hatályba lépésével ez a gyakorlat a felderítési szakaszban nem változott. Érdekes ellentmondás viszont az, hogy a hatályos törvényben a fentebb hivatkozott jogszabályhely lehetővé teszi a mérlegelést a nyomozó hatóság részére, vagyis látszólag önállóságot biztosít, ugyanakkor a nyomozás vizsgálati szakaszában úgy rendelkezik, hogy az ügyészség irányítása alá vonja a nyomozást (2017. évi XC. törvény 392. (1) bekezdés). Felmerül a kérdés mennyiben értékelhet bizonyítékokat, alkothat tényállást a jövőben a nyomozó hatóság önállóan a vizsgálati szakaszban?

Gyakorlati probléma, hogy nyomozási szakaszban ritkábban észleli akár a nyomozó hatóság vezetője, vagy akár ügyész, hogy valamelyik bizonyíték hamis, melyet ki kellene zárni. Ebben az esetben erre a bizonyítékra nyomozási tervet, a nyomozás további irányát, határozati tényállást nem lehetne alapozni, mivel ez rossz irányba viheti a nyomozást. Egyes elméleti munkák a tiltott bizonyítékon való további bizonyítást az USA-ból átvett mérgezett fa gyümölcse doktrínának hívják: *fruit of poisonous tree doctrine*. (Barry, 1983, 648.)

Összességében tehát kijelenthető, hogy a bizonyítékok értékelése és így kizárása nyomozási szakaszban is lehetséges, sőt szükséges, arra felderítési szakaszban a nyomozó hatóságnak továbbra is van módja, míg a vizsgálat szakaszban a nem törvényes úton beszerzett bizonyítékok kérdésében az ügyészség dönt. A nyomozó hatóság bizonyítékok kizárására vonatkozó tevékenysége kevésbé kötött formában érvényesül, mint bírói szakban, ahol erre vonatkozóan indokolt végzést hoznak, illetve az ügydöntő ítéletben részletes indokolással kell kizárni a törvénytől ítélt bizonyítékot.

A tiltott módon beszerzett bizonyítékok köre

A bűncselekmény útján beszerzett bizonyítékok

A korábbi Be. 78. § (4) bekezdésének I. fordulata szerint *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az*

ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján szerzett meg”. Megjegyzendő, hogy az új büntetőeljárás törvény szövege sem tér el lényegében ettől.

Elsőre azt feltételezzük, hogy a szabályozás egyértelmű, gyakorlati és értelmezési problémát nem vet fel, azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk a témát felmerülhetnek gyakorlati problémák.

Először is vizsgáljuk meg, milyen bűncselekmények jöhetnek számításba, melyek elkövetésével a nyomozó hatóság bizonyítékokat szerezhet be. Egyes források (Gács, 2012, 174.) a hivatalos személyek által elkövethető bűncselekményeket említik, így a kényszervallatást, hivatali visszaélést, bántalmazás hivatalos eljárásban, jogosulatlan titkos információ gyűjtést, jogellenes fogvatartást, hivatalos személy által elkövetett bűnpártolást, illetve a hivatalos személy által elkövetett okirat-hamisítást, vagyis azon tényállásokat, amelyek a leggyakrabban fordulnak elő a gyakorlatban, ha valamely hatóság hamis bizonyítékot szolgáltat. Vagyis a magyar büntetőeljárás törvény bizonyos bizonyítékok kizárásáról rendelkezik arra az esetre, ha maguk a tényállás felderítésére, tisztázására hivatott hatóságok szerzik be azokat bűncselekmény útján. Azonban hangsúlyozandó, hogy a büntetőeljárások során nem csupán a hatósági személyek (nyomozó, ügyész, bíró) szolgáltathatnak egy-egy hamis bizonyítékot bűncselekmény elkövetésével, hanem az eljárás más résztvevői is így a tanú (hamis tanúzás, hamis vád, hatóság félrevezetése), a gyanúsított (a gyakorlatban a hamis vádat követhetik el) vagy akár a szakértő is adhat hamis szakvéleményt. Ezeket a hamis bizonyítékokat értelemszerűen az eljárás során ki kell zárni, azok nem szolgálhatnak tényállás alapjául. Kérdés a kizárás a Be. mely rendelkezése alapján történhet, mivel a Be. fent hivatkozott rendelkezése csak a hatósági személyek által elkövetett bűncselekményekre rendel azokat kizárni. A korábbi és a hatályos Be. érdekessége, hogy ezekről külön nem rendelkezik, így felmerül a kérdés például mi alapján zárt ki eddig is egy-egy hamis tanúvallomást bármilyen bíróság, ügyészség esetleg nyomozó hatóság? Nyilván ezek kizárása mindenféle pontos hivatkozás nélkül eddig is működött, azonban álláspontom szerint ezt is a törvénybe kellett volna iktatni. A jogalkotó nem végzett alapos munkát, és erre való utalás az új törvényben sem kapott helyet.

A másik gyakorlati kérdés: ha még a nyomozási szakaszban észlelik, hogy valamely bizonyítékot bűncselekmény útján szereztek be, a nyomozó hatóság által deklaráható-e a bűncselekmény ténye? Ez a kérdés egyébként nem csupán nyomozati szakaszban okozhat problémát a jogalkalmazónak, hanem a bírósági szakaszban is, mint erről Király Tibor is ír: *„követelmény-e, hogy a bűncselekmény tényét külön folytatott büntetőeljárásban állapítsák meg, vagy megengedhető-e, hogy a bizonyítékokat értékelő bíróság külön eljárás nélkül*

maga jusson arra a következtetésre, hogy a bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg.” (Király, 2008, 258-259.)

Gácsai Anett Erzsébet tanulmánya szerint, az eljáró bíróság csupán észlelheti, hogy egy bizonyítékot bűncselekmény útján szerezték meg, de azt nem állapíthatja meg, mivel ezzel sérülne a törvényes vád intézménye, illetve személyi és tárgyi vádhoz kötöttség elve. (Gácsai, 2012, 174-175.) Ugyanakkor megemlíti, hogy a tanulmányt megelőzően tanulmányozott bírósági döntések között nem talált olyat, melyben bűncselekmény útján beszerzett bizonyítéokra hivatkozva zártak volna ki valamely bizonyítékot. Álláspontom szerint ez azért lehetséges, mivel általában ezekről a bizonyítékokról még a bírósági szakaszt megelőzően a nyomozási vagy inkább ügyészi szakaszban derül ki, hogy bűncselekmény útján szerezték be. Ennek következtében ezek a bizonyítékok nem képezik a tényállás alapját ergo az ügyész sem hivatkozik rájuk a vádiratban, vagyis nem kerülnek a bíró elé. Véleményem szerint - még ha egyre ritkábban is – de sajnálatosan előfordulnak ilyen esetek.

A gyakorlatban - ahogy az előző alfejezetben írtam – az alapügy nyomozása mellett ilyen esetben külön büntetőeljárás indul, melynek célja megállapítani történt-e hivatali bűncselekmény. A kérdés az, hogy meg kell-e várni ennek az eljárásnak jogerős lezárását, avagy fogadjuk el hamisnak az adott bizonyítékot, és zárjuk ki. Bonyolulttá teszi a kérdést az a tény, hogy sok esetben beismerő vallomást tévő gyanúsítottak a későbbiekben valótlanul hivatkoznak kényszervallatásra. Általában a hivatali bűncselekmény miatt folyamatban lévő ügyészségi nyomozás eredménye is megerősíti, hogy a gyanúsított valótlanul vádolta a nyomozókat. Álláspontom szerint ilyen esetekben mind a nyomozónak mind a nyomozást felügyelő (irányító) ügyésznek azonnal mérlegelnie kell a bizonyíték kizárása kérdésében, nem várhatják meg a hivatali bűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárás végkimenetelét. A gyakorlat az, hogy a nyilvánvalóan alaptalan kényszervallatásra való hivatkozás esetén a bizonyíték (a beismerő vallomás) nem kerül kizárásra, ha egyéb bizonyítékok is alátámasztják.

Más tiltott módon beszerzett bizonyítékok kizárása

Gyakorlati nehézségeket okoz, hogy a törvény a más tiltott mód fogalmát nem határozza meg. A bírói ítéletekben sok esetben összemosódik ez a kizárási ok a résztvevők jogainak részletes korlátozásával. (Gácsai, 2012, 175.)

Ez a kizárási ok vonatkozik az eljárási szabálysértéssel beszerzett bizonyítékokra, mely bizonyíték törvényessége kétséges, továbbá vonatkozik a Be. általános és speciális bizonyítási tilalmai ellenére beszerzett bizonyítékokra.

Az eljárási szabálysértéssel beszerzett bizonyítékokra igaz az nyomozási szakban, hogy az esetek nagy részében az adott eljárási szabálysértés orvosolható, és így a bizonyítékot nem kell kizárni. Ezen kívül a gyakorlatban a nyomozási szakaszban nem orvosolható vagy nem orvosolt eljárási szabályszegés sem vezet minden esetben a későbbiekben a bizonyíték automatikus kizárásához. (Bencze, 2015, 25.)

Erre példa a kisebb súlyú formai hibákkal beszerzett bizonyítékok köre. Örök dilemmája a bíróságoknak, hogy melyek azok a kisebb formai hibák melyek nem érik el azt a szintet, hogy a bizonyítékot kizárják, vagyis a törvényesség és az elkövető megbüntetése között kell választani. (Erdei, 1995, 53.)

Az eljárásjogi hibák Tremmel Flórián szerint az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- *ügynevezett perttechnikai jellegű előírások megszegése. Példaként hozható fel a jegyzőkönyv kötelező elemének, az aláírásnak az elmaradása, mely kisebb súlyú szabályszegés nem feltétlenül jár az adott bizonyíték kizárásával,*
- *egyres eljárásjogi kellékek mellőzése, pl a hatósági tanú mellőzése sem jelenti feltétlenül az adott bizonyítási eszköz kirekesztését a bíróságon,*
- *súlyosabb szabályszegés az eljárási törvényben kifejezetten megfogalmazott tilalom megszegése. Ilyen lehet a tilalmak ellenére felvett vallomás. Ezen szabályszegések következményét többnyire maga a törvény határozza meg, azzal, hogy megtiltja a bizonyítékként való felhasználását.*
- *egyértelmű tilalmat jelent a bizonyíték Alaptörvénybe, vagy a büntető eljárási törvénybe való ütközése. (Tremmel, 2006, 155.)*

Összegezve az eljárás szabálysértéssel beszerzett bizonyítékok kérdése nyomozási szakaszban nem okoz olyan súlyú gyakorlati problémát, mint az eljárás későbbi – ügyészségi, bírósági – szakaszában, mivel a nyomozás során ezek legnagyobb része könnyebben orvosolható, pótolható.

A korábbi Be. egyfajta általános bizonyítási tilalmakat fogalmazott meg a köztudomású tényekre vonatkozóan, illetve azon tényekre melyekről a hatóságnak hivatalos tudomása van (1998. évi XIX. törvény 75.§ (3) bekezdés) továbbá a hatályos Be. azon tényekre, amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja.

A köztudomású tényekre vonatkozó bizonyítási tilalommal kapcsolatban a gyakorlatban nem merül fel értelmezési probléma, ilyen feleslegesnek mondható bizonyításra nem emlékszem a gyakorlatból. Köztudomású tények általában azok a természettudományos törvényszerűségek vagy társadalomtudományi tények melyeket általában ismernek az emberek. Ilyen természettudományos

törvényszerűség pl. az, hogy a tűz éget, a víz nulla fok alatt fagy meg, a Földön gravitációs erő hat, az ember eleven szülő. Társadalomtudományi tény pl. Magyarország nem királyság, a törvényes magyar fizető eszköz a forint stb. Ezek a köztudomásúnak elfogadott tények tehát nem képezhetik bizonyítás tárgyát, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nyomozás során ezekre nem szükséges szakértőt kirendelni, tanúvallomást, vagy okiratot beszerezni.

A hatóságok által hivatalosan ismert tények sem képezhetik bizonyítás tárgyát. A gyakorlatban a jogszabályokat a nyomozó hatóságnak hivatalból ismernie kell. Ezekre nem folytathat bizonyítást, továbbá a hatóság hivatalos tudomással bír egyéb olyan tényekről, adatokról, információról, amelyet közhiteles nyilvánartásból szerez, ezek hitelességére nem kell bizonyítást folytatni.

A 2018. július 01-vel hatályba lépett törvény a bizonyítási tilalmat kiterjeszti azokra a tényekre is amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja. Álláspontom szerint ezzel a jogalkotó jóllehet egyszerűsíteni és gyorsítani szándékozott a büntetőeljárás menetét, elkerülendő az ügyek túlbizonyítását, azonban mégis több bizonytalan tényezőt, értelmezhetetlen fogalmat is kialakított. A törvény a fent hivatkozott helyen vádlót említ, ellentétben más helyekkel ahol az ügyészségről tesz említést, vagyis nem értelmezhető, hogy a nyomozó hatóság is vádló-nak tekinthető, vagy csak az ügyészség. A hatályos büntetőeljárás törvény szerint, ha az ügyben már terhelt (gyanúsított) van az eljárás a vizsgálati szakaszba lép, melyet az ügyészség irányít. A gyakorlati probléma ott kezdődik, hogy gyanúsított kihallgatás során merül fel egy új tény, melynek valóságát a gyanúsított és a jelen lévő védő elfogadja. A nyomozó hatóság jelen lévő tagja, mint vádló elfogadhatja-e valóságnak, ha az elég meggyőző, és nem találja szükségesnek ellenőrizni, vagy arra vonatkozóan az ügyészség nyilatkozatát kell beszereznie? A kérdésnek akkor lehet jelentősége, ha a kihallgatás hivatali munkaidőn túl (éjjel) zajlik, és a bizonyítékkal kapcsolatos álláspontot így csak következő napon, hivatali munkaidőben szerezheti be a nyomozó hatóság, ami okozhat olyan késedelmet, ami ez eljárás eredményességét veszélyezteti. Továbbá az új Be. nem határoz meg az ügyészség részére határidőt, mely időn belül kellene állást foglalnia olyan kérdésben, melyben irányítási jogköréből adódóan döntenie kell. Ha azonban a vádló alatt a nyomozó hatóság is értendő, és dönthet e kérdésben, újabb bizonytalan tényező lehet, ha az ügyészség a nyomozó hatóság álláspontjától eltérő véleményen van valamely bizonyíték valóságnak történő elfogadását illetően, és hiába az ügyészi álláspont az irányadó, ha a nyomozó hatóság addig más irányba folytatta a nyomozást.

A speciális bizonyítási tilalmakat az egyes bizonyítási eszközöknél mind a régi mind a hatályos Be. a megfelelő helyen tartalmazza. Így pl. korábbi és a hatályos törvény is részletesen felsorolja az abszolút tanúzási akadályokat,

melyek fennállása esetén a törvényben felsorolt személyeket nem lehet tanúként kihallgatni, ugyanígy felsorolja a törvény kik tagadhatják meg a tanúvallomást. Továbbá mind a korábbi mind a hatályos Be. akként rendelkezik, hogy bizonyítékként nem vehető figyelembe a vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések kihagyásával felvett vallomás. Értelemszerűen igaz ez a szakértővel kapcsolatos tilalmakra is.

Ugyanígy a gyanúsított vallomásmegtagadással kapcsolatos jogára való figyelmeztetésének, pontosabban annak jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén is kifejezetten a bizonyítékként való kizárást fogalmazza meg a törvény.

A speciális bizonyítási tilalmak vonatkozásában meg kell említeni a terhelti figyelmeztetések (az ún. Miranda-figyelmeztetések) elmaradásának gyakorlati problémáját azon esetekben, amikor nem nyomozó, hanem járőr intézkedik az elkövetővel szemben a helyszínen. Ezekben az esetekben a gyakorlatban előfordul, hogy az intézkedő járőr előtt tesz önmagára nézve terhelő nyilatkozatot a terhelt, anélkül, hogy előtte a terhelti figyelmeztetés elhangzott volna. Ezt a nyilatkozatot az intézkedő rendőr rendszerint jelentésében rögzíti. Nem egységes a gyakorlat, de az esetek egy részében a bíróság kizárja a bizonyítékok sorából az ilyen rendőri jelentéseket, a figyelmeztetések elmaradására hivatkozva (Gácsi, 2012, 178.) Álláspontom szerint arra vonatkozóan nehéz állást foglalni, hogy mi lenne a helyes megoldás, mivel az intézkedő járőr nem a nyomozó hatóság tagjaként jár el a Be. alapján, hanem a rendőrségi törvény és a szolgálati szabályzat szerint intézkedik, mely jogszabályokban nem szerepel ilyen figyelmeztetések közlésére vonatkozó előírás. A megoldás talán a rendőrségi törvény megfelelő módosítása, kiegészítése lehetne, melyben a járőr intézkedése során közli az elkövetővel a terhelti jogokat.

Érdekessége még e témának, hogy minden esetben a nyomozás során tanúként kihallgatják az intézkedő rendőrt, aki vallomásában elmondja azt, amit jelentésében is megemlített, nevezetesen, amit az elkövető önmagára nézve terhelőként közölt a helyszínen. Ha a rendőri jelentést ki kell zárni a bizonyítékok sorából, akkor a rendőr tanúvallomásának ezt a részét is. (l. fentebb a mérgezett fa gyümölcsének elvét)

A résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával megszerzett bizonyítékok kizárása

A Be. nem csupán a terhelti jogok lényeges korlátozása esetén beszerzett bizonyítékokra vonatkozóan rendel el kizárást, hanem az eljárás valamennyi résztvevője jogainak lényeges korlátozása így a tanúk, védő stb. esetén is.

A gyakorlatban három csoportra oszthatók az eljárás valamennyi résztvevője jogainak lényeges korlátozásának esetei: az első csoport azon esetek köre, melynek során valamilyen konkrét büntetőeljárás kényszerintézkedés alkalmazásával szereznek be bizonyítékot pl. lefoglalás, házkutatás, motozás, (melyek nem csak a terhelttel, hanem a tanúval szemben is alkalmazhatóak) és ezek során a Be. által biztosított jog vagy az Alaptörvényben foglalt valamely jogot nem biztosítják. Nehéz absztrakt meghatározni, hogy pontosan mit jelent ezekben az esetekben a törvényben megfogalmazott lényeges jog. Konkrét esetekben ebben az ügyészség vagy a bíróság mondja ki a végső szót, a nyomozó hatóság annyit tehet, hogy mulasztás esetén utólag (amennyiben lehetséges) megkísérli biztosítani valamely jog gyakorlását az eljárás adott résztvevőjének. Mindenestre ez a „gumi” szabály kiváló kapaszkodási lehetőség a védelem számára arra nézve, ha egy bizonyíték kizárását akarja elérni. A gyakorlat hoz olyan példákat, amelyekben bár a büntető eljárási kényszerintézkedés alá vont jogát törvény sértően korlátozták, azonban az nem kellene eredményezze a bizonyíték kizárását. Példa lehet erre, a korábbi Be. azon rendelkezése, hogy *„a motozást és a lefoglalás érdekében tett intézkedést az érintett kíméletével, lehetőleg a napnak a hatodik és huszonnegyedik órája között kell végezni”*.¹ vagy a motozásnál *„az érintett testének átvizsgálását csak a megmotozottal azonos nemű végezheti”* (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról). A fenti példák alapján felmerül a kérdés: Ki kell-e zárni egy perdöntő bizonyítékot egy komoly, kiemelt ügyben, ha a fenti szabályok be nem tartásával szereztek be, vagyis nem a hatodik és huszonnegyedik óra között tartottak házkutatást, vagy a motozást (sajnálatos módon) eltérő nemű személy végezte, ha bizonyíték hitelességét az ügy további adatai is igazolják.

A másik csoport a terhelti és védői jogokra vonatkozó korlátozás. Ezen téren egyértelmű a gyakorlat. A korábbi Be. és a hatályos Be. is egyértelműen, tételesen felsorolja a terhelt és a védő jogait, így például a gyanúsítás tényének megismerésére, iratmegismerésre, jelenlétre stb. vonatkozó jogokat. A kötelező védelem esetei is ide sorolhatók. A nyomozó hatóságok ezek betartására kiemelt figyelmet fordítanak, mivel egyértelmű, hogy a jogok nem megfelelő biztosítása az adott vallomás, vagy egyéb bizonyíték kizárását eredményezhetik. Amennyiben a felsorolt jogok valamelyike sérül, és a nyomozó hatóság vezetője, vagy az ügyész észleli az adott jog megsértését rendszerint azok orvoslását az eljárási cselekmény megismétlésével, és egyúttal az érintett jogainak gyakorlásával biztosítják. Természetesen itt is előfordulhatnak rejtett bombák, azaz egy ilyen jogsértést nem észlelnek időben, és a nyomozás to-

¹ 158.§ (1) bek.

vábbi menete egy olyan érintett vallomására épül, akinek eljárási jogait nem biztosították: pl. gyakori, hogy a kötelező védelem ellenére nem rendelnek ki a gyanúsítottnak védőt, felveszik a gyanúsított beismerő vallomását, majd erre alapozzák a további nyomozás menetét, végül a nyomozás végén, vagy ügyészi szakban derül ki a törvénysértés. Ilyenkor meg kell ismételni a kihallgatást védő bevonásával, ami eredményezheti azt, hogy a korábban együttműködő gyanúsított megtagadja a vallomást, ezzel az egész addigi nyomozás eredménytelenné válhat.

Harmadik csoport a fiatalkorúak jogai. A világon minden büntetőeljárási törvény fokozottabban védi a fiatalkorúak érdekeit, jogait (akármilyen résztvevője az eljárásnak, tanú vagy terhelt) a felnőttkorúak érdekeinél. Ezek nem megfelelő biztosítása a fentiekhez hasonlóan maguk után vonják a fiatalkorú vallomásának kizárását. A fiatalkorú jogainak megsértésére vonatkozó leggyakoribb példa erre, amikor a fiatalkorút törvényes képviselő jelenléte nélkül hallgatják ki tanúként vagy gyanúsítottként. Ez minden esetben a vallomás kizárását eredményezi.

Összegzés

A bizonyítási tilalmak az egyedüli korlátai a bizonyítékok szabad értékelése alapelveinek, ezért a mindenkori jogalkotónak nehéz dolga van, mivel a törvényesség és a büntetőeljárás hatékonysága az elkövető megbüntetésének igénye követelmények között kell megfelelő egyensúlyt teremtenie. Egyértelmű szabályokat kell alkotni e témában, illetve arra is figyelemmel kell lennie, hogy a jogalkalmazó számára a gyakorlatban előforduló legkülönbözőbb esetekre is adjon egy általános, megfelelő iránymutatást, de pontosan a sokszínűsége figyelemmel túl sem szabályozhatja a témát. Ugyanígy a jogalkalmazónak is a fenti három követelmény szem előtt tartásával kell egyensúlyozni, mely szintén nehéz feladat.

A bizonyítási tilalmak gyakorlati problémáit végig vezetve látható, hogy a törvényi szabályozás a jogalkalmazók számára nagyrészt egyértelmű, alkalmazható. Azonban a fenti fejezetben említett indokok miatt mindenképpen kiegészítésre szorulna az eljárás résztvevője által elkövetett bűncselekmény miatt szolgáltatott bizonyíték kizárására vonatkozóan (pl. hamis tanúvallomás kizárása). Továbbá álláspontom szerint az új Be. által bevezetett tények együttes elfogadása esetére (Be. 163. § (4) bekezdés c) pont) bevezetett bizonyítási tilalom gyakorlati problémákat vethet fel a jövőben, ezért legalább egy a Be-t kiegészítő rendeleti kiegészítésre szorul az ezzel kapcsolatos pontos eljárás.

Egyértelmű, hogy a nyomozó hatóságoknak mindenkor a büntetőeljárás törvény betartásával kell a bizonyítékok összegyűjtése során eljárnia, minimálisan szorítva az olyan törvénysértéseket, melyek a bizonyítékok kizárását eredményezhetik. A jogalkotó ezt a célt részben tudja megvalósítani, ez kevésbé a jogszabályokon múlik. Ez együttesen a nyomozó hatóságok vezetőinek, illetve a nyomozást felügyelő, irányító ügyészeknek, és a nyomozó hatóságok tagjainak feladata.

Felhasznált irodalom

- Bencze, K. (2015): *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználhatósága*. Doktori Tanulmányok, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
- Cséka, E. (1991): A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban. In: Tóth, K. (szerk.): *In memoriam Kovács István akadémikus, egyetemi tanár*. Szeged
- Erdei, Á. (1995): Tilalmak a bizonyításban. In: Erdei, Á. (szerk.): *Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest
- Gácsi, A. E. (2012): *Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása*. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica
- Hanks, B. (1983): *Comparative analysis of the exclusionary rules and its alternatives*. Tulana Law Review
- Király, T. (2008): *Büntetőeljárásjog*. Budapest: Osiris Kiadó
- Tremmel, F. (2006): *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Felhasznált jogszabályok

- A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A kéziratot kérjük feltüntetni a szerző nevét, beosztását, munkahelyének megnevezését, elektronikus és telefonos elérhetőségét, valamint lakcímét.

A teljes kéziratot .docx formátumban kérjük a bszemle@bm.gov.hu e-mail-címen keresztül a szerkesztőség részére megküldeni.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről.

A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: bszemle@bm.gov.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

Ára: 530 Ft

